

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANA BİLİM DALI

**AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK İNŞASININ 2011 SONRASI GÖÇMEN
POLİTİKALARINA ETKİSİ**

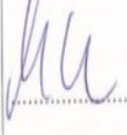
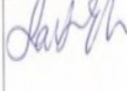

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
OZAN GERÇEKER

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi AYSUN YARALI AKKAYA

VAN-2019

KABUL VE ONAY SAYFASI (EK-4)

<p>Ozan ÇELİKEL tarafından hazırlanan "Anayasa Birligi. Kimlik Inşasına 2011 Sonrası Göçmen Politikalarına" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Yüzüncü Yıl Üniversitesi ...Kamu Yönetimi Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.</p>	
<p>Danışman: Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Aysun YARALI AKKAYA Anabilim Dalı, Üniversite Adı Kamu Yönetimi - Van YÜ</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Başkan: Unvanı Adı SOYADI Doç. Dr. Armağan ÖZTÜRK Anabilim Dalı, Üniversite Adı Sosyoloji - Artvin Çoruh Ü.</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI Dr. Öğr. Üyesi Saif EBİNCİ Anabilim Dalı, Üniversite Adı Kamu Yönetimi - Van YÜ</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Yedek Üye: Unvanı Adı SOYADI Anabilim Dalı, Üniversite Adı</p> <p>Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum</p>	
<p>Tez Savunma Tarihi: 26.06.2019</p> <p>Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum.</p> <p> Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü</p>	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

Bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi beyan ederim.

OZAN GERÇEKER

Haziran 2019

Yüksek Lisans Tezi

Ozan GERÇEKER

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran, 2019

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK İNŞASININ 2011 SONRASI GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİSİ

ÖZET

Temel hareket noktası olarak kimliğin esas alındığı bu çalışmada günümüz kimlik tartışmalarına öncelikle kimliğin ne olduğuna dair bir açıklamayla başlanmıştır. Kendi tarihsel gelişimi ve mücadele alanı boyutuyla beraber ele alınan Avrupa'nın, bu hususlar ışığında kimliği ve kimliğinin güçlü yanları nitelendirilmektedir. Bu süreçte kimliklerin sınırlara hapsolamayacağı görüşünden hareketle kuruluş felsefesinde kozmopolit bir normatif kimlik değeri çizen Avrupa Birliği kimliği ve kurumsal yapısı incelenmektedir. Böylece ulaşılmak istenen bir hedef olarak ulus üstü vatandaşlık kurma adına bölgesel nitelikteki bir oluşumun Avrupalı Birlik Kimliği inşasında ne kadar başarılı olabileceği gözlemlenmiştir. Bunun için de en net sonuçlara yine günümüzün bir başka popüler konusu olan göç ve göçmenler üzerinden ulaşılmıştır. Çalışmamız nihai olarak ulus devletlerden şekillenen Birliğin hedeflerinin en önemli engeli olarak, güvenlik sorunları, ekonomik kaygıları ve milliyetçi duyguları başta olmak üzere, yine bu ulus devletlerden kaynaklandığı sonucuyla beraber, Birliğin kendi içindeki tutarsızlığına ulaşmaktadır. Bu süreçte toplumsal dönüşümün ve yeniden inşanın ise meydana gelebilecek büyük bir kırılma noktasıyla beraber, sözü geçen ulus üstü kimliksel varlığın gerçekleşmesine dair fırsatları doğuracağı göz ardı edilmemektedir. Böylece aksaklıkların AB'nin temel felsefesine bağlı kalarak giderilmesiyle ulus üstü vatandaşlık durumunun gerçekleşme ihtimali tamamıyla reddedilmemektedir.

Anahtar Kelimeler : Kimlik, Avrupa Birliği, Göç, Ulus Üstü Vatandaşlık

Sayfa Adedi : 277

Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi AYSUN YARALI AKKAYA

M.Sc. Thesis

Ozan GERÇEKER

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

June, 2019

**İMPACT OF EUROPEAN UNION İDENTİTİY CONSTRUCTION ON
İMMİGRATION POLİCİES AFTER 2011**

ABSTRACT

In this study, which is based on identity as the basic starting point, the debates on contemporary identity have begun with an explanation of what identity is first. The strengths of the identity and identity of Europe, which are considered together with its historical development and the size of the struggle area, are described in the light of these issues. Based on the view that identities cannot be confined to borders, the identity and institutional structure of the European Union, which draws a cosmopolitan normative identity in its founding philosophy, is examined. Thus, it has been observed how a regional formation in the name of establishing supranational citizenship as a goal to be achieved can be successful in the construction of European Union Identity. For this reason, the most clear results have been reached through migrants and migrants, another popular topic of our time. Our work ultimately reaches the inconsistency of the Union itself, together with the conclusion that it originates from these nation-states, especially security problems, economic concerns and nationalist sentiments, as the most important obstacle of the Union's goals. In this process, it is not neglected that social transformation and reconstruction, together with a big breaking point that could occur, would create opportunities for realizing the supranational identity entity mentioned above. Consequently, the likelihood of a supranational citizenship situation is not totally rejected by disregarding the problems by adhering to the basic philosophy of the EU.

Key Words : İdentity, European Union, Migration, Supranational Citizenship

Quantity of Page : 277

Scientific Director : Assist. Prof. Dr. AYSUN YARALI AKKAYA

TEŞEKKÜR SAYFASI

Tez araştırmamın ve yazımının gerçekleşmesinde büyük katkıları bulunan Danışmanım Dr. Öğr. Üyesi AYSUN YARALI AKKAYA'ya, süreç boyunca görüşlerini aldığım Dumlupınar Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü ve Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Kamu Yönetimi ile Uluslararası İlişkiler Bölümleri akademi üyelerine ayrıca jüri yesi olarak tezle ilgili değerli katkıları için Doç. Dr. ARMAĞAN ÖZTÜRK ile Dr. Öğr. Üyesi SAİT EBİN'e ve son olarak bu süreçte her zaman yanımda olan, desteklerini esirgemeyen biricik ailem ve sevdiklerime teşekkür ederim.

OZAN GERÇEKER

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI.....	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT.....	III
TEŞEKKÜR SAYFASI.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	VIII
GİRİŞ.....	IX
1. BÖLÜM: KİMLİK.....	1
1.1. Kimlik 'in Etimolojik Analizi ve Geçmişten Günümüze Kimlik Tanımlamaları.....	10
1.2. Kimlik Kuramları.....	16
1.2.1. Geleneksel Yaklaşım Olarak (Essentialism): Kültürel Yaklaşım.....	26
1.2.2. Sosyal İnşa Teorisi(Konstrüktivizm): Modern Siyasal Yapısalcı Yaklaşım.....	28
1.3. Kimlik Parametreleri.....	34
1.3.1. Kimlik Kültür ve Uygarlık İlişkisi.....	35
1.3.2. Çok Kültürlülük ve Kimlik.....	41
1.3.3. Ulus, Etnik ve Kimlik.....	43
1.3.4. Din, Cinsiyet ve Kimlik.....	51
2. BÖLÜM: AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ İNŞASI.....	54
2.1. Normatif Teori.....	55
2.2. Avrupalı Kimliği.....	60
2.3. Avrupa Birliği Kurumsal Kimliği.....	65
2.3.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci ve İşleyişi.....	65

2.3.2. Birliğe Üyelik.....	80
2.3.3. Avrupa Birliği'nin Kuramsal Arka Planı.....	85
2.3.4. Brexit Süreci ve Avrupa Birliği.....	89
3. BÖLÜM: GÖÇ VE AVRUPA'YA GÖÇÜN TARİHİ.....	95
3.1. Göç ve Türleri.....	96
3.1.1. Göç.....	96
3.1.2. Göç Kuramları.....	102
3.2. Göçmen-Mülteci-Sığınmacı Tanımları.....	107
3.2.1. Mülteci Hukukuna Dair Bazı Belge Örgüt ve Süreçler.....	115
3.3. Avrupa'ya Göçün Tarihi ve Gelişimi.....	131
4. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK İNŞASININ 2011 SONRASI GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİSİ.....	137
4.1. Avrupa Birliğinde Politik Karar Alma Süreçleri.....	139
4.2. Avrupa Birliği Kimliğinin Şekillenmesinde Ortak Vatandaşlık Unsuru.....	143
4.2.1. Vatandaşlığın Tarihsel Süreç İçerisindeki Seyri.....	147
4.2.2. Vatandaşlık Adına Modern Kuramsal Zemin Yaklaşımları.....	151
4.2.2.1. Küresel Vatandaşlık Kuramı Yolunda Avrupa Birliği Vatandaşlık Algısı.....	153
4.2.2.1.1. Küresel Vatandaşlık.....	154
4.2.2.1.2. AB Vatandaşlığı.....	158
4.2.3. Avrupa Birliği Ulus Üstü Vatandaşlık Politikaları.....	166
4.3. Avrupa Birliğinde Göçmen Algısına Yönelik Politikalar.....	174
4.3.1. Avrupa Birliği'nde Göç Politikaları.....	176
4.3.1.1. Schengen Sözleşmesi ve Göç Politikası.....	179
4.3.1.2. Dublin Konvansiyonu ve Göç Politikası.....	181

4.3.1.3. Londra İlkeleri ve Göç Politikası.....	182
4.3.1.4. Maastricht Antlaşması ve Göç Politikası.....	183
4.3.1.5. Amsterdam Antlaşması ve Göç Politikası.....	184
4.3.1.6. Tampere Başkanlık Zirvesi ve Göç Politikası.....	185
4.3.1.7. Nice Antlaşması ile Düzenlenen Temel Haklar Şartı ve Göç Politikası.....	190
4.3.1.8. Sevilla Zirvesi ve Göç Politikası.....	191
4.3.1.9. 2004 Avrupa Anayasası Antlaşması ve Göç Politikası...	191
4.3.1.10 Lahey Programı Kapsamında Göç Politikaları.....	193
4.3.1.11. Geri Kabul Anlaşmaları ve Göç Politikası.....	195
4.3.1.12. 2009 Lizbon Antlaşması ve Göç Politikası.....	197
4.4. Arap Baharı ve 2011 Sonrası Göç Politikaları.....	199
4.4.1. 2011 Sonrası Göç Politikaları.....	200
4.4.2. Güncel Uygulamada Avrupa'daki Bazı Pratikler.....	210
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	226
KAYNAKÇA.....	234
ÖZGEÇMİŞ.....	254

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
AAD	Avrupa Adalet Divanı
AB	Avrupa Birliği
ABGS	Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİK-AGİT	Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı- Teşkilatı
AİHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AK	Avrupa Konseyi
AKÇT	Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu
AP	Avrupa Parlamentosu
AST	Avrupa Savunma Topluluğu
AT	Avrupa Topluluğu
BAB	Batı Avrupa Birliği
BABGS	T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği
Bkz.	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BMMYK	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
BMP	Göç Ortaklıkları Kurma Projesi
CARD	Eşgüdümlü Yıllık Savunma Tetkiki
EDIDP	Avrupa Savunma Endüstriyel Kalkınma Programı
EURODAC	Avrupa Ortak Parmak İzi Tanımlama Sistemi
EURATOM	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
FRONTEX	Avrupa Sınır Ajansı
GFMD	Göç Ortaklıkları Kurma Projesi
GKA	Geri Kabul Anlaşmaları
ICMPD	Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi
IOM	Uluslararası Göç Örgütü
IRO	Uluslararası Mülteci Örgütü
NATO	Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı
OGSP	Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası
PESCO	Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması
YUKK	Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Günümüz uluslararası etkileşim ortamında izahı zor bir gelişme olarak taban tabana zıt görülen iki kavramın aynı zaman diliminde etkili icraatlar içermesi dikkat çekmektedir. Özellikle yerele dair yönelimlerin devlet politikaları, ulusal veya uluslararası kurum, kuruluş ve sivil toplum kuruluşları aracılığıyla önemsendiği gözlemlenmektedir. Böylece yerel değerlerin korunması, sonraki nesillere aktarılması ve aynı zamanda tüm insanlığa tanıtılması maksadıyla çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Bu tür projelerin temeli ise yerel kimlik değerlerini barındıran bir çeşit yeni bir kimlik inşa sürecidir. Özellikle Birleşmiş Milletler bünyesinde bulunan ve “Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü” olarak dilimize çevireceğimiz kısa adı UNESCO olan kurum, üyeleri içerisindeki ülkelerde somut veya somut olmayan ilgi alanındaki tüm bu konuları koruma altına almaktadır. Bu, yerel yeniden kimlik inşa sürecine hizmet eden kurum, kuruluşlardan sadece biridir. Özellikle devletlerin bu süreçte değerlerini tescilleme çabası aynı zamanda tüm dünyada tanınmayı sağlayacak ve prestijli bir kimlik yaratacak olması bakımından başka bir durumu meydana getirmektedir. Bu ikinci durum ise etkileşimin ve iletişimin doruklara ulaştığı küreselleşen dünyada kültürler aracılığıyla paylaşılan kimliklerin artmasıdır. Böylece ortak kültürel değerlere ulaşmak konusunda ortak kimlikler üretmek için ulus üstü yeni değerler meydana gelmektedir. Kısaca bu iki durumu nitelemek adına bir çerçeve çizmemiz gerekirse ilişkili oldukları kavramlar daha net görülecektir. Buna göre bunlardan birisi, çok kültürlülük söylemiyle meşru bir zemin kazanan küreselleşme ideolojisinin, ulus üstü kimliklerin inşası adına bölgesel gruplaşmanın önünü açmasıdır. Diğer kavram ise yerel düzeye yönelik geleneğin ve etnik kimliklerin yeni bir inşa süreci adına üzerine çalışılan boyutudur. Her iki süreç de var olan bireysel kimliği değiştirme, dönüştürme veya kaybetme korkusuyla karşı karşıya bırakmıştır (İnaç, 2014: 35).

Kimlik “öteki” ile var olan ve sürekli kendini güncelleyebilen sosyal bir varlıktır. Kimlik, modern zamanların popüler ifadesi olarak kullanılan bir ifadeyken aslında insanlık tarihi kadar eski bir kavramdır. Bir çatı görevi gördüğü kültür, etniklik, coğrafi farklılık, ulus, cinsiyet, statü, toplumsal konum, ideoloji, ekonomi ve

dini inanç gibi birçok alanın yöneldiği hedefdir. Kimlik edinilirken birey güvenlik tedbirleri başta olmak üzere yaşadığı topluma adaptasyon sürecinde gerekli her türlü kuralı uygulamak ve onlara uymak konusunda toplumsal bir uzlaşmaya varmaktadır. Bu şekilde verili ya da kazanılmış kimlik değerleri ile birey kendini ve çevreyi tanımlar. İnsanların hem doğaya, çevreye karşı aldıkları tutum ve davranışlar hem de hayatta karşılaştıkları sosyal gruplardaki rolleri onlara verilen ya da kazandıkları kimlikleri ifade etmede yardımcı olmaktadır. Diğer bir söylemle insanlığın geçen yüzyıllar boyunca birlikte yaşaması, yerleşik düzeni alması, uluslaşması ve hatta kolektif yaşamla beraber savaşıp ticari ilişkiler geliştirmesi ayrıca kendine has semboller, simgeler ve işaretler aracılığıyla bir düşüncenin etrafında toplanması hep kendine biçtiği kimlik ve onun yüklediği rol bilinciyle gerçekleşmiştir. İnsanın kendine biçtiği rol ve kimlik ileride birlikte yaşama zorunluluğuyla beraber bir ortak akıl ve oluşum olan “devleti” doğurmuş, ortak oluşturulan bu kimlik devletlere atfedilmiştir. Bu durum ulusların, egemenlik ve bağımsızlığı için yani başka bir söylemle kimlikleri için savaşmalarını ya da işbirliklerini bizlere göstermiştir. Küreselleşme ile beraber etkileşimin doruklara ulaştığı noktada ise artık iletişim, ticaret, göç ve teknoloji gibi etmenler yoluyla kimliklerin tanınması ve yayılması kolaylaşmıştır. Ancak özellikle milliyetçi duygular sınırları sıkı tutan etmen olmuştur.

Kimlik, içerisinde birçok besleyici kaynak değer barındırmasına rağmen direnç gücünü kültürel değerlerden alır. Bu bazen bir ırk bazen bir ülke bazen bir şehir bazen de yaşanan “ev” in bulunduğu yere bağlıdır. Sınırlar daraltıldıkça aidiyet artmakta kimliği şekillendiren öncüller somutlaşmaktadır. Örneğin, Smith’in üzerinde durduğu büyüklük ve etkililik kimliğin önemli bir boyutudur. Ona göre kimliğin temsil genişliği arttıkça birey üzerindeki baskı gücü düşmekte, ortak eyleme yönlendirmede işlevsizleşmektedir (Smith, 2014: 5). Lakin Avrupa geçmiş deneyimlerine bağlı kalarak soyut kimlik değerlerine somut değerler katmayı denemiştir. Amacı, büyük yıkımlara mahal veren iki dünya savaşı sonrası barışı sürekli kılacak toplumsal, ekonomik ve siyasi bir “Birlik” kurarak buraya yeni normlar katmak olan Birliğin, üyelerinin kendisine bağlılığı uzun süre tartışma konusu olmuştur. Milliyetçi yaklaşımların her geçen zamanda sınırları artan ve farklı kültürel ve coğrafi alanlarda farklı dil, din ve toplumsal yapılara açılması ile Birlik

adına değişimi 3nemlidir. Bu noktada g33 kavramının Birlik i33in anlamı daha 3nemli haldedir. 3yle ki 2016 yılı sonu itibarıyla d33nyada, 65,6 milyon zorla yerinden edilmiş insan, 22,5 milyon m33lteci 40,3 milyon kendi 3lkeleri i33inde yerinden edilmiş kişi, 2,8 milyon sığınmacı talebinde bulunan insan sayısı bulunmaktadır.¹ Bu durum illaki Avrupa'yı ve Avrupa Birliğini etkileyecek b33y33kl33ttedir.

G333 kavramı ise, 3ok eski zamanlardan beri g33r33len, 3eşitli sebeplerden 3t33r33 ger33ekleşen bir kavramdır. İnsanoğlu y33zyıllar boyunca coğrafi, sosyolojik, ekonomik, eğitim, sağlık, savaş ya da politik sebeplerden dolayı ihtiya ri veya gayri ihtiya ri bir şekilde g333 etmek zorunda kalmıştır. Bunu yapmadaki temel amacı ise yaşam koşullarını daha iyi duruma getirmek ve g33venliğini sağlamak olmuştur. H33k33metler arası ya da ulus 3st33 oluşumlarca evrensel nitelikte team33ller, uzlaşılar ve anlaşmalar belirlenmesine rağmen 3zellikle g3333n 3eşitliliği ve buna g33re belirlenen tutum farklılıkları g333 eden kişi ya da topluluklara karşı ve g333 sebeplerine g33re farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu stat33n33n belirlenmesi 3oğu kez sorunlar doğurmuş ve kavram karmaşası ile beraber uygulamalarda g3333l33kler oluşmuştur. 33nk33 benzer g33venlik sorunları, 3tekini tanımlamadaki veri eksikliği ve 3n g33r33lemeyen sonu33lar korkuları ve tedbirleri beraberinde getirmektedir. Bu noktada ise durmaksızın devam ederek 3zelde bireyin, genelde ise t33m sosyal ortamın şekillendirildiği bir entegrasyon aracı olan İnşa Teorisi s33reciyle karşılaşırız. 3zellikle de Sosyal İnşa Teorisi ulus 3st33 oluşumlarda son zamanların kimlik tasvirinde 3nemli yer tutmaktadır. Teoride, var olan d33nya d33zenine uymak yerine pozitivist – post-pozitivist tartışması bağlamında varlığın ve bilginin inşa edilebileceği d33zenden bahsedilmektedir. Sosyal inşaya dair 3alışmalar, 3zellikle norm ve değerler 3er33evesinde olmak 3zere Avrupa Kimliği temelli milliyet33i kimlik oluşumlarını, bu kimliklerin benimsediği ve 3tekileştirdiği değerleri ve bu durumlara dair s33ylemleri inceleme konusu yapmaktadır (Uzg33ren, 2012: 150-151). 3zellikle Avrupa Birliği kimliği bu konuda 3nemli veriler bulundurmaktadır. Burada 3ıkarları doğrultusunda kimliğin işlevsel rol oynadığı s33ylenebilir. İnşacı yaklaşım, meşrulaşma alanını kimlik ve k33lt33r gibi bilimsel, felsefi ve sosyolojik zeminlerde bulmuştur. Genel kabul olarak uluslararası ilişkiler, yerel toplumsal ilişkiler gibi toplumun insanları ve insanların toplumu etkilemesi şeklinde karşılıklı bir inşa

¹ <http://www.unhcr.org/tr/> Erişim Tarihi: 16.11.17

sürecinde bulunmaktadır. Bu anlamda inşacı yaklaşımı uluslararası yaklaşım bağlamında ele alan ve bazı karakteristik değerler katan Nicholas Onuf teoriye dair önemli değerlerin altını çizmiştir. Ona göre ilk olarak, toplum ve birey sürekli olarak birbirini yaratmaktadır ve böylece toplumsal ilişkiler durağan ya da hareketli yapı halini almaktadır. Buna sosyal kural ve kurumların devleti, devletin ise toplumu karşılıklı inşa etmesi durumu örnek gösterilebilir. İkinci çıkarımı, dil ve onunla beraber işlevlik kazanan kurum, kural ve politika gibi parametrelerin toplumsal inşada birer araç olmasıdır. Ona göre “söylemek, yapmaktır”. Konuşmak kesin bir ifadeyle dünyanın ne olduğunun inşasının en önemli hususudur. Üçüncü olarak kural koyan inşanın asıl kaynağıdır. Fırsatları yaratır ve aynı zamanda denetler çünkü güç o’dur. Tarafsız da değildir. İnsanlığın hayata bakış açısı ve onu yaşama tarzını yansıtan kültür, kimliğin en temel parametrelerindedir (Onuf, Nicholas, Kubalkova, Vendulka, Kowert, Paul, 1998: 58-78).

Kültür ayrıca, uygarlık kavramı ile bağlantılı ve uygarlıkla beraber önem kazanan bir husus iken uygarlık adına küresel ve evrensel değerler için daha geniş bir alana yayılabilen kimlik ise kültürün yayılmasındaki en önemli yapı taşlarından (İnaç, 2014: 35-57). Heywood’un da belirttiği üzere: “Kültür nesiller arasında kalıtsal bir şekilde aktarılan yapı değil öğrenilen değerlerdir. Bu yüzden içerisinde dil, din, gelenek, toplumsal kurallar ve ahlaki değerler barındırır.”(Heywood, 2013a: 235). Avrupa da kendini kültürel farklılıklar içinde tanımlarken ötekiyi fazlasıyla kullanmaktadır. Kendisini Aydınlanma Süreciyle beraber medeniyetin beşiği olarak görmekte olan Avrupa benimsediği çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk adımlarıyla da kapılarını diğer kültürlerle ve kimliklere açmıştır. Bunu yaparken de Jürgen Habermas tarafından şekillenen “ulus-ötesi anayasal vatandaşlık” kuramını temel hedeflerden biri olarak benimsemiştir (İnaç, 2014: 16). Ortak Pazarın tamamlanması ve Maastricht Anlaşması 1993 yılında gerçekleşmiş ve bu anlaşmayla siyasi birlik konusu gündeme gelmiştir. Böylece Avrupa vatandaşlığı adı altında ortak bir kimlik yaratılması hedefi resmen benimsenmiştir. Ancak gerçekleşen ekonomik krizler ve giderek artan göç etkisi sosyal manada korkuları doğurmuştur. Doğu kültürü özellikle de İslam kültürü 11 Eylül sonrasında dünyada tehdit olarak anılmaya başladıktan sonra islamofobi ve yabancı düşmanlığı gibi Avrupa’da korumacı eğilimler içeren “duvar” siyaseti göçmenlere karşı söylemlerde son

zamanların en çok dikkat edilen hususlarından biri olmuştur. Üstelik Avrupa'nın bu hareketi, kapitalizmin liberal söylemlerinin aksine bir hareket olarak çelişki içeren bir politikadır. Burada aşırı sağ popülizminin giderek artan etkileşimiyle belirleyici rol aldığı da son yılların üzerinde durulan konu başlıklarından biridir. Ayrıca bu politika Avrupa içerisindeki diğer ülkeleri dahi tehdit görmektedir (Elmas ve Kutluay, 2011: 4). Bu bağlamda önemli bir husus olarak, 2014 seçimlerinde Avrupa Parlamentosu'nda yer alan ve Mayıs 2019'da yenilenecek seçimlerde de güçlü bir koltuk sayısına ulaşacağı beklenen aşırı sağcı partiler adına Avrupa Parlamentosu'nda (AP) dağılımına değinmek gerekirse; Fransa'da aşırı sağcı Ulusal Cephe'nin(FN) birinci parti olması ile beraber 24, İngiltere'de Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi (UKIP) 23, Almanya'da Milliyetçi Demokratik Partisi (NPD) 7, Danimarka'da Halk Partisi (DF) 4, Avusturya'da Avusturya Özgürlük Partisi (FPÖ) 4, Macaristan'da Daha İyi Partisi (Jobbik) 3, Hollanda'da ise Özgürlük Partisi (PVV) 4 milletvekili olarak şekillenmiştir. Toplamda 751 sandalyesi olan AP'nin beş yıl için en fazla koltuğa sahip üyesi 96 koltuk ile Almanya olmuştur. 74 üye ile Fransa ve 73 üye ile İngiltere ve İtalya Strasburg'da ağırlıklı söz payına sahip ülkeler olduğunu belirtmekte fayda vardır.²

Bu hususta küreselleşme boyutundan da duruma bakmak gerekmektedir. Küreselleşme ile beraber devreye uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi girmektedir. Çünkü kabul edilen bir gerçek olarak ifade edilirse, toplumda güçlü gruplar genelde iktidarı ellerinde tutarlar. Devletlerin kimliğini iktidarın kimliği şekillendirmektedir. Bu durum da uluslararası sistemde farklı boyutlarda ve değişik ilişkilerde konumlandırmalara yol açar. Küreselleşmenin, kimliklerin hızlı bir şekilde yayılmasında en büyük ortağı teknolojidir. Teknoloji sayesinde dünya üzerinde toplumlar kısa sürede ve anlık bir şekilde iletişime geçebilmekte, birbirlerinden haberdar olmaktadır. Bu da kültürel farklılıkların geçişini, tanınmasını ya da çatışmasını daha kolay hale getirmektedir. Ulus üstü vatandaşlık söylemlerine yöneldiğimiz noktada ise devreye sosyal inşacılık kuramı girer. Sosyal Konstrüktivizm kimliğin devletlerarası ilişkisinin inşasını ifade etmektedir. Küreselleşen dünyada iletişimin bu denli güçlü olması oluşturulmak istenen ulus üstü

² Al Jazeera, *Avrupa'da Aşırı Sağ "Depremi"* <http://www.aljazeera.com.tr/haber/avrupada-asiri-sag-depremi> erişim: 14.11.2017

vatandaşlığı kimliğinin, ulusal kimliklerin inşasından daha kolay kılacaktır. Çünkü toplumun uluslaşması için ortak değer ve hedeflerin anlatılması tamamıyla iktidarın ya da hâkim kimliğin çabasına bağlıydı. Toplumlar savaş içerisinde değerlerini tanıyabiliyordu. Ancak küresel dünyada güvenlik tehditlerinin bulunması dahi toplumu araştırmaya ve öteki kimliği yorumlamaya itmektedir. İletişim araçlarının çokluğu bilgi yayılımının önünü sonsuz derecede açmaktadır. Bu durum bir ulus için güvenlik tedbirleri, kültürel değerlere sahip çıkma gibi konularda avantaj iken bazen de başka kültürel değerlere yakınlık ve hatta onları benimseme duygusunu geliştirebilir. Böylece kendi değerlerinin yozlaşması gerçeğiyle karşı karşıya kalacağı dezavantajlı bir durumla karşılaşılabilir. İletişimi kolaylaştıran etmenler ise başta ekonomik, siyasi ve hukuki zeminde oluşan benzer yanları bulunan birkaç devletin oluşturduğu birliklerdir. Avrupa Birliği buna en güzel örnektir.

Kimliklerin oluşumunda tarihsel gelişim, ortak paylaşımlar söz konusudur. Kimlik, bir toplumdaki insanların benzer davranışları dolayısıyla kapsayıcı bir nitelik ifade eder. Kolektif bir yaşam benimsenmesiyle beraber insanların kabul ettiği ortak değerler onların kimlik tanımlarını şekillendiren unsurlardır. Bu süreç tarih boyunca devam etmiş ve dünyada Kavimler Göçü, Aydınlanma, Endüstrileşme, 1789 Fransız İhtilali, Dünya Savaşları ve Küreselleşme gibi spesifik bazı kırılma noktalarında farklı boyutlar, yeni yorumlar kazanmıştır. Ulus inşa süreciyle beraber karşılaştığımız bir kimlik geliştirme projesi görülmüştür. Bu projede ulus kavramı milliyetçilikle beslenmiş kendisiyle hemen hemen çağdaş olan modern kimliğin de gelişimini sağlamıştır. Tarihsel kökenleriyle ele alındığında özellikle 1789 Fransız İhtilali'nin etkisiyle imparatorlukların yıkılıp yerlerine, milliyetçi tavır ve tutumlar, kültürel, coğrafi ve dini açıdan ötekiye karşı farklılıklar bulunduran, ötekiyle beraber kendini tanımlayan, kolektif kimlikli, etnik kökenli ulusların kurulması gerçekleşmiştir. Örneğin Osmanlı Devleti içerisinde ilk olarak Sırpların ardından Yunanlıların milliyetçilik etkisiyle isyan eden ve bağımsızlıklarını elde eden milletler olduğu malum bir bilgidir. Özellikle milliyetçi hissiyatlarla bağımsızlık kazanan bu tür devletlerde, ayrıldıkları devletlere göre ortak kültürel değerlerin aşırı sahiplenilmesi veya hiçbir şekilde ortak değerlerden söz edilmeyip tam anlamıyla ötekileştirme yapılması gözlemlenen durumlardandır. Bunun yanında çeşitli ırk, din ve dilleri barındıran imparatorlukların uluslara ayrışması uzun ve sancılı bir süreç

halini almıştır ve günümüzde dahi bu süreç çeşitli şekillerde etkisini sürdürmektedir. Hem ulusların kendi kimliklerini oluşturmaları hem de vatandaşlarının her ne kadar ulus olma süreci gerçekleşse bile ezelden beri sahip oldukları etnik ve kültürel geçmişleriyle mikro kimlikler taşımaları küreselleşme ile beraber çözülmeye başlamış ve bazı toplumlarda birlikte yaşama adına çok kültürlülük politikaları etkisini göstermiştir. Devletler özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, komünizm ve kapitalizm arasındaki Doğu-Batı mücadelesi sonrası her anlamda küresel çözümler üretmek için kolektif kimlik politikalarıyla toplumda bir bütünlük oluşturmaya çalışmaktadırlar. Sonraki dönemlerde bunu ulus üstü yapılarla evrensel hükümlere bağlama çabası görülmüş bu bağlamda çeşitli müzakereler yapılmış, anlaşmalar ve sözleşmeler imzalanmıştır.

Avrupa Birliği de bu anlamda Avrupa toplumları için atılmış önemli bir adımdır. Temelinde milliyetçi hırs ve etkilerin sebep olduğu savaşların önüne geçme mantığı yer almaktadır. Kimliği ve kimlik politikalarını etkili şekilde kullanmasına karşın ekonomik temelli bir barış ortamı sağlamak amacıyla kurulan ve dünyada söz sahibi, geniş çaplı, nadir ulus üstü yapılardan olan Avrupa Birliği'nin tezat bir şekilde yaşadığı kimlik problemleri ve bunu tüm dünyaya yansıtma biçimi dikkat çekmektedir. Bu anlamda Birliğin ana kurucuları olan devletlerin milliyetçi, etnik, kültürel ve ulusal yapılarından hâlâ kopamadıkları ve tam bir birlik kimliği benimseyemedikleri son birkaç on yıldır üzerinde durulan husustur. Hatta kurucu üyelerinden olan Fransa, etnik çerçevede milliyetçiliğin doğduğu topraklar olduğu ve özellikle Almanya ile girdiği siyasi, ekonomik ve coğrafi çatışmaların Avrupa Birliği fikrine öncülük ettiği göz önüne alındığında bu duruma en güzel örneklerden biri olacaktır. Asıl amaçları olarak gösterilen ekonomik yapılanma, güvenlik ve Avrupa milliyetçiliğini kontrol altında tutma prensipleri Birliğin bu anlamda kimliğini de yansıtmaktadır. Ancak kimliğin içerisinde barındırdığı özellikle kültürel çeşitlilik ve inanç değerleri Birliğin büyümeye başlamasıyla beraber sadece ekonomik girişimlerle bir yere varılamayacağını, bir noktada aidiyetlik hissiyatının gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Birliğin kimliğini daha somut değerlere taşımak adına ve ulusal yetkilerin daha üst bir oluşuma devredilerek elde edilen politik güç oluşturulması bir “anayasa” zemininde mümkün görülmüştür. Bu güç barış ortamını, ekonomik refahı ve istikrarı korumayı gerçekleştirecek şekilde planlanmıştır. Yine de ötekiye dair

korkular Birlik içinde bile tezahür etmiş ve küreselleşme ile beraber yayılan göç dalgasının kimliğin korunması bağlamında Birlik üyelerince beklenen bir husus olduğu görülmüştür. Birlik içerisinde bile böylesi korkuların varlığı göç dalgasına karşı Birlikte daha çok tedbirler almayı zorunlu kılmıştır. Çalışmamızda özellikle 2011 sonrası süreç dünyada göç hareketinin yeniden ivme kazanması dolayısıyla önemli bir konum barındırmaktadır.

Ulaşmak istediğimiz amacımız tümevarım yöntemiyle, bölgesel bir blok olarak ulus üstü vatandaşlığı konusunda yoğun uğraş içerisinde bulunan Avrupa Birliği'nin göçmenlere karşı uyguladığı politikalar neticesinde normatif değerlere bağlı ulus üstü vatandaşlık aidiyetliğine ulaşılabilir mi? Sorusuna cevap bulmaktır. Bu temel amaç çerçevesinde Avrupa Birliği kimlik süreci ötekine ait kimlik sorgulamasını yapmak için önemli bulgular içermektedir. Göç ile beraber yeni kimliklerin, özellikle 2011 sonrası, nasıl ele alındığı Birliğin kimliği açısından önemli bulgular sunacaktır. Ötekiyle kendini tanımlayan AB kimliğinin göçmenleri nasıl tanımladığına literatür incelemesi aracılığıyla ışık tutulacaktır.

Çalışmamızın hareket noktası; Avrupa'da göç ve göçmen kimliğine karşıtlığın getirilerini ve muhtemel olan ulus üstü vatandaşlığının inşasına dair çelişkilerini incelemektir. Her ne kadar Avrupa Birliği Antlaşması'nda her üye devletin vatandaşının aynı zamanda Birlik vatandaşı olduğu ve Birlik vatandaşlığının ulusal vatandaşlığa ilave nitelikte olduğu böylece onun yerini alamayacağı (T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği [BABGS], 2011: 6) belirtilse de ulusal sınırları aşan etkileşimde yeni bir dünya sistemi inşası vatandaşlık boyutunda çok kültürlülük söylemlerinden uzak kalamayacaktır. Anarşi düzenine karşı duran ulus devletlerin birleşiminde anayasal düzenin olmaması imkânsızdır. Ortam denetimsiz ve düzensiz kaldığında var olan ulusal değerler zarar görür, otorite sarsılır korkusu ulus devletleri endişelendirmeye yetmektedir. Ancak oluşan ulus üstü Birlikte, yetkilerin devri konusu ulus devletler için kolay olmamaktadır. Bunun yanında AB'ye ait anayasal düzen, marş, bayrak, müze gibi ortak değerler oluşturmak, gündemde olan AB ordusuna dair 23 üyenin Savunma Alanında Kalıcı Yapıda İşbirliği(PESCO)³ paktını imzalaması gibi gelişmeler ulus üstü vatandaşlık

³http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/865697/Yeni_Avrupa_ordusu_kuruluyor..._imzalar_atildi.html# , "PESCO'ya giden süreçte 1950'lerden beri Avrupa Ordusu fikri tartışılmış, ancak

aidiyeti adına önemli adımlardır. Özellikle Avrupa vatandaşlarının güvenliğini sağlamak ve savunma harcamalarının verimliliğini yükseltmek amacıyla oluşturulan PESCO, Avrupa Birliği'nin savunma politikası alanında manevra gücünü de arttıracak bir adım olmuştur. Ulusal düzeyde ise sıkı güvenlik önlemleri ve duvar politikaları izleyen sistemler güvenlik kaygısı yüzünden güç dengesinin bozulmasına ve ulus üstü oluşumların dağılmasına sebebiyet verebilecektir. Buna örnek olarak da terörizm, bozulan ekonomik düzen, askeri alanda örneğin: “Stratejik Öngörü 2040” adlı Alman ordusu raporu⁴, göç, bağımsızlık talepleri (Katalonya - Bask Bölgesi(İspanya), İskoçya, Alto-Adige Trentino- Güney Tirol- (İtalya), Flamanlar(Belçika), Korsika(Fransa) gibi), güvenlikleşme gibi birçok destekleyici etmen gösterilebilir. Bunu özellikle Avrupa Parlamentosuna giden son dönem üye devletlerdeki radikal sağ parti milletvekillerinin artışı desteklemektedir. Bir başka önemli sonuç ise S. Huntington’ın *Medeniyetler Çatışması* tezinin işlerlik kazandığı bir dünyaya yönelirken ulus olarak sisteme ayak uyduramamak ve kaybolmaktır. Dünya modern bölgesel/kıtasal ya da dini/mezhepsel birleşmelere yönelmektedir. Ulus devlet ve beraberinde gelen aşırı milliyetçilik politikaları bunu bugün zor hale soksa bile gelecekte kıtasal, dini ya da etnik ulus üstü medeniyet imparatorlukları inşa sürecinden bahsedilebilecek argümanlar gözlemlenmektedir. Öyle ki AB'nin

Britanya'nın şiddetli muhalefeti nedeniyle hayata geçmemiştir. Ancak Rusya'nın 2014'te Kırım'ı ilhak etmesi ve AB'nin en büyük askeri gücü olan Britanya'nın 2016'daki referandumla AB'den çıkma kararı alması sonrası, Almanya ile Fransa, Avrupa'nın askeri güvenlik yapılanmasının sıkı işbirliğiyle güçlendirilmesi konusunu yeniden gündeme getirdi. Haziranda Avrupa Komisyonu'nun savunma teknolojileri araştırma-geliştirmeye yıllık 5.5 milyar Avro ayrılmasını sağlayacak Avrupa Savunma Fonu kurulması önerisini sunmasının ardından dün NATO'yu bütünlemesi öngörülen savunma paketi imzalandı.

AB dışişleri ve savunma bakanlarının katıldığı törende AB Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin “Avrupa savunmasında yeni bir sayfa açtığını” söylediği pakt, şunları öngörüyor: Üye ülkelerin AB'nin askeri misyonlarına personel, teçhizat, eğitim ve altyapı bakımından geniş çaplı destek vermesi, reel anlamda savunma bütçelerini düzenli artırması, silah sistemlerinin birbirleriyle uyumlu hale getirilmesi ve kabiliyet noksanlıklarının ortadan kaldırılması amacıyla öncelikle tank ve insansız hava araçları gibi askeri teçhizat geliştirme projelerine odaklanması, savunma harcamalarının yüzde 20'sini tedarik, yüzde 2'sini araştırma ve teknoloji için ayırması, AB'nin deniz aşırı operasyonlarını koordine edeceği askeri bir karargâh, ortak askeri akademi, askeri hastaneler ve lojistik üsler kurulması...

20'den fazla imzacı ülke bu taahhütlerin altına girerken AB'den ayrılma müzakereleri yürüten Britanya, AB savunmasının dışında kalmayı tercih eden Danimarka ve anlaşmayı hâlâ değerlendirmekte olan Polonya, İrlanda, Malta imza atmadı. PESCO'ya katılım zorunlu değil, şimdi girmek istemeyen isterse ve kurucular onay verirse daha sonra katılabilir.” Yayınlanma tarihi: 14 Kasım 2017 Salı, erişim: 15.11.17

⁴<http://www.dw.com/tr/alman-ordusunun-2040-y%C4%B1%C4%B1-i%C3%A7in-felaket-senaryolar%C4%B1/a-41334919> Alman ordusunun 2040 yılı için felaket senaryoları, Tarih 13.11.2017. erişim tarihi: 15.11.17.

temelini oluşturan en önemli antlaşmalardan birinin adı bile Avrupa'nın etkili gücü olan Roma İmparatorluğu'nun temsili, İtalya'nın Roma kentinden gelmektedir. Ayrıca bu kanıtlar son yarım asırdan bu yana gerçekleşen ekonomik, siyasi, askeri veya kültürel oluşumlarda izlenmiştir. AB bu anlamda dikkat çeken yapı olmasının yanında üzerinde en çok çalışılan alanlardan biridir. Ancak bu çalışma dünyada AB'nin dışında diğer bölgesel ekonomik, dini, siyasi, askeri veya etnik oluşumların da ulus üstü aidiyetlik sağlamaya yönelik çalışmalarını incelemek adına yol açıcı olması bakımından önem arz etmektedir. Bunun yanında çalışmamızı daha anlaşılır bir çerçeveye oturtmak adına bazı sorular sorarak ilerlemek faydalı olacaktır. Bu soruların cevapları da çalışmamız için önem belirtmektedir. Örneğin, Birliğin ulus üstü vatandaşlık kimliğinin inşa sürecinde öteki çıkarımları bize böylesi bir kimlik olgusunun ve kendisine mutlak aidiyetliğin ulus kimliğinden ne kadar bağımsız olacağını gösterecektir. Yine ulus üstü oluşumların ulusal kimliklerinden ne kadar uzaklaşabilecekleri ve çok kültürlülük söylemlerini küresel manada tüm dünyada uygulayabilecekleri ne kadar mümkündür? sorusu önemli sonuçlar verecektir. Başka bir söylemle çağdaş uluslararası sisteme dâhil ulusların kimliklerini şekillendiren çıkar ve menfaatlerini bir kenara bırakarak üye uluslar içerisinde bağlayıcı kararları olan, dünyada ilk defa görülecek ulus üstü bir vatandaşlık kurulma ihtimali merak konusudur. Ayrıca şimdiki uluslararası sistemi eleştirel bir bakış açısıyla ele alan muhaliflerin genellikle referans gösterilen söylemlerinden olan ulus üstü kimlik inşasının modern kıtasal imparatorluklara yol açtığı söylenebilir mi? sorusu dünyanın önümüzdeki süreçte karşılaşılabileceği yeni bir dünya düzenini açıklama bağlamında bu tezin ilgi alanına girmektedir. (Hardt ve Negri, 2018: 15-25).

Literatür tarandığı zaman tez konumuzun her bir başlığının geniş çalışma alanlarına sahip olduğunu görmekteyiz. Hatta benzer çalışmaların ulusal düzeyde ele alındığını görmekteyiz. Bizim çalışmamızı farklı kılan konumu, göç dalgalarının “ulus üstü vatandaşlığına” etkisini işlemek bağlamından kaynaklanmaktadır. Ayrıca 2011 sonrası gerçekleşen göç kavramlarına yönelik söylemler diğerlerine göre tarihsel açıdan farklılık arz etmektedir. Çalışmanın altını çizdiği diğer bir husus bölgesel gruplaşma ile ulusallığın yerel değerlere yoğunlaşması kıyasında küreselleşmenin geleceğini aydınlatma becerisidir. Avrupa Birliği Vatandaşlığı Kimlik İncelemesi bu başlıklar altında ulaşılabilir bir kimliğin özellikle güvenlik

sorunu bağlamında ve her geçen gün artan göç hareketlerine istinaden dikkat çekmektedir.

Çalışma kimliğin ötekiye karşı kendi varlık mücadelesinin temsilini ön plana çıkarmaktadır. Bu yüzden çok kültürlülük adına önemli çalışmalar yapan Avrupa ülkelerinin Avrupa Birliği nezdinde göç dalgasıyla gelen yeni kimliklere tavırlarının Birlik tarafından yorumlanması bizlere yol gösterici olacaktır.

Çalışmada ilk olarak, etraflı bir şekilde “kimlik” kavramı ve onu besleyen parametreleri incelenecektir. Bu bağlamda Öncelikle kimlik ile birlikte onu tamamlayan kavramlar analiz edilecektir. Avrupalı ve Avrupa Birliği kimliği inşası ele alındıktan sonra göçmen-mülteci kavramlarının uluslararası hukukta nasıl tanımlandığına değinilecektir. Son olarak Avrupa Birliğinde ulus üstü vatandaşlık çalışmalarının göçmen politikalarıyla içine girdiği ikilemi incelenecektir. Çalışmanın muhtemel sonucu, kuruluş felsefesinde de yer aldığı üzere; küresel boyutta, farklı kimliklerden daha büyük ama daha somut ulus üstü ortak kimlik çıkarma fikri olarak Avrupa Birliği'nin göç dalgasıyla ilişkili yaşadığı tutarsızlıkların hangi konularda şekillendiğini açıklamaktır. Bu amaçla öncelikle Avrupa Birliği Bakanlığı, Avrupa Birliği Sekreterliği, Birlikle ilgili - Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) - gibi kurumlar ile 2011 ve sonrası ilerleme raporları, AB devlet ve hükümet başkanları tarafından yapılan açıklamalar; AB'ye ait ortak eylem planları, AB'nin zirve bildirimleri, Geri Kabul Anlaşmaları gibi birçok Avrupa Birliği resmi metinleri literatür kaynaklarının yanında referans kaynağı olarak kullanılacaktır.

Yöntem olarak eleştirel bir yaklaşım ile literatürel bir değerlendirme ve analiz yapılmıştır. Nitel araştırmada verilerin geçerliliği ve ulaşılan sonuçların doğruluğu bu açıdan konuya uygun olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda Birliğe dair temel argümanları, doküman inceleme yöntemi olan araştırma metodundan yararlanarak birincil ve ikincil kaynaklara göre yapılan çalışmamızda kültür, çok kültürlülük, ulus, etniklik, milliyetçilik ve ulus üstü değerler bakış açısının Birliğin kimliğini belirlemesi açısından önemi incelenmiştir. Çalışmamızda Avrupa'yla ilgili genel bir göçmen analizi ele alınmakla beraber özellikle Suriyeli göçmenleri konu alan bölgesel, ulusal ve uluslararası metinler daha somut ve çerçevesi belli bir çalışma olması adına uygun görülmüştür. Araştırma konusuyla ilgili raporlar,

kitaplar, makaleler, gazeteler gibi belgeler özgünlüğü kontrol edilerek sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca konuyla alakalı tez taraması yapılmıştır. Araştırma süreci sonunda elde edilen veriler ise derinlemesine analizler yapılarak bitirilmiştir.

Tez çalışmamız dört ana başlıktan oluşmaktadır. Birinci bölümde kimlik'in tanımına, etimolojik analizi ve geçmişten günümüze tanımlarına değinerek kimlik kuramlarına ve kimlik'i şekillendiren parametrelere yer verilmiştir. Çalışmamızın ikinci bölümü, Avrupa ve Avrupa Birliği kimlik inşasına ayrılmıştır. Bu bölümde Avrupalı Kimliği ile Avrupa Birliği Kurumsal Kimliği tanımlanmış ve oluşum süreci ifade edilerek genel çerçevesi çizilmiştir. Böylece tez içerisinde; Avrupa, Avrupalı veya Avrupa Birliği denildiği zaman nasıl bir kimlikten bahsedildiği daha net bir şekilde anlaşılmaktadır. Üçüncü bölümde tezimizin inceleme konuları olan Avrupa ve Göç kavramlarının ilişkisine yer verilmiştir. Bu doğrultuda göç ve türlerine, göçmen-sığınmacı-mülteci kavramlarının tanımlarına ve son olarak Avrupa'ya göçün tarihine genel bir çerçevede değinilmiştir. Dördüncü ve son bölümde ise tezimizin bel kemiğini oluşturan, Avrupa Birliği'nde ulus üstü vatandaşlık çalışmalarının göçmenlere yönelik uygulanan politikalar analiziyle ele alınışı bulunmaktadır. Bu amaçla öncelikle Avrupa Birliği'nin ulus üstü vatandaşlık kimliği süreci ele alınarak nasıl bir uğraşta bulunulduğu ifade edilmiştir. Ardından böylesi bir kimliğin olmazsa olmazı göçmenlere yönelik var olan algının uygulanan politikalara yansımaları incelenmiştir. Nihayet, sonuç bildirme hususunda, Birliğin kuruluş felsefesinde de yer aldığı üzere; küresel boyutta, farklı kimliklerden daha büyük ama daha somut ulus üstü ortak kimlik çıkarma fikrine bağlı olarak Avrupa Birliği'nin göç dalgasıyla ilişkili yaşadığı tutarsızlıklara değinilmiştir.

1. BÖLÜM: KİMLİK

Kimlik, toplumu şekillendiren her türlü kişi ve kişi topluluklarına yöneltilen “Kimsin? Kimlerdensin?” sorularına verilen cevabın çıkarımıdır (Güvenç, 2005: 3). Burada kimliğin; ırkı, etnikliği, cinsiyeti, kültürü, yaşanılan coğrafyayı, kabul edilen hayat görüşünü, ideolojiyi, inanılan dini, mezhebi, ekonomik durum ve toplumsal statüyü ve benzeri birçok alanı kapsadığını belirtmek yerinde olacaktır. Bu noktada öne çıkan bir husus olarak, milliyetçiliğin özellikle endüstrileşme ile gelen pragmatizmin eklenmesiyle bireyci kapitalist modern kimlik adına ırkçılık adı verilen boyutlarını Balibar’ın çıkarımlarında görmek mümkündür. Yani modern dönem sınırları çizmekle başladığı uluslaşma sürecinden sınırları kaldırmaya yöneldiği son dönemlere kadar ötekini pasifize etmenin yöntemini ideolojik anlamda bir şekilde bulmuştur. Bu sebeple kimliksel çatışma ve ötekiyle mücadele iş birliği yapmak kadar olağan bir hal almıştır. Bu bazen toplumdan uzaklaştırarak bazen de asgari statülerle emek girdisini sağlayıp bastırmakla mümkün görülmüştür. Böylece kimliğin, ırkçılığı beslediği görüşünü ortaya çıkarmıştır (Balibar ve Wallerstein, 2013: 27-40). Bu söylem elbette değişen zaman ve toplumsal yapıyla ilişkilidir ve her toplumsal düzeyde aynı boyutta ele almak yanlış bir çıkarım olacaktır. Üstelik kültürel geçmiş bu zamansallığın boyutuna bağlı kalmaksızın toplumsal yapının sacayaklarını oluşturan önemli değerlerdendir.

Kimlik, kişisel benliğin, içinde yaşanılan sosyal ortamın veya bağlı bulunan soyut kavram ve inançların aidiyetlik sembolüdür. Bu yüzden büyük önem arz etmektedir. Çalışmamızda kullanılan kavramlardan biri olan “kimlik” kavramını genel olarak, insanlığın tarihi kadar eski bir olgu olarak görebiliriz. Bunun haricinde farklı dönemlere has olarak kimliğin ortaya çıktığı belli dönemler belirtilmektedir. Bunlardan biri, Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ve büyük imparatorlukların yıkılmasıyla sonuçlanan süreçte milliyetçilik olgusuyla eş tutulmaktadır. En son ve en büyük etki alanı olarak modern kimliğin doğuşu ise 21. Yüzyıla birkaç yıl kala baş gösteren ve insanlık tarihinde önemli kırılma noktalarından biri olan Soğuk Savaşın bitimi ile beraber Sovyetler Birliği’nin çöküşünün sonucu şeklinde ifade edilmektedir (Aydın, 1998: 7). Kimliğin ortaya çıkma süreçlerine alternatif olarak

başka bir görüş, modern kimlik tanımının, İkinci Dünya Savaşı sonrası yani 1950’li yıllar ve sonrasındaki süreçte ortaya çıktığı şeklinde ifade edilmektedir (Welz, 2000: 2). Özellikle farklı bilimsel çalışmalarda bu alanda yoğun bir kimliksel aktarımın olduğu bize bunu kanıtlamaktadır. Bugün modern dönem kimliği, ifade ettiği çok anlamlı yapısı açısından ve bilimsel açıdan üzerinde durulması gereken bir husus olduğu için temel konumdadır. Bugünkü anlamıyla kimlik, Aydınlanma ve ardından gelen Endüstrileşme süreci ile ulus devlet başlangıcı gibi kırılma noktalarıyla da ele alınmaktadır. Başlangıç itibarıyla günümüz modern kimlik sürecine kadar olan dönem kısaca değerlendirildiğinde değişen kimliğin çok ifadeli yanı dikkate değer görülmüştür.

İnsanların hem doğaya, çevreye karşı aldıkları tutum ve davranışlar hem de hayatta karşılaştıkları sosyal gruplardaki rolleri onlara verilen ya da kazandıkları kimlikleri ifade etmede yardımcı olmaktadır. Diğer bir söylemle insanlığın geçen yüzyıllar boyunca birlikte yaşaması, yerleşik düzeni alması, uluslaşması ve hatta kolektif yaşamla beraber savaşçı ticari ilişkiler geliştirmesi ayrıca kendine has semboller, simgeler ve işaretler aracılığıyla bir düşüncenin etrafında toplanması ya da çatışması hep kendine biçtiği kimlik ve onun yüklediği rol bilinciyle gerçekleşmiştir. Örneğin, Kültürel kimlik bütün bu alanların toplandığı bir antoloji gibidir. Smith bu konuda bir sınıflandırmaya ihtiyaç duymuştur. Çünkü çok olan bu kimlikleri kavramanın zorluğu özellikle mekân ve zamansal değişimlerle ele alındığında belirgindir. Smith, kültürel kimliğin bileşenlerini, bireysel kimliğin yanında, cinsel kimlik, ulusal kimlik ve sınıfsal kimlik başlıkları altında toplamıştır (Smith, 2014: 17-19). Belirtmek gerekir ki bu genelleme, ulusal kimliğin statik olmayan bölge ve coğrafyalar özelinde ve sınıfsal kimliğin aynı sınırlar içindeki sosyal gruplarda birden fazla şekillenecek ekonomik güçlerin net bir kimlik sahası çizemediği hususlarından dolayı eleştiri almıştır. İnsanın kendine biçtiği rol ve kimlik ileride birlikte yaşama zorunluluğuyla beraber bir ortak akıl ve oluşum olan “devleti” doğurmuş, ortak oluşturulan bu kimlik devletlere atfedilmiştir. Diğer bir ifadeyle ulusların egemenlik ve bağımsızlığı için yani başka bir söylemle kimlikleri için savaşmalarını ya da işbirliklerini bizlere göstermiştir. Küreselleşme ile beraber etkileşimin doruklara ulaştığı noktada ise artık iletişim, ticaret, göç ve teknoloji gibi etmenler yoluyla kimliklerin tanınması ve yayılması kolaylaşmıştır. Bu sayede

modern anlamda kimlik sınırlardan bağımsız ve soyut değerler kazanmıştır. Bunun özellikle evrenselleşme ideolojisiyle bağdaştırıldığı kadar kapitalizmin sermaye birikiminin genişleme çabası ve dağılan kültürel sınırların etkisi boyutlarıyla ele alındığı gözlemlenmiştir (Balibar ve Wallerstein, 2013: 9-24).

İnsan temelli yaklaşımla ele alışımızda aslında kimlik sadece insana bağlı bir ifade olmayıp aynı zamanda insanla ilişkili olabilecek her türlü bilimsel, nesnel ve olgusal yaklaşımlarla da ele alır. Kimliklerin kimi, neyi, nasıl yansıttığını belirtmek aynı zamanda bir çağırma mekanizması amacıyla kullanılmasından dolayı isimlere başvurulmuştur. Tam olarak niteliğini yansıtmama olasılığıyla beraber neyden bahsedildiğini zihinsel anlamda belirtmek için bu yöntemden yararlanır (Gürses, 1999). Bu yüzden farklı alanlarda kimliğe dair tanımlar ve yorumlar görmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse psikoloji, felsefe, sosyoloji, antropoloji, siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler gibi disiplinler bilimsel açıdan kimlik tanımında bulunmuştur. Öte yandan insanların vatandaşlık aidiyetini gösteren ya da nesnelere adlandırılmasını kolaylaştıran kazanılmış veya verilmiş kimliklerle karşılaşmaktayız. Özellikle göç, politika, coğrafya, cinsiyet ya da din gibi etmenlerden ötekileştirilebilecek olgusal kavramlar da kimlik yardımıyla adlandırılabilen ya da sınıflandırılabilir. Buradan da anlaşılacağı üzere kimlik sadece öznenin kendini tanımlaması değil ayrıca diğerkinin de özneyi tanımlamasıdır. Böylelikle bir ötekinin varlığı kaçınılmazdır (Eralp, 1997: 19). Keza mevzu bahis öteki kimlik, farklılıklar üzerinden inşa edilir. Kimliğin arayışı ve ne olduğuna dair mücadelenin temeli de bu farklılıklardır. Bu anlamda en bilindik ifade Derrida'nın "*Tüm kimlikler ancak farklılıklarıyla var olabilir. Hiçbir kimlik yoktur ki kendisinin öteki olmasın.*" Sözüdür (İnaç, 1992'den aktaran Derrida, 2010, 30). Kimliklerin oluşumunda tarihsel gelişim, ortak paylaşımlar bu açıdan söz konusudur. Bir toplumdaki insanların benzer davranışları, dolayısıyla kapsayıcı bir nitelik ifade eder. Öte yandan ötekileştirme şeklinde kategorileştirebileceğimiz bir diğer ifade ile başka bir kimliğin dışlayıcı konumda ele alındığını görebiliriz. Kolektif bir yaşam benimsenmesiyle beraber insanların kabul ettiği ortak değerler onların kolektif kimlik tanımlarını şekillendiren unsurlardır. Bu süreç tarih boyunca devam etmiş ve dünyada Göç, Aydınlanma, Endüstrileşme, 1789 Fransız İhtilali, Dünya Savaşları ve Küreselleşme gibi spesifik bazı kırılma noktalarında farklı boyutlar, yeni yorumlar kazanmıştır.

Buradan hareketle kişisel kimliğin toplumsal kimlikle karşılıklı bir inşa sürecini göz ardı edilemeyeceği görülmektedir. Kişisel kimliğin yanı sıra ulusal kimlik de bir kategori olarak ele alınabilir.

Ulus inşa süreciyle beraber karşılaştığımız bir kimlik geliştirme projesi vardır. Bu projede ulus kavramı milliyetçilikle beslenmiş kendisiyle hemen hemen modern kimliğin de gelişimini sağlamıştır. Tarihsel kökenleriyle ele alındığında özellikle 1789 Fransız İhtilali'nin etkisiyle imparatorlukların yıkılıp yerlerine, milliyetçi tavır ve tutumlar, kültürel, coğrafi ve dini açıdan ötekiye karşı farklılıklar bulunduran, ötekiyle beraber kendini tanımlayan, kolektif kimlikli, etnik kökenli ulusların kurulması gerçekleşmiştir. Çeşitli ırk, din ve dilleri barındıran imparatorlukların uluslara ayrışması uzun ve sancılı bir süreç halini almıştır ve günümüzde dahi bu süreç çeşitli şekillerde etkisini sürdürmektedir. Hem ulusların kendi kimliklerini oluşturmaları hem de vatandaşlarının her ne kadar ulus olma süreci gerçekleşse bile ezelden beri sahip oldukları etnik ve kültürel geçmişleriyle mikro kimlikler taşımaları küreselleşme ile beraber çözülmeye başlamış ve bazı toplumlarda birlikte yaşama adına çok kültürlülük politikaları etkisini göstermiştir. Devletler özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında, komünizm ve kapitalizm arasındaki Doğu-Batı mücadelesi ile her anlamda küresel çözümler üretmek için kolektif kimlik politikalarıyla toplumda bir bütünlük oluşturmaya çalışmaktadırlar. Sonraki dönemlerde bunu ulus üstü yapılarla evrensel hükümlere bağlama çabası görülmüş bu bağlamda çeşitli müzakereler yapılmış, anlaşmalar ve sözleşmeler imzalanmıştır. Bu noktada kültür kavramının da tıpkı ulus, çok kültürlülük gibi kimlikle yakından ilgili olduğu aşikârdır.

Kimlik, algı sahamız içerisinde bildiğimiz, karşılaştığımız, işbirliği yaptığımız veya çatıştığımız gerçeklik yansımasıdır. Tüm bu iletişim halinde üstlenilen rol, kolektif kimliklerin ötekisiyle çatışmasına varacak izlenimler taşır. Bu bireysel veya kolektif kimliğin mücadele alanını ise Aydın, “kimlik bunalımı” şeklinde tasvir ederek İkinci Dünya Savaşı ve sonrasındaki döneme atfeder (Aydın, 1998: 18-21). Sonuç olarak kimlik bireyle, toplumla ve şeylerle alakalı olgular ya da olaylarla ilintilidir. Kolektif kimlikler içerisinde birden çok parametre barındırdığı için bulunulan zamana, mekâna, topluma ve ekonomik açıdan farklı bir sınıfa göre yer yer ön plana çıkan kimliksel nitelikler değişebilmektedir. Nihayet, genel bir ifade

olarak kimliği, tarihsel açıdan dinamik; sosyolojik açıdan stabil bir şekilde çözümlenebilmekteyiz (İnaç, 2010: 33-34). Bu sebeple kimlik aidiyetlik boyutunun etkisiyle dönüp dolaşıp kendimize vardığımız bir dönüşümdür.

Bütün bu ifadeleri bir çerçeve çizerek nitelemek kimlik kavramını daha net anlaşılabilir kılacaktır. Öncelikle kimlik bir tanımlama aracıdır. Bu tanımlamada bizi farklılaştıran öğeler ön plana alınır. Böylece kendimizi tanımlarken “Ben-Biz” başkasını tanımlarken “Öteki”, kimliği oluşturan iki temel unsurdur. Nuri Yurdusev’in altını çizdiği üçüncü boyut ise bireyin farkındalığı sonucu oluşan kimliğin varlık bilincidir. Burada nesnel etmenlerin birbirini tamamlayan özelliklerini bilinç sayesinde kimlik haline dönüştürmekten bahsedilmektedir (Yurdusev, 1997: 27). Yani farkındalık kimliğin ön kabulüdür denilebilir. Burada önemli bir husus olarak, ötekini tanımlarken tamamıyla ötekini göz ardı etmek, düşmanca davranmak gibi eylemlerin sonucunun aşağılamaya, çatışmaya, yok etmeye yeltenmeye, inkâra kadar varabileceği ifade edilmelidir. Bu tanımlamalara göre sonuç olarak kapsayıcı (benimseyici) ve dışlayıcı yaklaşımlar görülmektedir (İnaç, 2014: 37). Yine ötekini tek bir boyutta ele alıp geçmişindeki ortak tarihi paydaları ve içinde bulunduğu sosyolojik ortamı görmezlikten gelmek bir hata olarak görülmüştür (İnaç, 2014: 38). “Biz”, “Öteki” ve “Kimliğin Bilinci” bütün kimlik türlerinde karşımıza çıkabilecek mahiyettedir. Tanınma özelliği kimliğe “kazanılmış” ve “verili olma” durumları kazandırır. Özellikle Ortaçağ Avrupası döneminde sıklıkla siyasi güç (imparator) veya dini otorite (papa) tarafından kişiye bahşedilen verili kimliklerin yanında modern dönemle beraber kazanılmış kimlikler birer tanımlama aracıdır.

Kimliğin başka bir niteliği oldukça karmaşık ve çok boyutlu olmasıdır. Bu yüzden kimlik için basit bir tanımlama yapmak oldukça zordur. Özellikle ırk, kültür, din, cinsiyet, ulus fikri gibi kimliği şekillendiren birçok etmen buna zemin hazırlamıştır. Bu çoğulcu karakter kimliğin sürekliliğinden türemiştir. Kimlik aynı zamanda sosyal ilişkilerin bulunduğu her ortamda ön plandadır. Özellikle öteki ile olan karmaşık ve katmanlı ilişkilerde bireyden en geniş topluluklara kadar toplumsal çevrede etkileşim söz konusudur. Bu sebeple toplumsal çevreyle birlikte gelişimini sürdüren ve varlığını koruyan bir hal almaktadır. Toplumsal olan kimlik, ötekine dair farklılıkları, bize ait olan benzerlikleri ve kimliğin varlığına dair bilinci sürekli olarak

barındırmaktadır. Bu süreci sürekli kılan etmenler ise yaşanan coğrafyaya ve kültürel ilişkilere bağlı olan tarihsel gelişim, içinde bulunulan ortak yaşamda birlik içinde farklılık arayışının çatısı olan sosyal süreç ve farklı tiplerdeki ve karakterlerdeki insanlarla ortak kimlik oluşturma bilincidir (Kymlicka, 1998: 193-194). Süreklilik kavramına değinirken, kimliğin sabit ve değışmeyen bir yapıdan ziyade dinamik ve sürekli değışime açık olmasından ötürü sürekliliğı olduğu belirtilmelidir. Bunun sebebi çok açık bir şekilde kimliğin muhatabının insan olması ve insanın irade sahibi olarak tarihsel süreçte değışen ve dönüşen dünyada kendine biçtiğı roldür. Fakat sosyal yaşam içerisinde varlığını devamlı sürdürmesi de kimliğin sosyolojik açıdan kalıcılığını vurgulamaktadır (İnaç, 2014: 40). Sonuç olarak biz kimliğı toplumsal bir nitelikte ele alırken onun mekân ile ilişkisine bakarız, tarihsel açıdan ele aldığımızda ise zamansal boyut karşımıza çıkar. Bu birbirini tamamlayıcı özellikteki iki kavram yukarıda değindiğimiz kimliğin dinamik-değışken ve statik-stabil karakterini yansıtmaktadır. Aynı zamanda bahsi geçen zaman ve mekân prensibi, kimliğin genellikle süreklilikle beraber anılan bir diğer önemli belirleyici niteliklerinden biridir. Öyle ki kimlik kavramı, zaman ve mekânın kendine has ve özel her dönemine göre yeni yorumlar kazanmaktadır. Bu durum verili veya kazanılmış kimliğin ya yeniden yorumlanarak değıştirilmesi demektir ya da ilk durumla beraber, var olan kimlik aidiyetinin kökten bir şekilde ortadan kaldırılarak yerine yeni bir kimlik tanımlama mekanizmasının yüklenici rolünü getirmektir. Bu ifadelere örnek olarak Ortaçağ dönemindeki ön planda tutulan dini kimliğin yerini uluslaşma süreciyle beraber kültürel ağırlıklı, etnik veya ırksal kimliğin aldığını verebiliriz.

Kimliğe dair önemli bir başka inceleme konusu ise kimliğin ortak bulunulan sosyal alanda diğer kimlikler üzerindeki etkinlik ve etkililik iradesidir. Bu özellik kimliğin nicel ve nitel kapsamına, içinde barındırdığı farklılıklara ve çeşitliliklere aynı zamanda zaman ve mekânın sunduğı yola bağlı olarak iradenin yaptırımını etkilemektedir. Smith'in üzerinde durduğı kimliğin büyüklük ve etkililik çıkarımı bu durumu açıklamada önemli bir konumdadır. Ona göre kimliğin aidiyetlik sınırı arttıkça birey üzerinde yaptırım gücü düşmektedir. Bunun için de cinsiyet kimliğini örnek göstermiştir (Smith, 2014: 5). Evrensel nitelikteki bu kimliğin ortak harekete

geçirme hususunda yetersiz olduğu bu alanla ilgili çalışmalarda pek çok kez vurgulanmış bir husustur.

En baştan beri ara ara değindiğimiz kimliklerin verilen ya da kazanılan boyutları, kimlik için önemli tanımlama niteliklerindedir. Doğuştan itibaren sahip olduğumuz cinsiyet, aile, etnik köken, ırk, beraber yaşanılan toplum ve o toplumun içinde bulunduğu uygarlık verili kimliklere örnektir. Bireyin, grubun ya da toplumun bir mücadele ve uğraş sonucu kazanmış olduğu aynı zamanda sosyal yapı içerisinde müdahaleye ve değişkenliğe açık olan kimlikler ise kazanılmış kimlikleri ifade eder. Bunlar da dini inanç, kabul edilen ideoloji, mesleki konum, toplumsal statü, kişisel beceriler gibi başlıklar şeklinde örneklendirilebilir. Bu hususta bir çelişki olarak verili olan ulusal kimliğin, modern devlet etkisiyle yönlendirilebildiği ve inşa edildiği İnaç tarafından ifade edilmiştir. Buna örnek olarak da Massimo d’Azeglio’nun “İtalya’yı kurduk, şimdi sıra İtalyanları yaratmada” sözünü Hobsbawm’dan aktararak bize sunmuştur (İnaç, 1991’den aktaran Hobsbawm, 2014, 42). Buradan ulaşacağımız sonuç, bir ülkenin otoriter kimliğinin, etkisi altındaki kazanılmış ve verili kimlikleri şekillendirmede sahip olduğu gücü göz ardı etmemektir.

Son olarak tüm bu süreçte karşımıza çıkan kişisel kimlik, kolektif kimlik ve sosyal kimlik kavramları kimliğin sahip olduğu belirli niteliksel ifadelerdir. Kişisel kimliğin özel alanından hareketle bireyin iç dünyasını ifade ettiğini ve kendi algı sahası içinde kendini ve çevresini tanımladığını söyleyebiliriz. Kolektif kimliğin ise sosyal ve toplumsal değerlerin kapsayıcısı olduğu ve sosyal alanda kendine yer bulup aidiyetlik boyutuyla ele alındığını gözlemlemekteyiz. Nitekim önemli bir başka husus olarak kolektif kimliklerin sadece kişisel kimliklerin toplamı olmadığı, kişisel kimliklerin çok daha fazlası olduğu gerçeği dikkate alınmalıdır.

Kimliğin ilk olarak ele alındığı felsefe, psikoloji gibi alanlarda muhatap olunan ve ulaşılmak istenen kimlik bilinci “Kişisel Kimlik”tir. Bireyin önce kendi bilincine varıp kendini tanımlaması ardından çevresini tanımlama süreci bu alanlarda vurgulanmıştır. Bunun haricinde kişisel kimliği ben-şahsiyet tekelinde ele alan sosyo-psikolojik yaklaşımlar bulunurken toplumla bir anlam kazandığı için toplumsal bir kimlik olarak tanımlayanlar da görülmektedir. Habermas, kişisel kimlik

için “Birey, kişi olarak kimliğini sadece kolektif kimliğin vasıfları ile özdeşleşmeye ya da onları içselleştirmeye borçludur; kişisel kimlik kolektif kimliğin bir yansımasıdır” ifadesinde bulunmuştur (Habermas, 1996: 485). Genel bir çerçeve çizmesi bakımından öneme haiz olan Altunoğlu’nun çıkarımları ile kişisel kimliği yedi ana başlık altında inceleme fırsatı bulmaktayız (Altunoğlu, 2009: 46). Ona göre kişisel kimlik;

- a) Bir birlik, tutarlılık, süreklilik duygusu içerir.
- b) Sosyal olana zorunlu olarak mündemiçtir, onun tarafından kuşatılır.
- c) Kültürel ya da sosyal bir etkiye açık şahsî nitelikler, inançlar, arzular ve eylem ilkeleri toplamıdır.
- d) Bir tür şahsî ahlakî kod veya pusulalar, kişinin eylemi için normatif bir çerçeve ve rehber olarak kullandığı umdeler/gayeler setidir;
- e) Ahlakî bir temele yaslanmak zorunda olmayan “kişisel tarz”dır.
- f) Fiziksel özellikler, bir sosyal kategoriye aidiyet, kişiye özgü inançlar/amaçlar/arzular/ahlakî ilkeler onun “aslı” unsurlarıdır.
- g) Bahsetmekten gurur duyulan ve kaybedildiklerinde ciddi güven yitimi yaşanan boyutlardır.

Kolektif kimlikler ise sosyal kimlik kavramıyla birlikte ele alınarak genellikle Kolektif Sosyal Kimlikler şeklinde tasvir edilir. Kişisel kimliğin nasıl ki ilk ele alındığı alanlar felsefe ve psikoloji olarak tanımlandıysa, benzer şekilde kolektif kimliğin ilk olarak kendine yer bulduğu kuramsal alan klasik sosyolojidir. Durkheim’de “kolektif bilinç”, Marx’da “sınıf bilinci” gibi kavramlar bu alanda öncü çalışmalardır. Kolektif sosyal kimlikler din, etniklik, cinsiyet, cinsellik, ırk ve ulus gibi kavramların içerisinde barındırılan kimlikleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Kolektif kimlik, “Ben’in”, “Biz” olduğu grup içi “Aynılık” bilincine varmaktır. Bu bilinç aynı zamanda ötekiyle olan farklılıklarımızın da hudutlarını çizer. Hep beraber bir sosyal ortamda bulunmalarının yanında kolektif kimlik bunların toplamından fazlasıdır. Çünkü temsil kabiliyeti birey, grup ya da toplum için her bir kimlik türü adına farklılık arz eder. Bu kimlikleri farklı kılan geniş kabul göreceği sınırlara sahip olmasıdır. Fakat biz ve ötekinin farklılaşmasında genellikle kullanılan unsur bireysel kimlik kavramı olduğu için kolektif kimlikleri oluşturan ama kolektif kimliğin bütünü temsil edemeyecek kadar dağınık kimlikler şeklinde tanımlanabilirler. Kolektif kimlikler ayrı bir grup kimliğidir ve sosyal bir topluluğun kolektif birleşmeleriyle var olur. Bu sebeple kimliğin inşası sosyal topluluklar

içerisinde olgunlaşmaktadır. Kolektif kimlikler çeşitli semboller, simgeler, sanatsal ürünler, adet ve görenekler, alışkanlıklar, inançlar ile geçmişten gelen veya geçmişe bırakılacak olan miras niteliğindeki aidiyetlerin inşa edilmiştir (Bilgin, 1994: 53). Bu sebeple günün koşullarına göre güncellenebilir veya köktenci ya da faşizan bir araç olarak çatışma unsuru şeklinde kullanılabilir (Altunoğlu, 2009: 49).

Sosyal kimlik için yukarıda saydığımız parametrelere rağmen yekvücut bulmuş bir kimlik tanımı yapılamamaktadır. Çünkü toplum kavramı çeşitlilik ve çokluk sunmaktadır. Bu yüzden topluma bakarak onu tanımlamak bir bireye bakarak tanımlamaktan çok daha zordur. Toplumun heterojen yapısı içinde barındırdığı farklılıklar neticesinde aynılık-benzerlik boyutunda cılız kalmaktadır. Toplum sayesinde kişisel kimliğini oluşturup geliştiren kişi, sahip olduğu ideolojik düşünceler, dünya görüşü veya statüsü vasıtasıyla toplumu farklı yorumlar. Bu noktada ise aslında bireyin de toplumu şekillendirme ve dönüştürmedeki boyutundan söz edilebilir. Fizik kurallarının bize sunduğu etki-tepki kuramı sosyal bilimlerde de kendisine elbette yer bulacak izaha sahiptir. Böylece etki-tepki boyutunu sosyal kimlik- kişisel kimlik korelasyonu ile ele alabiliriz.

Son olarak Ricoeur, bize “Anlatısal Kimlik” kavramını sunmuştur. İleri sürülen yaklaşım, “kendi-benlik” kavramının “aynılık” kavramından farklılığına değinerek bir zemine oturtulmuştur. Yaklaşımın çok daha iyi anlaşılması için örneğin on yıllık zaman farkıyla çekinilmiş fotoğraflarımızda görünüşümüzün farklılığına vurgu yapılmaktadır. Fakat o kişinin bizim olduğumuza dair bizi tanıyan hiçbir kimsede tıpkı bizde de olduğu gibi bir şüphe oluşmamaktadır. İşte bu durumun sebebi geçmişe dönük hafızalarda yer alan hikâyeler ve anlatılardır. İnsanlar hafızalarında kişileri, olayları ya da olguları anlatılarla inşa eder ve zamanın, mekânın veya muhatabın değişmesi bile bize hatırlatıcı kaynaklar sunulmasını etkilemez. Bu durum aynı zamanda süreklilik yaklaşımına atfedilerek kimliğin asıl yaşam alanını olan “zihine” vurguda bulunmaktadır. Zihinde var olan hatırlatıcı kaynak çokluğu, hatırlanan kimliğin çokluğunu da sağlar nitelikte olmaktadır. Neticede anlatısal kimliğin var olma koşulunun bir şekilde kurulan diyalog aracılığıyla gerçekleştiği yaklaşımın koşulunu ifade eder (Altunoğlu, 2002'den aktaran Ricoeur, 2009: 51-53).

Özelden genele kadar kimliğin aidiyetini anlatan bu kavramlara çeşitli tanım örnekleriyle *Kimlik'in Etimolojik Analizi ve Geçmişten Günümüze Kimlik Tanımları* başlığı altında da değinilecektir. Bu bilgiler ışığında kimlik kavramının kelime analizi yapıp ardından ilişkili olduğu farklı alanlarda nasıl ele alındığı ve nasıl tanımlandığı incelenecektir. Böylece net bir kimlik kavramına ulaşmanın zorluğunun farkında olmakla beraber genel anlamda algı sahamızda şekillenebilecek kimlik tanımına dair çıkarımları bize sunacaktır.

1.1. Kimlik'in Etimolojik Analizi Ve Geçmişten Günümüze Kimlik Tanımlamaları

Temel olarak Latin kökenli olan kimlik kavramı, “aynı”, “aynılık”, “benzerlik”, “özdeşlik” anlamlarına gelen ve orijinali hali “İd”, “identitatem”, “identitas” “identity” kelimelerinden türemiş bir yapıdır (Yurtbaşı, 2006: 212-213). Kimlik kavramı, 1400-1600 yılları arası Fransızca’sında ilkin 1570 yılında yer almıştır (Altunoğlu, 2009: 7). Kişi ile onun ilişkili olduğu her türlü ilişkide benzerliğini, aynılığını ifade etmekte kullanılır.

“Kim-lik” şeklinde yapılarına ayırabileceğimiz kelimenin Türkçe etimolojik çalışması adına da eski Türkçede (8.- 11. Yy. Orta Asya yazı Türkçesi) “kim” sözcüğünden evirildiği gözlenmektedir. Tarihte eski kaynaklardan yararlanarak ifade edilecek olursa; Orhun Yazıtlarında (735) “kim”, “soru zamiri” olarak, 1300 yılından önce “ilgi edatı” olarak ve TDK, Türkçe Sözlük, 1. Baskıda (1945) kimlik “hüviyet” olarak kullanılmıştır. İlgili edatı olarak kullanımı Farsçadaki ilgi edatı olan “ki” etkisiyle görülür. Yeni Türkçede kimlik, Arapça huwa (kim) sözcüğünün çevirisidir. Hüviyet anlamında kullanımına en eski kaynak olarak da “kimlik (lugat-ı müvellede)” Kamus-ı Türki (1900) gösterilebilir.⁵ Osmanlı Devleti döneminde kimlik belgesi amacıyla kullanılan kimlik uygulamasına ilk kez Sultan Abdülmecit zamanında rastlanılmaktadır. “Mecidiye” adı verilen bu belgeler 1944 yılında halka (daha çok nüfus sayımı ile ilgili bir durum neticesiyle gerçekleşmiş ve İstanbul ile

⁵ <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/kim>. *Kim Kelime Kökeni*, erişim tarihi: 20.12.2016.

çevresinde yoğunlukla görülmüştür.) dağıtılmıştır.⁶ Ancak modern anlamda kimlik kavramına özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası rastlamaktayız. Bunun da temellerini Altunoğlu'nun gösterdiği gibi, Locke ve Hume'un "kişisel kimlik" ya da "ben-özdeşliği", Hegel'in "kendinde şey" ve "kendi-için-şey", Freud'un "ego", "id" ve "süper-ego", Husserl'in "mutlak ben", Mead'in "I" [Ben] ve "me" [beni-bana] kavramlarının hazırlayıcı katkısıyla son olarak bugünkü modern anlamıyla 1890'ların Amerikan pragmatizmine bağlamak mümkündür. Özellikle William James'in "sosyal benlik" çıkarımı, endüstri devrimiyle gelen ve kentleri ele geçiren, sosyal ve kültürel anlamda parçalanmaya uğrayan yaşam tarzının ötesinde benliklerde yani kişiliklerde hiyerarşik bir parçalanma, çoklu hal alma durumundan bahsetmektedir (Altunoğlu, 2009: 18).

Bireyin tanınması ve tanımlanması modern zamanlarla eş değer görüldüğünden dolayı bireyi tanımlamaya yarayan kimliğin de modern zamanların bir mahsulü olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında Hegel, Freud, Mead, Husserl, Locke ve Hume'un yukarıda değindiğim tanımları da modern kimliğin temel taşları olarak ifade edilmektedir.

II. Dünya Savaşı sonrası kimliğin adından sıklıkla bahsedildiği bir süreç olduğu dönemin çalışmalarında oldukça dikkat çekici bir şekilde gözlemlenmiştir. Daha sonraları Erik Erikson, "kimlik krizi" kavramını kullanarak kimliğe dair başka bir pencere açmıştır. Keza Erikson Ulusal Kimlik kavramını ilk defa kullanan kişi olarak da anılmaktadır (Altunoğlu, 2009: 19). Sosyoloji kimlik kavramını ilk defa birey-toplum ekseninde ele alırken 1960'lı yıllarda etnik köken, cinsiyetçi hareketler ve ulusalcı çıkışlar bağlamında kimlik politikalarının ve yeni sosyal hareketlerin doğuşuna dünya şahit olmuştur. Günümüze değin artık bireysel kimlikler, kolektif kimlikler ve kimlik politikalarıyla her geçen gün nüfuz alanını genişletmektedir.

Başlangıçtan itibaren kimliği ifade edebilmek adına birçok alandan birçok kişinin tanımlarına yer verdik. Fakat bu noktada bu tanımları olabildiğince bir arada tutmak bizlere kolaylık sağlayacaktır. Bununla ilgili olarak çeşitli alanlarda kimlik adına yapılan tanımlar önemli yer tutmaktadır.

⁶ <http://www.millisaraylar.gov.tr/tarihi-sahsiyetler/sultan-abdulmecid> erişim tarihi: 30.07.2018

Kimlik, TDK'de, 1) Toplumsal bir varlık olarak insana özgü olan belirti, nitelik ve özelliklerle, birinin belirli bir kimse olmasını sağlayan şartlar bütünü. 2) Kişinin kim olduğunu tanıtan belge, kimlik belgesi, tanıtma kartı, hüviyet. 3) Herhangi bir nesneyi belirlemeye yarayan özelliklerin bütünü şeklinde tanımlanmıştır.⁷ E. Martin kimliği “benliğin çalınması”(Heywood, 2013a: 227) olarak ifade ederken, Heywood'a göre kimlik, “nispeten istikrarlı ve süreklilik arz eden benlik duygusudur. Böylece kişisel yani bireye özgü, toplumsal yani bir grupta paylaşılan ya da insani yani evrensel bir değer olarak ele alınmaktadır.” (Heywood, 2013a: 229).

Özdeşlik kelimesi ise farklı alanlarda karşımıza kimlik tanımı olarak çıkmaktadır. Bu bağlamda tanımını yaparken birbirlerinin yerine kullanıldığı görülmüştür. Bunun yanında genel bir tanım olarak kimlik için şöyle bir tanım yapabiliriz;(İnaç, 2010: 29)

(...)Kimlik, ötekiyle şekillenen sosyal bir olgu ve dinamik bir süreçtir. Kimlik edinme sürecinde birey, psikolojik ve fiziksel güvenliğini sağlamak ve toplum tarafından kabul edilmek amacıyla, yaşadığı toplumun davranış modellerini, değer ve normlarını içselleştirmek ve pratiğe yansıtmak durumundadır. Birey tanımlanan, toplum öteki olarak tanımlayanıdır.

Bu noktada belirtmeli ki “öteki” sadece kötü yanlarıyla ele alınmaz aynı zamanda iyi yanları da ifade edilir. Çünkü kimliğin temelinde özdeşlik kavramı da gözlenir. Bahsettiğimiz alan çok boyutludur. Bu bağlamda içerisinde kültürel çoğulculuk, çok kültürlülük ve toplumsal ilişkiler ağında derinlik barındırır. Bu anlamda özellikle kimliği, “evrensel”, “grup” ve “bireysel” olarak kendine has özellikleriyle yorumlayan Kyimlica'nın çalışması dikkat çekicidir (İnaç, 2010: 32-33). Tarihi sürecine göre değişkenlik gösteren kimlik sosyolojik boyutu itibarıyla her zaman süreklidir. Yine özellikle Smith'in üzerinde durduğu büyüklük ve etkililik kimliğin başka bir boyutudur. Ona göre “kimliğin temsil genişliği arttıkça birey üzerindeki baskı gücü düşmekte, ortak eyleme yönlendirmede işlevsizleşmektedir”(Smith, 2014: 5; İnaç, 2010: 34). Bu etkililiği sağlayan araçları da Yurdusev “gereklilik”, “aciliyet”, “dış tehdit” ve en önemli boyutu olarak da bahsi

⁷http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.585a8ab290f6a1.67602951 TDK *Kimlik Tanımı*, erişim tarihi: 21.12.2016.

mevzu olan “toplumun içselleştirme derecesi” olarak göstermiştir (Yurdusev, 1997: 26). Toplumun aidiyetlik hissi o toplumdaki ulusal, dini, etnik ve sınıfsal açıdan kimliksel biçimlendirmede ön plandadır. Psikolojide, sosyolojide ve kültürel antropolojide de karşımıza çıkan kimlik kavramının ben, ego, kendi ya da kişilik kavramları aracılığıyla şekillendiği gözlemlenmiştir. Bu anlamda da ünlü sosyal psikolog Ericson’un ifadesiyle “kimlik, kişinin iç dünyasında kendisini ontolojik açıdan özdeşleştirdiği anlamsal bir bütünlük aracılığıyla dünya ile kurduğu bağlantı noktasıdır”(İnaç, 1967’den aktaran Ericson, 2010: 36). “Kişilik” kavramı bireyin iç dünyasını tanımlar ve Smith’e göre “kendisi” cinsiyet, ülke, sınıf ve etnik-dini parametrelerinde oluşur. Bunlar aynı zamanda kolektif sosyal kimlikler olarak ifade edilir (İnaç, 2010: 37-38).

Siyaset biliminde ise kimlik karşımıza kimlik politikaları adı altında çıkar. Kimlik burada toplumda etnik, dini veya kültürel çeşitliliği bir potada birleştirmek adına zenginleştirici derin nitelikte bir hazine olması için politik uygulama alanına verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. Gözden kaçırılmamalıdır ki toplumda yer alan bütün kurum, kuruluş ve hatta devletin bile politik anlamda bir kimliği vardır. Bunlar da kolektif “ulusal kimliği” oluşturan ve şekillendiren parçalardır. Bunun yanında Avrupa’nın oluşmasında ve kendi kimliğini ifade etmede kullanılan “Batının Batılılaşması”(İnaç, 2010: 12) ifadesi de bir kültürel kimlik tasviri yanında politik tanım da içermektedir. Kültürel Kimlik, tanımı için de bir grubun, kültürün ya da bireyin ait olduğu grup veya kültürel topluluğa ait kimliğe verilen isimdir denilebilir.

Bu noktada kimlik siyasetini açıklamanın ilerideki konularda bize rehberlik edeceği kabulüyle bazı özelliklerine değinmekte fayda vardır. Öncelikle, modernleşme sürecinin batıyla özdeşleştirilmesinin ardından kolektif kimliğe dair her şey batı yorumuyla ele alınmıştır. Bunun üzerine liberal fikirlerin bireyselleşme temelli adımları bilimden ekonomiye, dinsel inançlardan politikaya kadar etkili olmuştur. Toplumsal yapının önemli derecede inceleme alanı olduğu bu noktada ise kolektif değerlere ait kimlik siyaseti kaçınılmaz olmuştur. Özellikle kültür, etnik köken, yerellik ve din, kimlik siyasetinin önemli parametrelerindedir. Kolektif kimlik siyaseti ise Soğuk Savaş dönemiyle görülen kapitalizm ile komünizm arasındaki Batı ve Doğu’nun öncüleri tarafından küresel etkinlik ve etkililik adına uygulanan ekonomik ve toplumsal politikadır. Sosyal sorunlara küresel çözümler

arayan kapitalist-komünist rekabet alanı, kolektif mülkiyeti koruma çabasına dair kimlik siyaseti yürütmekte iken 1980'lerle beraber liberal evrensel kimlik siyaseti etki alanı görülmeye başlanmıştır. Liberal evrenselcilik bir nevi kültür emperyalizmi özelliklerine sahip olan ve hâkimiyet altındaki toplumları yönlendiren bir sistem şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve SSCB'nin dağılması ile Batı'nın öncülük ettiği kapitalizm kazanmış gibi görünse de uygulanan kolektif kimlik politikaları baki kalmıştır. Kültürel emperyalizm ise tanımlanan hâkim görünüşün öne çıkarılması adına liberal yani eşitlikçi politikalar ile geri kalan kısma bir nevi asimilasyon yaparak tek tip bir dünya yaratmak amacıyla. Bunun nedeni ise evrensel değerleri şekillendiren hâkim baskı gruplarının ideal toplumu, değer ve çıkarlarına uygun inşa emeli olarak görülmektedir. Bu inşa süreci aynı zamanda hâkim kültüre ait bir özgürlük ve güç kazanma alanını oluşturmaktadır. Çünkü böylece bilgi-iktidar ilişkisinin kontrolü ele alınmış olacaktır. Hâkim görünüş batılı, beyaz, varlıklı ve zekidir. Ancak milliyetçiliğin doğduğu bu toplumlarda göz ardı edilmemesi gereken bir şey var ki o da kimlik siyaseti aynı zamanda nevi şahsına münhasır saf kimlik inşasına yönelik, özgürlük ve güç kazanma adına öz kültürel varlığın aşırı sahiplenilmesidir. En bilineni ise siyahi bilinç hareketi ile "Afrika'ya dönüş" temasını işleyen ve 20. Yüzyıl başlarında öne çıkmış Marcus Garvey'dir (Heywood, 2013a: 228-230).

20. Yüzyıl'ın sonlarında kimlik siyasetinin artış nedenlerini ise Andrew Heywood üç bağdaşa ele almıştır. Bunların ilki, post-sömürgecilik ile beraber özellikle geçmişi dikkate alındığında Avrupa'ya yönelik eski sömürgelerin bağımsızlık çıkışıdır. Bu bağlamda batı karşıtı kültürel bir kimlik şekillenmiştir. İkinci etmen sosyalizmin öncülerinin kaybetmesi ve böylece komünizmin zayıflamasıdır. Toplumdaki hâkim gücün yanında özellikle siyasal anlamda kendini dezavantajlı olarak gören kesimlerin kendilerini ifade etme aracı olarak nitelendirilen sosyalizmin yenik düşmesi bu durumu doğurmuştur. Üstelik Sovyet Birliği'nin planlı ekonomik tarzı, refah toplumu ve yoksulluk adına çare görülmekteydi. Bu yenik düşmenin getirdiği hayal kırıklığı toplumlarda etnik milliyetçilik ve dinsel köktencilik oluşturduğu kimliksel eğilimleri artırmıştır. Buna örnek olarak da 1990'larda Yugoslavya'nın parçalanmasına zemin oluşturan Bosna'nın Müslüman, Sırp ve Hırvat bölgelere ayrıldığı milli, dini ve etnik kimlik siyaseti gösterilebilir.

Yine Suriye'nin içinde bulunduğu bu durumda tıpkı Irak'ta olduğu gibi pek farklı bir sebepten doğmamıştır. Üçüncü ve sonuncu kimlik siyaseti çıkarımı ise son dönemlerin popüler kavramı küreselleşme ile bağlantılı kılınmıştır. Küreselleşmenin getirdiği tek tip kültürel tesire karşı duruş kimlik siyasetiyle gerçekleşmiştir. Bunun da uygulama araçları olarak; artan kentleşme, kentlere göç, teknolojik ürünlerin artışı ve hayatımızın her anında bulunması, küresel pazar ve bunlarla gelen küresel marketler, küresel tüketim, materyalizme bağımlılık ve çok kültürlülükle etkisini giderek yitiren milli kültürel geleneklerin varlığı gösterilebilir. Ayrıca muhafazakâr toplumlarda geleneksel değerlerin sorgulanamaz olduğu bu yüzden elde edilen kimliklerin “verili” olduğu Heywood tarafından dikkat çekici bir husus olarak sunulmuştur. Buna karşın modern toplumlarda bireycilik ve bireyselleşme liberal fırsat eşitliğiyle beraber “kazanılan” kimlikleri ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda kimlik siyasetinin neden modern toplumlarda yoğun olduğu sorusu kültürel emperyalizmi açıklayacak boyuttadır (Heywood, 2013a: 230-233).

Üst kimlik alt kimlik ayırımına da değinmekte fayda var. Çünkü bu kavramlar bir sınıf farkını işaret eden ya da sadece birinin, kişiye ait olduğu kavramlar değildir. Birbirinden bağımsız ve birbirinin yerine geçemeyen sadece kapsadığı alan bağlamında ele alınabilecek yapılardır. Bireysel ve kolektif kimlikler olarak da karşımıza çıkarak sosyal anlamda uygulama alanı bulabilmiştir. Alt Kimlik, “bir siyasal örgütlenme içinde yaşayan, toplumun katmanları arasında oluşan dil ve kültürleri ayrı kesimlerin üyelerinin birincil kimliklerine dayalı ikincil kimlik” olarak tanımlanabilirken, Üst Kimlik, “özellikle uluslaşma sürecinde, ulus bilincinde birleşen bireylerin alt üyeliklerinin üstünde buluşma yaratan belirleyici kimlik” olarak tanımlanır.⁸ Daha net bir ifadeyle dinler üst kimlik niteliğindeki onları mezhepsel olarak ayırmaları alt kimliği ifade eder. Üst kimlikler kapsayıcı nitelikte olan genel kimliklerdir. Üst kimliği Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olan kişinin bu toplumda verilen ya da kazandığı öğrencilik, babalık, annelik, öğretim üyesi olmak gibi örneklerini arttırılabileceğimiz alt kimlikleri bulunmaktadır. Üst kimlik bu alt kimlikleri kapsamakla beraber sadece bu kimliklerden oluşmaz. Yer yer alt kimliklerden biri üst kimlik yerine geçebilir. Bu tamamıyla maddi ve manevi aidiyetle ilgilidir (Çağatay, 1996: 6-7). Bu duruma en güzel örnek Osmanlı'nın

⁸ <http://www.tubaterim.gov.tr/> Alt kimlik-Üst kimlik. 26.04. 2017

dağılma döneminde ülkenin bekasını korumak adına uygulanan Batıcılık, Türkçülük, İslamcılık ve Osmanlıcılık gibi bir üst kimlik arama çabalarıdır. Ayrıca Avrupa Birliği'nde uygulanmak istenen Avrupa Vatandaşlığı üst kimliği şekillendirme çabası başka bir örnek olarak verilebilir. Bu noktadan sonra kuramsal açıdan kimliği açıklayan alanların, kimlikle ilişkisi irdelenecektir.

1.2. Kimlik Kuramları

İnsanlar doğdukları andan itibaren hayatları boyunca sosyal anlamda bir ilişkiler ağına düşer. Çeşitli şekillerde buldukları ortamlardan ve etnik kökenlerinden fizyolojik yapılarına, inançlarından politik tavır ve tutumlarına hatta düşünceleri ya da hissiyatlarına kadar farklı aidiyetler taşır. Bunları alt kimlikler ve üst kimlikler şeklinde ifade etmiştik. Bütün bu aidiyetler bireyin kimliğinin bir parçasıdır. Bu bağlamda insanla ilişkili olan ve insana atfedilen her türlü objektif ya da sübjektif etmen bilim dalları arasında yer alır ve onlar tarafından incelenir. Böylece birer kuram olarak ana hatları çizilir. Dikkat edilmesi gereken bir husus olarak kimliğin tüm bu alanlarda kuramsal çıkarımı keskin bir şekilde birbirlerinden ayrı değildir ve mutlaka bir çağrışırma noktası sunacaktır. Özellikle ele aldığımız alanlar sosyal bilimlerin içerisinde insan temelli alanlar olduğu için benzer çağrışımlar kaçınılmazdır. Şimdi bu alanlara kısaca kimlik tanımları ve kimliğe kuramsal yaklaşımlarını temel alarak giriş yapılacaktır.

Kimlik kavramı, felsefi veya psikolojik boyutuyla kişinin kendini bulmasını, tanımasını sağlamak amacıyla aidiyetliği sağlayan ben veya özdeşliği ele alarak benzerlikler ve farklılıklar üzerinden öznenin benlik bilincini açıklamada kullanılır. Yine uluslararası ilişkilerde veya siyaset bilminde devleti veya ideolojik yaklaşımları temellendirmek üzere kullanılmaktayken, toplumsal ilişkileri ve gelişmeleri ifade etmek amacıyla sosyoloji bilimi kimliğe dair kuramlar öne sürmektedir. Başka bir boyutuyla, iktisadi yaklaşımlar kişinin pazar ekonomisindeki yerini ya da tüketim eğilimini açıklamak adına kimliği kullanırken, kültürel değerler üzerine çalışmalar yapan alanlar kimliğin kültür, gelenek ve görenekler ile örf ve adetleri kapsayacak şekilde boyutlarını ele almaktadır.

Öncelikle “özdeşlik” şeklinde konuya değinmesiyle beraber kimlik kavramının ele alındığı ilk alan olan felsefeyi incelemek önemlidir. D. Hume, J. Locke, M. Heidegger gibi birçok düşünür varlığın kaynağını araştırırken özdeşlik nezdinde aslında kimliğin arayışında bulunmuşlardır. Özdeşlik için Felsefe Sözlüğünde “Bir şeyin kendisi ile aynı olması ve kendisinden başka bir şey olmaması” şeklinde bir tanımlama mevcuttur (Hançerlioğlu, 1993: 317). Heidegger, kimliği felsefe boyutunda kuramsallaştıracak bir çalışma yapmıştır. Özdeşlik ilkesi-ayniyyet prensibi olarak anılan kuramda bir şeyin kendisiyle aynı olduğunu, kendini kendisi açıklayan öznenin içerisinde aynı zamanda farklılığı-ayrılığı barındırdığını ifade eder. Her aynılığın içinde bir ayrılık, her ayrılığın içinde bir aynılık izleniminin varlığına vurgu yapar (Heidegger, 1997: 12-32). Bu kuramı açıklamak adına bir örnek verilirse; üst kimlikte at, kurt, papağan, tavşan, balık, tilki gibi canlıların “hayvan” olarak anıldığı herkesçe malumdur. Aynı isimle anılması bunların kendi içlerindeki farklılığı ortadan kaldırmamıştır. Atın bir papağan olduğunu ya da tavşanın bir balığa has tüm özelliklere sahip olduğunu söyleyememek bunlara ortak bir aynılık ifadesi şeklinde adlandırmaya engel değildir. Bu hususta özdeşlik için bir çerçeve çizilmesinin zor olacağı ve hangi kriterler içinde özdeşlik kurulacağına dair çelişkiler doğabilir. Özdeşlik İlkesi bize bu konuda, üzerinde ortak bir düşünce zemini barındıran tüm aynı ve ayrılıkların bir şekilde bağlantılı olacağını aynı zamanda barındıracağı çeşitlilikleri özdeşliğin doğasında bulunan bir zorunluluk olduğu varsayımıyla ele alınması gerektiğini sunmaktadır.

Psikoloji alanında kimlik tanımlarına bakıldığında ise özellikle kimliğin, ifade ettiği bütünlüğü, tutarlılığı, devamlılığı, farklı koşullardaki etkilere rağmen kişisel özelliklerin korunması gibi özelliklerine vurgu yapıldığı görülmüştür. Örneğin bir psikoloji sözlüğü sayfasında “identity – kimlik - kişisel kimlik” tanımı olarak; “*Kişinin benlik duygusu (a) başka herhangi bir kişide tam olarak bulunmayan; kişinin biricikliğini oluşturan fiziksel ve psikolojik özellikler bütünü (b) sosyal ve kişilerarası bağlantılar ve sosyal roller ile tanımlanır*”⁹ ifadesine yer verilmiştir. Ayrıca aynı tanım içinde kimliğin sürekliliğine de vurgu yapılmıştır. Budak ise psikoloji sözlüğünde kimliğin tanımı adına şu ifadelere yer vermiştir; “*Benliğimiz*

⁹ www.psikolojisozlugu.com/identity-kimlik , Prof. Dr. Sibel Karakaş Psikoloji Sözlüğü, erişim tarihi: 10.04.2018

konusunda dün, geçen yıl, ondan önceki yıl, vb. kimsek, yine o olduğumuz yolundaki öznel bir bütünlük, tutarlılık ve süreklilik duygusu.”(Budak Selçuk, 2000: 447).

Psikolojinin bir alanı olarak Sosyal Psikoloji alanı da kimliğe dair kuramlar barındırmaktadır. Hatta bu alan kimliği sürekli merkezinde tutmaktadır. Çünkü toplumsal psikoloji bireylerin oluşturduğu bir zemini ve böylece bireylerin psikolojileriyle şekillenen topluma dair çıkarımları anlatmaktadır. Bu da pek tabii kimlik kuramları üretmesini bir noktada zorunlu tutmuştur. Sebebini ise en başından beri vurguladığımız gibi tanımlamak için tanımak gerektiği şeklinde belirtmekte fayda var. Sosyal psikolojide eğer incelenecek veri sağlayıcısı birey üzerindeyse devreye “*Kimlik Teorisi*” girer. Lakin incelenecek veri sağlayıcısı bir toplumsal grup ya da topluluğu ele alıyorsa bu noktada söz “*Sosyal Kimlik Teorisi*” tarafından söylenir. Buradan da anlaşılacağı üzere kimlik teorisi bireyin toplumda üstlendiği rolü ve sorumlulukları nasıl yerine getirdiğiyle ilgili verileri incelerken, sosyal kimlik teorisi bireylerin birlikte bulunduğu ve nasıl hareket ettiğine dair süreçte sunduğu verileri inceleme görevindedir.

Henri Tajfel ve John Turner tarafından 1970’lerde geliştirilen Sosyal Kimlik Kuramı, gruplara dair üyelik, süreç ve ilişkileri inceleyen bir yaklaşımdır. İkinci Dünya Savaşı Dönemi’nde Fransa ve Almanya esir kamplarından yapılan gözlemler sonucu gruplar arası psikolojik süreçler ve çatışmalar bu kuramın temelini ortaya çıkarmıştır. Demirtaş, kuramın temel varsayımlarını dört başlık altında toplamıştır. Birbiriyle ilintili bir şekilde sıralanan başlıkları onun ifadeleriyle belirtmek daha faydalı olacaktır (Demirtaş, 2003: 129-130). Ona göre sosyal kimlik kuramı;

1. Bireyler, kendilerini üyesi oldukları sosyal grubu dikkate alarak tanımlar ve değerlendirirler, kendilerini sınıflandırır (Turner, 1987:30), bu sınıflandırma sonunda da kendilerini koydukları, yerleştirdikleri grupla özdeşleşirler. Bu özdeşleşme sonunda sosyal kimlikleri oluşur.
2. Sosyal çevredeki diğer gruplar, bireye, kendi grubunun konumunu değerlendirmesi için bir temel oluşturur. Üyesi olunan grubun konumu, benzeri diğer gruplarla yapılan sosyal karşılaştırma (içgrup/dış-grup karşılaştırması) sonucu belirlenir (Turner, 1975: 30). Bu kıyaslama, belirli davranışlara ve niteliklere yüklenen değerlerle ilişkilidir (güçlülük, ten rengi, beceriler...).
3. İnsanlar, olumlu bir sosyal kimlik edinmek ve benlik saygılarını yükseltmek için bu sosyal karşılaştırmayı gerçekleştirirken, kendi gruplarını kayırarak algılama ve diğer grubu da küçümseme yönünde bir yanlılık gösterirler, bu sürece içgrup

kayırmacılığı adı verilir (Doosje ve Ellemers, 1997: 70). Bu durum, en küçük grup paradigması araştırmaları sonucunda elde edilen bulgularla ortaya konmuştur.

4. Bireyin sosyal kimliğinin, olumlu olup olmaması üyesi olduğu grubun öznel konumuna, yapısına bağlıdır (Condor, 1990: 245; Turner ve Brown, 1978: 260). Yukarıda sözünü ettiğimiz süreçler, grubun toplumsal konumu çok iyi olmasa da, çoğunlukla sosyal kimliğin olumlu olmasını sağlar. Ancak, kimi zaman grubun konumu, diğer gruplarla karşılaştırıldığında, görmezden gelinemeyecek kadar düşüktür (Hinkle ve Brown, 1990:65). Bu durum, sosyal kimliğin olumsuz olmasına yol açar. Bu doyumsuzluktan kurtulup olumlu bir sosyal kimlik oluşturmak için de çeşitli stratejiler geliştirilir (Mummendey ve Schreiber, 1983: 390; Turner ve Brown, 1978:133).

Kuramı açıklama mahiyetinde, kuramın içinde barındırdığı bazı temel kavramlar da önemli yer tutmaktadır. Bu kavramlar aracılığıyla kurama bakmak, kuramın içerisinde kimliğin çeşitli boyutlarıyla ilişkilerini de bizlere gösterecektir. Böylece sosyal psikoloji açısından kimliğin ne derece önemli olduğunu anlamakla yetinmeyip çalışmamız için gerekli olan kimliğin boyutlarını yansıtma hususunda da bize yardımcı olacaktır.

Öncelikle sosyal kimlik kuramı, “sosyal kimlik” kavramı aracılığıyla en küçük yapı taşı olan bireyi inceleyen ve böylece bireylerin grup seçiminde kendi ilgi, bilgi ve grubuna yüklediği değer yapılarından hâsil olan bir yapıdır. Bu sebeple grup kimliğinin analizinde kişisel kimliği değil, ortak anlamlar yüklenilmiş grup kimliği ele alınmaktadır. Buradaki kimlik türüne kümelenmiş kimlik türleri adı verebiliriz. Bu kümede davranışların kişisel tercihlerden ziyade grup kimliğine yaraşır şekilde olması bir kural durumundadır. Bu kurala uymayanlar, toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi en bilindik şekilde dışlanmayla karşılaşmaktadır. Doğal olarak bu süreçte karşımıza bir sınıflandırma durumu çıkmaktadır. Bunu da kendimizi diğer nesnelere ve canlılardan ayırmaya yarayan insan olma bilinci, grup içerisinde ya da başka bir grupta yer alma durumu ve en özele indirgeme boyutuyla kişisel özelliklerimizin diğerlerinden farkı şeklinde ifade ederek bu sınıflandırmada genelden özele bir sıralamayı yansıtılabilmekteyiz (Demirtaş, 1990’dan aktaran Hogg ve McGarty, 2003, 131). Bu sosyal sınıflandırma süreci bireyin kendi tercih, çıkar ve hayattaki rollerine göre belirlenmektedir. Bu süreç her bir insanı ayrı ayrı tanımlamaktan ziyade ortak çıkarımlar içeren bir kümeye dâhil ederek onun hakkında ön bilgi hususunu elinde bulundurmaktır. Örneğin bunlar, lise arkadaşlığı, alışveriş yapılan esnaf, akraba gibi çoğaltabileceğimiz zihinsel kümelerdir.

Kuramın temel kavramlardan biri de ait olunan grubun aşırı derecede üstün niteliklere sahip olduğunu belirtir abartma yaklaşımıdır. Bu teori de adından anlaşılacağı gibi abartılı bir tanımlama içerir. Bunun sonucu diğer bir temel kavram olan grup içi kayırmacılığı doğurur. Bu yaklaşım ise sosyal kimlik kuramında toplumsal grupların üstünlük mücadelesinin motivasyon kaynağı niteliğindedir. İç grup kayırmacılığın daha da temeline inilmiş hali başka bir temel kavram olan en küçük gruplardan hareketle kayırmacılığın başladığını gösteren en küçük grup yaklaşımıdır. Beyazın değeri siyahla veya iyinin değeri kötüyle anlaşılır düşüncesinden hareketle bir diğer temel kavram olan sosyal kıyas-karşılaştırma ise grup içerisindeki bireylerin ne kadar iyiye, güçlüye veya doğruya sahip olduğunu ya da olması gerektiğini gösterme bakımından yararlanılan teorilerden biridir. Ve nihayet bireyin toplumla veya grupların kendi aralarındaki iletişimi gerçekleştirecek ortamı ifade eden sosyal yapı kavramı kuramın son temel kavramlarından biridir. Bu kavram bireyin kendi kimliğine dair yenileşmeyi veya kendine yakın başka bir gruba geçmesini sağlayacak kanalı sunmaktadır (Demirtaş, 2003: 130-141).

Sosyal Psikolojinin, birey üzerinden hareketle oluşturduğu diğer bir kavram Kimlik Teorisidir. Kişinin hayatta aldığı sorumluluk ve görevlerin karşılığında kişinin tutum ve davranışlarını belirleyeceğinden bahseden teori anlama ve algılama boyutlarına vurgu yapmaktadır. Teoriye göre ötekini algılama ve ona göre kendini anlama kişinin, kimlik teorisi bağlamında kimlik oluşumunu tamamlar. Bu süreç aynı zamanda sosyal kimlik teorisinin de başlangıç aşaması olduğu için özdeş çıkarımlar yapmak mümkündür.

Kimlik üzerine çalışma yapılan ve kuramsal çıktılar barındıran başka bir alan sosyolojidir. Sosyolojide temel yaklaşım kimliğin kırılabilir, değişken ve kolay etkilenebilir yapısını öne çıkarmaktadır. Bu alanda, sadece kişi, grup ya da toplumun kendisini nasıl tanımladığı incelemekle kalmaz aynı zamanda ötekinin bu sosyal varlıkları nasıl değerlendirdiği üzerinde de durulur. Bu durum bize sosyolojinin, kimliği sürekli iletişim ve etkileşim içerisinde bulunan bir olgu şeklinde ön kabulüyle sunulmaktadır. Bunun yanında kimliğin tanımlama vasfıyla beraber tanımlanan bir olgu olduğuna dair yaklaşımda ötekinin rolü önemli hale gelmektedir. Çünkü bu iletişim ve etkileşim boyutu kimliğin ötekisiyle arasındaki farklılığın sonucunu doğurmaktadır. Bizi biz yapan değerlerin, bizde olanın başkasında olduğu ya da

başkasında olanın bizde olmadığı ayrımıyla ele alındığı hareket noktasıyla sürekli bir iletişim ağının varlığı, bu alandaki kuramların temel dayanaklarındandır. Modern Sosyoloji alanı, Klasik Sosyolojinin aksine, kimliğin inşa edilebilir bir alan olduğunu vurgulaması sebebiyle kimliğe özcü yaklaşımların oldukça tehlikeli ve yanlış sonuçlar doğuracağı sonucuna varır. Burada kişinin karakteristik olarak ortak tarihsel geçmişinden ve sosyolojik etkileşimden tamamıyla kopmasının mümkün olmadığı kabulüyle hareket edildiğinde özcülük (essentializm) adıyla anılan ve kişiyi değişmez bir çerçevede, tutarlı bir şekilde katı bir türdeş gören yaklaşımın olumsuz etkisinden söz edilmektedir (İnaç, 2014: 38).

Değinebileceğimiz bir diğer alan antropolojidir. Daha çok kolektif kimlik paydaşları olan etniklik, ulus, ırk gibi alanlarda ele alınmasıyla beraber sosyolojik tüm oluşumların tanımladığı kimlik tanımıyla ilintilidir. Sosyolojide olduğu gibi burada da benzerlik ve farklılıklar kimliği tanımlamada ön plandadır. İnsanların sosyal bir varlık olduğunu ve bunun kaçınılmaz boyutta olduğunu belirten antropoloji, sosyal etkinliğin yanında sosyal olmanın sürekliliğini ifade eden kültür kavramına da değinmektedir. Bu noktada üç başlık altında kimlik şekillenmiştir. Bunlar; kişinin ya da kolektif oluşumun nevi şahsına münhasır özellikleri, bu özelliklerin uyduğu durumlarda grup, cemaat ya da daha büyük toplumsal yapı halini alma ve son olarak kültürel çevrenin kimlik oluşumunda olmazsa olmaz boyutuna vurgu yapmaktır (Altunoğlu, 2009: 14-15).

Nihayet tez alanımızı da kapsamı dolayısıyla siyaset bilimi veya uluslararası ilişkiler bağlamından kimliğin incelenmesi ve bu alanlardaki kuramlar en sona bırakılmıştır. Çünkü bundan sonra değineceğimiz kimlik kavramı sosyal kimlik kavramının yanında sıklıkla bu alanlardaki kuramların referansı ile işlenecektir. Avrupa Birliği'nde değineceğimiz ulus üstü vatandaşlık çalışmaları da bu konuda politikalar üretilmesi bakımından önem arz etmektedir. Bu alanlarda kimlik denildiğinde neyden bahsedildiği bellidir. Keza daha önce tanımlanmamış bir kavram, kimlik tasviri için yetersizdir. Hatta yok hükmündedir. Bu sebeple siyaset biliminde ve uluslararası ilişkilerde referans alınacak kimlikler başta devlet kimliği olmak üzere diğer aktörleri de kapsayacak nitelikte olmuştur. Bunlar birey-lider, örgüt-toplum, kurum-kuruluş-devlet olabilmektedir. Buradaki kimlik tanımının çerçevesi öteki türdeşinden farklılığıdır. Bu aynı zamanda üyelerince hemen

anlaşılabilecek nitelikte veya nicelikte farklılıklardır. Siyaset biliminde kimliksel özelliklerin başında onu meşru kılan, güven verici niteliğini öne çıkararak ve aynı zamanda kendi güvenliğini tesis edecek parametreler bulunmaktadır. Bu sebeple ulusal kimlikler ortak bir geçmiş ve gelecekte birlikte yaşama isteği ve aynı zamanda ortak hedefleri bulunan kimlikleri barındırması hususunda bu alandaki kimliği açıklama mahiyetindedir. Son dönem çalışmalarında siyaset bilimi için kimlik önemli yer tutmaktadır. Bunun da sebepleri küreselleşen dünya algısında kimlikleri yönetme ve yönlendirme arzudur. Bu bağlamda ele alınan kimlik politikaları, kültürel çoğulculuk-çok kültürlülük politikaları, küreselleşme ya da merkezi yerleşme adımları, etnik, dini veya cinsiyetçi yaklaşımlar ile gelen ideolojik adımlar kimlik kavramını sürekli güncel tutmaktadır (Altunoğlu, 2009: 15).

Uluslararası ilişkiler açısından konuya teoriler bağlamında bakılması gerekmektedir. Çünkü adından da anlaşılacağı üzere ele alınacak kimlik ulus üstü nitelikte veya devletlerarası bir ilişkiyi içermektedir. Daha önceden de değindiğimiz üzere bu tür kimlik tasvirleri soyut değerlerden ziyade somut ve neden bahsedildiği açık olan kimliklerdir. Bu bağlamda temel uluslararası ilişkiler disiplini, Birinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkıp uluslararası ilişkiler teorileri ise İkinci Dünya Savaşı sonrası, özellikle Soğuk Savaş'ın bitimiyle beraber içerisinde önemli kuramlar barındırmaktadır (Eralp, Atila, Dağı, İhsan D., Keyman, E.Fuat, Polat, Necati, Tanrıseven, Oktay F., Yalvaç, Faruk, Yurdusev, A.Nuri, 2010: 58). Siyaset Bilimindeki kimlik tasvirinde belirttiğimiz aktörler Uluslararası İlişkilerde de geçerlidir. Böylece bireysel açıdan lider, kimliğin inceleme alanı olurken; toplumsal ve hatta ulusal düzeyde devlet kimliği milliyetçilik ve dış politikada sahip olunan bilgi, birikim, gelenek ve göreneklerle şekillenmiş kültür parametreleriyle karşımıza çıkmaktadır. Burada devlet kimliği temel aktör olarak ele alınmaktadır. Uluslararası İlişkilerde, inşacı kuram aracılığıyla devletler, sosyal aktörler olarak kurgulanmaktadır. Devlet, meşruiyetini, kendine has özellikleriyle kendisini tanımlayıp, temsil edilişle ve böylece egemenliğinin diğer devletler tarafından tanınmasıyla kazanmaktadır. Bu sebeple özellikle modern dönem çok kültürlü toplumsal algıya binaen devletlerin sahip olduğu kimliğin ulusal kimlikten daha az karmaşık ve sınırlı olduğunu söylemek gerekmektedir. Buradan hareketle devlet kimliğini ulusal kimlikle eş değer tutmak yanlış bir çıkarım olacaktır. Devlet

kimliğinin somut ve sınırlı parametrelerinden bazılarını belli başlıklar altında ele alabiliriz. Bunlar: yönetim şekline bağlı olarak yönetim biçimine göre (demokratik, otoriter, aristokratik, monarşi, federasyon, üniter vb.). Ekonomik ve silah endüstrisine bağlı olarak (küçük, az gelişmiş, gelişmekte olan, büyük, gelişmiş, süper devletler). Coğrafi konumu veya uygarlık seviyesini belirtmek maksatlı kullanılan ifadeler olarak (Batılı, Doğulu, Asyalı, Afrikalı, Avrupalı). Genel dini inancına göre ya da anayasasında dini inancı açık bir şekilde belirtilen (Müslüman, Hristiyan, Yahudi vb.) ve son olarak evrensel barış ilkelerine sadık olup olmadığına göre (savaşçı, barışçıl, barbar, medeni vb.) devletler olarak nitelenebilmektedir.

Teoriler açısından elde edilen kimlik kuramları için öncelikle Realist yaklaşım ele alınmaktadır. Realist yaklaşım temel aktör olarak devleti gördüğü ve devlet dışı oluşumları göz ardı ettiği için kimlik, realist teori için hâkim küresel aktörün yani devletin davranışlarını temsil etmektedir. Devletleri, ulus-devlet şeklinde ele aldığından ötürü millet ve vatandaşlık bağlarını kimlikle bağdaştırır. Böylece siyasal sadakat ve toplumsal aidiyetlik adına çıkarımlarda bulunarak devletleri uluslararası sistemde bütüncül ve entegre birimler olarak yorumlamaktadır. Doğal bir benzerlik üzerine kurulu tasviriyile devlet içinde çeşitliliği görmez ve benzer oluşumların bir arada toplandığını ifade eder. Diğer bir kuramsal görüş Liberal görüştür. Liberaller ise realistlerin aksine kimliği net bir şekilde bireysel boyutta ele almaktadır. Bunun sebebini ise her bireyin kendine özgü kimliğe sahip olmasıyla açıklamaktadırlar. Bireylerin iç dünyası da kendilerine hastır. Bu özellik tüm bireylerde bulunduğu için aynı zamanda evrenseldir. Böylece kimlik kavramı liberallere göre özgün ve evrensel bir zeminde yorumlanmıştır. Kimliğin bu kuramsal çıkarımında bireysel kimlik kavramı, ırk, din, kültür ve cinsiyet gibi toplumsal veya kolektif kimlik paydaşlarını ikinci plana atmıştır. Çünkü bu kavramlar birey kimliği için özsel görülmemiştir. Zamanla liberaller, bireysel kimliğin toplumsal kabulüne dair liberal cemaatçilik ve liberal milliyetçilik fikirlerinde çıkarımlar da yapmıştır. Son olarak eleştirel teorilerin kimlik kuramlarına bakıldığında öncelikle Marksist geleneğin kimliği geleneksel toplumsal sınıf terimi olarak incelediği görülmektedir. Bu kurama göre benzer ekonomik konuma sahip insanlar aynı geçici sınıfsal kimlik çevresinde bulunmaktadır. Sınıf kimlikleri geçici nitelik olarak ele alınır. Çünkü komünizm toplumu, kapitalist toplumun aksine sınıfsız olarak nitelerler. Böylece

kimlik diye bir ayırım mekanizmasına da gerek olmayacağını belirtirler. Ekonomik açıdan şekillenen kimliğin dışında diğer kimlik tasvirlerini aldatma amaçlı ya da manipüle etme amaçlı olarak göstermektedirler. Sosyal inşacılar ise duruma daha çok pragmatist yaklaşmaktadırlar. Çıkarları, kimlikleri inşa eden bir etmen gören inşacılar kimliği daha çok soyut değerler üzerine yorumlamaktadır. Böylece karşılaştığı her geleneksel, kültürel ve kökten kimliksel değerlerle çatışmaya hazır durumdadır. Bu kuram bireyler için kozmopolit bir kimlik aidiyetini makul görmektedir. Sonuç olarak 20. yüzyılın son çeyreği itibariyle kimlik kavramı benzerlikten ziyade farklılıkları öne çıkaran bir olgu halini almıştır. Bunun sebebi ise kolektif kimliklerin getirdiği farkındalık ya da çatışma alanıdır. Farklılıklara sahip çıkma ve onunla övünme kültürü de özellikle bu çatışmaların temelini oluşturmaktadır (Heywood, 2013a: 233).

Tüm bu kimliğe dair bakış açıları sunan yaklaşımların uluslararası ilişkilerde üç büyük tartışma alanından doğduğunu da belirtmek gerekmektedir. Ancak özellikle Marksizm'in eleştirel yaklaşımı ile diğer eleştirel paradigmalardan birbirinden farklı ele alınması gerektiği düşüncesinden dolayı dört büyük tartışma şeklinde de ifade edilebilmektedir. Bunları kısaca ifade etmek uluslararası ilişkilerde bir nevi kimliksel dönüşümleri de açığa çıkaracaktır. İlk tartışma alanı içinde olan, 1930-1950'li yıllarda realistler ve liberaller, uluslararası politikanın doğası ve barışçı değişim olasılığı üzerinde tartışmışlardır. Sulh için atılan adımlardan, ulus-üstü oluşumlar kurma fikri bu dönemde sıklıkla ele alınan önemli konulardan biridir. 1960'larda ise disiplindeki tartışmaların odak noktası Gelenekselciler ile Davranışsalcılık olarak anılan ve değerlerin olmadığı bir uluslararası ilişkiler sisteminin takip edilmesi gerektiğini vurgulayan metodoloji konusuna kaymıştır. İnsan davranışlarının doğa bilimleri gibi öngörülür olup olmadığı bağlamında olan tartışma ileriki dönemlerde yeni liberal(neoliberal) ve yeni gerçekçi(neorealist) yaklaşımlarının atası konumundadır. 1970'ler itibariyle Marksizm'den ve tarihsel sosyolojik teoriden hareket eden diyalektik yaklaşımlar Realistlerle tartışma içerisinde olmuştur. Temel çatışma konuları ise alt yapının(üretim ilişkileri) üst yapıyı(siyaset, din) şekillendireceği ve sınıfsız topluma kavuşma arzusuyla, Bağlılık Teorisi'nin gerçekliğini vurgulayan Kuzey-Güney ilişkisi bağlamı arasındadır. Son olarak 1980'lerden günümüze kadar gelindiğinde ise, eleştirel teori perspektifinin ortaya

atılmasıyla birlikte, realistler ile tartışma başka bir boyut kazanmıştır. Temelde uluslararası ilişkilerdeki sosyal bilim çalışmalarının büyük bir kısmının zeminini oluşturan alternatif paradigmalara epistemolojik-ontolojik varsayımlar üzerinde şekillendiği alanlar mevcuttur. Bu paradigmalara bazıları; eleştirel teori, feminizm, inşacılık, postmodernizm ve post yapısalcılık olarak karşımıza çıkmaktadır (Karacasulu, 2012: 109-110).

Siyaset ve kültür kavramları özellikle Avrupa Birliği'nin geleceğine dair attığı adımlarda önemli bir yer tutmaktadır. Özellikle ulus-üstü vatandaşlık çalışmaları en çok bu alanların üzerinde durduğu bir konudur. İşte bu sebeple ileride ele alacağımız ulus-üstü vatandaşlık kimliğinin dayanaklarını nereye oturtacağımız hususundaki belirsizliği, kimliğin kültürel dayanaklarına mı yoksa siyasal mühendislik sonucu inşasına mı bakarak çözeceğimiz konusunda bu bölüm oldukça yol gösterici olacaktır. Siyaset bilimi kimliğe kuramsal açıklama getirirken bireyi siyasal toplumun üyeleri olarak ele almaktadır. Durum böyle olunca bu siyasal toplumun üyelerinin yüklendiği roller ve sorumluluklar ön plana çıkmaktadır. Siyaset kuramı bireyi bu sorumlulukların ve rollerin farkında olan rasyonel, çıkarlarını gözetken birer etmen olarak görürken aslında toplumu da bu tür bireylerden oluşan benzer özelliklere sahip bir kurum olarak ele almaktadır. Sonuç olarak birey, siyaset kuramında ideolojik yaklaşımlarla ve devlet eliyle modern siyasal yapısalcı yaklaşımları meydana getirmektedir sonucuna varmaktayız.

Kültürel değerlere yönelik kimlik tanımında ise birey, dili aracılığıyla geleneklerini barındıran bir taşıyıcıdır. Böylece bu değerlerin dağılımını sağlayan bir ağ yapısı kurarak kimliğe anlam ve değer katan bir yapılandırıcı olarak görülmektedir (Şen, 1997'den aktaran Preston, 2004, 9). Söylem, gelenekleri günümüze taşıyan ve onun yayılmasındaki önemli bir araçtır. Özellikle kurulması hedeflenen ulus-üstü vatandaşlık kimliğinin siyasi-kültürel boyutunun kültürel değerleri bağlamında dil Avrupa Birliği'nin kurumsal kimliği açısından da üzerinde durulan önemli etmenlerdendir. Bu iki yaklaşım temelde birbirinden farklı dayanaklar barındırmasına rağmen kimliğin oluşumunda siyasal kültürel boyutu ifade etmek amacıyla aynı potada ele alınmaktadır.

Tüm bunları birleştirdiğimizde karşımıza üç temel kimlik kuram alanı çıkmaktadır. Bunlar; kültürel yaklaşım temelli olan Gelenekselci Kimlik Kuramları, modern siyasal yapısalcı yaklaşım olarak Sosyal İnşacı Kimlik Kuramları ve Araçsal Kimlik Kuramlarıdır. Ne var ki Araçsal Kimlik Kuramı, Sosyal İnşacı Kimlik Kuramı bağdaşında uyumlu bir kimlik kuramı olarak görüldüğü için bu başlık altında incelenecektir (Özkırımlı, 1999: 70). Ayrıca bazı akademik çalışmalarda rastladığımız etno-sembolist yaklaşım, kimlik tasvirini açıklamaya yarayan yaklaşımlardan biri olarak ayrı bir başlık altında incelenmektedir. Fakat çalışmamızın bu bölümünde genel bir yaklaşım tablosu çizdiğimizden ötürü ve bunun yanı sıra başka akademik çalışmalar içerisinde de ilkçi yaklaşım başlığı altında ele alındığı için geleneksel-kültürel yaklaşımın içerisinde etno-sembolist yaklaşımın bazı özelliklerine değinmek yeterli görülmüştür.

1.2.1. Geleneksel Yaklaşım Olarak (Essentialism): Kültürel Yaklaşım

İlkçi veya Özcü yaklaşım olarak da anılmakta olan *Geleneksel Kültürel Yaklaşım* bir kimlik tasvir geleneğidir. Temel değişkenleri açısından kültürel geçmiş, kimlik oluşumunu şekillendirmektedir. Bu yüzden kültür, siyasal toplumun oluşumunda etken olgudur. Geleneksel değerleri kültürel yaklaşımın iskeleti olarak ele aldığımız noktada siyasal oluşumların geleneksel özcü değerlerce sınırlarının belli bir çerçevesinin çizildiğini gözlemledik ve bu sınırlar içerisinde yeni yorumlar kazanarak güncel ayak uydurduğu söylenebilmektedir.

Geleneksel-kültürel kimlik etnik köken veya dini kimlik gibi Fundamental-kökten özleri içerisinde barındırmaktadır. Siyasal güçler çıkarları uğruna bu değerlere dokunan kimlik politikaları üretir. Böylece geleneksel-kültürel değerlerin siyasal kimliğin üretiminde birer araç olduğu söz konusu olmuştur. Ancak geleneksel-kültürel yaklaşımın en aşırı kanadı olan ilkçi (primordialist) yaklaşım, etnik kökenin bulunduğu yerde zaten siyasal kimliğin olduğunu ve bunların tarih boyunca birbirini sürekli beslediğini vurgulamaktadır (Şen, 2004: 10). Bu yaklaşımın literatürde en bilindik örneği olarak Samuel Huntington'ın "Medeniyetler Çatışması" adlı tezini gösterebiliriz. Çünkü bu tezde kültürel değerlerin özellikle de dinin ön planda olduğu bir küresel savaştan bahsedilmektedir. Bir diğer husus olarak her medeniyetin ortak kimliğe sahip olduğuna ve içerisinde farklı medeniyetleri

barındıran ülkelerin parçalanmış olduğuna vurgu yapılmıştır. Gelenesek-Kültürel yaklaşım ya da diğer ifadesiyle Özcü yaklaşım uluslararası sistemde benzer kültürel değerlere sahip devletlerin işbirliğine veya tersi durumda çatışmalarına dair varsayımlarda bulunmaktadır.

İlkçi (primordialist) yaklaşımı ise kendi içerisinde gruplara ayırmak mümkündür. Buna göre doğuştan var olan ve etnik kimliği, insan doğasının bir gereği gören “Doğalcı” boyut bu gruplardan biridir. Ancak özellikle son dönemlerde artan etnik kimlik çalışmalarında bu boyutun etkisini azaltacak karşı tezler üretilmiştir. Savunduğu alana göre, doğalcı kimlik yaklaşımı verili kimlik özelliklerine sahip olan din, dil, aile, cinsiyet gibi değerleri ifade etmektedir. Böylece aslında bir sosyal inşa ortamı gerekmeksizin var olan ilişki ağının parçası olma durumunu göstermektedir. Burada etnik kökenin, milletle bir görülecek şekilde ele alındığı gözlemlenmektedir. Daha kabul edilebilir bir doğalcı boyut olarak etnik kimliğinin ilk zamanlardan beri var olduğunu ve çok büyük değişikliklere uğramadan günümüze geldiğini söyleyen Smith’in “Eskilci” yaklaşımı daha az aşırı ifadelerde bulunmaktadır (Özkırımlı, 1999: 79-83). Eskilci yaklaşım özellikle milletlerin varlığını yani ulusal kimliklerin varlığını doğal bir ürün olarak görmeyi reddeder. Toplumsal ilişkilerin etkisine maruz kalmadan siyasal toplumun etnik birlikteliğini ezelden beri koruyan “Kültürel” boyut ise önceliği inanç kavramında bulmaktadır. Ötekiyle aramızdaki en büyük farkı kolektif kimlik değerleri olan din, dil, ortak tarih gibi parametreler belirlemektedir. İşte bu öğelere olan inanç kültürel ilkçi yaklaşımı oluşturmaktadır. Son olarak toplumsal kimliğin etnik bağlılığını genetiksel bir kod olarak gören “Biyolojik” boyut ele alınmıştır. Üremenin ön koşul olduğu yaklaşım bunun için kültürel benzerlikten faydalanmaktadır. Böylece benzer etnik kimlikler ve milletler olagelmektedir (Özkırımlı, 1999: 78-87).

Kültürel değerlere bağlı bir kimlik kuramına “etno-sembolist” yaklaşımla etnik köken özelinde de ulaşıldığını görmekteyiz. Ancak bu yaklaşım ne ilkçi yaklaşımın yanında olan ne de modernist bir yaklaşıma sıcak bakan yapısıyla bir nevi kendi orta yolunu bulmuş bir yaklaşımdır. Geçmişe dair, mitler, efsaneler, sembol ve simgeler kültürel değerleri şekillendiren etkisiyle önemle üzerinde durulan hususlar olmuşlardır. Üstelik bu değerlerin, göç, soykırım, savaş ve evlilikler gibi etkili değişim ve dönüşüm boyutlarından etkilenmeden özlerini koruduğu ileri

sürülmektedir. Daha çok milliyetçiliğin kökenlerini açıklamak adına kullanılan etno-sembolist yaklaşım Anthony. D. Smith, John Armstrong gibi sonradan destekçiler edinmiştir. Kavram, etnik kökenle millet kavramının karıştırılması bakımından, millet olma süreciyle etnik topluluk döneminin farklılıklarını göz ardı etme sebebiyle, etnik yapının dinamik bir süreç olduğunu hesaba katmamalarından dolayı ve getirdikleri çözüm önerilerinin yetersizliğinden ötürü eleştiri almıştır (Özkırımlı, 1999: 194-219).

Nitekim tüm milletleri bir tek etnik kimlikten oluşmuş görmek, tüm gelenek ve kimliksel değerlerin aynı anda başladığını kabul etmek ve aynı zamanda insan kimliğinin dinamik bir süreç olduğunu görmezden gelerek böylece sosyal çevreden ve ortak tarihsel tecrübeden etkilenmeden kendini değişmez, katı ve türdeş tutacağını var saymak geleneksel-kültürel yaklaşıma bir diğer ifadeyle ilkö-özcü yaklaşıma getirilen eleştirilerin başında yer almaktadır.

1.2.2. Sosyal İnşa Teorisi (Konstrüktivizm): Modern Siyasal Yapısalcı Yaklaşım

Çalışmamızın ana iskeletini şekillendiren önemli bir konu da aslında kimlik kuramları olarak belirttiğimiz Sosyal İnşa yaklaşımıdır. Bu yüzden kültürden çok siyasal yapılanmayı ön planda tutan yaklaşım olarak “Konstrüktivizm-İnşacılık” kavramının üzerinde biraz daha ayrıntılı durulacaktır.

Konuya özet mahiyette baktığımız zaman genel bir çerçeve çizmek bizlere yol gösterici olacaktır. Buna göre öncelikle, Sosyal İnşa Teorisi veya Konstrüktivizm-İnşacılık kavramının Yapısalcı yaklaşımlardan biri olarak uluslararası ilişkilerde ve siyaset biliminde olduğu kadar diğer sosyal bilimlerde de karşımıza çıktığını söylememiz gerekmektedir. Modern dönem siyasal yapısalcı faaliyetlerde özellikle kültürel değerlerin kullanılmasıyla bir nevi toplumsal inşa süreciyle karşılaşmaktayız. Özellikle çok etnikli yapılarda bu siyasal politika aracı belli kesimlere ulaşmakta oldukça avantajlı veriler sunmaktadır. Ancak yapısalcı yaklaşımın destekçilerinin kendi içlerinde daha kökten ve katı olanları, kültürü sadece kimliğin alt yapısı olarak görür ve siyasal bir araç olarak kullanılma durumuna siyasetin ihtiyacının olmadığına vurgu yaparlar. Hatta geleneksel yaklaşımın tam tersi biçiminde, “Araçsalcı” olarak bilinen bu gruba göre siyaset

kültürü kullanarak kendi çıkarlarını şekillendirmeli ve ondan etkilenmeden tek yönlü bir şekilde kendi çıkarları uğruna kültürü şekillendirebilmelidir. Böylece kültürel yapı siyasilerce amil bir yapı aracılığıyla inşa edilmiş olacaktır. Daha ılıman olan ve yapılanmacı yaklaşımın da genel tavrını yansıtan kesim ise siyasal gücü ön planda tutmakla beraber, kültürle siyasal boyutların birbirini karşılıklı olarak etkilediğini ve dönüştürüp yeniden inşa ettiğini söylemektedir. Ulusal kimliklerin ve geleneksel değerlerin bir uydurma değerler silsilesi olduğunu ve bunları açığa çıkarmanın sonucunda insanların bağlılıklarının sona ereceğini söylediği için yapılanmacı yaklaşım eleştiri almaktadır (Özkırımlı, 1999: 77-78).

1980’lerde rasyonalistlerle, eleştirel teorisyenlerinin arasındaki “Üçüncü Tartışma” kapsamında ortaya yeni bir yol olarak Konstrüktivizm çıkmıştır. Konstrüktivizmin, en çok üzerinde durduğu husus aktörlerin, kimlik ve çıkarlarının sosyal iletişim yoluyla toplumsal olarak inşa edilmesidir. Ayrıca burada siyasal eylemin belirlenmesinde ve yapı ile aktör arasındaki karşılıklı etkileşimde normatif unsurların yanında maddi unsurlar da göz önünde bulundurulmaktadır (Arı, 2013: 116-120).

Sosyal bilimler, sıklıkla karşılaştığımız belki de Normatif Teoriler ’in etkisiyle beraber son zamanlarda değişen ve çatışan bireysellik ile toplumsalcılık mücadelesiyle oldukça meşgul konumdadır. Başka bir söylemle konuya siyasal ve kültürel boyutlarıyla baktığımızda, yerelleşme ile küreselleşme arasındaki güç mücadelesinden söz etmek mümkündür. Böylesi bir ortamda Yapısalcı yaklaşımlar taraflarını toplumsal oluşumlardan yana tutan bir tavır sergilemektedirler. Uluslararası ilişkilerde yapısalcılık kavramı Marksist anlayış çerçevesinde sınıfsız bir oluşumu nitelemek adına realizm eleştirisi olarak doğduğuna dair bir söylem barındırmaktadır. Böylece toplumsal ilişkiler bir sistem olarak ele alınmalı ve bir bütün olarak incelenmeli ki büyük resim görünsün mantığıyla hareket edilmektedir. Özellikle uluslararası ilişkilerde sadece devletleri aktör olarak tanıyan (amil bir yapı) ve sistemi onların çevresinden algılayan “Yapısalcı Realizm”-“Neorealizm” ile toplumsal ilişkilere daha çok ağırlık veren ve diğer kuramsal değerleri de tanıyan pozitivist, tarihsel olmayan, materyalist dünya sistemi ve Gramsci’nin hegemonya kavramıyla şekillenen “Eleştirel Yapısalcılık” kavramları vurgulanmıştır. (Yalvaç, 2010: 131-183).

Bilimsel çalışmalarda, özellikle Soğuk Savaş sonrası, ampirik çalışmaların bilhassa sosyal bilimlerde artık bir noktada yetersiz kaldığı görüşüyle beraber farklı düşüncelerin varlığını kabul eden yeni alanların varlığı gözlemlenmektedir. Böylesi bir ortamda rasyonel ve düşünömsel teorilerin hemen hemen her konuda içinden çıkılmaz bir çatışma alanı doğmuştur. Bu noktada aslında bir değil birden çok çözüm önerisiyle inşacılık-yapısalcılık kavramı orta noktayı bulmak ve uzlaşmayı sağlamak için çözüm önerileri sunmaktadır. İnşacılık kavramı uluslararası sistemin kurallarının insanlar tarafından koyulup sonra gerektiğinde yine insanlar tarafından değiştirileceği kabulüyle hareket etmektedir (Karacasulu, 2000'den aktaran Guzzini, 2012, 111). Bu noktada karşımıza elbette çıkarlarımızı ön plana çıkaran ve kimliğimizi ön planda tutan rol teorileri çıkmaktadır. İnsanlar veya devletler çıkarları uğruna ve ulusal kimlikleri adına sistemi değiştirecek veya yeniden oluşturacak roller benimsemektedirler. Bu hususta Holsti'nin çalışmaları yol gösterici niteliktedir (Holsti, 1970: 233-310).

Rol teorisi ulusal kimliğin, dış politikaya yönelik etkileşiminde bir vasıta konumundadır. Böylece ötekinin dost mu düşman mı yoksa rakip mi olduğu ya da olacağı üstlenilen rol aracılığıyla sosyal alanda şekillenen iletişimden kaynaklanmaktadır. Burada yapıdan ziyade bilgi ve inançların etkisi de göz ardı edilmemelidir. Rol aktörün statüsüyle veya konumuyla ilgilenmez; onun ilgilendiği aktörün davranışını ifade etmektir. Rol özellikle devletlerin kendilerini süper güç, anti-emperyalist, tarafsız veya bölgesel lider gibi tanımlamalarında önemli rol haritasıdır. İçsel faktörleri dış politika eylemleriyle bağdaştıran kavram "rol algısı" olarak adlandırılırken sistemdeki hâkim aktörlerin bir aktörden beklediği rolüne uygun davranışları ifade eden kavram "rol reçeteleridir". Son olarak "rol çatışması" kavramına değinmek gerekirse bu konuda karşımıza ülke içi ve ülke dışı çatışma farklılıkları çıkmaktadır. Farklı rol algıları arasındaki çatışma ülke içerisindeki siyasal gruplar arasındaki güç mücadelesinin sonucudur. Bu çatışmadan güçlü çıkan taraf rol reçeteleri benimseyerek ülke dışında yeni bir konum almaktadır. Böylece uluslararası sistemde yeni beklentilere girmektedir. Rol algılarındaki çatışmaları hükümetler arası çatışma olarak niteleyebiliriz; yine rol reçeteleri çatışmalarını ise devletlerarası mücadele olarak ifade edebiliriz. Hükümetler arası iç politika

mücadelesi elbette devletlerin dış politikadaki mücadele ortamından daha çok ama daha az etkili boyutlarda olacaktır (Bozdağlıoğlu, 2012: 127-150).

İnşacılık kavramını diğer teorilere rakip olarak değil, onlara orta bir yol sunmak amacı üzerinde ele aldığımızda bir uluslararası ilişkiler teorisi olmadığı sonucuna varılmıştır. Asıl amacı olarak rasyonellerin göz ardı ettiği sosyal değişkenleri tamamlama ve böylece toplumsal olguların farkında olunmayan alanlarını bilimsel çerçevede inşa etme olarak gösterebilmekteyiz (Karacasulu, 2012: 112). İnşacılık kavramı yukarıda da sık sık belirttiğimiz üzere sosyolojik alanın bir ürünüdür. Klasik rasyonel seçim teorisine karşı olarak insanların çıkarlarının, toplumsal ilişkilere, çevresel faktörlere ve kültürel değerlere göre değişebileceğini belirtmektedir. Böylece karşılıklı bir etki alanının doğurduğu bu inşa sistemi adının önüne çalışma alanının ismi olan “sosyal” ifadesini almaktadır.

Sosyal inşa teorisi ulus üstü oluşumlarda son zamanların kimlik tasvirinde önemli yer tutmaktadır. Var olan dünya düzenine uymak yerine pozitivist – post-pozitivist tartışması bağlamında varlığın ve bilginin inşa edilebileceği düzenden bahsedilmektedir. Burada çıkarları doğrultusunda kimliğin işlevsel rol oynadığı görülür. İnşacı yaklaşım meşrulaşma alanını kimlik ve kültür gibi bilimsel, felsefi ve sosyolojik zeminlerde bulmuştur. Genel kabul olarak uluslararası ilişkileri yerel ile toplumsal ilişkiler arasında olduğu gibi toplumun insanları ve insanların toplumu etkileyecek şekilde karşılıklı bir inşa sürecinde görmektedir. Bu anlamda inşacı yaklaşımı uluslararası yaklaşım bağlamında ele alan ve bazı karakteristik değerler katan Nicholas Onuf teoriye dair önemli değerlerin altını çizmiştir. Ona göre ilk olarak, toplum ve birey sürekli olarak birbirini yaratmaktadır ve böylece toplumsal ilişkiler durağan ya da hareketli yapı halini almaktadır. Buna sosyal kural ve kurumların devleti, devletin ise toplumu karşılıklı inşa etmesi durumu örnek gösterilebilir. İkinci çıkarımı, dil ve onunla beraber işlevlik kazanan kurum, kural ve politika gibi parametrelerin toplumsal inşada birer araç olmasıdır. Ona göre “söylemek, yapmaktır”. Konuşmak kesin bir ifadeyle dünyanın ne olduğunun inşasının en önemli hususudur. Üçüncü olarak kural koyan insanın asıl kaynağıdır. Fırsatları yaratır ve aynı zamanda denetler çünkü güç odur. Tarafsız da değildir. İnsanlığın hayata bakış açısı ve onu yaşama tarzını yansıtan kültür, kimliğin en temel parametrelerindedir (Onuf vd., 1998: 58-78).

Sosyal inşacılığa dair kavramsal ve teorik gelişmelere John Ruggie, Alexander Wendt, ve Friedrich Kratochwill gibi isimler de katkıda bulunmuştur. Örneğin Ruggie, uluslararası sistemde güç kavramının tek başına yeterli olamayacağını belirtmektedir. Ona göre tarihsel süreçte bir sosyal inşa ürünü olan “egemenlik” kavramı modern siyasi sistemi oluşturan en önemli etkidir. Wendt ve K. Waltz gibi teorisyenler ise kökten yapısalcı gelenek gereği amil yapı olarak devleti, temel aktör kabul etmişlerdir. Fakat devlet dışında sosyal ortamda yapılandırılan diğer aktörlerin varlığını kabul ettikleri için materyal yapıyı toplumsal yapıyla beraber incelemektedirler. Wendt, tıpkı Anthony Giddens gibi yapısalcı teoride dinamik bir inşa sürecinden bahsetmektedir. Fakat bu inşa sürecinin farklılıklar üzerinden meydana gelmesi görüşündedir. Böylece toplumsal yapıyı oluşturan kişilerin eylemlerindeki değişim ve dönüşüm yine toplumsal yapı aracılığıyla şekillenmektedir sonucuna varılmaktadır. Devletler açısından ise kolektif kimlikler aracılığıyla daha geniş bir zeminde benimsenen ortak kurallar, normlar ve anlayışlar etrafında farklı kimliklerden “biz” oluşturma idealini barındırmaktadır. Bu özellikle uluslararası sistemde savaş tehlikesinin en aza indirgenmesi amacıyla düşünülmüş bir yöntemdir. Kratochwill ise uluslararası kural ve normları belli bir sistem içerisinde “düzenleyici” ve “kurucu” kurallar olarak tanımlamaktadır. Düzenleyici kurallar, rasyonalist görüşün bir yansıması olarak olagelen eylemleri düzenleyen kurumsal işlevlerdir. Kurucu kurallar ise, öncelikle eylemin gerçekleşmesini sağlayacak ortamı oluşturup ardından bu eylemleri düzenleyen kurallar olarak nitelendirilir. İnşacı yaklaşım, kurucu yaklaşım gibi kuralları sadece düzenleyen kurallar olarak değil aynı zamanda onları meydana getiren kurucu nitelikte kurallar olarak tanımlamaktadır (Karacasulu, 2012: 113-114). Özellikle Avrupa Birliği entegrasyon süreçleri üzerinde yapılan çalışmalar bunu gözler önüne sermektedir.

Devlet kimliğini “içsel” ve “sosyal” boyutlarıyla, ulusal ve uluslararası alanlarda farklı çıkarlar etrafında gören Wendt, eylemlerin de buna göre şekillendiğini vurgulamıştır. Buna “sistemsel inşacılık” adı verilirken böylesi bir ayrımın başvurmaksızın içsel faktörleri ve uluslararası sistemi aynı düzlemde ele alan “bütünselci” yaklaşım diğer bir inşacılık türüdür. Bunların yanında yorumlayıcı, pozitivist, eleştirel (Avrupa'da görülür, güç ve söylem üzerinde durur) ve klasik

(ABD çıkışlı, norm ve kimlik üzerinde durur) inşacılık türlerinin varlığından da bahsedilmektedir (Karacasulu, 2012: 116).

Ayrıca güç ve çıkarların önemli olduğu inşacılık yaklaşımında maddi gücün yanı sıra sosyal ortamda yapılandırılan düşünsel güce de vurgu yapılmaktadır. Bu güç aracılığıyla aktörler uluslararası kuralları, çıkarları doğrultusunda benimser veya dönüştürür. Böylece bir kimliğe sahip olan aktörler çıkarları uyarınca algı sahalalarında yer alan eylemleri düzenleyici veya kurucu nitelikte görebilmektedirler. Burada kimlik, aktörlere verili olarak değil, zamanla kendilerini nasıl tanımladıklarına ve diğerleri tarafından ne ölçüde kabul gördüklerine bağlı olarak kazanılmış nitelikte bağlayıcılığa haizdir. Örneğin bir ülkenin veya uluslararası bir birliğin üye devletlerine ait nüfusunun çoğunluğu herhangi bir dine inanıyor olması bu oluşumların kendini o dinle tanımlayıp ve ardından diğerleri tarafından kabul görmedikçe böyle bir kimliksel özelliğe sahip olarak tanınmamaktadır.

Daha önce de belirtildiği gibi ulusal kimliklerin ve geleneksel değerlerin bir uydurma değerler silsilesi olduğunu ve bunları açığa çıkarmanın sonucunda insanların bağlılıklarının sona ereceğini varsaydığı için inşacı yaklaşım eleştirilmektedir. Bunun yanı sıra rasyoneller de inşacıların üzerinde durdukları sosyal boyutu yetersiz görmekte maddi, olgusal değerlerin uluslararası düzeni açıklamada daha fazla veri barındırdığını vurgulamaktadırlar. İnşacılığa getirilen diğer eleştiriler içerisinde; amil oluşumun genellikle yapının etkisi altında durduğu çıkarımlarına dair söylemler bulunmaktadır. Yine materyalist kavramlardan olan kimliğin, kurumların, normların vd. değerlerin tanımlamalarındaki eksikliği sebebiyle eleştiri almaktadır. Son olarak tek aktör olarak devleti ele almamasına rağmen yine de temel aktör olarak devleti çoğunlukla üzerinde durulan aktör gören inşacılık çalışmalarına yönelik ifadeler inşacılığa yönelik getirilen eleştirilerdendir (Karacasulu, 2012: 124).

Bunların yanında inşacı yaklaşım, özellikle Hantington'un "medeniyetler çatışması" tezi özelinde geleneksel-kültürel-özcü yaklaşıma yönelik eleştirilerde bulunmaktadır. Örneğin, etnik ve medeniyetler arası çatışmanın farklı kimlikler için zaruret olmadığını keza böyle bir ortamın inşa edilmesi için bazı devletlerin kendini bir medeniyet kimliği etrafında tanımladıktan, bu durumlarının tanınmasından ve

ardından birbirlerini dışlamalarından sonra saf bir şekilde kutuplara ayrılmasına gerek olduğundan bahsedilmektedir. Böylesi zor bir ayrımın gerçekleşme ihtimalinin, ileride bu farklı medeniyet unsurları tarafından sosyal ilişkiler aracılığıyla kurdukları dostane ilişkilerle yok olmasının bile daha çok mümkün olduğu vurgulanmıştır.

Bu başlık altında son olarak daha önce de değindiğimiz Araçsalcı yaklaşıma değinmekte fayda vardır. Nitekim bazı alan çalışmalarında başlı başına bir konu başlığı altında ele alınmaktadır. Fakat biz gerek çalışma alanımızın bu başlığını genel bir çerçeve olarak ele aldığımız için gerekse inşacı yaklaşıma dair ortak özellikler barındırdığı için İnşacı yaklaşım başlığı altında bu konuya değinmeyi yeterli görmekteyiz. Araçsalcı Yaklaşım için, “siyasal bir üst kimliğe sahip sınıfın, siyasi amaçlar uğruna uyguladığı politikaların halk tarafından rızasını ve kabulünü sağlamak adına girişilen gerçeğe yakın veya yanıltıcı popülist stratejilerin tümü” tanımlamasını yapabiliriz. Adından da anlaşılacağı üzere bu yaklaşım türü amaca ulaşmak adına bazı değerleri vasıta olarak kullanmaktadır. Bu özellikle iç savaş tehlikesi olan veya bölünme tehlikesi gibi hassas konularla karşı karşıya olan ülkelerde, kolektif kimlik değerlerinden bazıları olan; etnik, dini, kültürel veya ulusal hassasiyetleri kullanarak ayrışmayı veya birlikteliği körükleyici faaliyetlerdir. Kolektif değerlerin neler olduğunu söyledikten sonra artık kolektif kimlik değerlerine değinerek bu bölüm sonlandırılacaktır.

1.3. Kimlik Parametreleri

Kimliğin çoğulluğu ve çeşitliliği sosyal kimlik kuramında üzerinde durulan bir husus idi. Bunun sonucu olarak kolektif kimlik kavramı için gelişmiş toplum içerisinde sınırları daha geniş kimlik gruplarının varlıklarından bahsetmiştik. Aslında ifade edilen kimlik türü bir tür geniş kabul gören ortak değerler birliğidir. Bu değerler özelde farklılıklar barındırmasına karşın genelde büyük çoğunlukla benzerlikler barındırmaktadır. Her biri temsil ettiği alanıyla çok geniş kitlelere ulaşma kabiliyetindedir. Kolektif kimliklerin oluşturulmasında ve bu kimliğe aidiyetlik bağının kurulmasında, toplumsal değerlerin ve psikolojik tavırların etkisini göz ardı etmemek gerekmektedir. Kolektif sosyal kimlikler din, cinsiyet, etniklik, ırk ve ulus- uluslaşma gibi kavramlarla açıklanabilir. Hatta bu kavramlar kolektivizmi

açıklamak için bir noktada birbirleriyle beraber de kullanılabilir. Bunların yanı sıra kolektif kimliğe dair değerleri kendi kimliğinde taşıyanlar ile bu kimliklere aidiyetlik duymayanların farklı tutum ve yaptırımları olabilmektedir. Buna Taylor'un bireysel kimlikle, kolektif kimliğin farkını belirttiği ifadeler açıklık kazandırmaktadır. Ona göre bireyin sahip olduğu kimlik, etkileşim içinde bulunduğu kolektif değerlere bağlı olarak ve sosyal hayatta sahip olduğu sosyal, ahlaki değerlerle meydana gelirken tek başına bir anlam ifade etmeyen zekâ, hırs, dirayet, feraset, cazibe gibi özellikler bireysel kimliği kolektif kimlikten ayıran etmenlerdir (İnaç, 2014: 44-45). Bu noktada ise kolektif kimliğin önde gelen bileşenlerini ele alarak hitap ettiği en geniş sınırlara ulaşmaya çalışacağız.

1.3.1. Kimlik Kültür ve Uygarlık İlişkisi

Küreselleşen dünyada kimlikler sınırlı alanlarda sıkışıp kalan yapılar olmamıştır. Dünyada var olan sorunlar da doğal olarak tek bir grubu veya ülkeyi değil tüm insanlığı tehdit etmeye başlamıştır. Bu bağlamda çözümleri de küresel boyutta ele alınmıştır. Modern anlamda kimliklerin birbirleriyle iletişimi ahlaki temellere oturan bir düzende şekillenmiştir. Bu düzenin en temel parçalarından biri de kültürdür. Kültürel değerler taşıyan kimlikler sistemde kendilerine yakışır bir düzen kurma çabasında olmuşlardır ve olacaklardır. Küresel yapıdaki iletişim ağında kimlikler de çeşitlilik kazanmış kendi içinde alt ve üst kimlikler barındırmıştır. Bu da karşımıza daha önceden de değindiğim bireysel ve kolektif kimlikleri çıkarmıştır. Kültürle ilişkili olan nokta ise, çok kültürlü bir yaklaşımın bu iletişim ağında kültürlerin muhafazasında uygulanabilir olduğudur. Sosyal iletişimde kültür, kimlik için bir moda tarzıdır denilebilir. Bu yüzden kültür dönemin uygarlık seviyesine göre öğrenilmiş yaşam tarzı olarak nitelendirilebilir. Buradan uygarlığın somut-maddi bir özelliğe sahip olduğunu, kültürün ise öğrenmeye bağlı olarak soyut-manevi bir kavram olduğunu söyleyebiliriz. Bir diğer önemli husus olarak burada bahsi geçen kültürel toplum, modern zamanların toplumdur. Başka bir söylemle ilkel olmayan, tarihsiz olmayan bir toplumdan hareketle kültürel çıkarım yapılmaktadır. Diğer bir sonuç ise kültürün uygarlıkla iç içe geçmiş ve birbirlerini beslediği gerçeği sayesinde kullanımlarında bir ayırım gözetilmemesidir (Ergun, 2000: 24-25). Tüm bunlar tek bir bireyin çoklu kurgulmuş kültür içerisinde yer almasından kaynaklanmaktadır.

Böylece kültüre dair Kluckhohn'un şu kültür tanımına ulaşılmaktadır: (İnaç, 1962'den aktaran Kluckhohn, 2014: 48).

Kültür semboller tarafından aktarılan sonradan kazanılmış davranışlar, gizli ya da örtülü modellerden ibaret, insan gruplarını birbirinden ayıran başarı ve kazanımlardan müteşekkil, kadim zamanlardan beri insan eliyle yapılan objelerde somutlaşan, temel çekirdeğini geleneksel fikirlerden (örneğin tarihsel olarak türetilmiş ve seçilmiş) ve bu fikirlerin meydana getirdiği değerlerden ve öte yandan tüm bu değerlerin insan eylemlerine etkisi olarak algılanan bir sistemdir.

Kültür kelimesi “ekin”, “hars” gibi kelimelerle eş anlamlı olan bir kavramdır. “İnsana ilişkin bir kavram olarak kültür, tarih içerisinde yaratılan bir anlam ve önem sistemidir. Bir grup insanın bireysel ve toplu yaşamlarını anlamada, düzenlemede ve yapılandırmada kullandıkları inançlar ve adetler sistemidir”.¹⁰ Kültür kavramı da kimlik gibi insanlık tarihi kadar eski tarihsel geçmişe götürülebilir. Bu sebeple kadim ve kümülatif birer değer ağını temsil etmektedir. Kültürün etimolojik incelemesi ise bizi yine Latinceye götürmektedir. Kültür sözcüğü Latince “culturadan” gelir. “Cultura”, inşa etmek, işlemek, süslemek, bakmak anlamlarına gelen “Colere'den” türetilmiştir. Türkçede kullanılan “Hars” sözcüğü ise bir tarlayı sürmek, tarım yapmak şeklinde çevirebildiğimiz Arapça kökenli bir kelimedir. İngilizcede de “agriculture” olarak kullanılan kelime Türkçeye tarım, çiftçilik, ziraat diye çevrilmektedir.¹¹ Ayrıca Ortaçağ Fransız kültürüyle beraber ele alınan kavram, “bir arazinin işlenmesi” anlamının yanı sıra “bakım, kültür, onur, eğitmek, korumak, yetiştirmek” gibi anlamlarda kullanılmıştır. 1805'ten itibaren “medeniyetin entelektüel tarafı” olarak, 1867'den itibaren de "Topluluğun gelenekleri ve bir halkın başarıları" olarak yorumlanmıştır. Bununla beraber kültürle alakalı bir başka husus olarak “kültür şoku” kavramıyla karşılaşılmaktadır. Kültür şoku kavramına ilk defa 1940 yılında rastlanılır. Kavram önceleri sosyo-kültürel gelişmelere insanların ayak uydurma konusunda yaşadığı kültürel zorluğu açıklamada kullanılırken sonradan daha gelişmiş bir kültürden diğerine etkileşime girildiğinde söz konusu kültüre uyumsuzluğu belirten bir küçümseme ya da ironi söylemi olarak kullanılmaktadır.¹²

¹⁰ https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCr#cite_ref-1 *Kültür Nedir*, 28.12.2016

¹¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCr#cite_ref-1 *Kültür Nedir*, 28.12.2016

¹² <http://www.etymonline.com/index.php?term=culture> 28.12.2016

Kültür uygarlıktan ayrı düşünölemeyen ve hatta çoğu kez birbirinin yerine kullanılan bir yapıdır. Bu anlamda Taylor kültür için, kişinin toplumun bir üyesi olarak sosyalleşme süreci içerisinde kazandığı bilgi, inanç, sanat, ahlak, hukuk, adet, gelenek, huy ve alışkanlıklar ve diğer yetkinliklerin karmaşık bir bütünüdür demiştir (Berting, 2014: 228). Öğrenilen bir değer olan kültür, nesilden nesile aktarılan ve muhakkak her insanın sahip olduğu maddi unsurdur (Berting, 2014: 228). Kültür uygarlığın soyutlamasıdır. İnsanın çok ve çeşitli kültür içindeki yeri tektir. Bu yüzden “uygarlık” modern zamanda batılılaşmadır fakat kültürün böyle bir çabası yoktur diyebiliriz. Kolektivizm ve bireyselleşme mücadelesi, kültür ile uygarlık için de uygulanmıştır (Berting, 2014: 206). Uygurlık, kültürü içinde barındıran lakin tam olarak kültürden oluşmayan karmaşık ve gelişmiş bir sistemdir. Uygurlık ifadesi Fransızcadan, “civilizé” kelimesiyle 18. yüzyılda türetilmiş bir ortak iyilik kavramı olarak görölmektedir (İnaç, 1967’den aktaran Braudel, 2014, 45). Yazının kullanılmasıyla başlayan ve zamanla ulaşılması hedeflenen en üst konumu nitelemektedir. Her kültürün kendine has uygarlık değerleri etrafında toplandığı ve onu geliştirme çabası bilinen bir gerçektir. Örneğın Doğu-Batı-İslam-Avrupa uygarlıkları gibi farklılıklar uygulamada sıklıkla karşılaştığımız ifadelerdir. Öyle ki uluslar kültürel, teknolojik, edebi ve ya bilimsel her türlü ileri konumlarını uygarlık seviyesiyle açıklar ve insanlığa bu uygarlık seviyesinin çıtasını kendilerinin yükselttiği imalarını sık sık vurgular. Ancak önemle üzerinde durulması gereken bir husus ve daha önceki durumun tam tersi olarak, uygarlığa dair üretilen her şeyin tek bir ulusa veya medeniyete indirgenemeyecek kadar geniş ve kapsamlı bir yapı olmasıdır. Doğrudan veya dolaylı olarak tüm ulusların uygarlığın gelişiminde payı bulunmaktadır. Bu yanlış anlayışın sebebi ise Batı uygarlığının son zamanlarda ön plana çıkması ve onu besleyen küreselleşme olgusu olarak gösterilmiştir (İnaç, 1987’den aktaran Braudel ve 1996’dan aktaran Hantington, 2014, 46-47).

“Tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütününe ifade eden kavram” olarak kültür, TDK’de bu şekilde tanımlanmıştır.¹³ Heywood, kültürü bir halkın tavırları, inançları, sembolleri ve değerleri; geniş anlamda, mirastan ziyade

¹³ Türk Dil Kurumu, <http://www.tdk.gov.tr>, “kültür” 25.12.2016.

öğrenme yoluyla elde edilen değer olarak tanımlamıştır (Heywood, 2013b: 537). Yine Heywood, sosyolog ve antropologların kültür ile doğa arasında bir ayırmadan yana olduklarını söyler. Ayrıca kültür nesiller arasında kalıtsal bir şekilde aktarılan yapı değil öğrenilen değerlerdir. Bu yüzden içerisinde dil, din, gelenek, toplumsal kurallar ve ahlaki değerler barındırır. Kişisel gelişimin önemli unsurlarından sanat ve edebiyatın temsil ettiği “yüksek” kültürle, toplumsal tüketimle şekillenen çoğu kez “düşük” popüler kültürün arasında da fark bulunduğunu belirtmektedir (Heywood, 2013a: 235). Bu ayrıca bireyin içinde bulunduğu toplumsal yapıda edindiği birikim ve kültürü kendi kimliğini tanımlamak adına kullandığının göstergesidir. Toplum burada bireye, kültürel değerleri ve diğer birikimleri sağlayan oluşum olarak tanımlayan konumdadır (Türkbağ, 2016: 209). Avrupa da kendini kültürel farklılıklar içinde tanımlarken “öteki”yi fazlasıyla kullanmaktadır. Bunun yanında “Kültürel Küreselleşme” yoluyla kendi kültürel değerlerini yaymayı da gerçekleştirmeyi ummaktadır. Bu kavram dünyanın bir bölgesinde üretilen bilgi, ürün ve imajların; uluslar, bölgeler ve bireyler arasındaki kültürel farklılıkları sifira indirerek eşitleme eğilimidir. Bu tür bir küreselleşme benzeşmelere dayalı homojen toplum yaratabileceği gibi farklılıkları belirginleştirip kutuplaşmaya da yol açabilmektedir (Heywood, 2013a: 188). Aynı zamanda “kültürel zenginleşme teorisi” adı verilen çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk projeleri bu anlamda dikkat çekicidir. Bu projelerin içinde barındırdığı kolektif kimlik ve semboller konusu ise ileride değineceğimiz Avrupa Kimliği içerisinde etkin yer tutmaktadır.

Siyaset ise kimlikle oldukça yakın bir kavramdır. Özellikle siyaset sosyolojisinde gördüğümüz gibi toplumun yani kimliklerin siyaseti, siyasetin de toplumu etkilediği bir gerçeklik bulunmaktadır. Ayrıca siyaset tarih boyunca değerlere, inançlara hem bağlı kalmış hem de önem vermiştir. Bu yüzden kültürle de ilgilidir ve kendi içinde kültürel değerler barındırır. Siyasi kültür kavramı işte bu bağdan dolayı kimlikle ilişkilidir. Siyasal Kültür, “siyasal davranışın vuku bulduğu ortamı tanımlayan ampirik inançlar, anlamlı semboller ve değerler sistemidir” şeklinde tanımlanır (Roskin Michael, Cord Robert, Medeiros James, Jones Walter, 2012: 144). 1950 ve 1960’lar siyasal kültüre yönelik çalışmaların arttığı dönemlerdir. Bu anlamda Almond ve Verba’nın 1963 yılındaki “*Medeni Kültür*” adlı eseri önemli bir eserdir. Günümüzde ise bu konudaki en büyük tartışmalardan biri iktidarın kitle

iletişim araçları aracılığıyla gerçeği hangi ölçüde manipüle edebileceğidir (Heywood, 2013b: 264). Tarihsel geçmişleri, buldukları coğrafya, iletişim ve etkileşim halinde oldukları devletler ve onların tarihsel geçmişleri, teknolojik gelişmeler, toplumu oluşturan kamuoyunun siyasal benliği ve anlayışı vb. gibi birçok etmen ülkelerin siyasal kültürlerini etkilemektedir. Bu yüzden her ülkenin siyasal kültürü diğerinden farklıdır (Roskin, vd., 2012: 143-145). Yurttaşlık kültürü ise siyasal kimlikle ilişkili bir kavramdır. Bu anlamda daha önce bahsettiğim Gabriel Almond ve Sidney Verba'nın çalışmasında yurttaşlık kültürüne dair üç siyasi kültür biçiminden bahsedilir. Bunlardan ilki vatandaşların politikayla yakından ilgili olduğu ve çeşitli şekillerde katıldığı ya da en azından ilgi duyulabilir bir alan olarak gururla değerlendirdiği “katılımcı” siyasi kültürdür. İkinci siyasal kültür türü, “tebaa”-“tabi” olan ve hükümeti etkileme noktasında daha etkisiz bir vatandaş çerçevesi çizen yapıdır. Üçüncü ve sonuncu yapı ise “dar”, “grup” “mahalli” ya da “cemaat” siyasal kültürü temsil eden yurttaştır. Burada vatandaşlık, ulus gibi bir üst kimlikten ziyade bir bölgeye, gruba ait görülür.

Bu konuda son nokta “kültürel çatışma” bağlamında konulacaktır. Çünkü kültürün artan etkinliğinin kimlik siyasetini ve küresel siyaseti etkilediği görülmektedir. Hatta ideolojilerin dahi alternatifi konumunda addedilebilir. Böylesi bir ortamda ideolojiler gibi kültürler de bir mücadeleye girer mi? sorusu akıllara gelmektedir. Örneğin, Samuel Huntington'un “Medeniyetler Çatışması mı?” adlı tezi bu anlamda en çok dikkat çeken ve medeniyetleri “geniş kültür” tanımıyla ele alıp en etkili güç olarak incelediği çalışmadır. Ona göre küçük kültürler arasındaki savaşlar büyük medeniyetler savaşının artçılarıdır. Her ne kadar homojen kültürlerin bulunmadığı ve olası bir gruplaşmanın mümkün olamayacağı yönünde eleştiri olsa da bu çalışma kültürel anlamda bir kimlik savaşının varlığını destekler yapıdadır (Heywood, 2013a: 234-235).

Ayrıca bugün dünyada farklı kültürlerin varlığı ve onların şekillendirdiği uygarlıklar mevcuttur. Bu uygarlık süreci dinamik bir ilişki halindedir. Öte yandan her ne kadar Batı kültürü ön planda olsa da diğer kültürel alanları ve değerlerini görmezden gelmek toplumları kültürsüz addetmek kadar yanlış bir çıkarım olmaktadır. Batı kültürünü geniş alanlarda tutan ve sanki bir tek uygarlık varmış gibi hissettiren unsurlar ise; kapitalist sistemin küresel manada etkili olduğu tek piyasa

bağlılığı ve bilginin ve paranın dolaşımını kolaylaştıran “Küreselleşme Etkisidir”. Özellikle Endüstri Devrimi ile uluslararası arenada ortaya çıkan pazar arayışı, birkaç yüzyıl sonrasında bölgesel ortak pazarların kuruluşları bu konuda etkili boyutlar içermektedir. Bunun haricinde vurgulanması gereken diğer bir önemli husus, öteki kültürleri yok sayarak kozmopolit bir sistemin oluşturulma isteğinin, insanlığın çoğunluğu tarafından kabul edilemeyeceği yönündedir. Yine de insanların dünyada Batı kültürüne-uygarlığına dair çıktıları kolaylıkla benimsemeleri ve kendi yaşam tarzlarına uygulamaları-uyarlamaları küreselleşme etkisiyle beraber böylesi küresel uygarlık taleplerinin önemsiz olmadığını göstermektedir. Misal olarak eğer Türkiye'yi Doğu kültürel değerlerine daha yakın kabul eden bakış açısıyla bir örnek verirsek, Türk kültürüne ait lahmacunun Batı kültürüne ait bir çıktı olan kola ile tüketilmesi bu hususta en bilindik örneklerdendir. Keza dünyada McDonald’laşma, Coca-Kolonileşme gibi ifadeler de literatüre girmiş örnek kültürel yayılma çalışma alanlarıdır (Heywood, 2013a: 186-187).

Nihayet yerel ile küreselin mücadelesinin arttığı bu son dönemlerde özellikle çok kültürlülük söylemleri barındırmasına rağmen, Avrupa Birliği gibi kültürel oluşumların tek bir uygarlık altında diğer kültürleri değiştirip, dönüştürme arzusunun olmayacağını göz ardı etmemek gerekmektedir. Keza tam mutabakat ile hiçbir kültür başka bir kültüre entegre olmamıştır, olması da mümkün görülmemektedir. Bunun sebebi ise daha önce de değindiğimiz üzere toplumsal ilişkilerin ve etkileşimlerin sürekli bir hareket halinde olmasıdır. Bu durum aynı ulusal, bölgesel ve mahallî kültürler içerisinde yer almasına rağmen farklı kültürlerin de tekipleşmesini olanaklı kılmamaktadır.

Buradan hareketle ifade edilirse, çok kültürlülük gibi bir referans kaynağıyla kurulan Avrupa Birliği’ndeki kültürel oluşum bugünkü koşullarda çok kültürlü bir toplumsal yapıya sahip olmasına karşın kültürel tekipleşme yolunda ilerlemektedir. Özellikle dünyaya kendi kültürünü yani uygarlığını benimsetmeye çalışmasının doğal olarak AB içerisindeki farklı kültürleri göz ardı ettiğini veya kabullenme noktasında sorunlar yaşamasını doğurmuştur. Bu durum beraberinde Birliğin temel kuruluş felsefelerinden biri olan çok kültürlülüğe saygı prensibini sorgulamaya itmektedir.

1.3.2. Çok Kültürlülük ve Kimlik

Çok kültürlülük kavramı ulus devletlerle gelen tek kültürlülük fikrine karşı olarak gelişmiştir. “Çok-kültürcülük kavramı ve politikalarının görece hedefi herhangi bir kültürün diğerinin üzerinde olmadığını ve temelde bütün kültürlerin eşit haklara ve politikalara sahip olmaları doğrultusunda azınlık kültürlerini benimsedikleri üzerine kuruludur.”(A. İnan, 2012: 48). Çok kültürlülüğe dair bir toplum olduğunu söylemek birçok merkezi yönetime sahip devlet sistemlerinde zordur. Tek tipleştirilmiş yönetimler ve halklar özellikle ulus devletlerin milliyetçiliğini daha rahat kullanabildiği yapıdadır. Bunun yanında çok kültürlü politikalar uygulamak bazen toplumda bölünme, ayrışma ve bağımsızlık söylemlerini de beraberinde getirebilmektedir.

Tarihsel geçmişleri bağlamında coğrafik, demografik veya sosyolojik bağların yanı sıra özellikle göçler yoluyla hemen hemen bütün toplumların bugünlerde çok-kültürlü bir yapıda olduğunu söylemek yanlış olmaz. Asıl mesele bu kültürlerin kendi aralarındaki ilişkiden doğmaktadır. Tüm bu karmaşa içerisinde Kanada ve Avustralya gibi ülkelerin bu anlamda çok kültürlülüğü başarıyla uygulayan devletler olarak görüldüğü ifade edilmektedir (A. İnan, 2012: iii). Ancak özellikle siyasi yönetimi, nüfus yapısı, coğrafi özellikleri ve geçmişe dair deneyimleri göz önünde alındığında Avrupa ülkeleri bu duruma daha çok çerçevesi belli ve temkinli kararlarla yaklaşmaktadırlar. Bu bağlamda da başta Avrupa ülkeleri olmak üzere dünya devletleri uluslararası akitler oluşturmaktadırlar. Türkiye'nin bulunduğu konum ve komşularının yaşadıkları bunalımlar özellikle BM'nin ve AB'nin bu anlamda hazırladığı anlaşma ve sözleşmelerin Birlikle ilişkileri dolayısıyla Türkiye'de neredeyse zorunlu tutulan yaptırımlar içermektedir. Buna rağmen Türkiye dünyada en fazla mülteci barındıran ülkelerden biridir.¹⁴

Özellikle Avrupa'da kolektif kimlik uygulaması olarak çok kültürcülük, eşitlikçi olamadığı yönündeki eleştiri temelinde etniklik sorununu aşamayan dolayısıyla demokratikleşemeyen bir uygulamayı gözler önüne sermektedir (Berting, 2014: 216).

¹⁴ Anadolu Ajansı(03.09.2015). *Dünyanın en fazla sığınmacı barındıran ülkesi: Türkiye*, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dunyanin-en-fazla-siginmaci-barindiran-ulkesi-turkiye/14472> erişim tarihi 24.04.2017

Etnik kimlik, çeşitliliği ve iletişimi sağlayan öge iken çoklu kimlikler çok kültürlü toplumlar için elzem görülmüştür. Bunun yolu tanınmadan geçmektedir. Bu şekilde her kültür bozulmadan farklılığını koruyarak varlığını sürdürmektedir. Uygulanacak en etkin uygulama ise “vatandaşlık kimliği” olmaktadır. Böylece bütün kimliklerin ve kültürlerin tanınması sağlanmaktadır (İnaç, 2010: 75-79).

Çok kültürlülük, İnsan Hakları bağlamında 1945 yılı sonrası(1972 Stockholm İnsan Çevresi Sözleşmesi- 1992 Rio Yeryüzü Zirvesi) sömürgelerin tasfiyesi ile beraber tıpkı self-determinasyon, kalkınma, barış, çevrenin korunması gibi ahlaki temelli haklarla beraber görülen ve “üçüncü nesil” haklar olarak bilinen *dayanışma hakları* içerisinde yer almaktadır (Heywood, 2013a: 367-368). Özellikle 20. Yüzyıl itibariyle artan uluslararası göç, ileride de değineceğim ulus devletin milliyetçilik ya da dini temelli tek kültürlülük adına çabaladığı politikayı parçalamış gözükmektedir. Bu kültürel çeşitliliği çok kültürcülük politikaları izlemiştir. Uygulanan yöntemle farklılıktan birlik yaratma fikri gözlemlenmiştir. Bu sebeple özellikle kamusal alanda çalışmalar ve ortak kabul önemli paya sahip olmuştur. Zira bu uygulamanın azınlık haklarına dair kampanyalarda kullanıldığı da bir gerçektir. Çok kültürcülük Avrupa'da bir zenginleştirme teorisi olarak ele alınır. Modern küresel çağda etnik ve ekonomik gerilimlerin homojen bir uyumu sağlayamayacağı, muhakkak bir çatışma alanı çıkacağı da sosyal teorisyenler ve sosyal olgularca kanıtlanmaktadır. Heywood çok kültürlülük için tanımlayıcı ve normatif terimler olmak üzere iki tanımda bulunmuştur; (Heywood, 2013a: 219)

(...)Tanımlayıcı bir terim olarak ifade edilen çoğu kez ırksal, etnik ya da dilsel farklılıklarla ele alınan, kendine has bir kolektif kimlik duygusu yaratan inanç ve uygulamalara sahip ve en az iki grubun varlığıyla şekillenen kültürel çeşitliliğidir. Normatif açıdan ise çok kültürlülük, ya farklı kültürel grupların saygı ve tanınma hakkı ya da ahlaki ve kültürel çeşitliliğin geniş topluma sağladığı fayda olarak toplumsal çeşitliliğin pozitif bir onayıdır. Bu yolla çok kültürlülük, gerek bireyler için gerekse gruplar için kendilerine has bir anlayış ve değerleri için benimsedikleri inanç, değer ve yaşam tarzlarının önemini ifade eder.

Çok kültürlülük iyi değerlendirildiğinde bir toplum için büyük bir hazinedir. Lakin siyasal, ekonomik ve etnik sebepler başta olmak üzere uygulanan kimlik politikaları ve kamuoyunda benimsenme, kabul görme gibi hususlar sekteye

uğradığında özellikle toplumdaki azınlıklar tarafından kimlik problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sebeple çok hassas bir politika olarak uygulanmaktadır. Kontrol altında tutulamadığında farklı boyutlara ulaşarak toplumsal birliğe zarar vermesi olağan olarak görülmektedir. Şimdi bu toplumsal birliği sağlamaya çalışan modern ulus devlet anlayışı içinde ulusalcılık ile kimliğin arasındaki bağ incelenecektir.

1.3.3. Ulus Etnik ve Kimlik

Çok kültürcülük ve çok kültürlülüğün büyüyen etkisi son zamanlarda giderek artan bir şekilde dünyada gözlemlenmektedir. Bu da dünyada homojen bir kültürel değere sahip toplumların artık ender olduğunu göstermektedir. Ayrıca uluslararası alanda şekillendirilen, siyasi, ekonomik, ticari vb. işbirlikleri sonucu oluşmuş bölgesel veya global birlikler de bünyelerinde homojen etnik oluşumlu üyeler barındırma konusunda herhangi bir iddiada bulunamamaktadır. İşte bu sebepten dolayı kültürel ve siyasi anlamda saf-arı ulus fikrine eleştiriler artmıştır. Ulus düşüncesi milliyetçilik ile yakından ilgilidir. Bu yüzden kimlik siyaseti, semboller, mitler ön planda ele alınan konulardandır. Ancak dikkat edilmesi gereken milliyetçiliğin çeşitli türlerinin bulunduğu gerçeğini göz ardı etmemektir. Bu anlamda çok kültürlülük ile liberal ve anti kolonyal milliyetçilik, ulusu siyasi ve kamusal bir kapsayıcı olarak görmesi hasebiyle uyumlu iken; saf bir ulusal ırk kavramını vurgulayan muhafazakâr ve yayılcı milliyetçilikle uzlaşamayacak yapıdadır (Heywood, 2013b: 166-168).

Uluslar toplumlarda çok karmaşık ve çok boyutlu bir üst kimliği temsil eder. Bu yüzden ulusal kimlik kavramı özellikle ulus inşa sürecinde modern dönemin etkili kavramı durumundadır. Basit bir özetle ifade edilecek olursa modern aidiyetlik ifadesi olan ulusallık dönemine kadar dini-etnik (bu süreç içerisinde 1789 Fransız İhtilali ile gelen merkezi, bürokratik devlet anlayışı var) şeklinde olan sürecin modernizeyle özdeşleşen kimlik kavramının etkisiyle ulusallık boyutuna bir dönüşüm gözlemlenir. Ancak bazı teorisyenler ulusallığın kökenlerini etnikliğe bağlamamaktadır. Ulus kavramı birçok araştırmacı tarafından kültür, hayali bir mit, sadece bir yurttaşlık, bir asimilasyon aracı, ortak bir gelecek aracı gibi unsurlar

çerçevesinde yorumlanmıştır. Genel anlamda ulus için hem geçmişten beslenen ileriye dönük bir proje olması hem de ülke kavramının tanımını da içerecek genişlikte bir tanım gerekmektedir. Bu yüzden ortak kaderin geçmişle desteklenerek, beraber yaşama umudu olan insanlar için, “ortak hedefleri ve değerleri bulunan insanlarca sadece bir etnik grup ya da devlet tarafından oluşmayan ama bunların birleşimiyle şekillenen siyasal karakterdeki, vatan toprağında yaşayan çıkar grubu” şeklinde tanımlanabilir (İnaç, 2010: 43).

Modernleşmenin ardından gelen küreselleşme olgusu ise ulus kavramına yeni yorumlar katmıştır. Böylece ulus üstü yapılar özellikle Avrupa temelli olarak karşımıza çıkmaktadır. Ulus, ulusalcılık ve her ne kadar devlet oluşumu daha eskiye dayansa da ulus devlet kavramı birbirleriyle iç içe geçmiş ve uyumlu hareket eden kavramlar olarak görülmektedir. Birbirlerinin yerine de kullanılan bu kavramlar genel olarak homojen bir toplumu, vatan olarak adlandırılan ulusal toprak bütünlüğünü, ulusal bir dili, ortak değerleri, ulusal ideoloji, eğitimi, biz duygusunu, sembolleri ve ulusal ekonomi unsurlarının kurgusunu ifade etmektedir (İnaç, 2010: 69). Ulus devlet ve uluslararası hukukun incelediği aktörler açısından ulus devlet kavramı 1648 Westphalia Barış Antlaşması ile doğmuştur ve ana aktör olarak günümüze değin ulaşmıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde ise eleştiriler olarak tek başına yeterliliği sorgulanmıştır (Tekeli ve İlkin, 2000: 117). Ayrıca bahsettiğimiz ulus devlet kavramının doğuşundan önceki sürecinde ise birbirlerinden farklı kavramları tanımlamalarına rağmen ulus ve milliyetçilik unsurları aracılığıyla aidiyetlik sağlamaya yaramasını açıklamada görebiliriz (Ak, 2008: 177). Ulusalcılık kavramı ise Batı kültürünün politik ve sosyal dönüşümünün Fransız İhtilali etkisiyle sadece Batının değil aynı zamanda Batı dışı toplumların etkilenmesinin sonucudur. Bunların tarihsel sürecinde aydınlanma, endüstri devrimi, modernleşme gibi dönüm noktalarının izlerine de rastlamak mümkündür. Ulusalcılık için elzem olan vatandaşlık kavramı milliyetçi ihtiyaçlarını ulus inşa sürecinde popülizm, etnik-merkezcilik, şovenizm, yurtseverlik, yabancı düşmanlığı gibi olgulardan beslenmektedir (Balibar ve Wallerstein 2013: 62).

Ulus kavramı tarihsel geçmişiyle ele alındığında aslında başlangıç kısmı modernleşme sürecine dayanmaktadır. Yani aslında kapitalizmin de ürünü olarak görülmektedir denilebilir. Bunun yanında kapitalizmin yayılma aracı olan

küreselleşme ile beraber “ağ toplumu” kavramının, dünyayı küçük bir köy, insanlığı da o köyün ortak kimliği olarak görmüştür. Bu ortak kimliğin inşasında belki de en önemli girdi iki dünya savaşı arasında, “dil” ve onunla sağlanan iletişim unsurlarıdır. Bunun yanı sıra ulus birliğinin katalizör elemanı olarak “soy” kavramı da diğer bir önemli girdidir.

Daha net bir çerçevede konuya baktığımızda, modern boyuttan çok ayrılmadan kavramı inceleyince Roma döneminde kavramın kökenini oluşturan ve “Doğumun ve İlk Oluşumun Tanrıçası” anlamına gelen “*natio*” kavramıyla karşılaşırız. Anlam olarak da döneminde henüz politik bir kurum olamayan insan topluluklarını işaret etmektedir. Ortaçağ boyunca uluslar, aynı soydan gelen, coğrafi olarak bütünleşmiş, yerleşik hayat tarzını benimsemiş, ortak dil, adet ve geleneğe sahip olan ama devlet şeklinde politik bir hüviyet kazanmamış insan toplulukları olarak tanımlanmıştır. Fransız İhtilali ile beraber ise politik kimlik kazanmıştır. Modern anlamda ise ilk defa 1884’te İspanya Kraliyet Akademisi’nde bir sözlükte bir ülkenin resmi dilini vurgulayan tanımıyla “Lengua Nacional” şeklinde kullanılmıştır. Diğer yandan yine Fransa, Almanya gibi ülkelerde “soy”, “köken” anlamında da kullanıldığı görülmüştür (İnaç, 2010: 58-61).

Bu noktada ulus kavramının yansıttığı kimlik olgusunu daha iyi anlamak için ayrıca ulusallıktan bir adım önceki toplumsal aidiyetlik ifadesi olan “Etnik Kimlik” kavramına değinmek faydalı olacaktır. Etnik kelimesi “ethnos” kökeninden gelen ve halk, kabile anlamında kullanılan bir ifadedir (İnaç, 1994’ten aktaran Yinger, 2010, 44). Şimdilerde ise kimlik siyasetinin vazgeçilmez bir unsurudur. Bir kimlik gibi öznel, kamusal verili ya da kazanılmış ve tanınma gibi hukuksal öğeleri içerisinde barındırır. Etnik kimlik, etnik sınıfı ifade eden ve o sınıftaki ortak değer, inanç ve hedefleri tanımlayan bir yapıdır. Etnik grup ise genel anlamda ortak atalarla bağlantılı şekilde elde edilmiş ortak kültür ve tarihsel kimliği paylaşan belli insan grubunu ifade eder (Heywood, 2013a: 203). Etniklik kavramının ulustan bariz bir farkı olarak herhangi bir vatan parçası olmasa dahi ulusalcılık yapılabileceğidir. Başka bir söylemle etniklik olmadan ulus olmaz ama ulus olmadan etniklik var olabilir. Ayrıca ulusa göre daha sert sınırları vardır. Buna rağmen özellikle kendilerine karşı bir “öteki kimlik” tanımlamaları, sınırları belli bir ülkesel alana geçiş ile yurt edinme, ulusal ekonomiyle rekabet edebilme gücü, yasal ve politik

vatandaşlık kazanma ve yeni bir değerler dünyası yaratma gibi etmenler Smith'e göre etniklikten ulusallığa geçişte ana yönelimleri yansıtmaktadır. (İnaç, 1989'dan aktaran Smith, 2010, 51). Devlet ulusu oluşturan onu şekillendiren bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunu da özellikle ekonomi, eğitim ve kültürel anlamda yaptığı yüksek politika ile sağlamaktadır. (İnaç, 2010: 53).

Etnik farklılık aslında kültürel farklılığın yansımasıdır. Birbirleriyle iletişim halinde bulunan ve bu iletişim sonucunda farklılıklarının farkında olan etnik kökenler birbirleri için kültürel farklılığın oluşturucuları olarak görülmektedir. Bu sebeple etnik kimlik için de öteki kimliğin öneminin büyük olduğunu belirtmek gerekmektedir. Etnik oluşumların siyasal beklentileri ve siyasal katılımlardaki mücadeleleri göz önüne alındığında ulusal hâkim etnik kimlikleri aracılığıyla söz sahibi olma imkânlarının bulunduğu görülmektedir.

Smith etnik kimliğin tarihsel süreç içerisinde iki temel damardan geldiğini vurgulamaktadır. Bunlar bir araya gelme veya birbirlerinden ayrılma yollarıyla meydana gelmektedir. Bunlar savaşlar, göçler veya dini, siyasi çatışmalar sebebiyle birleşir veya ayrılırlar. Bu süreçler içerisinde temel varsayım kimliklerin devamlılığı yönünde olsa da etnik yapılanmada bazı değişikliklerin olabileceği kabul edilmiştir. Etnik kimlikleri böylesi zorlayıcı veya baskı altında tutucu durumlarda etnik kimliklerin kendilerini güncelledikleri aşamalar vardır. Bunlar kısaca; dini reform, kültürel ödünç alma, geniş halk kitlelerinin kültürel ve siyasal hayatta yer alması ve etnik seçici mit ve efsanelerdir. Bütün bu süreçlerin tam anlamıyla olgunlaşma sürecini başaran bazı topluluklar Smith'in etnik çekirdek adını verdiği etnik toplulukların oluşmasını sağlar. Böylece millet kavramının oluşup bu kimlikle beraber savaşmalarını veya uzlaşmalarını, ticari ilişkiler geliştirmelerini oluşturacak ortamlara zemin hazırlanmaktadır. Millet oluşum sürecini ise Smith "yatay" ve "dikey" topluluklar olarak adlandırdığı sistematikte ifade etmektedir. Yatay etnik toplulukta genelde aristokrat, askeri, dini, bürokratik veya tüccar sınıfını sıralamanın mümkün olduğu görülürken dikey etnik topluluklar, farklı kültürel değerlere sahip etnik toplulukların sınıfsal farklılığına bakmaksızın bu toplulukların bir aradalığına zemin oluşturacak düzenli bir toplumsal oluşum olarak ifade edilmiştir. Dikey etnik topluluk daha derli toplu bir yapılanma yansıtmakla beraber aslında katılması bir o kadar zor olan yapı olmaktadır. Son olarak bu iki oluşum birbirinden farklı süreçler

besleyerek millet oluşumuna katkı sağlamaktadır. Smith ilkin bürokratik dâhil etme, ikincisine yerli olanın seferber edilmesi adını vermektedir (Özkırımlı, 1991'den aktaran Smith, 1999, 201-211).

Endüstrileşme, Fransız ihtilali ile gelen milliyetçilik akımı ardından gelen kapitalizm ve merkezileşme, uluslaşma sürecinde özellikle tek tipleşme noktasında büyük rol oynamıştır. Feodal parçalanma ve kilisenin etkinliğini yitirdiği Avrupa'da ulusal egemenlik kavramının tek güç olarak tüm dünyaya yayılmaya başladığı görülmüştür. Latince "nasci" sözcüğünden gelen "doğmak" anlamında kullanılan ulus kavramı, kültürel, politik ve psikolojik etmenlerin tamamı tarafından şekillenen çok boyutlu bir olgudur. Çok kültürlülüğün tam tersi olarak ulus; ortak dil, din, tarih ve gelenek kavramlarını öncelikli gereksinimler olarak görmektedir.

Siyasal olarak ise ulus, egemenliği kurma ve onu sürdürme eğilimindeki doğal bir siyasal topluluktur. Psikolojik olarak vatanseverlik duygusunun kendine has yansımasıdır şeklinde ele alınmıştır (Heywood, 2013a: 202). Milliyetçiliğin ulusal kimliği tanımlamada iki temel yaklaşımı bulunmaktadır. Bunlardan ilki ulusal kimliği tarihsel anlamda ele alan, psikoloji, kültür ve biyolojiden farklı açılardan yararlanarak yorumlayan "Primordializmdir." Diğeri de ulusal kimliğin değişen küresel etmenler çerçevesinde (endüstri devrimi-kapitalizm vb.) takındığı tavrı ifade eden "modernist" yaklaşımdır (Heywood, 2013a: 203-205). Ulusalçılık ise bazı temel amaçlar edinmiştir. Bunlar kısaca; ulusal bir ekonomi, güçler ayrılığına dayalı merkezi bir yönetim ve ortak değer ve hedefleri olan ulusal kültür ile formüle edilmiş kimlik edinme sürecidir. (İnaç, 2010: 57).

Ulusalçılık kavramının 18. yüzyıl itibariyle Jean-Jacques Rousseau'nun genel irade kavramıyla tarihsel açıdan baş gösterdiğini, Amerikan ve Fransız devrimleriyle eyleme döküldüğünü, bugünkü soyut kullanımıyla ilk kez Emmanuel Sieyès tarafından kullanıldığını ve son olarak bu kavramın Ernest Renan tarafından günümüze taşındığını görmekteyiz. Ayrıca Renan'ın ulus için ortak rıza şartının bulunduğu ve dil, din, ırk birliğinin ulusu açıklayacak kadar yeterli boyutlarda olmadığını ifade eden söylemlerinde gözlemlemekteyiz (Kaymaz, 2010: 89).

Bugün itibariyle dünyada iki yüzden fazla ulus devletin bulunduğu ancak bunların 193 tanesinin Birleşmiş Milletler kayıtlarında bulunduğu bilinmektedir.

Bunun yanı sıra beş bine yakın etnik grup ve bu etnik gruplar içerisinde altı bin civarında konuşulan farklı dil gözlenmektedir. Bu veriler dikkate alındığında saf etnik gruplardan oluşmuş bir ülke bulmanın çok zor olacağı sonucuna varabiliriz. Buna Norveç, Güney ve Kuzey Kore, Japonya ve İzlanda gibi ülkeler istisna gösterilebilir (Somersan, 2004: 1-7). Bu sebeple dünyanın her yerinde farklı etnik kimliklerden oluşmuş ulus devletlerden söz edilebilir. Elbette ulus devletlerin olduğu gibi uluslararası ve ulus üstü oluşumlarında bu kültürel, etnik farklılıkları entegrasyon süreçleri kimlik politikaları içermektedir.

Küreselleşme ile gelen başka bir yeni çalışma alanı, nüfus mobilizasyonu sonucu ortaya çıkan dinamik bir kimliksel faaliyeti tanımlayan “Diaspora Kimliği”dir. “Ulus aşırı Kimlik” adıyla da ilişkilendirilen ve Yunanca kökenli bir kelime olan diaspora, ötekini ifade etmek amaçlı bir kavram niteliğinde kullanılmaktadır. Türkçeye “kopuntu” şeklinde çevirmek mümkündür. Kavram, zorla yerinden edilmeye sonuçlanan, göç, iç göç veya sürgün sonucu veya iş bulmak gibi ekonomik sebeplerden dolayı bireyin veya toplulukların doğdukları yerlerden başka bir tanımlamayla evlerinden uzaklaşmalarını nitelemektedir. İlk olarak dini temelli bir geçmişle MÖ 3. yüzyılda İskenderiye’deki Yunan kökenli Yahudi topluluklarının yerlerinden edildiklerini belirten İbranice el yazması olan “Septuagint” te görülen bir kavram olmuştur (Erkayhan, 2008: 45). Bu kavrama deri renklerine göre yine zorunlu bir göç sonrası ötekileştirilmiş siyahi kimlik tasvirinde rastlanılmaktadır. Üçüncü dünya ülkeleri olarak bilinen ve genellikle Güney Afrika bölümünden ileri Batı ülkelerine iş gücü mahiyetinde getirilip aynı zamanda ötekileştirilmiş, dışlanmış bir ırkçılıkla karşılaşma sürecinden doğan bir kimlik türüdür. Bu anlamda insanın hem genel algılar ışığında temsil ettiği tarihini, kültürünü bir dışlanmışlığa karşı tepkisel duruşla aşmaya çalışması hem de kendi kültürünü doğduğu yerlerden uzaklarda kendi içinde bile olsa yaşatma arzusunu ırkçı yaklaşımlara göre ele alan çalışmalar da mevcuttur. Frantz Fanon böylesi bir konuyu sadece siyahi ırk açısından değil aynı zamanda beyaz ırk açısından da ele alarak bir nevi diaspora ırkçılığına dair toplumsal bir bilinçlendirme çalışması olarak ifade edebileceğimiz “Siyah Deri Beyaz Maskeler” adlı eserinde yer vermiştir (Fanon, 2016: 7-22). Eserde özellikle ötekileştirilmiş göçmenlerin ırkçı saldırılarda kendilerini tanımlamaları ve buna göre tutum sergilemelerini bunun yanında ötekileştirme yapan insanların ise kendi

kimliksel algılarını ötekiye göre tanımlarken düştüğü ikilemi vurgulanmıştır. Bu durum elbette sadece ırksal açıdan değil dini açıdan, coğrafi bölgeden, konuşulan dile kadar uygulanabilen bir süreçtir. Avrupa'da özellikle son dönemlerde aşırı sağ partilerin yönetimde güçlenmesiyle hortlayan öte yandan Amerika'da sokak çatışmalarına kadar uzanan bir süreç 21. yüzyılda dahi görülmüştür. Diaspora kimliği için evrensel ile yerelin veya geçmiş ile geleceğin arasındaki etkileşimin ürünü olan ve ulusal, dinsel ve etnik kimliklerden daha üst bir kimlik olduğuna dair bakış açısıyla yaklaşan yorumlara rastlamak mümkündür (Erkayhan, 2000'den aktaran Kaya, 2008, 48-49). Yine bu kimlik için, ulus aşırı farklılıklardan meydana gelmiş heterojen bir birlik; kendi bulunduğu topraklar dışında ekonomik, kültürel veya kimliksel inşa sonrası oluşmuş süreç gibi tanımlamalar da görülmektedir. Dil, işaret ve semboller aracılığıyla göçmelerin kendi içlerindeki iletişimleri, toplumsal uyum, entegrasyon, siyasal politikalar veya asimilasyon çalışmaları gibi uğraşları sekteye uğratmakta ve toplumda aşırı milliyetçi gruplar tarafından dışlanma, sınır dışı edilme talepleriyle yüz yüze kaldıkları görülmektedir (Erkayhan, 2008: 49-50).

Özet bir halde sıralamak gerekirse, bazı önde gelen isimlerin ulus, ulusal kimlik, ulusçuluk, ulus-devlet çıkarımları şu şekildedir:

Anthony Smith'e göre ulusal kimlik; Farklı tarihsel geçmişleri olan toplumlarda bir ulus adına ihtiyaç, çıkar ve ideallerin yansımasıdır. Geniş bir siyasi etki alanı bulunmaktadır. Ulusa has kişilik ve değerleri tanımlayan ve toplumun gelenek ve adetlerini yansıtan ve toplum düzeni adına ortak yasal hak ve kurumların görevlerini meşrulaştıran en önemli unsurdur. Ulus aynı zamanda kolektif kimliğin bir parçası olmanın bilincinde bireyin kendini tanımlamasıdır. Ulusal kimlik çok boyutlu olduğu için tek bir milliyetçi grubun temsiliyetine indirgenemez. Kültürel boyutunun yanında siyasi yönü de bulunduğu için kültürel ve siyasal topluluklarda kendine yer bulması mümkündür. Bu yüzden uluslararası ilişkilerde ülkelerin konumu, yönetimi ve itibarı üzerinde etkin bir siyasi güçtür (Erdeve, 2004: 106).

Ernest Gallner'e göre ulusçuluk; etnik sınırların belli bir ulusal sınırdan bulunması ve bu sınırların iktidar ile yönetilenler arasında bir ayrışmaya mahal vermemesi gerektiğini vurgulayan bir siyasal meşruiyet kuramıdır. Ahlaki ve evrensel değerlere bağlıdır. Ulusçu duygularda siyasal etkiyi azaltacak bir oluşum

mümkündür. Aynı zamanda bir siyasal toprak bütünlüğü içerisinde tek tür bir etnik oluşum mümkün değildir. Bu yönde bir çabanın büyük çatışmalara, kırımlara ve insan hakları ihlallerine yol açarak barış içerisinde bir yaşamı zora sokacağı aşikârdır. Ulusçuluk yapmak için devlet ve ulus kavramları elzemdir. Günümüzde artık böyle algılanmasa da ulusal aidiyetlik doğuştan kazanılan bir şey değildir. Bu yüzden uluslar tıpkı devletler gibi bazı koşullara bağlı oluşan ve evrensel bir zorunluluktan doğmayan yapılardır. Ulus aidiyetliği aynı kültürü(sembol, simge, düşünce yapısı, davranış ve iletişim biçimi) paylaşmaktan geçer ve aynı ulusun üyeleri oldukları kabulüne dayanır (Erdeve, 2004: 111-113).

Eric J. Hobsbawm'a göre ulus ve ulusçuluk ise şöyledir. Millet toplumsal yapının asli değeri olmadığı gibi değişmez de değildir. Millet oluşumu yakın bir tarihsel döneme ait özgül bir durumdur. Millet ancak milli bir devlet içerisinde yer alan toplumsal bir birimdir. Böyle bir ilişki yoksa milleti ve milliyeti tartışmak lüzumsuzdur. Millet oluşumunda aynı zamanda teknolojik ve ekonomik gelişmeler de etkilidir. Milliyetçilik ise politik birim ile milli birimin uyumluluğu sayesinde oluşmaktadır. Milliyetçilik milletlerden önce doğmuştur bu yüzden milletler milliyetçiliği ve devletleri doğurmaz. Ancak doğru olan bunun tersi durumdur (Erdeve, 2004: 114).

Son olarak Benedict Anderson'un milliyetçilik çıkarımları şöyledir; ulus kavramı tarihçiler için "*nesnel modernlik*" unsuru iken milliyetçilik "*özel kadimlik*" ürünüdür. Milliyet kavramı sosyo-kültürel açıdan ele alındığında formel açıdan evrensel olarak anılsa da somut yansımaları ışığında tikelidir. Bu yüzden kozmopolit düşüncedeki aydınlar için milliyetçilik yeterli derecede dikkate değer görülmemiştir. Benedict Anderson'a göre bu fikirlerin ortaya çıkmasının sebebi milliyetçiliği bir ideoloji olarak düşünmekte yatmaktadır. Hâlbuki milliyetçilik kavramının, bir aile ilişkisi ya da dini inanç gibi olgularla ele alınması gerekmektedir (Erdeve, 2004: 118).

Sonuç itibarıyla milliyetçilikle şekillenen ulus fikri, her ne kadar milliyetçiliğin bölgesel ve küresel savaflara yol açtığı kabul edildiği söylemleri olsa dahi milliyetçilikten ayrı düşünülememiştir. Bunun için üretilen ulus üstü yapıların bile zamanla kendi üye sayılarını etnik milliyetçilik aracılığıyla ulusal bağımsızlığını

kazanan devletlerin katılımlarıyla arttırmıştır (Heywood, 2013b: 169). BM, AB gibi ulus üstü yapıların kültürel benlik ve kimliklerini ifade eden her bir üyesinde milliyetçi bir etniklikten etkilendiği sorunsal günümüz dünyasında göz ardı edilemeyecek bir husus olarak üzerinde çokça durulan konulardandır. Küresel dünyada bu durumun üstesinden gelmek adına ve evveliyatındaki kara günleri (dini-etnik ve siyasi savaşlar) aşmak için uğraşan Avrupa toplumu ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken bir unsurdur. Kendi kimliğini şekillendirirken öteki kimliği nasıl gördüğü üzerinde durulacak olan Avrupa'nın öte yandan ulus ötesi bir oluşum adına nasıl bir çatı kurduğu incelenecektir. Özellikle çok kültürlülük adına uygulanan politikaların Avrupa kimliğini yansıtması anlamında Avrupa ve Avrupa Kimliği başlığı etkili olacaktır.

1.3.4. Din Cinsiyet ve Kimlik

Dini kimlik ve cinsiyet kimliği bireyin kişiliğini ifade etmekte yararlanan ve bireye belli nitelikler atfeden kimlik parametrelerindedir. Özellikle dini ve cinsiyetçi kimlik tutumları toplumsal alanda farklılık adına ayırıcı özelliklere sahip olsa bile kimlik parametreleri içerisindeki etki ve kabul edilen kitlesel alanları en geniş kimliklerdir. Bu sebeple kolayca ayrıştırılamazlar. Dini kimlikler aynı zamanda efsane, mit, simge, sembol ve kültürel değerlerden yararlandığı için etnik kimliklere benzemektedir. Bu sebeple güçlü dini bağları olan etnik topluluklar ulus içerisinde azınlık dahi olsalar bu güçlü kimliksel yanlarını ön planda tutmaktadırlar. Din diğer kolektif kimliklerde görülmeyen bir özelliğe sahiptir. Bu özellik bir genel kabule veya inanca güçlü bir bağlılık içermektedir. Aynı zamanda bu inancın gerekliliklerini yerine getirmek üzere bir inançsal sorumluluk bulunmaktadır. Ayrıca sosyal toplum gereği etkileşim ve iletişim dinin bağlılık derecesini şekillendirmektedir. Bu bağlılık derecesini etkileyen unsurlar ise gelenekler, ulusal kimliğin de beslendiği efsaneler, mitler ve simgeler olmaktadır. Cinsiyet için ise dünyanın her yerinde bir bedende bütünleşmiş, görülebilir, somut kimlik verisi olarak bir çıkarımda bulunulabilmektedir. Cinsiyetçilik veya tek Tanrılı dini inançlara olan bağlılık, ister geleneksel değerlere bağlanılarak ister kapitalist bir dünya ekonomisi ışığında değerlendirilerek ele alınmış olsun sonuç itibarıyla evrenselcilik fikrine dayandırılmaktadır. Bu iki kimlik türü evrensel değerler ışığında insanların birliğini belirtmede kullanıldığı gibi aynı zamanda ırkçılık için gerekli verilerin en çok

kullanıldığı yaklaşımlar olarak ele alınmaktadır. Özellikle Avrupa'da görülen yabancı düşmanlığı bu açıdan irdelenmektedir (Balibar ve Wallerstein 2013: 41-46). Süreklilik açısından daha öncesinde de belirttiğimiz gibi din ve cinsiyet belirleyici niteliklere haiz kimliklerdir.

Din geçmiş imparatorluk deneyimlerinde özellikle Osmanlı gibi sınıf ayrımının etnik, ekonomik temellere dayandırılmadan yapıldığı yerlerde vatandaşlık ayrımının yegâne unsurudur. Avrupa da ise bu durum feodalitenin getirmiş olduğu sermaye sınıfı, kraliyet ve elit yönetici sınıfın yanında ruhban sınıf olarak adlandırılan dini temelli bir sınıfsal ayrıma tabi tutulmuştur. Yine de Hristiyanlık ulus devlet öncesinde, özellikle Eski Yunan ve Roma geleneğinin etkisiyle, Avrupa kimliğini açıklayan en güçlü kimlik olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdemir, 2009: 7). Bunun yanında “kilise” ile büyük mücadelelere girerek “Reform Dönemini” atlatmış “Avrupa Birliği” için bugün bile “Hristiyan kulübü” gibi ifadeler kullanılmaktadır. Kozmopolit bir yapı şekillendirme uğraşında olan ve bunu kuruluş felsefesinde de bulunduran Avrupa Birliği ise böylesi bir kimlik çatışmasının getirdiği ötekileştirme algısıyla mücadele halindedir. Bunu daha iyi kavramak adına kimlik parametrelerini kullanarak Avrupa’yı ve Avrupa Birliğini tanımlamak bu soyut ifadelerin daha somut nitelikler kazanmasının yolunu açacaktır.

Cinsiyetçilik adına ise, erkek kimliğinin kadın kimliği üzerindeki hegemonyasından bahseden “Feminizm” akımı çerçevesinde kendini ifade alanı bulduğunu söyleyebiliriz. Özellikle uluslararası ilişkilerde hâkim iktidar rollerinin erkekler tarafından işgal edildiğini böylece kadın kimliğinin göz ardı edildiğinin vurgulandığı yaklaşım, kendini sadece kamusal alanda değil aynı zamanda özel alanda da ön plana çıkarmaktadır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası itibarıyla cinsiyetçi kimlik farklılıklarına dair seslerin yükseldiği ve bu konuda hemen hemen her alanda akademik çalışmaların varlığı feminist teori aracılığıyla cinsiyetçi kimliğin algısal boyutuna çeşitlilik kazandırmıştır. Bu anlamda dünyanın birçok yerinde faaliyet gösteren kuruluşlar görülmüş, 1975-1985 yılları BM tarafından “Kadınların On Yılı” olarak ilan edilmiştir. Bunun yanı sıra daha çok gelişmemiş ülkeler sınıfında yer alan ülkelerde çalışmalarda bulunan “Cinsiyet ve Kalkınma Örgütü” gibi birçok örgütsel faaliyet gösteren topluluklar oluşturulmuştur. Böylece uluslararası cinsiyetçi kimlik farklılığına farkındalık kazandırmak, küresel ekonomik

ve siyasal süreçlerin cinsiyete göre değerlendirildiğini belirtmek amacıyla çalışmalarda bulunmuşlardır. Akademik alanın yanı sıra uluslararası örgütler aracılığıyla cinsel kimlik farkındalığı özellikle kadınların farklı sektörlerde kendilerine yer bulmalarını sağlamıştır (Ataman, 2012: 75-81). Bu konuda da Avrupa ve Avrupa Birliği merkezli çalışmaların çok olduğu bilinmekte ve elbette bizlere Avrupa kimliğini yansıtmada önemli veriler sunacak bir parametre olmaktadır.

Sonuç olarak kimlik kavramı, bireylerden ulus devletlere ve hatta ulus üstü oluşumlara kadar her aşamada kimliğin tüm unsurlarıyla birlikte etkili icraatlar içerecek öneme sahiptir. Bu sebeple etkinlik ve etkililik yönüyle kimlik, söz konusu muhatapları üzerinde kimsin? Sorusunun izinde yönlendirici güçtür, savına ulaşılmıştır. Ayrıca toplumsal ilişkilerde yaşanan her bir kırılma noktasında kendine yeni bir nüfuz alanı bulmuş ve yeni tanımlamalarla karşılaşmıştır. Her yeni tanımlama kimliğin kendi doğasında bulunan öteki kimlik olgusuyla şekillenmektedir. Bu noktada bir kimliğin çerçevesini çizmek gerektiğinde öncelikle öteki kimliğini tanımının önemi anlaşılmıştır. Böylece aslında kimlik öznesinin kendini tanımlamasının yanında öteki tarafından da tanımlanması gerektiğinin ne kadar önemli olduğu izlenmiştir. Tanımlama mekanizmasında önemli bir unsurun ise verili veya kazanılmış kimlikler olduğu görülmektedir. Bunlardan bazıları kültür, uygarlık, ulus, cinsiyet, din, etnik köken gibi başlıklar altında yer edinmektedir. Bu kimliksel değerler belli parametreler içerisinde toplumsal kimliğin hatta ulusal kimliğin dahi üstünde bir sosyal kimlik grubunun yönlendirilmesinde, bir araya getirilmesinde veya ayrışmasında ve tanımlamasında önemli rol oynamıştır. Yani kimlik hem sosyal iletişimin bir unsuru hem de sosyal ortamlarda bir gruplaşma elemanıdır. Avrupa ve Avrupa Birliği kimliği işte bu verilerle ele alınacaktır.

2. BÖLÜM: AVRUPA VE AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİĞİ İNŞASI

Kimliği ve kimlik politikalarını etkili şekilde kullanmasına karşın ekonomik temelli bir barış ortamı sağlamak amacıyla kurulan ve dünyada söz sahibi, geniş çaplı, nadir ulus üstü yapılardan sayılan Avrupa Birliği'nin tezat bir şekilde yaşadığı kimlik problemleri ve bunu tüm dünyaya yansıtmaya biçimi dikkat çekmektedir. Bu anlamda Birliğin ana kurucuları olan devletlerin milliyetçi, etnik ulusal yapılarından hâlâ kopamadıkları ve tam bir Birlik kimliği benimseyemedikleri son birkaç on yıldır üzerinde durulan husustur. Hatta kurucu üyelerinden olan Fransa, etnik çerçevede milliyetçiliğin doğduğu topraklar olduğu ve özellikle Almanya ile girdiği siyasi, ekonomik ve coğrafi çatışmaların Avrupa Birliği fikrine öncülük ettiği göz önüne alındığında bu duruma en güzel örneklerden biri olacaktır.

Avrupa, Avrupalılık gibi kavramların özellikle Avrupa Birliği kimliği üzerinde kültürel, coğrafi ve dini etmenler başta olmak üzere etkisi çoktur. Ayrıca burada Avrupa Birliği'ni bir karma sistemli devlet olarak ele aldığımızı vurgulamak gerekmektedir. Yani uluslararası sistemde bir devlet olarak görülen lakin diğerlerinden farklı bir şekilde ulus üstü değerlerle yapılanmış bir siyasi-kültürel oluşum niteliğiyle ele alınmaktadır. Bu durumu açıklamak adına bize yardım sunacak veriyi TDK'nin dil bilgisi verilerinden yararlanarak öne sürebiliriz. Bilindiği üzere kurum ve kuruluş isimlerine kesme işareti kullanılmamaktadır. Bunun yanında özel isimler dâhilinde olan ülke isimlerine ise gelen ekler kesme işareti olarak ayrılmaktadır. İşte bu noktada Avrupa Birliği bir istisna tutulmaktadır ve kesme işaretinin uygulandığı bir kavram olarak diğer ülkelere olan yazım kuralının kendisine de uygulandığı görülmektedir. Böylece Avrupa Birliği bir kurum-kuruluş-örgüt olarak değil bir ülke olarak ele alınmaktadır şeklinde yorumlanabilir.¹⁵ Bir başka emare dünyada en fazla gelişmiş ekonomilere sahip kabul edilen ülkelerin bir araya getirdiği G7 (Group of Seven), G20(Group of 20) gibi oluşumların içerisinde Avrupa Birliği'nin de temsil edilmesidir. Ayrıca AB komisyonu, ortak alınan kararlarda G7'nin diğer üyeleri olan ve aynı zamanda AB'nin de üyeleri olan Almanya, Fransa, İtalya ve İngiltere'den farklı bir şekilde kendi kurumsal iradesini

¹⁵ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187 *Noktalama İşaretleri (Açıklamalar)*, erişim: 04.06.2018.

ortaya koyarak bu ülkelerden farklı bir devlet oluşumu çizgisini yansıtmaktadır çıkarımında bulunabiliriz.¹⁶ Buna benzer başka bir örnek ise Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma metninde yer alan konu maddelerinde görülmektedir. Maddelerde geçen ifadelerle göre AB'ye üye devletlerle AB'nin ayrı birer yapıyı temsil ettiği anlaşılmaktadır. Böylece üye devletlerle üçüncü ülkelerin aralarındaki antlaşmalarda bazen taraf bazen de düzenleyici politika geliştiren güce sahip erk konumundadır.

Yüzyıllar öncesine kadar uzanan tarihi ve efsanevi mitolojilerde yer alan Avrupa, kendi kimliğini hangi ötekiye karşı kurmuştur? Bugün Birlik fikrinde dahi ötekiye göre uyguladığı kimlik politikaları kendi içerisinde ya da ulus üstü yapılanmasında tutarlı mıdır? Özellikle küreselleşme ile beraber gelen çok kültürlülük fikri AB açısından hangi temel kaynaklar tarafından desteklenmektedir? Hatta belki de en önemli soru özellikle dünyada yeni bir göç dalgasına sebebiyet veren iç savaşlar ve devrimler sonucu, AB kendi üye devletlerine bu anlamda göç politikalarını ne ölçüde uygulatabilmektedir olacaktır. Tüm bu sorulardan hareketle öncelikle Birliğin oluşum felsefesinin temeli olan normatif teorinin ne olduğuna değinilecektir. Ardından Avrupa kavramını tanımlamak ve Avrupalılık ile beraber özelde Avrupa Birliğini ve yansıttığı kimliği ele almak bize günümüz küresel siyasetinde kimlik politikaları hakkında yol gösterici olacaktır.

2.1. Normatif Teori

İki kutuplu dünya düzeninin İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyaya meydan okumalar, tehditler ve aynı zamanda fırsatlar yarattığı bir süreç doğurduğu, uluslararası ilişkilerin üzerinde çokça durduğu bir husustur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm dünyada yakın zaman diliminde yaşanan savaşların yıkıcı etkileri sadece ekonomik kaynaklı olmamıştır. Yirminci yüzyılın ilk yarısında meydana gelen savaşlarda on milyonlarca insan hayatını kaybetmiş, geriye kalan insanlar üzerindeyse ciddi travmatik etkiler bırakmıştır. Yaşanan sosyo-ekonomik çöküntüler dünya milletlerince refah ve huzurun tesis edilmesi amacıyla uluslararası

¹⁶ <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44346730> G7 Üyesi Altı Ülkeden ABD'ye: Birkaç Gün İçinde Ticaret Savaşı Başlayabilir. 04.06.2018.

antlaşmalar, birlikler ve yeni teamülleri de beraberinde getirmiştir. Avrupa Birliği de böylesi bir amaçla önceden beri planladığı kurulma zeminini elde etmiştir. İkinci bir husus ise, özellikle Soğuk Savaş olarak adlandırılan ve ABD ile SSCB arasındaki siyasi ve ekonomik çekişmeler başta olmak üzere her türlü mücadele ortamında arada kalan Avrupa devletleri bu sistem içerisinde diğer devletler gibi konjonktüre ayak uydurma durumunda kalmıştır. Soğuk Savaşın sona erdiği 1990'lı yıllar itibariyle de dünyada Doğu Bloku denilen SSCB tarafındaki ülkelerle birlikte çoğu Avrupa devleti olan Batı Bloku içerisinde de bir Yeni Dünya Düzeni tertiplenmiştir. Meydana gelen yeni koşullara uyum konusu uluslararası arenada bazı güç boşlukları da doğurmuş ve beraberinde hem ülkelerin iç politikalarında hem de dış politikalarında sorunlara, yeni işbirliklerine ve tehditlere sebebiyet vermiştir. Örneğin, George W. Bush'un dünya tarihinde bir dönüm noktasını belirten 11 Eylül olaylarının ardından "İslami Terörizmi" ilan eden konuşmasında, "bölgeler ve ülkeler" tarafını seçmelidir, yönündeki konuşması ulus üstü oluşumların gelecekte dünya siyasetinde alınacak kararlarda daha fazla etkili olacağına işaretidir.¹⁷ Tüm bu süreç içerisinde özellikle ABD'nin hegemonyasından kurtulmak isteyen Avrupa devletleri eşit, iyi ve istikrarlı bir politik uluslararası arena inşasına yönelmiştir. Böylesi bir ortamda devletlerin "normatif" değerlere yönelik yeni bir inşa sürecine yöneldikleri yakın tarihimizin verilerindedir. Bu hususta özellikle Avrupa Birliği fikri böyle bir inşa düzenine önyak olmuştur. İlerleyen bölümlerde Avrupa Birliği'nin bu anlamda kurumsal şemasına değinilecektir. Bizim şu an üzerinde durduğumuz konu itibariyle amacımız normatif teori ışığında kurulan düzenin felsefesini izlemektir.

Yeni düzenin inşa edildiği bu süreçte Avrupa devletlerinin girişimleri fazla olmakla birlikte bu anlayışa hemen hemen tüm dünyadan destek gelmektedir. Bunun en güzel örneklerini Birinci Dünya Savaşı ardından başlamak üzere barışı tesis etmek için yapılan antlaşmalar göstermiştir. Ayrıca kurulan Milletler Cemiyeti (2. Dünya

¹⁷ https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2011/09/110906_vid_bush_two, 6 Eylül 2011. Erişim: 27.07.2018

Sonradan ortaya çıkan bilgilerden hareketle, saldırıların öncesinde Alman İstihbaratının uyarılarına yönelik iddiaların varlığı Avrupa ile ABD dış politikasının geleceğine farklı bir yön çizmeye de gebecektir. Çünkü ABD'ye ulaşan saldırılar bir şekilde Avrupa üzerinden geçerek meydana gelmektedir. Bu sebeple ABD'nin mültecilere yönelik sınır dışı etme ve ülke sınırlarına dair "duvar" politikası yürütmesi ve aynı zamanda bunun Avrupa devletlerince de bir şekilde uygulanması bu açıdan irdelenmelidir.

Savaşından sonra Birleşmiş Milletler olarak yeniden kurulmuştur), bölgesel ekonomik, askeri işbirliği teşkilatları ve Avrupa Birliği gibi siyasi oluşumlar hem kıta içerisinde refahı sağlamak hem de caydırıcı güce sahip olmak amacıyla kurulmuştur. Bu arada insanlığın ulaşacağı huzur, barış ve güven ortamı için politik değerler üreten Platon, Aristoteles, Machiavelli gibi isimlerin yanında Konfüçyüs(Çin), Kautilya(Hindistan), İbn-i Haldun(Kuzey Afrika / Anadolu Coğrafyası) gibi isimler de bulunmaktadır (Roskin vd., 2012: 40). Böylece sadece Avrupa'da değil diğer kıtalarda da dünya barışına yönelik politik değerlerin arka planının bulunduğunu ifade etmek bir zorunluluktur.

“Politika” adlı eserinde en iyi siyasal toplumun orta sınıf vatandaşlar tarafından inşa edildiğini ve orta sınıfı güçlü ekonomik gelire sahip olan devletlerin daha sağlam demokrasiye ve güçlü devlet temeline katkısını ifade eden Aristoteles normatif yani ne olması gerektiğini ifade eden teorinin öncüsü olarak M.Ö. 4. Yüzyıldan itibaren Avrupa'nın ilk normatif teorisyeni kabul edilmektedir. Dünyada ise istikrarlı bir yönetimin nasıl olması gerektiğini aile ve ahlaki davranış çerçevesinden anlatan Konfüçyüs, M.Ö. 6. Yüzyılda, Çin'de normatif teorinin temelini oluşturan ilk filozof olarak bilinmektedir. Bunun yanında 16. Yüzyılda “Hükümdar” adlı eseriyle iktidarın nasıl elde edilmesi gerektiğini anlatan Niccolò Machiavelli, normatif teoride realist akımın öncüsü olarak izahını dini temellere oturtmamıştır. Bu sebeple aynı zamanda modern siyaset biliminin kurucusu olarak anılan filozof, normatif teorinin olgusalçı/materyalist kanadını şekillendirmiştir. Bir başka açıdan bakıldığında, Hobbes, Locke, Rousseau, Grotius, Wolff gibi felsefeciler aracılığıyla toplumsal uzlaş ve genel iradeye bağlı olarak normatif teorinin sözleşmecî kanadının rasyonalist “klasik yaklaşımı” şekillendirdiği gözlemlenmiştir (Roskin vd., 2012: 39-42). Daha kökten kararlar alan normatif teorinin kozmopolit kanadı ise ulusal sınırları tanımayan ve uluslar üstü evrensel değerler benimseyen bir tavır sergilemektedir. Yaklaşımın temelleri Yunan Polis devletlerine dayanmakla birlikte, Stoacılar olarak bilinen dönemin filozofları kozmopolit vatandaşlıktan ilk defa söz etmiştir. Ulus üstü bir devlet tasvirine katkıda bulunan bir diğer siyasal toplum kavramı ise iradeye bağlı aktif ahlaki eylemi temsil eden “moral değerlerin” toplum kaynaklı bireysel hayat ve kimliğin inşasında yer alan komuniteryen kanattır. Kant, kozmopolit düşünce sistemiyle birey-devlet, devlet-devlet ve birey-insan

hakları ilişkilerine dair çalışmalarıyla öne çıkan düşünürdür. Özellikle “Ebedi Barış” adlı eseri bu anlamda en etkili icraatı olarak kabul edilmektedir (Dağı, 2010: 192). Böylece sınırlara bağlı olmayan evrensel bir normatif algılayış doğmuştur. Son olarak Marksist düşünceyi de normatif teorinin bir unsuru olarak kabul edeceğimiz yaklaşımları bulunmaktadır. Özellikle dünya üzerindeki tüm işçi ve emekçilerin bir araya gelmesini ve emek direnişinin tüm dünyadaki sermayedarlara karşı yapılmasını her ne kadar sınıfsız toplum idealiyle çelişse de emekçi kesim için evrensel bir kozmopolitan amaç ileri sürdüğünden dolayı normatif teori içerisinde ele alabiliriz. Bu anlamda Komünist Manifesto referans alınmaktadır (Dağı, 2010: 195).

Bu bilgilerden hareketle normatif teoriyi açıklamak, somut değerlere oturtmak daha kolay olacaktır. Öncelikle normatif kelimesinin etimolojik kökenine indiğimizde “norm” kelimesinden türeyen Fransızca kökenli bir ifade olduğu görülmektedir.¹⁸ Sözlük kullanımı itibarıyla “bir kural gücünü, değerini taşıyan” anlamında kullanılan normatif ifadesinin eş anlamlısı olarak “düzgüsel” veya “düzen” kelimesiyle karşılaşmaktayız. Normatif, aynı zamanda “ne olması gerektiğini izah eden” bir kavram olarak da karşımıza çıkmaktadır (Roskin vd., 2012: 39).

Uluslararası teoriler bağlamında normatif teoriler, “etik” kavramı etrafında yoğunlaşmıştır. Bu kavram ışığında birey, toplum, devlet ve uluslararası topluma dair sosyal ve siyasal felsefe açısından çıkarımların güncel olaylarla temellendirildiği gözlemlenmiştir. Ayrıca metodolojinin içerisinde “değerlerin” öncelikli tutulduğu bir sistem kabulü tasarlanmaktadır (Dağı, 2010: 186). Böylece siyasal ve sosyal karar ve eylemlerin normatif teori ile kazandığı derinlikten söz edilmektedir. Normatif teorinin temeli, “ne olmalı, nasıl yapılmalı” sorularına aranan cevaptan doğmuştur. Bu sorular aynı zamanda kavramsal açıklamalarda ve kurulan düzenin kurallarını inşa etmekte de normatif etkiler taşımaktadır.

Normatif teoriler özgür iradeye ve seçme özgürlüğüne dayalı karar alma sürecine vurgu yapmaktadır. Böylece çıkarları her şeyin önünde tutan anlayışın aksine uluslararası ahlaki ve etik değerlerle çoğulcu bir anlayış fikrine hizmet etmektedir. Buna rağmen toplumsal ve tarihsel göreceliği ön planda tutan

¹⁸ <http://www.etimolojiturkce.com/kelime/Norm>, Norm, erişim: 27.7.18

komuniteryan tutum yerine Kant ile özdeşleşmiş evrenselci yani tekçi söylemi bir amaç belirtmek uğruna kullanmayı tercih eden normatifler içlerinde kozmopolitan ve komuniteryan olarak ayrılmışlardır (Dağı, 2010: 187). Bu açıdan bakıldığında özellikle uluslararası sistemde savaş, işbirliği, barış, self-determinasyon, terör, silahlanma, çevre duyarlılığı, insan hakları gibi konularda devletlerin yürütme gücü normatif teoriler ile ilişkilidir. Özellikle Batı Avrupa ülkelerinin iç ve dış politikasında önemli bir konumda olan göç ve mülteciler meselesi ile uluslararası ekonomik eşitsizlikler ve yoksulluk da normatif teorilerin ilgilendiği somut, güncel konulardandır (Dağı, 2010: 190-191). Böylece normatif teorilerin belirli sembolik sınırlar arasına sıkışmış değerler olmadığı ve kendi ilgi alanına giren her konuda sorumluluk üstlendiği yorumu yapılabilir.

Günümüz sosyo-politik algılayışında değerlerin değişimi ve dönüşümü bazı noktalarda “devlet” oluşumu öncesi süreçlere benzemektedir. Özellikle evrensel değerlerin sahiplenilmesi veya küresel sorun haline gelen problemlerin küresel sonuçlar gerektirmesi insanların aidiyet bağlarına ve kimliklerine ortak hassasiyetler ve kabuller kazandırmıştır. Bunun aksi yönünde ise özellikle üniter, tek kaynaklı düşünce sistemlerinin parçalanması ve yerel değerler oluşturma sürecini gözlemlemekteyiz. Bu yaklaşımın söylemlerini milliyetçilik ifadelerinde görmek mümkündür. Örneğin, kültürü, milletleri birbirinden ayırma hususunda bir araç olarak gören milliyetçi görüşler yer almaktadır. Öyle ki medeniyetlerin evrenselliğine karşı kültürler milli ve yerli addedilmektedir. Evrensel değerlere olan bağlılık ve iletişimin eskiye nazaran daha güçlü olduğu günümüzde milliyetçi duyguları bir kenara bırakarak başka kültürel normlara adaptasyon da bir o kadar artmaktadır. Bu sebeple günümüzde kimliğin ve kültürün çeşitliliği tek bir kültürün belli sınırlar içerisindeki hegemonyasını da sonlandırmaktadır. Tezimizin başında da belirttiğimiz bu taban tabana zıt iki gelişme aynı zaman diliminde gerçekleşmektedir. Doğal olarak çıkarların mevzu bahis olduğu yerde dünyada söz birliği adına gelişmeler, nadir bir durum alırken bilhassa iletişim ve ifade gücü yani söylem, haklılaştırılmış evrensel değerleri oluşturmakta önemli bir rol almaktadır. Bunun yanında özellikle iç politikada insanlık ve vatandaşlık boyutları evrensel değerlerle ele alınırken dış politikada devlet merkezli iletişim hâkimdir. Buradaki ortak eyleme yönelmeyi uygulamaya aktaracak küresel inisiyatifi de siyasal temelli uluslararası

veya ulus üstü kurum, kuruluş ve örgütler üstlenmektedir. Ayrıca uluslararası toplumun, ulusal toplumlardan meydana gelme hususunu göz önüne aldığımızda bu tür oluşumların dünyanın belli bir yerinde meydana gelen iç sorunları çözmek için, problemin tüm insanlığın sorunuymuş gibi tavır aldığı görülmektedir. Her ne kadar realistlerin, evrensel değerleri sadece devletlerin çıkarlarına göre ele aldıklarına ve bazı evrensel değerlerin tüm insanlığa dayatılmasının bir çeşit emperyalist eylem olduğu fikrini öne sürmelerine rağmen bu tür ulus üstü kurum, kuruluş ve örgütlerin faaliyetlerine engel olamamıştır. Uluslararası Hukuk, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi bağlayıcı metinleri uygulamaya çalışan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği gibi ulus üstü oluşumlar bu tür kurumlara örnek teşkil etmektedir. Bugün itibariyle devletlerin iç işlerine karışma sınırının nereden itibaren başladığı ve güçlü devletlerin hukuku adı altında tüm dünyayı manipüle etme aracı olarak evrensel değerler dayatmasının adaletsiz ve düzensiz bir sisteme yol açacağına yönelik tartışmaları altında bu tür kuruluşların çalışmaları dünya siyasetinde giderek söz sahibi olmaktadır (Dağı, 2010: 220-226). Böylesi bir ortamda normatif değerlerin inşa sürecinde kolektif sosyal düşüncelerin yanında materyalist unsurların da göz ardı edilmeden üzerine somut adımların atıldığı gerçeği belirtilmelidir.

2.2. Avrupa Kimliği

Avrupa ve Avrupalı kimlik inşa süreci, çeşitli değerler etrafında şekillenmiş ve bu kimliksel değerleri tıpkı diğer kimliklerde olduğu gibi yükseltmek adına çabalarda bulunmuş bir kimlik örneğidir. Yani her toplumun övülen, başkalarında olmayan, takdire şayan kimliksel değerlerini ön plana çıkaran ifadelere öncelik verdiği gibi Avrupalılar da benzer süreci izlemektedirler.

Avrupa ifadesi kullanım bakımından ilk çağlara kadar uzanmaktadır. ABD'yi de tarihsel geçmişi bağlamında ele alırsak bugün Batı denildiği zaman akıllara ilk olarak Avrupa gelmektedir. Bu durumun yarattığı kimlik tanımından önce Avrupa teriminin kelime analizi ve nereden geldiği başlangıç itibariyle yol gösterici olacaktır. Öncelikle Sami dillerinden gelen “güneşin battığı taraf” anlamında kullanılan, “Erep” ya da “İrib” kelimesi, Fenikelilerden Yunanlılara geçmiş ve “Europea” şeklini almıştır bilgisine ulaşmaktayız (Yiğit, 2000: 38). Yunan

mitolojisinde Europa, beyaz boğa şeklindeki Zeus’un Fenikeli prensesi Europa’yı Lübnan’dan Girit’e getirerek Girit kralıyla evliliğini anlattığı hikâyede yer alır. Coğrafi anlamda ise ilk olarak ne zaman kullanıldığı bilinmemektedir. İçlerinde Aristo gibi Yunan düşünürlerin de bulunduğu yazarlar; Yunanlıların, Asyalılar olarak Perslerin ve kuzeyde net olarak tanımlanmayan bir alanda “Barbar” Avrupalıların kültürel, dini ve geleneksel farklılıklarını belirtmişlerdir (Delanty, 2013: 84).

Roma İmparatorluğu Avrupa’nın tek çatı altında bir kültür oluşumuna örnek gösterilebilir. Bu sebeple Roma Kültürü, Avrupalıyı tanımlamak için önemli veriler barındırmaktadır. Bu tek çatı altındaki birleşimin dağılması da Roma İmparatorluğu’nun kuzeyde Barbar olarak tanımladığı güçlerce gerçekleşmiştir. Avrupa kimliği dini anlamda Hristiyanlıkla, ruhani merkezi olan Roma ve eğitim dili Latince olarak Ortaçağ başlarında belirlemiştir. Sonrasında ise Belçika ve Hollanda merkezli Frenk yayılmasının Fransız Charles Martel, tarafından “Avrupalı” adı verilen birliklerince durdurulup ondan sonra da oğlunun Kutsal Roma İmparatorluğunu ortaya çıkardığı süreç gerçekleşmiştir. 1095-1291 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri’yle Kutsal Toprakları Müslümanlardan geri almak için toplanan orduların mensupları geldiği ülkeler de Avrupa ve Avrupalı tanımlarında etkili olmuştur. Kavramın akademik anlamda kullanımı ise özellikle Avrupa dışındakiler tarafından Hristiyanlıkla aynı anlamda kullanıldığı 15. yüzyıla rastlamaktadır (McCormick, 2014: 63-65). Kıtlıkların, göçlerin, hastalıkların, Yüzyıl Savaşları’nın, mezhep savaşları ile gelen Reform hareketleri ve Coğrafi Keşiflerin etkilediği gibi bilimsel anlamda önemli çalışmalar yapan kişiler de Avrupa ve Avrupalılara farklı bir tanım ve kimlik kazandırmıştır (McCormick, 2014: 65). Yaşanan 30 yıl ve 7 yıl savaşları sonrası yapılan anlaşmalar ve 1648 Westphalia Barış Anlaşması hem ulus devletlerin çerçevesini çizmeye başlamış hem de birleşik bir Avrupa fikrini doğurmuştur. Özellikle Aydınlanma Dönemi ve Fransız Devrimi sonrası Jean Jacques Rousseau, Jeremy Bentham, Immanuel Kant, Kalergi Comte de Saint Simon ve Mazzini gibi birçok isim kalıcı barış ve birleşik bir Avrupa fikri adına eserler vermişlerdir. Ancak günümüz Avrupa Birliğini tasvir eden 1948 yılındaki Victor Hugo’nun hayallerini, milliyetçi duygularla hareket eden Alman saldırıları engellemiştir. Dikkat çeken husus bu işi görece daha küçük iki devlet olan Belçika ve Lüksemburg 1922 de ekonomik bir birlik kurarak başlatmışlardır.

Ardından Fransız dışişleri bakanı Briand'ın Milletler Cemiyeti içinde görev yapacak bir konfederasyon fikri, 1930'larda AB için atılan en önemli adımlardan biri olsa dahi İkinci Dünya Savaşı bu fikirlerin ertelenmesine yol açmıştır. Savaşın ardından gelen Soğuk Savaş bunalımı ise artık Avrupa'da harekete geçme sebebi olmuş ilk yansıması ise 1952 Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) (Paris Antlaşması) olmuştur. Ardından ikinci uygulama 1958 Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) (Roma Antlaşması) olmuştur. 1967 de Füzyon Antlaşması ile Avrupa Topluluğu (AT) ortaya çıkmıştır. 1993 yılına kadar çeşitli anlaşmalarla genişlemiş 1993 yılında (Maastricht Anlaşması) Avrupa Birliği adını almıştır. Kopenhag Kriterleri ile Doğu'ya açılması Birlik adına yine 1993 yılında gerçekleşmiştir. 2001'de yeni üyelerle etkin bir birlik olma adına Nice Antlaşması imzalanmış ve 2003 ile yürürlüğe girmiştir. 2009 yılında ise Lizbon Antlaşmasıyla, Anayasal Antlaşma imzalanmıştır. Bu süreçlerden günümüze kadar da çeşitli kriterler çerçevesinde sadece Batı Avrupa'yla sınırlı kalmamış ve Birliği oluşturan Almanya, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg'un yanında birçok ülkeyle beraber sınırlar genişletilmiştir (McCormick, 2014: 66-71). Son olarak 1 Temmuz 2013'te Hırvatistan Birliğe dâhil olmuştur.

Birliğin kimliğini daha somut değerlere taşımak adına ve ulusal yetkilerin daha üst bir oluşuma devredilerek elde edilen politik güç oluşturulması bir "anayasa" zemininde mümkün görülmüştür. Bu güç; Barış ortamını, ekonomik refahı ve istikrarı korumayı gerçekleştirecek şekilde planlanmıştır. Buradan hareketle 13 Haziran ve 10 Temmuz 2003 tarihlerinde Avrupa Konvansiyonu tasarı metni hazırlanmıştır. Oluşturulan tasarı Avrupa Konseyi Başkanı tarafından Avrupa Anayasası adına 25 ülke liderinin katılımıyla 29 Ekim 2004 tarihinde Roma'da Campidoglio Tepesi'nde imzalanmıştır. Lakin yürürlüğe geçme aşaması oy birliği ile tüm üye devletlerin iç yasamalarında onaya bağlı olduğu için gecikmiştir (Ak, 2008: 179-180). Buradan Avrupa Birliği üyelerinin ulusal sınırları aşan üstün bir anayasal aidiyetliği, kendi milli ve kültürel değerlerini kaybetme endişesi içerisindeki halklarına durumu kabul ettirmenin ne kadar zor olduğu görülmektedir. Örneğin, Fransa ve Hollanda'nın 2005 yılında referandum ile Anayasayı reddi 13 Aralık 2007 yılında Lizbon'da yeni bir antlaşmayı gerektirmiştir. Anayasaya ikame bir anlaşma olarak Lizbon Anlaşması (Reform Anlaşması) hazırlanmıştır. Lizbon Anlaşması aynı

zamanda Avrupa Birliği'nin siyasi ve idari yapısını yenileyerek, AB Anayasası'nın da yerini almıştır. Bu antlaşma yine tüm üyeler tarafından resmi olarak imzalanmıştır. 27 üye devletin onaylamasının ardından 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Budak Sinem, 2011: 36-37). Getirilen bu anayasa metni ile Birlikten ayrılmanın yolu açılmış, 23 Haziran 2016'da ise Britanya'nın ayrılması yönünde alınan referandum kararı, gerekli ayrılma süreçlerinin tamamlanmasının ardından Avrupa Birliği tarihinde ilk kez Birlikten bir üye ayrılmasıyla sonuçlanacaktır.

Tarihsel geçmişle ele alınan Avrupa coğrafi anlamda net bir şekilde sınırlanamasa da ekonomik ve politik açıdan daha net ifade edilebilir. Bu yüzden Avrupa Birliği ve onun yansıttığı kimlik parametrelerine geçmeden önce Avrupa sınırlarını bize göstermede yardımcı olacak "Avrupacılık" teriminin üstünde durmak faydalı olacaktır. Böylece AB kimliğini de farklı bir açıdan görmemize yardımcı olacaktır.

Avrupacılık, bir nevi Avrupalı devletlerden bir üst kimlik oluşturmak adına uygulanan ve adına Avrupalılık denilen karışımdır. Kendi içlerinde rekabet halinde olan ve ancak ekonomik bir ortamda uzlaşan bu kimlikler geri kalan hususlarda uzlaşmaya meyilli görünmemektedir. Ama burada dikkat edilmesi gereken anlaşamayanların Avrupa halkları mı yoksa hükümetlerin mi olduğudur. Yapılan anketlerin ikinci öncülü ortaya çıkardığı sıklıkla üzerinde durulan bir husustur. Yine bu dönemde gözlenmekte olan başka bir durum ise Avrupalıların artık kendilerini Amerika ile Sovyetler arasındaki mücadelede ortada kalmış ve zarar gören olmaktan kurtulma hissiyatıdır (McCormick, 2014: 82). Bu durum onlara ortak değerler etrafında birleşmek için imkânlar sunmaktadır. Bunun için verilecek en net örnek ise, 15 Şubat 2003 Irak işgaline bütün büyük Avrupa merkezlerinde tepki gösterileri yapılması gösterilebilir. Yine de milliyetçilikten kopamayan yaklaşımların varlığı bu kıta ulusları içerisinde barınmaktadır. Avrupacılığın temel özellikleri olarak öne çıkan bazı kavramlar dikkat çekmektedir. Bunlar da; demokrasi, parlamenter yönetim, anayasal vatanseverlik, kozmopolitanizm, çok kültürlülük/kültürcülük, toplulukçuluk(komüniteryanizm), kapitalizm, kolektif toplum, refahçılık, sürdürülebilir kalkınma, laiklik, aile kurumunun yeniden tanımlanması, çok taraflılık, akılcı güç ve sivil güçtür (McCormick, 2014: 90). Fakat AB'nin bu temel

varsayımlarını ne kadar başardığı tartışma konusu olmuştur. Üstelik bu kavramları uygulayamama bir yana Birliğin dağılması dahi ihtimaller arasında son zamanların önemli konularından olmuştur. Bu da aslında yansıttığı kimlikle, sahip olduğu kimlik arasındaki farkı göstermektedir.

Soğuk Savaş döneminde Avrupa, batıda ABD'nin doğuda SSCB'nin başını çektiği politik mücadele alanında sınırları belirsiz bir şekilde, karmaşık bir halde bulunmaktaydı. Ancak bu dönemin sonunda politik, ekonomik, sosyal ve uluslararası ilişkiler boyutlarında kendi ortak değerlerinin daha fazla olduğunu fark eden Avrupalılar bu değerlerin onlara kazandırdığı kimliği de kullanmışlardır (McCormick, 2014: 84). Avrupa kimliğini tanımlayan hususlar kısaca; insan hakları ve hukukun üstünlüğüne bağlılıkları, modern ulus fikrinin doğduğu topraklardan ulus üstü bir kimlik alanı olmaları (ki bu durum onlara evrensel düşünceler katan kozmopolitizm ve çok kültürlüğü en azından Avrupalılar arasında uygulama alanı kazandırmıştır.) şeklinde tanımlanabilmektedir. Öyle ki buradan hareketle seyahat imkânının gelişmesi sınır kavramını soyutlamış ve Avrupalılar arasında anayasal vatanseverlik algılayışının, ulusal vatanseverlik anlayışının yer yer önüne geçtiği seyredilmiştir. Bunun yanında ekonomik açıdan devletin daha çok sorumluluk aldığı kapitalizmle uyumlu serbest piyasa yanlısı olmaları ve giderek dinden özellikle kadim Hristiyan mirasından da uzaklaşmaları Avrupalı kimliğini ifade eden parametrelerden birkaçı olarak gösterilebilir. Ancak belirtmelidir ki din her ne kadar modern dönemde ağırlığı kültüre kaptırsa da Avrupalıların sosyal kimlik tasvirinde hâlâ en etkili unsurdur. Tarihsel süreçleri Avrupalıları içine kapamış kültürel anlamda birlik sağlamak için ve kimlik bilinci kazandırmak için özellikle Avrupa Birliği çeşitli kültürel çalışmalarda bulunmuştur (McCormick, 2014: 84-89). Ayrıca yukarıda saydığım ortak nitelikler Maastricht anlaşmasının yanı sıra AB Anayasası Taslağının 2. ve 3. Maddesinde de geçmiştir (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 4-5). Bunların yanında kültürel politikaların ulusal meseleler olarak görülmesine rağmen Maastricht, AB'nin Avrupa'da tarih ve kültür bilgi düzeyini artırma yönünde politikalar barındırmaktadır. Bu da bize anayasal bir Birlik vatandaşlığının yanında ulusal kimliği tamamlayan ulus üstü bir kimliği göstermektedir. Geldiğimiz noktada AB'nin hem üyelerine karşı hem de uluslararası

arenada kimlik politikalarındaki işlevselliği, Birliğin işleyişiyle ele alınarak daha net şekilde ortaya konulacaktır.

2.3. Avrupa Birliği Kimliği

Farklı bakış açılarına rağmen, Avrupa Birliği günümüz dünyasında politik, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere oldukça etkili bir kurum olarak kabul edilmektedir. Özellikle kendi işleyiş sisteminde ve uluslararası sistemde uyguladığı anlaşmalar, kriterler ve yaptırımlar onu tıpkı Birleşmiş Milletler (BM) gibi etkili işler yapmaya çalışan bir güç kılmıştır. Ancak tarihsel geçmişi bakımından hem Avrupa'nın kendi içindeki sistemi tam olarak oturtamaması ve Birliğin üyelerince tam olarak benimsenememesi hem de küresel sistemde Birliğin kendi üyeleri dışındakilere sorumluluk yükleyememesi işleyişte tıkanmalara sebebiyet vermektedir. Bunun yanı sıra Birliği oluşturan ulusların da hala milliyetçilikten kopamayan tavırları, terörizm, yabancı düşmanlığı, İslamafobia, ekonomik anlamdaki çekinceleri ve Birlik içinden ve dışından gelen göç gibi etmenler, temel prensiplerini şekillendiren çok kültürcülük, küresel barış gibi söylemlerini sekteye uğratmaktadır. İleride de değineceğim üzere Birliğin dört aşaması vardır. Bu da Birlikten önceki aşamalarda bulunan üyelerin de sorunlarının karşılıklı olarak Birliğin işleyişine etkisinden söz edilebileceğini göstermektedir. Asıl amaçları olarak gösterilen ekonomik yapılanma, güvenlik ve Avrupa milliyetçiliğini kontrol altında tutma prensipleri Birliğin bu anlamda kimliğini yansıtmaktadır. Keza sayılan alanlardaki problemlere AB'nin, nasıl eğildiği ve ilgilendiği de başka türlü bir kimlik yorumu barındırmaktadır.

2.3.1. Avrupa Birliği'nin Tarihsel Süreci ve İşleyişi

AB ortak değerlerini şekillendirmek adına 1986'dan beri mavi zemin üzerine sarı yıldızlardan oluşan bir bayrağa ve 1972 yılından bu yana Beethoven'ın 9. Senfonisi "odd to soy"u (neşeye övgü) milli marş olarak kabul edilen bir değere sahiptir. Başlıca merkezi Belçika'nın başkenti Brüksel'dir. Parlamento merkezi Strazburg ve Lüksemburg'da bulunurken Adalet Divanı merkezi Lüksemburg'dur. Avrupa Birliği, günümüz itibarıyla 28 üye devlet bulundurmaktadır. Üyelik kriterleri

içerisinde 1993 Kopenhag Siyasi Kriterleri önemli bir aşamayı oluşturmaktadır. Schengen Antlaşması ise Birlik içerisinde serbest dolaşımı kolaylaştıran vizesiz ulaşımı oluşturan hükümler barındırmaktadır. Ayrıca Schengen göçmenler ve iltica konularında Avrupa için uygulanacak ortak bir politika fırsatı sunmuştur. Lizbon Antlaşması ise AB Anayasal zeminini teşkil eden bir yapıya sahiptir. Para birimi 1999'da yürürlüğe giren ve 1 Ocak 2002'de dolaşıma giren Euro'dur. AB Merkez Bankası ise Frankfurt'da bulunmaktadır. 9 Mayıs günü, Avrupa Günü olarak kutlanılmaktadır. Bunlara ek olarak para, müze gibi birçok kültürel, tarihi ortak değerler de bulundurmaktadırlar. Sloganı "çeşitlilik içinde birlik, birlik içinde farklılıktır."(İnaç, 2010: 141).¹⁹

1951'de faaliyete başlayan AKÇT(Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu) Birliğin ilk adımıdır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Avrupalı devlet adamları arasında Avrupa'da kalıcı bir barış ortamı tesis etmek amacıyla Fransa ve Almanya arasındaki mücadeleyi sonlandırmak önceliği görülmüştür. Bu hedef doğrultusunda Fransa eski dışişleri bakanı olan Robert Schuman, kömür ve çelik üretiminde alınan kararları bağımsız ve uluslar üstü bir kuruma devretme fikriyle bu ortamı gerçekleştirme adımını atmıştır. Schuman Planı olarak anılan bu teklif AKÇT'nin de gerçekleşmesinde önemli rol oynamıştır. Topluluğun Yüksek Otoritesi'nin ilk başkanı ise Jean Monnet'tir. Böylece, savaşın çıkmasında etkili olan ham maddelerden kömür ve çelik, bu sefer barış için kullanılan madenler olmuştur. Aynı zamanda dünya tarihinde ilk defa devletlerin kendi iradeleri ile egemenliklerinin bir kısmını ulus üstü bir kuruma devrettiği bu durum vesilesiyle gerçekleşmiştir.²⁰ Ekonomik temelli bir adım olan bu sistem giderek genişlemiş, kömür ve çeliğin yanı sıra diğer sektörlerde de ekonomik bir birlik kurmak amacıyla, 1957'de Roma Antlaşması imzalanmıştır. Böylece AET(Avrupa Ekonomik Topluluğu) kurulmuştur. Roma Antlaşmasıyla kurulan bir diğer oluşum ise nükleer enerjinin barışçıl amaçlarla ve güvenli biçimde kullanılmasını sağlamak maksadıyla şekillenen Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (EURATOM) olmuştur. 1965 yılında imzalan Füzyon Antlaşması (Birleşme Anlaşması) ile Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu birleştirilmiş ve

¹⁹ Ayrıca bkz. <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-sembolleri-110>, erişim 30.7.18

²⁰ https://www.ab.gov.tr/_105.html, *Avrupa Birliğinin Tarihçesi*, erişim: 30.7.18

yönetimleri tek bir merkeze alınan AT(Avrupa Topluluğu) halini almıştır. Bu antlaşmaları daha rahat uygulamak ve gümrük engellerinden arındırmak amaçlı Gümrük Birliği kurulmuştur. Böylece malların üye devletler içerisinde serbest dolaşımı adına önemli bir adım atılmıştır. Bu süreçte üye sayılarındaki artışlar devam etmekte Topluluk, Avrupa kıtasında giderek genişlemektedir. Dünyada meydana gelen ekonomik sıkıntılar üzerine Topluluk, Jacques Delors'un başkanlığını yaptığı Komisyonun 1985'te hazırladığı "Beyaz Kitaba" dayanarak 1 Ocak 1993'e kadar tek pazar oluşturmayı kendisine hedef edinmiştir. 1987 yılı itibariyle Avrupa Tek Senedi imzalanmış ve bu zamana kadarki tüm antlaşmalarda önemli değişiklikler doğurmuştur. Berlin Duvarının yıkılması, SSCB'nin dağılması aynı zamanda Soğuk Savaşın da bittiğinin göstergesi olmuştur. Bu sebeple dünyada çok daha rahat demokratikleşme adımları atılmış ve Avrupa'da yeniden inşa sürecini başlatan bir durum meydana gelmiştir. Avrupa'nın siyasi yapısını baştan aşağı değiştiren bu durum ile üye devletler bağlarını güçlendirme kararı almış, temel özellikleri 9-10 Aralık 1991'de Maastricht'te toplanan Avrupa Birliği Zirvesi'nde yeni bir Antlaşmanın müzakerelerine başlamayı kararlaştırmışlardır. Maastricht Antlaşması, nam-ı diğer Avrupa Birliği Antlaşması, 1 Kasım 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Bu antlaşma ile 1999'a kadar parasal birliğin tamamlanmasına, Avrupa vatandaşlığının oluşturulmasına ve ortak dışişleri ve güvenlik politikası ile adalet ve içişlerinde işbirliği oluşturan "üçlü sacayağı" politikalarının meydana getirilmesi konusunda uzlaşmaya varılmıştır. Böylece AB(Avrupa Birliği) süreci başlamıştır.²¹

1986 yılı Avrupa Tek Senedi ortak pazarın tamamlanmasını öne çeken ve en yüksek oranlı onay gören, benimsenen anlaşmalardan biridir. Anlaşma maddeleri içerisinde bulunan "dolaşım özgürlüğü" Avrupa Birliğine üye olan ülkelerin vatandaşları için oldukça kolaylıklar sunan hükümler barındırmaktadır. Bir kimlik belgesi veya pasaport ile Birlik içindeki tüm ülkelerde kendi ülkesinde sahip olduğu sosyal, ekonomik ve siyasi hakları kullanma hakkı elde eden vatandaşlar aynı zamanda bir ulus üstü vatandaşlık kimliğinin de inşasında rol almaktaydılar. Bunun yanında özellikle ekonomik ve politik kaynaklı göç olgusu Avrupa Birliği içerisinde de etkili olmuş ve genellikle güneyden kuzeye doğru göç dalgasıyla karşılaşmıştır. Ekonomik ve politik süreçlerin çözümü kolay olsa da psikolojik, dilsel, güvenlik ve

²¹ https://www.ab.gov.tr/_105.html, *Avrupa Birliğinin Tarihçesi*, erişim: 30.7.18

çevresel problemler meydana gelmiştir. Özellikle güvenlik konusunda ulusal güvenlik ve ulusal yargının üstünde bir işbirliği gerekmiş bu durum Maastricht'te "özgürlük, güvenlik ve adalet alanı" söylemleriyle ortaya çıkmıştır. Bu durum doğal olarak ulusal egemenliğe zarar verecek düşüncesiyle yoğun direnişle karşılaşmıştır (McCormick, 2014: 250-253). Ayrıca bu tür tehditlere karşı ciddi güvenlik politikaları günümüzde dahi üretilmektedir. Çevresel konular adına "Tek Pazar"ın kurulması ise küreselleşmenin etkisi ve göç meselesinden hareketle Avrupa'da mekânsal planlama adına yeni düzenlemeleri getirmiştir. Kent yaşamının da Avrupa Birliği kimlik inşasında kaçınılmaz dönüşümü benzer etkilere tabiidir. Mekânsal inşaa bir başka açıdan yerellik ve yerindelik sağlamak maksadıyla uygulanmış ve bu politika Maastricht Antlaşmasıyla tüm konularda uygulama alanı bulmuştur. "Kentli Hakları Şartları" da birtakım temel kent hizmetlerini yürütmek ve farklı kültürel değerlere sahip insanların bir arada yaşamasını kolaylaştırmak adına bu bağlamda uygulamaya konulmuştur (Keleş, 2015: 309-313). Yine 1993 yılındaki Maastricht Antlaşması para birliğine geçişi ve 2009 yılındaki Lizbon Anlaşması ise Birliğin anayasal bir nitelik kazanmasını sağlamıştır. Bu antlaşma ile AB'nin karar alma mekanizmalarındaki tıkanıklıkların giderilmesi ve Birliğin daha demokratik ve etkili işleyen bir yapıya kavuşması amaçlanmıştır. Ayrıca Avrupa Topluluğu'nu kuran Antlaşmanın adı "Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma" olarak yeniden adlandırılmıştır. Tek çatı altındaki bu yapıda devletlerin egemenliği sınırlandırılmış, hukuki anlamda Avrupa Adalet Divanı gibi çeşitli organlarıyla üst hukuk oluşturulmuş ve ulus üstü karmaşık siyasi bir yapı şekillenmiştir. Bu durum Avrupa Birliği'ni dünyada üç büyük ekonomik ve nüfus yapısı bakımından geniş siyasi yapılardan biri kılmıştır. 1999 yılında 11 üye devletin resmi para birimi "Euro" kabul edilmiş ve 2002 yılı itibarıyla uygulamaya konulmuştur. Günümüzde 19 üye Euro bölgesinde bulunmaktadır. AB'nin ortak bir dış politika ve savunma politikası adına çabalarının ise özellikle NATO'nun gölgesi altında kaldığı ve Amerika'nın baskısını hissettiği yönünde eleştiriler aldığı gözlenmektedir (Heywood, 2013a: 591-593). Bu savı destekleyici ifadeler İkinci Dünya Savaşı sonrasında meydana gelen ekonomik çöküntüyü giderme çabalarında rastlamak mümkündür. Özellikle milyonlarca insanın ölümü, şehirlerin yerle bir oluşu, tarımsal üretimin sekteye uğraması, iletişimin neredeyse yok olması gibi birçok etken Avrupa'nın elindeki gücü ABD ile SSCB

arasındaki güç çatışmasına kaptırdığı sonucunu doğurmuştur. 1944 yılındaki Bretton Woods konferansı 44 ülkenin delegelerini bu ekonomik çöküntüyü gidermek için ve aynı zamanda serbest ticaret, döviz kuru istikrarı gibi Avrupa ekonomisinin yeniden inşasını gerçekleştirmek adına New Hampshire’de bir araya getirmiştir. Elbette büyük sermayenin getirdiği gücün yanında sermaye sahibine sıkı bir sadakat gerektiren böylesi bir ekonomik kaynağı ABD’den başkasının sağlayamayacağı kabul görmüştür. ABD açısından ise güçlü bir Avrupa’nın kendi ekonomik ve güvenlik çıkarlarına hizmet edeceği fikri ön planda olmuştur. Böylesi bir ortamda Truman ve özellikle Marshall yardımları gerçekleştirilmiş ve Avrupa’da Batı Birliği olarak anılan organize hareket etme üzerine anlaşmalı bölgesel, ekonomik işbirlikleri tesis edilmiştir. SSCB’nin bu duruma özellikle Almanya üzerinden askeri yanıt vermesi üzerine ise savunma amaçlı olarak ABD’nin kurduğu NATO’ya müttefiklik Avrupa dış politikasında önemli bir yer edinmiştir. Böylece ABD’nin Avrupa dış politikası üzerindeki etkisi her ne kadar karşılıklı çıkar ilişkilerine dayansa da daha ağır basmaktadır (McCormick, 2014: 99-100).

Güvenlik kavramı AB kimliğinin hem inşasında hem de tasvirinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu yüzden güvenlik adına atılan adımlara değinmek bizlere AB’nin kendi içerisinde ve üyeleriyle olan bağına dair izlenimler sunmaktadır. Özellikle ortak güvenlik adına atılan adımlar ve bu adımlara gelen tepkiler Birlik içerisindeki sadakati ve Birliğin geleceğini gözler önüne sunacak niteliktedir. Özellikle NATO’nun kurulması Avrupa’nın güvenlik konusunda tereddüt etmesini ortadan kaldırmamıştır. Özellikle Soğuk Savaşın başında meydana gelen Kore Savaşı gibi olaylar ABD açısından da Avrupa’nın kolay müdahale edilebilir durumunu fark etme sebebi olmuştur. Zaten Almanya’nın konumu da pek güven verici görülmemiştir. Bu sebeple Plevin Planı olarak anılan uluslararası niteliğe sahip Avrupa Savunma Topluluğu’nun (AST) Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg tarafından kurulması kararlaştırılmıştır. Ancak Fransa ve İtalya’nın hem Almanya’ya olan güvensizlik hem de ulusal çıkarların ön planda tutulduğu bu süreçte silahlanma adımlarına olan karşı tavırları bu ortak savunma adımını başarısız kılmıştır (Ataç, 2017: 14). Ancak yine de bu anlamda atılan ilk önemli adımlardan biri olarak kabul edilmektedir.

AB'nin o dönemki formuyla yani AT olduğu döneminde askeri oluşum kanadı adına kurulan Batı Avrupa Birliği (BAB), 1948 yılında hayata geçirilen ilk ortak güvenlik adımı olmuştur. Üyeleri arasında askeri iş birliğinin yanı sıra siyasi ve sosyal ilişkilerin de geliştirilmesinin ön görüldüğü oluşum, NATO'nun yelpazesi altında bulunmuş ve bu yüzden NATO'dan ayrı bir oluşum olarak kabul edilmemiştir. Bu duruma örnek olarak AB üyesi olmayan Avrupalı NATO üyelerinin, BAB'a ortak üye olarak davet edilmeleri gösterilebilir. Çeşitli uluslararası askeri ve güvenlik sorunlarında görevlendirilen BAB, özellikle Kosova Harekatı'nda Avrupa'nın askeri yetersizliğini net olarak ortaya koymuştur. Güncel konjoktüre de ayak uydurup gerekli gelişmeyi gösteremeyen BAB, 2000 yılında lağvedilmiştir (Ataç, 2017: 15-16). Ortak kimlik ve ortak değerler inşasının Avrupa'da her geçen gün arttığı bir ortamda Avrupa devletlerinin dış ve güvenlik politikalarını da geliştirmeleri gözlemlenmiştir. Bu gelişmeler Maastricht Antlaşması ile yasal bir zemine de oturtulmak istenmiş fakat askeri bir yapının inşası üye devletlerin ulusal kimlik çıkarlarını ön planda tutması sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Bunun yanında ortak dış ve güvenlik politikaları hükümetlerarası bir süreçle yürütülmüş ve Maastricht Antlaşması ile güvence altına alınmıştır. Hatta BAB bu politika güvencesi altında varlığını sürdürmüştür. Gelişen ve dönüşen tehditler karşısında ise AB'de Ortak Güvenlik ve Savunma Politikası (OGSP) adına yeni bir çalışma başlamış ancak bu süreçte de ulusal kimlik çıkarları bağımsız ulusüstü bir güvenlik politikasını engellemiştir. OGSP'nin asıl hedefi NATO'dan özerk bir yapı oluşturmaktır. 1999 Köln ve yine 1999 Helsinki Avrupa Konseyleri'nde bu düşünce açık bir şekilde dile getirilmiştir. Ancak AB üyelerinin yeterli askeri donanımına sahip olmamaları bu fikri eyleme dönüştürme hususunda sorun olmuştur. AB liderleri tarafından 2004 yılında 2010 Temel Hedefi belgesi kabul edilmiş ve savunma alanında bir dizi personel, eğitim, kurum adına strateji belirlenmiştir. Anayasal düzen ile güvence altına alınmak istenen bu kararlar önce 2000 yılında Nice Antlaşması kapsamında ele alınmıştır. Fakat tüm üyelerce kabul edilmediği için geçerli olamamıştır. Son olarak 2007 yılındaki Lizbon Antlaşması Hükümetlerarası Konferansı'nda kabul edilerek Lizbon Avrupa Konseyi'nde imzalanmıştır. Böylece OGSP'nin görevlerini üye devletlerin sağlayacakları olanaklarla yerine getireceği vurgulanarak resmen OSGP kabul edilmiştir (Ataç, 2017: 19-24).

Avrupa Birliği Antlaşmasında düzenlenen Ortak Güvenlik Ve Savunma Politikası'na dair hükümler 42. Madde içerisinde ele alınmıştır (BABGS, 2011: 24-25). Buna göre;

1. Ortak güvenlik ve savunma politikası, ortak dış ve güvenlik politikasının ayrılmaz bir parçasıdır. Ortak güvenlik ve savunma politikası, Birliğe sivil ve askeri imkanlara dayanan operasyonel kabiliyet sağlar. Birlik, bu imkanları, Birleşmiş Milletler Şartı'nda yer alan ilkelere uygun olarak, barışı sağlamak, çatışmaları önlemek ve uluslararası güvenliği güçlendirmek amacıyla Birlik dışındaki görevlerde kullanabilir. Bu görevler, üye devletler tarafından sağlanan kabiliyetler yardımıyla yerine getirilir.

2. Ortak güvenlik ve savunma politikası, bir Birlik ortak savunma politikasının aşamalı olarak belirlenmesini içerir. Bu politika, Avrupa Birliği Zirvesi'nin oybirliğiyle karar vermesi halinde ortak bir savunmaya dönüşür. Zirve bu durumda, üye devletlere, kendi anayasal kurallarına uygun olarak bu yönde bir karar kabul etmeleri için tavsiyede bulunur.

Bu Kesim uyarınca belirlenen Birlik politikası; belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özel niteliğine hanel getirmez, ortak savunmalarının Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) çerçevesinde sağlandığını kabul eden belirli üye devletlerin Kuzey Atlantik Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerine saygı gösterir ve bu çerçevede oluşturulan ortak güvenlik ve savunma politikasına uygun olur.

3. Üye devletler, Konsey tarafından belirlenen hedeflere katkıda bulunmak amacıyla, ortak güvenlik ve savunma politikasının uygulanması için sivil ve askeri kabiliyetlerini Birliğin hizmetine sunarlar. Aralarında çok uluslu güçler kuran üye devletler, bunları da ortak güvenlik ve savunma politikasının hizmetine sunabilirler.

Üye devletler, askeri kabiliyetlerini aşamalı olarak geliştirmeyi taahhüt ederler. Savunma kabiliyetlerinin geliştirilmesi, araştırma, tedarik ve silahlanma alanlarında faaliyet gösteren Ajans (bundan sonra "Avrupa Savunma Ajansı" olarak anılacaktır), operasyonel ihtiyaçları belirler, bu ihtiyaçları karşılayacak tedbirleri destekler, savunma sektörünün endüstriyel ve teknolojik temelini güçlendirmek için gerekli her türlü tedbirin belirlenmesine ve gerektiğinde uygulanmasına katkıda bulunur, bir Avrupa kabiliyetler ve silahlanma politikasının belirlenmesine katılır ve askeri kabiliyetlerin gelişiminin değerlendirilmesinde Konsey'e yardımcı olur.

4. Bu maddede belirtilen bir görevi başlatan kararlar da dahil, ortak güvenlik ve savunma politikasına ilişkin kararlar, Birlik Dışışleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi'nin önerisi veya bir üye devletin inisiyatifi üzerine Konsey tarafından oybirliğiyle kabul edilir. Yüksek Temsilci, gerektiğinde Komisyon'la birlikte, hem ulusal kaynakların, hem de Birlik araçlarının kullanılmasını önerebilir.

5. Konsey, Birliğin değerlerini korumak ve çıkarlarına hizmet etmek amacıyla, Birlik çerçevesinde bir görevin yerine getirilmesini üye devletlerden oluşan bir grubun sorumluluğuna verebilir.

6. Askeri kabiliyetleri daha yüksek kriterleri karşılayan ve zorluk derecesi en yüksek görevler için birbirlerine karşı daha bağlayıcı taahhütlerde bulunan üye devletler, Birlik çerçevesinde bir daimi yapısal işbirliği kurarlar.

7. Bir üye devletin ülkesinin silahlı saldırıya uğraması halinde, diğer üye devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'nın 51. maddesine uygun olarak, bu devlete kendi imkanları dahilindeki tüm araçlarla yardım ve destekte bulunmakla yükümlüdür. Bu, belirli üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının özel niteliğine hanel getirmez.

Bu alandaki taahhütler ve işbirliği, Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı üyesi olan devletlerin, kolektif savunmalarının temeli ve bunun uygulanma platformu olmaya devam eden Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı çerçevesindeki yükümlülüklerine uygun olur.

Böylece Konseyin burada etkili bir organ olduğunu fakat 3 ve 4. Paragraflardan hareketle asıl karar alma mekanizmasının ulusal devletlere bırakıldığı görülmektedir. Ayrıca son paragraf bize NATO'nun etkinliği ve etkililiğine dair gerekli veriyi sunmaktadır. En önemli çıkarım ise Avrupa'nın güvenliğinden ABD'nin sorumluluğunun bulunmasıdır. Bu yüzden Avrupa, güvenlik kaygıları sebebiyle özellikle politik anlamda ABD ile ters düşecek kadar özgür olmadığı yönünde eleştiriler olacaktır.

AB'nin güvenlik politikaları ve bu anlamda çıkar kimliğinin sadece bölgesel alanda değil aynı zamanda küresel boyutları da bulunmaktadır. Bu anlamda AB Küresel Strateji Belgeleri de yayınlamaktadır. İlk güvenlik stratejisi 2003 yılında Brüksel'deki Avrupa Konseyi toplantısında sunulmuştur. AB liderleri, Avrupa'nın küresel güvenlik sorumluluğunun paylaşılması ve daha iyi bir dünya kurulması gibi hedefler gözeterek böylesi bir adımda bulunmuşlardır. Gelişen dünyada yeni fırsatların ve tehditlerin meydana gelmesi küresel boyutta tanımlamalar ve eylem kapasitesi gerektirmektedir. Ancak bu strateji belgesi özellikle ABD'nin Irak'ı işgaliyle beraber tam etkili güce sahip olmaktan ziyade sivil diyaloga dayalı ve askeri seçeneği en son düşünülecek boyutta ele almaya yönelmiştir. 2016 tarihinde ise ikinci AB Küresel Strateji Belgesi AB Konsey toplantısında açıklanmıştır. Ulusal çıkarların, ekonomik ve insani değerlerin ön planda tutulduğu bu belgede asıl hedef ise AB vatandaşlığı kimliğinin güçlendirilmesi çabası olmuştur. Fakat bu strateji belgesinde önemli bir husus olarak NATO'ya olan bağlılığın tekrar artması gözlenmektedir. Bunun yanı sıra Britanya gibi bir devleti kaybetmenin savunmaya fazladan ekonomik yük getirdiği de aşikârdır (Ataç, 2017: 50-53). Nitekim milli gelirine göre savunma ve güvenlik alanında harcama yapan NATO üyeleri incelendiğinde bu anlamda önde gelen devletlerin başında AB'nin lokomotifi konumunda olan Almanya, Fransa ve Britanya gibi ülkeler gelmektedir (NATO, 2017). Bu durum elbette AB'nin güvenlik politikaları için de geçerli veriler sunmaktadır. Fakat belirtmelidir ki özellikle bu devletlerin başını çektiği AB

üyelerinin savunma harcamalarında son 4, 5 yılda yaklaşık %10 azalma söz konusudur (Bund, 2017).

Güvenlik politikalarına dair adımların nispeten diğer politikalara göre daha çok uğraştırıcı nitelikte olduğu görülmektedir. Öyle ki bu anlamda atılan en somut ve uygulanabilir adımlar hep son birkaç yıl içindeki çalışmalarla gerçekleşmiştir. Özellikle İngiltere, Fransa gibi devletlerin kendi güvenlik sistemlerini başka bir oluşuma devretme fikrine karşı tutumları AB içerisinde ortak savunma politikalarını geciktiren durumun sebeplerindedir. Yine de uygulanan güvenlik politikalarının en büyük tetikleyicisi göç konusu olmuştur. Yani göç ile mücadele konusu AB ortak güvenlik politikalarının inşasında uzlaşa gerçekleştiren bir etmendir. Bu anlamda daha çok üçüncü taraf ülkelerle işbirliğine gidilerek önlem alınmış olsa da Frontex gibi AB kurumları aracılığıyla operasyonel destek sağlayan istihbarati oluşumlara da rastlamak mümkündür. Böylece sınır gözetleme teçhizatlarının alımının finanse edilmesi, sınır görevlileri ve sahil güvenlik görevlilerinin eğitilmeleri ile göçmen ve mültecilerin Avrupa'ya ulaşmadan önce üçüncü ülkeler tarafından durdurabilmeleri için bilgi paylaşım ağlarının kurulması gibi işbirliği ilişkileri gerçekleştirilmektedir. Bu tür güvenlik politikaları da AB'nin kimlik inşasında önemli veriler sunmaktadır. Bunların birçoğuna değinmek gerekirse örneğin, Frontex (Avrupa Sınır Ajansı) namı diğer Avrupa Birliği Üye Devletlerinin Dış Sınırlarının Yönetiminde Operasyonel İşbirliği için Avrupa Ajansı, 2005 yılı itibariyle çalışmalar yürütmektedir. Frontex, üye devletlerin ilticayla ilgili programlarını desteklemek için oluşturulmuştur. Frontex'in asıl sorumluluğu, AB'nin deniz, kara ve hava dış sınırlarında üye devletlerin ortaklaşa gerçekleştirdikleri operasyonların koordinasyonunu sağlamak üzerine inşa edilmiştir. Bunun yanında bilgi paylaşımı, risk değerlendirmesi, araştırma ve geliştirme ve eğitim gibi konularda üye olmayan ülkelerle de çalışmalar yürütmektedir. Ayrıca uygulanan geri gönderme prosedürlerini muhatap ülkelerin uyum içerisinde yürütmesi için çalışmaktadır. Bunların yanında risk analizleri yaparak ve ihtiyaçlar sıralaması belirleyerek üye ülkelere ekonomik sorumluluklar yüklemektedir. 2011 itibariyle faaliyetlerinde insan hakları çerçevesine yer verecek Temel Haklar Stratejisi'ni getiren Frontex, bu anlamda Temel Haklar Danışma Forumu'nu şekillendirmiştir. Ayrıca önemli vakaların bildirilmesi için kullanılan Standart Operasyonel Usuller (SOP) Frontex'in beraber yürüttüğü faaliyetlerde

meydana gelebilecek temel hak ihlallerine dair her türlü kaynaktan ulaştırılan tüm bildirimlerin tam anlamıyla ele alınması şartını barındırmaktadır. Frontex bu bildirimleri ilgili üye devlete iletmek, konuyu yönetim kurulunda tartışmak, Komisyon'a bildirmek, mali desteği geri çekmek ya da azaltmak ve disiplin cezaları vermek gibi bir dizi önlemlerle denetleme gücüne sahiptir. Ortak Operasyon'a son verilmesi ya da durdurulması en son uygulanacak yaptırım mahiyetindedir. 2007 yılından bu yana Poseidon Deniz Ortak Operasyonu adı verilen devriye görevlerine yirmiden fazla AB üye devleti ile Schengen bölgesine katılan devletlerin katkısı söz konusudur (Uluslararası Af Örgütü, 2014: 17-18). Frontex en son olarak düzensiz göçü önlemek, sığınma talepleri kabul edilmeyen mültecileri ivedi bir şekilde geri göndermek gibi amaçlar doğrultusunda hem üçüncü ülkelerin sınırlarına hem de AB ülkeleri sınırlarına konuşlanacak bir ordu kurmayı gerçekleştirecektir. Ana yönetim merkezinin Brüksel'de olacağı ordunun, silahlı kuvvet kullanma yetkisi bulunmaktadır.²²

Bir diğer güvenlik politikası, teknolojik imkânlardan yararlanılarak 2013 yılından beri uygulamaya konulan Avrupa Sınır İzleme Sistemi (Eurosur)'dur. Bu sistem, AB üyesi olmayan sınır ülkeler de dâhil olmak üzere üye devletlerin ve Schengen alanına katılan devletlerin ilgili sorumluları ve Frontex arasında sınır kontrolüne ilişkin işbirliğinin güçlendirilmesi için bilgi paylaşımında bulunulmasını sağlamaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2014: 19). Bu durum her şeyden öte AB'nin bazı konularda üye olmayan ülkelere de bağlayıcı sorumluluklar yüklemeye kabiliyetini göstermektedir.

Son olarak, AB içerisinde 2017 itibarıyla Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (PESCO) için Brüksel'de bir araya gelinmiştir. NATO'ya tamamlayıcı nitelikteki bu oluşum ortak askeri savunma oluşturma girişimi şeklinde lanse edilmektedir. 20'den fazla üye devletin imzasıyla kurulan PESCO, silahlı kuvvetleri entegre etme, savunma harcamalarını artırma ve ortak bir karargah kurulması gibi hedeflerle yola çıkmaktadır. Yani üye ülkelerin AB'nin askeri misyonlarına personel, teçhizat, eğitim ve altyapı bakımından geniş çaplı destek

²² AB, mülteci akınına karşı silahlı ordu kuruyor(Gazete manşetleri), <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-11-eylül-2018,YRWXPHgWw06S6tBrzWhzWA>, erişim: 11.9.2018

vermesi, reel anlamda savunma bütçelerini düzenli artırması, silah sistemlerinin birbiriyle uyumlu hale getirilmesi ve kabiliyet noksanlıklarının ortadan kaldırılması amacıyla öncelikle tank ve insansız hava araçları gibi askeri teçhizat geliştirme projelerine odaklanması, savunma harcamalarının yüzde 20'sini tedarik, yüzde 2'sini araştırma ve teknoloji için ayırması, AB'nin denizaşırı operasyonlarını koordine edeceği askeri bir karargâh, ortak askeri akademi, askeri hastaneler ve lojistik üsler kurulması gibi adımlar atılmaktadır.²³ Böylece uyum içerisinde ve bir bütün halinde hareket edebilecek ulusal ordulardan şekillenmiş bir ulus üstü ordu inşası gerçekleştirilmek amaçlanmaktadır. Bu güvenlik ve savunma politikasının diğerlerinden farkı, bağlayıcı kararlar alan bir merkeze bağlı olmasıdır.²⁴ Önemli bir nokta ise orduların AB'den önce kendi uluslarını temsil edeceği hususudur.²⁵ Bu da AB içerisinde ulusal kimliklerin hala etkili olduğu ve ulus üstü oluşumlara müsait olmadığını göstermektedir.

AB'nin çalışma düzeni ise her bir organının çalışma sistemiyle alakalıdır. Bir insan yapısına benzer bir şekilde ele alırsak aslında en başından beri isimleri geçen bu kurumlar bir kimlikten fazlasını ifade etmektedir. Bu anlamda altı temel organ Birliğin yapısını ve işleyiş biçimini belirten mekanizma olarak incelenmelidir. İlk olarak gayri resmi olarak Bakanlar Konseyi olarak da adlandırılan **Konsey** AB'nin karar verme organı olarak tanımlanır. Her devletin kendi meclisinden gönderilen bakanlardan oluşur. Önceleri üye herhangi iki devlet arasında altı ayda bir dönüşümlü şekilde konsey başkanlığı el değiştirirken 1 Temmuz 2017 itibariyle yeni üçlü Dönem Başkanlığını(trio) belirleme usulünü Estonya ile birlikte görmekteyiz. Böylece altı aylık süreçler içerisinde dönem başkanları değişirken bu sayının artık üçlü halde belirlendiği izlenmektedir. Bunun yanında konseyde, önemli kararlar oy birliğiyle alınırken bazı kararların nitelikli oy çokluğu ya da basit çoklukla alındığı görülmektedir. İkinci temel organ nam-ı diğer Avrupa Zirvesi olan **Avrupa Konseyi**'dir. Tam zamanlı bir başkanı ve üye devletlerin dış işleri bakanlarıyla

²³http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/865697/Yeni_Avrupa_ordusu_kuruluyor..._imzalar_atildi.html#, erişim: 15.11.17

²⁴<http://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-abninortak-savunma-anla%C5%9Fmas%C4%B1/a-41355539>, *Beş soruda AB'nin ortak savunma anlaşması, 2017*, erişim: 15.11.2017

²⁵<http://www.haberturk.com/dunya/haber/1524321avrupa-birligi-askeri-merkez-kuruyor>, *"Avrupa Birliği Askeri Merkez Kuruyor, 2017"*, erişim: 15.11.17

beraber devlet başkanları ya da başbakanlardan oluşur. Yılda dört defa toplanarak AB'nin stratejik liderliği tartışılır. Bu iki organ devletlerarası işlev gören yapılardır. Zirveye en üst düzeyden katılım olmasına karşın herhangi bir yasama yetkisi yoktur. Yine de siyasi bir ağırlık ve yönlendirme gücü bulunmaktadır. Üye devletler tarafından 1 kereye mahsus uzatılma hakkıyla beraber 2,5 yıllığına Zirve Başkanı atanır. Zirve Başkanı aynı anda herhangi bir ulusal görevde yer alamaz. **Avrupa Komisyonu**, AB'nin yürütme organı olarak Brüksel'de yer almaktadır. Bürokratik bir kurumdur. Bir başkan ve 28 komiser bulunan konseyde yasa önerilerinde bulunulur. Anlaşmalara ve politikalara uyulup uyulmadığı gözetilen ulus üstü bir organdır. Önemli bir diğer ulus üstü organ da **Avrupa Parlamentosu**'dur. Genel olarak Strasburg'da görevini getiren AP, her beş yılda bir doğrudan seçilen 751 siyasi grup vekilinden oluşmaktadır. Yetkileri oldukça geniştir. Diğer bir organ **Avrupa Adalet Divanı**'dır. Lüksemburg'da bulunan AAD, AB hukukunu ve anlaşmalarını yorumlayarak ona göre kararlar alır. Her üye devletten bir tane hâkim ve sekiz hâkim yardımcısı bulundurmaktadır. Ulus üstü bir oluşum olduğu için üyelerin iç hukuklarını denetleme ve durdurma yetkisi vardır. Bireysel ve şirketlerin açtığı davalara bakmaktadır. Son olarak **Avrupa Merkez Bankası** ele alacağımız temel organdır. Frankfurt'ta bulunan AMB, Euro'nun (Avro) merkez bankasıdır. Temel amacı Euro'nun tüketim gücünü koruyarak Euro bölgesini istikrarlı kılmak olan ulus üstü yapılanmadır (Heywood, 2013a: 588). Avrupa Konseyi, İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa'daki çatışma ortamının güven ve işbirliğine dayalı hal alması için 5 Mayıs 1949 da 10 Avrupa ülkesi tarafından kurulmuştur. Kendi başına uluslararası bir kuruluş olarak varlığını sürdüren Konsey, Avrupa Birliği'nin içinde yer alan ve devlet ve hükümet başkanları tarafından katılım sağlanan konseyden farklıdır. Türkiye bu konseye üyedir (T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü [ABGS- ABTS], 2009: 119).

Maastricht Antlaşmasıyla beraber aslında Avrupa kıtasında ulus üstü bir Avrupa kimliğinin şekillenmeye başlamakta olduğu bilinmektedir. Ancak ulusal kültürlerle bunu benimsetmek ve üst bir anayasal zemin oluşturmak daha önce de belirttiğim gibi uzun zaman almıştır. Bu sürecin asıl önemli noktası bir ulus üstü inşa süreci içermesi ve ortak değerlerin yeniden yorumlanmasıdır. Burada esas alınan model ise aslında Batılılığın tanımını içeren elit kitledir. Özellikle sinema ve

medyanın kullanımıyla Avrupalı kültür ve ulus-üstü Avrupa vatandaşı inşası -ki buradaki Avrupa Batı Avrupa'yla sınırlıdır- dünyaya tanıtılmıştır. Kullanılan yöntemler ise MEDIA programı, 1988 yılının Avrupa Sinema ve Televizyon Yılı seçilmesi, RACE ve EUREKA programlarının aracılığıyla Avrupalı vatandaşının ulus ötesi ulaşılabilirliğini sağladığını gösterme kabiliyeti olmuştur. Böylece Avrupa kültürel kimliği inşa edilmekteydi (İnaç, 1995'ten aktaran Robins ve Morley, 2010: 164). AB, ekonomik değerler üzerine şekil almaya çalışırken aynı zamanda siyasi ve sosyal anlamda entegrasyon süreçlerine de yoğunlaşmakta ve bu anlamda çeşitli politikalar yürütmektedir. Özellikle, güçlü ve etkili bir dış politika üzerinde aktif aktör olma, AB içinde ve dışında özgürlük ortamı sağlama, demokrasiye bağlılık, insan hakları ve hukukun üstünlüğü değerlerini garanti altına almak ve genişletmek, ayrımcılığın her çeşidiyle mücadele etmek; özellikle her alanda kadın-erkek eşitliği için çaba sarf etmek, iklimsel bozulmalarla mücadele etmek, çevreyi en üst düzeyde korurken ekonomik büyümeyi sürdürebilmek, Enerji güvenliğini sağlamak, yasadışı göç, uluslararası terörizm, insan, silah ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi suçlarla etkin biçimde mücadele etmek ve gerçek anlamda bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı sağlamak, AB üyesi ülkelerde istihdamın ve sosyal korumanın artırılmasına katkıda bulunmak, AB üyesi devletler arasında ekonomik, sosyal ve yersel uyumu teşvik etmek ve Avrupa vatandaşlarının en üst düzeyde yaşam ve kalite standartlarına sahip olmasını sağlamak gibi çalışmalarını uyguladıkları veya hedefledikleri politikalarından bazıları şeklinde ifade edilmektedir.²⁶ İçeride ve dışarıda uygulanan politikalarda AB'nin üyelerine dair gönüllülüğü esas alan yaklaşımı, üyeleri arasındaki tüm devletlerin egemenliğine karşı dengeleyici tavrı, uygulanacak prosedürlerin rızaya bağlı olunması gibi yaklaşımları bulunmaktadır. Fakat bir devlet niteliğinde olduğunu gösteren özellikleri de bulunmaktadır. Bunlar; uluslararası alanda tanınmış sınırlarının varlığı, üyeleri açısından bağlayıcı hukuk sisteminin varlığı, idari karar alan otorite kurumları şeması, siyasi konularda aktif olması ve özellikle ticaret konusunda tek bir merkezi karar alma yetkisi şeklinde sıralanabilir. Elbette bu durum yönetim olgusuyla beraber ele alındığında egemenliğin nasıl kullanıldığını açıklamaktadır. Bu yönetim yapısı detaylı incelendiğinde ise AB'nin federal ve konfederal yapıda olduğunu gösterir bazı emarelerin bulunduğu görülmektedir.

²⁶ https://www.ab.gov.tr/bir-bakista-ab_3.html AB Yapısı ve İşleyişi, erişim: 30.7.18

Kısaca federal ve konfederal sistemin ayrımına değinmek gerekirse; Federal sistem en az iki yönetim sisteminin birbiri üzerinde otorite kurmadığı, farklı işlevlerde ve güçlerle sistemini oluşturan ayrıca ortaklığı, güvenlik, ekonomi ve uyumu sağlayan anayasal düzen için bir yargı üzerinden gerçekleşen yapıdır. Burada esas olan iç ve dış yönetimde bağlayıcılığın fazla tutulması ve belli konularda tek devlet içerisinde yaşayan halkların işbirliği yapmasına benzetilmesidir. ABD en bilindik örneğidir. Diğer bir yönetim sistemi ise Konfederal sistemdir. Yine en az iki yönetimin kimliksel farklılıklarını önde tutarak etkinlik, etkililik ve güvenlik konularındaki anlaşmalı oldukları sistemdir. Bağlayıcılık çıkarlara bağlı olduğu için üyeleri adına egemenlik ve bağımsızlık önceliklidir. Merkezi otorite federal sisteme nazaran zayıftır. Esas olan minimum müdahale ile bir birlik oluşturmaktır. Genelde kanton tarzı özerk yönetimleri içinde barındırdığı için İsviçre bu tür yönetime en sık verilen örnek konumundadır. Tüm bu bilgilerle kıyaslandığında Avrupa Birliği olağandışı bir şekilde çalışarak sistemini sürdürmektedir sonucuna varılabilir. Avrupa Birliği olağandışı ve benzersiz bir yapı olarak kabul edilmektedir. Çünkü ne tam olarak Birleşik Devletler gibi bir federasyon yapısındadır ne de bütünüyle Birleşmiş Milletlere benzer hükümetler arasında bir iş birliği oluşumudur. AB'yi oluşturan üye ülkeler bağımsız, egemen milletler olarak varlıklarını sürdürürken egemenliklerini, dünyada tek başlarına sahip olamayacakları gücü ve etkiyi kazanmak için bir araya getirmişlerdir. Egemenliklerin bir araya getirilmesi, pratikteki uygulamalar, ortak fayda içeren konulardaki kararların Avrupa düzeyinde demokratik olarak alınması, karar alma yetkilerinin bir kısmını beraber oluşturdukları ortak kurumlara devrettikleri anlamına gelir.²⁷ Bu da AB'nin kurumsal yapısına ışık tutacak mahiyette bilgilerdir. Buradan hareketle bir kıyaslama yapılacak olursa, federal sistem ile AB'nin benzerlikleri şunlardır;

- Sahip olduğu sistemsal yapısı, Avrupa Adalet Divanı tarafından uygulanıp, korunurken tüm üye devletler ve vatandaşları için bağlayıcı niteliktedir.
- Yönetim sistemi anayasal zeminde yorumlanmıştır ve tüm üye devletler tarafından aynı şekilde uygulanmaktadır.

²⁷ <https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-nedir-72> Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim: 1.8.18

- Her konu için düzeni sağlayacak politika gücüne sahip ve sınırları içerisinde birbirlerine bağlı yönetim mekanizmasının varlığı bulunmaktadır.
- Ticaret, çevre, tarım ve sosyal politikalar gibi ulusal konuların tek bir merkez eliyle yani AB kanunlarıyla düzenlenmesine dair yetkilerin devri konusunda uzlaşma görülmektedir.
- Avrupa Parlamentosunun yasa gücünün giderek artmasına karşın üye devletlerin aynı konularda yasa yapma gücünün azalması gerçekleşmektedir.
- Bağımsız finansal bütçesinin bulunması
- Üçüncü taraf devletlerle yapılan anlaşmalara üye devletlerin yetki devri yapmasından dolayı sadece Avrupa Komisyonu ilgilenebilir.
- Ulusal merkez bankalarının para politikalarını bırakarak Avrupa Merkez Bankası para politikalarına yönelmeleri bulunmaktadır.

AB'nin daha çok konfederal sisteme benzediği söylenilmektedir. Bu sisteme dair benzer özellikleri ise belli başlıklar altında sıralanabilir;

- Üye devlet vatandaşlarının AB kurumsal sistemiyle iletişimi doğrudan bulunmamaktadır. Böylesi bir durum ulusal hükümetler aracılığıyla yürütülmektedir. Bu durumun tek istisnası Avrupa Parlamentosu'dur.
- Üye ülkeler kendi kimliksel değerlerini, hukuk sistemlerini, ikili anlaşmalar imzalama yetkilerini ve dış politikada kendi kararlarını alma haklarını tamamiyle lağvetmemişlerdir.
- AB'nin kendine has hükümet yapısı bulunmamaktadır. Bu sistemde politik liderlik eksikliği üye devletlerin liderlerince giderilmektedir.
- Vergi sistemleri belli cezalardan ve gümrük vergilerinden başka AB içerisinde ortak bir şekilde uygulanmamaktadır.
- Her ne kadar AB'nin kendine has bayrak ve marşı olmasına rağmen üye ülke vatandaşları için hala kendi ulusal marş ve bayrakları önceliklidir. Milli sembol ve simgelerin aidiyet duygusu ulusal değerlerin canlı kalmasında etkili olduğu için AB'nin alacağı

kararlarda milliyetçi duyguların ağır bastığı sonucuna varılmaktadır (McCormick, 2014: 42-57).

Tüm bu bilgiler ışığında AB için genel anlamda bir normlar çerçevesi çizmek mümkündür. Bu çerçeveyi Manners 5’i temel, 4’ü ise destekleyici olmak üzere 9 norm olarak belirlemiştir. Buna göre temel normlar; uzlaşya dayalı demokrasi, sosyal özgürlük, sürdürülebilir barış, insan hakları ve ulusal ve uluslararası hukukun üstünlüğü iken destekleyici normlar; sosyal dayanışma, ayrımcılığın önlenmesi, kapsayıcı eşitlik sürdürülebilir kalkınma ve iyi yönetişimdir (Manners, 2002: 242-244).

2.3.2. Birliğe Üyelik

Buraya kadar Avrupa Birliği’nin geçtiği tarihsel aşamalara, benimsediği değerlere ve kurumsal yapısındaki parametrelere değindik. Fakat önemli bir husus olan Birliğe üyelik şartları da AB’nin kurumsal kimliğini dolayısıyla genel kimliğini ifade etmekte önemli veriler barındırmaktadır. Bu anlamda hem üyelik hem de genişleme politikalarına dair çalışmalar içeren kriterlere, müzakerelere ve antlaşmalara bakılacaktır.

Öncelikle Kopenhag Kriterleri, Avrupa Birliği üyeliğine giriş için ekonomik verileri esas alan düşünce yapısında değişiklik meydana getirmiş ve farklı üyelik şartları geliştirmiştir. Aynı zamanda uyulması zorunlu olan bu kriterler siyasi kültür bakımından Birlik içerisinde eşitlik addetmektedir. Genel itibariyle Merkezi Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme olarak ifade edilen bu kriterler özelde ekonomik, politik ve dini esaslar barındırmaktadır. 1993 yılında Kopenhag’ta üzerinde fikir birliğine varılan konular; başvuru yapan devlet için; insan haklarına ve hukukun üstünlüğüne saygı duyan demokrasi aidiyetliği olması, hareketli bir piyasa ekonomisine sahip olunması ve AB’nin içindeki piyasa şartlarına adaptasyon sağlanması, AB’nin önceden sahip olduğu politikalara dair yükümlülükleri yerine getirebilme (*acquis communautaire*) ve bu şartları yerine getirmek için gerekli entegrasyon sürecinde AB yönetim yapısını benimsemek şeklinde sıralanabilir. Kopenhag Kriterlerini kısaca 3 ana başlık altında ifade etmek gerekirse bu başlıklar şu şekilde sıralanabilir; demokratik anlayış benimsemek, kapitalist sisteme ayak

uydurabilmek ve hâlihazırda var olan AB kanunlarını uygulama konusunda uyumlu olmak. (McCormick, 2014: 77 ve 121)

Bir diğer entegrasyon şartı içeren belge 1999 Amsterdam Antlaşması'dır. Bu antlaşma kapsamında; Doğuya dönük genişleme, ortak para birimine geçme, AB'nin ilgilendiği konular içerisine sağlık ve tüketicilerin haklarının korunmasına dair politikalar ekleme, Avrupa Parlamentosu'nun görev alanını genişletmek ve Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası adına yüksek temsilci ofisi kurulması gibi maddeler bulunmaktadır. 2001' de ise Nice Antlaşması AB Temel Haklar Şartının tüm antlaşmalara eklenmesi kararını almıştır. Böylece Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin tüm Avrupa Konseyi üyelerine bağlayıcı nitelikte sorumluluk yüklemesi gerçekleşmiştir (McCormick, 2014: 122-123).

Maastricht kriterleri ise daha önce değindiğimiz üçlü sacayağı niteliğine rağmen özünde ekonomik düzenlemeler öneren bir belgedir. Örneğin, yıllık enflasyon oranı en düşük 3 üyenin ortalama enflasyon oranı ile aday ülkenin yıllık enflasyon oranı arasında 1,5 puan ve üzeri fark bulunmamalıdır. Bunun yanında aday ülkenin devlet borcu gayri safi yurt içi hasılasının (GSYİH) %60'ından fazla olmamalıdır. Ayrıca cari açık en fazla GSYİH'nin %3'ü kadar olabilir şartı aranmaktadır. Üye olan ülkeler açısından da uygulanan uzun vadeli faiz oranlarına yönelik puan bazı şartı, fiyat istikrarı bakımından en iyi 3 ülkenin uyguladığı faiz oranını 2 puan geçemeyecek şekilde düzenlenmiştir. Başka bir husus olarak üye ülkelerin paralarının birbirlerine karşı devalüe edilmeme şartı aranmaktadır.

Avrupa Birliği müktesebatı için, toplumsal yaşamı ilgilendiren tüm alanlarda AB'nin yürürlükte olan hukuk sistemi ve kurallar bütünü denilebilir. AB'ye girmeye aday olan tüm ülkeler Birliğin kurumsal kimliğini şekillendiren bütün hak ve yükümlülükleri kabul etmek zorundadır. Avrupa Birliğini kuran Antlaşmalar ile onu tadil eden antlaşmalar, ikincil mevzuat (direktifler, tüzükler, kararlar), üçüncü ülkelerle yapılan anlaşmalar, Adalet Divanı kararları vb. düzenleyici işlemler, AB müktesebatını sürekli güncellemeye açık duruma getirmektedir. Diğer taraftan, kurumlar arası anlaşmalar, ilke kararları, bildirimler, tavsiyeler, yönlendirici ilkeler gibi AB çerçevesinde kabul edilen ve hukuki bağlayıcılığı olan veya olmayan işlemler ile dış güvenlik ve savunma politikası dâhilinde onaylanan ortak eylemler,

ortak tutumlar, deklarasyonlar, sonuç bildirgeleri ve diğler işlemler ile adalet ve içişleri çerçevesinde kabul edilmiş ortak eylemler, ortak tutumlar, imzalanmış sözleşmeler, ilke kararları, bildirimler ve diğler işlemler de müktesebat çerçevesinde incelenmektedir. Bunun yanında AB'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalar da AB müktesebatı içerisinde addedilmektedir.²⁸

Katılım Ortaklığı Belgeleri, adaylığı resmen kabul edilen her ÷lke için Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan ve Konsey tarafından onaylandıktan sonra, AB Resmi Gazetesi'nde yayımlanan bir belgedir. Doğal olarak AB'ye entegrasyonda bir çeşit rehberlik aşamasıdır. Bu belgelerde üyelik için alınması gereken önlemler, özellikle ihtiyaçlar göz önüne alınarak kısa ve orta vadeli öncelikler şeklinde, siyasi kriterler, ekonomik kriterler ve AB müktesebatına uyum başlıkları altında fasıllar halinde sıralanmaktadır.²⁹ Böylece üyeliğe kabul edilen ÷lkelerin kısa sürede uyum sağlaması gerçekleştirilir. Bu uyum sürecinde etkili olan belgeler ise Komisyon tarafından hazırlanan her Katılım Ortaklığı Belgesi'ne karşılık olarak aday ÷lkelerin hazırladığı detaylı Ulusal Programlardır. Şu an itibariyle fasıllar üzerine belirlenen her Katılım Ortaklığı Belgesi içerisinde yer alan konu için Ulusal Program hazırlanmaktadır ve entegrasyon sürecinde ÷lkenin o konu hakkındaki hazırlığını ifade etmektedir. Ulusal Programlar, bağlayıcı hükümler içermemektedir.³⁰

Katılım Müzakerelerinin süreci 11 başlık altında ele alınmıştır. Buna göre Müzakere Kararının Alınmasıyla ilk aşama gerçekleşmiş olmaktadır. Genellikle AB devlet ve hükümet başkanlarının katıldığı “zirve sonuç bildirgelerinde” bu kararlar alınmaktadır. Müzakere Çerçeve Belgesi'nin kabulüyle ikinci aşama olan Katılım Müzakerelerinin Başlangıcı gerçekleşmektedir. Fasılların açılıp kapanması üçüncü aşama olan Hükümetler Arası Katılım Konferansı ile gerçekleşmektedir. Avrupa Komisyonu ve aday ÷lkenin kamu kurum ve kuruluşlarındaki bürokratlar tarafından yürütölen Tarama Süreci aday ÷lkenin müzakerelere hazırlanmasını ve katılım öncesi sürecin hızlandırılmasını sağlamaktadır. Ve ardından her bir müzakere faslının taraması bittikten sonra Komisyon, üye ÷lkelere Tarama Sonu Raporu adı altında bir rapor sunmaktadır. AB Komisyonu tarafından gönderilen ve AB Konseyi'nde her bir

²⁸ https://www.ab.gov.tr/muzakere-surecine-iliskin-sikca-sorular-sorular_44460.html AB Müktesebatı ne anlama gelmektedir? 30.7.18

²⁹ https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html erişim: 30.7.18

³⁰ https://www.ab.gov.tr/ulusal-programlar_46225.html erişim: 30.7.18

tarama sonu raporu oybirliğiyle kabul edildikten sonra gerekli şartların sağlandığı onaylanır ve altıncı bölüm olan Fasılların Müzakereye Açılması gerçekleşir. AB Dönem Başkanlığından ilgili ülkeye gönderilen ve oybirliği ile açılmasına karar verilen her fasıl için resmi bir mektup gönderilmektedir. Böylece yedinci aşama olan ve ilgili ülkenin uyumda kat ettiği mesafe, öngörülen uyum çalışmalarının takvimi ve gerekli görülürse tam uyum için üyelikten sonra geçiş dönemi veya geçici istisna taleplerini içeren Müzakere Pozisyon Belgesi hazırlanır. Bu belgeyi inceleyen Avrupa Komisyonu aynı başlıklarda AB'nin taslak Ortak Tutum Belgesini hazırlar ve Bakanlar Konseyine sunar. AB Ortak Tutum Belgesi Bakanlar Konseyi'nde oybirliğiyle kabul edilirken sekizinci aşama da gerçekleşmiş olur. Müzakere fasılları, aday ülke müktesebat uyumu ve uygulama düzeyi açısından yeterli kabul edilirse geçen zamanın uzunluğu göz önüne alınarak ve ülkenin uyum politikalarına bağlılığını incelemek amacıyla önce geçici olarak kapatılır. Ardından müzakere sürecinin sonunda tüm fasıllar yeniden değerlendirilerek nihai olarak kapatılır. Bu durum dokuzuncu aşama olan Müzakere Başlıklarının Geçici ve Nihai Olarak Kapatılmasıdır. AB'nin "34 Diğer" ve "35 Kurumlar" olarak adlandırılan başlıkları müzakere ettiği ve "Diğer" başlığı altında aday ülkenin Avrupa Kalkınma Fonlarından hangi protokol çerçevesinde yararlanacağı³¹, Avrupa Merkez Bankası'na yapılacak ödemeler, aday ülkenin korunma önlemlerinden, katılım öncesi fonlardan ve yapısal fonlardan nasıl ve kaç yıl boyunca faydalanacağı veya tek taraflı deklarasyonlarda nasıl yer alabileceği yönünde kararlar incelenir. "Kurumlar" başlığı altında ise aday ülkenin, Komisyon, Konsey ya da Parlamento gibi AB kurumlarında temsil oranları kararlaştırılır. Böylece onuncu aşama gerçekleştirilip son aşamaya geçilir. Son aşamada ise Avrupa Parlamentosu'nda basit çoğunluk ve Konsey'de oy birliği ile üyelik onaylandıktan sonra, üye devletler ve aday ülke tarafından Katılım

³¹ Örneğin Türkiye'nin de adaylık süresi boyunca karşılaştığı 35 müzakere başlığı şu şekildedir; 1. Malların Serbest Dolaşımı 2. İşçilerin Serbest Dolaşımı 3. İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi 4. Sermayenin Serbest Dolaşımı 5. Kamu Alımları 6. Şirketler Hukuku 7. Fikri Mülkiyet Hukuku 8. Rekabet Politikası 9. Mali Hizmetler 10. Bilgi Toplumu ve Medya 11. Tarım ve Kırsal Kalkınma 12. Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı 13. Balıkçılık 14. Taşımacılık Politikası 15. Enerji 16. Vergilendirme 17. Ekonomik ve Parasal Politika 18. İstatistik 19. Sosyal Politika ve İstihdam 20. İşletme ve Sanayi Politikası 21. Trans-Avrupa Şebekeleri 22. Bölgesel Politika ve Yapısal Araçların Koordinasyonu 23. Yargı ve Temel Haklar 24. Adalet, Özgürlük ve Güvenlik 25) Bilim ve Araştırma 26. Eğitim ve Kültür 27. Çevre 28. Tüketicinin ve Sağlığın Korunması 29. Gümrük Birliği 30. Dış İlişkiler 31) Dış, Güvenlik ve Savunma Politikaları 32. Mali Kontrol 33. Mali ve Bütçesel Hükümler 34. Kurumlar 35. Diğer Konular. <https://www.ab.gov.tr/62.html> erişim: 31.7.18

Antlaşması imzalanır. Her üye ülke ve aday ülke kendi ulusal mevzuatları açısından bu antlaşmayı onaylanabilir veya referanduma götürebilir.³² Böylece bir ülkenin aday olma süreci gerçekleşmiş olacaktır. Ayrıca AB Müktesebatına uyum sağlanması, uygulamaya yönelik idari yapıların oluşturulması, Kopenhag Siyasi Kriterleri ve Kopenhag Ekonomik Kriterleri kesinlikle müzakere edilemeyecek hususlar olarak belirlenmiştir.

Adaylık statüsü kazanılmasıyla beraber süreç içerisinde hazırlanmaya başlanan diğer bir belge ise "İlerleme Raporu"dur. Komisyon, aday ülkenin müktesebata uyum konusundaki gelişmeleri veya bu alanda gözlemlediği eksiklikleri yıllık süreçler içerisinde ilerleme raporlarıyla değerlendirir. Komisyon, ilerleme raporlarının oluşturulması safhasında, aday ülke içerisindeki AB Delegasyonu'ndan, sivil toplum kuruluşlarından ve aday ülkenin kamu kurumlarından resmi olarak elde ettiği geri bildirimleri veri olarak kullanmaktadır.³³ Müzakere Çerçeve Belgesi ise, müzakere sürecinin en temel belgesi konumundadır. Bu belge katılım müzakerelerine ilişkin ilkeleri, esasları, usulleri ve müzakere fasıllarını belirlemek amacıyla oluşturulmaktadır. Kopenhag Kriterleri, Müzakere Çerçeve Belgelerinin çoğunlukla atıfta bulunduğu ve tam olarak uymayı beklediği kriterlerdir.

Bir diğer üyelik şartı için gerekli koşulları sağlayacak belge Katılım Anlaşmalarıdır. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği tarafından yürütülen ve katılım için gerekli şartları ivedilikle sonuçlandırmayı hedefleyen belgeler ülkelerin koşullarına bağlı olarak çeşitli sayılarda platformlardan oluşmaktadır. Müzakere sürecine politik etkenlerden bağımsız farklı bir bakış açısı getirmeyi ve aynı zamanda kamuoyunu bilgilendirerek, farkındalığın ve sürece desteğin artırılmasını amaç edinen Katılım Anlaşmaları, iç politikaya uygun olması bakımından yasalaştırılmalıdır. Bunun yanında 1995 Madrid Zirve sonuçları kapsamında, AB müktesebatına dair yayımlanan mevzuatı en etkin şekilde uygulamak için, gerekli "adli ve idari" kapasiteyi de sisteme uygun duruma getirmek zorunluluğu vardır. Diğer bir deyişle, mevzuatı uygulayacak kurumları ya da birimleri oluşturmak ve bunların uygulama kapasitelerini de güçlendirmek gerekmektedir.

³² https://www.ab.gov.tr/muzakere-surecine-iliskin-sikca-sorular-sorular_44460.html erişim: 30.7.18

³³ https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html erişim: 30.7.18

2.3.3. Avrupa Birliği'nin Kuramsal Arka Planı

Bunların yanı sıra Avrupa birleşmesine temel olacak ortak kimlik unsurları için üç temel teoriden bahsedilmektedir. Bunlar da Smith'in "etnik ulusalcılığı", Deutsch'un "sosyal iletişim teorisi" ve Habermas'ın "ulus üstü anayasal yurttaşlık" kuramıdır (İnaç, 2010: 156). Bu teoriler AB'nin temelini oluşturan fikirler ileri sürmektedir.

Geldiğimiz noktada incelenen Avrupa Birliği kimliğinin inşası süreci kısaca bu 3 temel noktadan türemektedir. Birinci temel nokta, "Euro-Nationalist Mode" olarak adlandırılan ve Avrupa milliyetçiliği tarzı olarak ifade edebileceğimiz kimlik inşasıdır. Burada ana hareket noktası AB kimliğinin tıpkı ulus-kimlik inşası modeli örnek alınarak oluşturulabileceği inancıdır. Bugün Avrupa'da ortak kolektif kimliğin ürünleri olan; marş, bayrak, müze, ortak bir tarih bilinci yaratma çabası gibi sembollerin belirlenmesindeki temel hedef AB kimliğini de ulus kimlik gibi inşa etme girişimidir. Ortak köken ve ortak toplumsal geçmiş burada önemli rol oynamaktadır. Bu kimlik inşası modelinin bilindik ismi ise Anthony Smith'tir. Bu yaklaşım daha çok kültürel temellidir. Avrupa Birliği'nin önde gelen ülkelerinden biri olan Almanya'nın kimlik kabulü bu yaklaşıma yakındır.

"Constitutional Patriotism" yani anayasal yurttaşlık ise ortak noktalar aramak yerine ötekiyle onun ötekiliğini kabul eden bir anayasal zemin içerisinde yaşamayı ve böyle bir kimlik inşası etmeyi amaçlayan kimlik inşası düşüncesidir. En bilindik temsilcisi Jürgen Habermas'tır. Kültürel ortak noktalar aramak yerine siyasal bir kimlik inşası burada birlikte yaşamak ve ortak bir kimlik üretmeye engel olarak görülmemektedir. Ortak kültürel kimliğin yanında ulus-üstü kimliklerin varlığı bağlayıcı kent(*civic*) kültürü içerisinde uyumlu olarak yaşayabilmektedir. Bu düşünce temeli, AB anayasal düzeninin oluşturulmasında büyük rol oynamıştır. Burada özellikle önemli bir diğer husus bu farklılıkların anayasal güvence altına alınarak korunması olmuştur. Böylece öteki kültüre karşı saldırganlık bir noktada önlenebilir mahiyette önem kazanmıştır. Avrupa Birliği'nin diğer önemli ülkesi olan Fransa kimlik modeli bu kimlik temeline yakın bir algıya sahiptir.

Son olarak üçüncü temel nokta "Continual Constructivist Mode" yani sürekli inşası durumudur. Burada esas olan sürekli sosyal iletişimin beraberinde getirdiği

karşılıklı inşa durumudur. Başka bir ifadeyle AB ile ulus devletlerin kesintisiz iletişimi neticesinde birinde meydana gelen yeni bir inşa sürecinin diğerini etkilediği ve bu inşa sürecinde çatışmaktan ziyade birlikte gelişme görüldüğü yönündedir. Avrupa Birliği vatandaşlığı bu yaklaşımın bir ürünüdür. Yine Avrupa Kimliğinin insan hakları, demokrasi ve hukuk kavramlarının tüm dünyaya nasıl olması gerektiğini anlatan ve yeri geldiğinde onları koruyan bir yapı olması bakımından önemini vurgulayan bir yaklaşım olmuştur (Bardakçı, 2017: 3-10).

Sonuç olarak bu çalışmaların amacı, geçmişte savaş, ırkçılık ve ekonomik bunalımla geçen Avrupa'nın artık barış içinde yaşamak arzusu iken aynı zamanda ulus üstü bir yapılanmayla bunu tüm dünyada başarabilmek olmuştur. Lakin bu amaç özellikle Avrupalılığı ulus kimliğinden üstün tutmak açısından zor olmuştur. Kültürel boyutun, politik ve ekonomik sebepler arasında sıkıştığı dönemde Birliğin kurucu babası olarak tanınan Jean Monnet'in "*Şimdiki aklım olsa, Avrupa Evi'nin çatısını kültürel boyutlar üzerine kurardım*" sözü bizlere bu sürecin neden hala sıkıntılı bir halde olduğunu gösterir niteliktedir(İnaç, 1994'ten aktaran Pieterse, 2010,143).

Birliğin içinde dil farklılığı ortak bir dili sürekli sallantıda tutmaktadır. Tarihsel geçmiş bütün Avrupalılar için ortak değildir bu yüzden ortak bir kimlik de geliştirmek zor olacaktır. Üstelik geçmişlerinde yaşadıkları çatışmalar sonrası bu sorunları görmezden gelmek kolay olmayacaktır. Yukarıda da değindiğim gibi Batı Avrupa kültürel mirası bütün Avrupa için benimsenecek türden değildir. Bunu kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadelerden bile hissetmek mümkündür. Örneğin, Komisyon eski başkanı Jacques Senter şu sözleri söylemiştir: "*Kimliğin kökenleri Yunan, Latin ve Yahudi-Hristiyan geleneğine dayanır. Bu gelenek; hümanizm, akılcılık, bilim, demokrasi ve sosyal refahın izlerini taşıyan bir uygarlığın mimarıdır.*"(İnaç, 1996'dan aktaran Santer, 2010, 144).³⁴

İslami fetihler ve barbar kavimlerle mücadele Avrupa kimliğini şekillendiren başka bir unsurdur. Özellikle Avrupa kimliğinin Hristiyanlıkla eş görüldüğü bir ortamda hatta son zamanlarda Müslüman ülkelerin Birliğe üye olmalarına yönelik adımların öncesinde AB'nin bir Hristiyan kulübü olduğu söylemleri bu çıkarımı pekiştirecek konumdaydı. Günümüzde dahi bu söylem Müslüman devlet halkları için

³⁴ Bkz. Avrupa Komisyonu Zabıtları, 23 Haziran 1996, Brüksel

sarsılmaz bir önyargı halindedir. Bunu, Haçlı seferleri aracılığıyla Avrupa'nın sınırları belirtilirken aslında AB'nin kimliğinin de yansıtıldığı söylemlerde görmekteyiz. Ancak ulus devletin modern dönemde özellikle dinin etkisini yitirmesiyle beraber ortak kültürel sosyal kimlik halini aldığı görülmüştür. Bu süreçte ortak değerler elde ederken bazı değerlerde ise kopmalar yaşanmıştır. Özellikle feodalitenin dağılması bunu kolaylaştırmıştır. Yine bu anlamda Laiklik/Sekülerizm önemli etmenlerdendir. Lakin oluşan birlikler çoklukların ürünü olmuştur. Yani homojen bir uluslaşma zor olmuştur. Bu söylemin AB tarafından kullanılmasının tesadüf olmadığı açıktır. Verilmiş kimliklerden kazanılmış kimliklere geçişte bireysel etkililik, modern Avrupa kimliğini şekillendiren başka bir unsurdur. Avrupa'nın, İslam ve Türk dünyasının yayılan etkisinden dolayı Doğu etkinliğini kaybetmesi onun kimliğine şekil veren diğer bir etmendir. İslamofobi ve yabancı düşmanlığı (xenophobia) bu tasviri betimleyici öneme sahip kavramlardır. Tarihsel geçmişi ile Avrupa'nın ötekiye göre olumlu anlamda farklılık sebepleri de içerdiği görülmüştür. Bunun için “uygarlık” ifadesinin kurgulandığı ve bunun üzerine bir kimlik inşa edildiğine daha önce de değinilmişti. Uygarlık kavramını şekillendiren unsurlar ise aydınlanma, bilimsel devrimler, rasyonalizm, demokrasi, sanayileşme, hümanizm gibi değerlerle meydana gelmiştir (İnaç, 2010: 145-152).

Bütün bu kimlik parametrelerinin Avrupa için ulus üstü mutlak bir birlik sağlamakta yeterli görülmediği gibi ayrışmalara bile sebebiyet verdiği söylenebilmektedir. Bu yüzden ekonomik temelli bir birleşimin seçilmesi de tesadüfi değildir. Bu elbette oldukça pragmatist bir yaklaşım izlenimi vermektedir.

Tüm bu sebepler dâhilinde Avrupa Birliği bazı kimlik politikalarında sorunlar yaşamaktadır. Bunlardan biri çözemediği sorunlara saplanıp kalarak değişen dünyayı yakalayamamasıdır. Özellikle son dönemlerde yaşanan göçmen, sığınmacı gibi durumlardan ötürü çok kültürlülük politikalarına rağmen aşırı güvenlikçi tedbirler alındığı gözükmekte, sınırların hemen kapatıldığı izlenmektedir. Ayrıca Birlik içerisindeki üye ülkelerde vatandaşlık hakkı kazanmış gayri Hristiyan bilhassa Müslüman kökenli kişilere AB'nin eşitlik ilkesinin ihlal edilmesi riskine rağmen, insanların dini değerlerini kısıtlayıcı önlemler görülmektedir. Ancak belirtmeli ki ötekileştirme bu topraklarda ilk defa karşılaşılan bir husus değildir elbette. Tarih boyunca dünyanın her yerinde görülebilecek bir husustur ki Müslüman kimliği

Avrupa'nın her zaman öteki kimliği olmuştur (Gölbaşı ve Dever, 2007: 63). Fakat 11 Eylül saldırıları ABD'nin öncülüğünde başlayıp Avrupa'da da uygulanmaya başlayan ve içerisinde hukuk, ekonomi, ırkçılık boyutuna varan sosyo-kültürel dışlama gibi bir sürü yaptırımı barındırmasıyla diğer ötekileştirme durumlarından farklılık göstermektedir. En kötü söylem ise İslam ile terörizmi bir arada tutarak Müslümanların terörist olarak algılanmasına sebebiyet vermeleridir. Bu duruma ekonomik, dini ve etnik açıdan eleştiri getirilebilir. Ancak terör gerçeği bu anlamda üzerinde durulması gereken bir husus olarak ayrı durmaktadır. Yine de istihbarat zafiyetinin, din kisvesi altında yürütülen terörizmi sebep gösterilmesine müsamaha edilmemelidir. Aynı zamanda Birlik vatandaşları olan bazı insanların yaşam tarzlarına ve inanç özgürlüklerine müdahale edilmesi çok kültürlülük değerine de yıkıcı etkisi bulunmaktadır. Diğer bir sorun AB organlarının yeterli düzeyde şeffaf olmadığı gibi üye devletlere dair tarafsızlık boyutunda da adil davranmadığı görüşüdür. Ayrıca etkili kararlar alabilecek kadar yeterli bağlayıcılığının olmadığı vurgulanan başka bir husustur (İnaç, 2010: 175). Bunların yanında sosyal inşacı yaklaşıma göre ekonomi ve politika bir oluşumu incelemek açısından birbirinden ayrı alınan kavramlardır. Böylece Avrupa Birliği sivil güç üreten bir yapı olarak ele alınmaktadır. Bu sebeple Avrupa Birliği'nin emperyalist ve yayılcı politikaları izleme ihtimali yok sayılmaktadır. Emperyalizmin sadece askeri güç ile elde edildiği algısının hâkim olduğu bu süreçte ise dünyada kapitalizmin ve küreselleşmenin getirdiği eşit olmayan gelişim olanakları belli ülkelerin haricindeki tüm çevrelere sistemde tutunmak için biat etme zorunluluğu doğurmuştur. Ayrıca alternatif üretme adına yaptıkları uğraşlar göz ardı edilmiştir. Bir başka eleştirel nokta, Avrupa Birliği'nin kural ve kaidelerine, üye devletlerin kendi sistemlerini dönüştürerek ayak uydurmalarının beklenmesidir. Bu Oryantalist bir bakış açısını yansıtan Batının her zaman en iyiyi temsil ettiği izlenimini yaratmaktadır (Uzgören, 2012: 160). Hâlbuki sosyal inşa daha önceden de değindiğimiz gibi çift yönlüdür. Tek taraflı bir gelişim ve inşa olmamaktadır. AB ise bunu görmemezlikten gelmektedir. Ne tesadüf ki benzer eleştiriler “evrensellik” kavramına dair eleştiriler içerisinde de karşımıza çıkmaktadır. Buradaki benzerliğin asıl sebebi ise AB'nin evrensel bir değer adına kozmopolitanizmi temel felsefesinde bulundurmasıdır. Evrenselliğe dair bazı

eleştirilerin, AB'nin aldığı eleştirilere kıyasla ortak noktaları ise şöyle sıralayabiliriz (Odabaşı, 2010: 48);

- Evrensel belli bir noktadan diğerlerine karşı dillendirilmek zorundadır, bu ise evrenseli tikel kılar.
- Evrensellik kendi değerini ortaya koyabilmek için kendi dışında kalanları yargılamak ve değerlendirmek zorundadır. Bu ise bu evrenselliğin savunucularının kendi önyargılarını, dar görüşlülükleri ile kendi tarihsellik ve olumsuzluklarını gündeme getirir.
- Evrensellik başkalarının isteklerini ve yaşamayı arzu ettikleri dünyayı onlardan daha iyi bildiği iddia etmek zorundadır, bu ise eşitliği zedeler.

Avrupa Birliği'nin tüm bu olumsuzluklara nazaran hala doğru bir şekilde hedeflediği sisteme ulaşma şansı bulunmaktadır. Özellikle bugünün şartlarında aşılması zor görülen çıkarıcı ve aşırı milliyetçi/ötekileştirici kimliğin getirdiği bu engeller belki de Birliğin felsefesine olan bakış açısında gizlidir. Bunun yanında örneğin, İbn-i Haldun'da gördüğümüz “coğrafyanız kaderinizdir” söylemi en azından aynı coğrafya içerisinde yaşayan milletler için yol gösterici olmalıdır. Dahası tarih boyunca aynı dili konuşan, aynı dine mensup veya aynı ırktan milletlerin savaşları hep olagelmıştır. Aynı zamanda ortak kolektif değerlere sahip olmak her zaman bir güç kaynağı olunacağı anlamına da gelmemektedir. AB'nin özellikle çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk fikirlerine eşit, adaletli ve barışçıl yöntemlerle geri dönmesi, ileride ulus üstü vatandaşlıkların sadece AB'de değil birçok bölgede görülebilir hal alacağını ve kozmopolit dünya vatandaşlığı hedefine ulaşabileceği yönünde yol açıcı niteliktedir.

2.3.4. Brexit Süreci ve Avrupa Birliği

Son olarak 2009 tarihli Lizbon Antlaşmasıyla gelen ve Birlikten ayrılmanın yolunun açılması ile bu anlamda ilk ve tek örnek olan Britanya'nın “Brexit” sürecine değinmek bize özellikle bundan sonraki bölümde inceleyeceğimiz göç ve mülteciler konusunda da izlenen politikalar açısından aydınlatıcı bilgiler sunacaktır. Keza Britanya'nın ayrılma konusunda ekonomik sebepleri öncelikli tutması, AB'nin sosyal, politik anlamda aldığı kararlara karşı uyuşmazlık ve kendi güvenlik politikalarını öncelikli tutma durumlarını göz ardı etmemeyi gerektirmektedir.

Brexit kelimesi “Britanya” ve İngilizce “çıkış, çıkma, ayrılma” anlamında kullanılan “Exit” kelimelerinin birleştirilmiş bir formunu ve Britanya'nın Avrupa Birliği'nden ayrılma sürecini işaret eden bir kavramdır. Bu eylemi gerçekleştirme işlemine bir isim verilmesi her şeyden önce bir kimlik kazandırma sürecini ifade etmektedir. Çünkü Britanya AB'den ilk ayrılan ülke sıfatıyla ülke kimliğine yeni bir değer katacaktır.

Britanya hem üyelik sürecinde hem de Birliğe uyum sürecinde problemler yaşayan bir ülke olmuştur. Muhafazakâr Parti iktidarında Başbakan olan Margaret Thatcher nam-ı diğer “Demir Leydi” bu anlamda dikkat çekici taleplerde bulunmuştur. Özellikle bütçeye katkı ve Euro para birimi dışında kalma gibi konularda bazı ayrıcalıklar elde edilmesi bu konulardan bazılarıdır. Bilindiği üzere İngiliz Sterlini Britanya'da kullanılan ve Euro'nun yanında kullanımı devam eden bir para birimidir. Britanya ayrıca, Schengen alanının kapsamını en sıkı şekilde ele alan ülke konumundadır. Yine güvenlik adına Lizbon Antlaşması ile “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı”na ilişkin çeşitli konulardaki düzenlemelere tabi olma konusunda seçimlik yetki sahibi olmak ya da “Temel Haklar Şartı”nın ulusal hukuktaki etkisine, belli oranda da olsa, karar verme yetkisini elde ettikleri farklı kurallar belirleme serbestisi bu hususta örnek olarak gösterilebilir. (Baykal, 2017: 147). Bu bilgilerden hareketle Britanya için Birliğin kurallarının en çok esnetildiği ülkelerden biri olduğu söylenebilir. Bunun için hatta bir isimlendirme yapılmış ve adına “opt-out” yani Birlik dışında kalma seçeneği, hakkına sahip olma imkânı sunulmuştur.

21. Yüzyıl Avrupa Birliği'nin dağılmanın eşiğine gelmesine sebebiyet veren bir dizi gelişmeyle doludur. Küresel ekonomik krizler, yaşanan küresel çaplı sorunlardan dolayı meydana gelen göç hareketlerinin sonucunda hedef ülkeler olarak AB ülkelerinin algılanması ve getirdiği sosyo-kültürel çatışmalar, dünyada gelişen yeni ekonomilerle mücadele edebilecek yatırım, nüfus, büyüme gibi alanlarda geri kalmışlık hissi, üye ülkeler arasında makasın giderek açılmasına karşın genişleme politikalarına devam edilmesi ve bütün bu sorunların yanında kuruluşundan beri yaşadığı demokrasi açığı sorunu gibi sebepler bu kırılma sürecin öncülleri olmuştur. Bu durum özellikle Avrupa Birliği'nin ekonomik yükünü diğer üyelere karşın daha fazla üstlenilmesi konusunda şikâyetçi olan Britanya için tartışma konusu olmuştur. Özellikle 2013 yılı itibariyle dönemin Muhafazakâr Parti lideri ve Başbakanı David

Cameron AB'yi hedef alan ve içeriğinde rekabetçilik, esneklik, yetkinin sadece üye devletlerden AB'ye doğru değil, AB'den üye devletlere doğru da devredilebileceği, demokratik hesap verebilirlik ve adil olma gibi bir sürü konu barındıran eleştirileri Britanya'nın AB'ye bakış açısındaki memnuniyetsizliği kanıtlar niteliktedir (Baykal, 2017: 148). Ayrılma taraftarı olan politik liderlerin ise özellikle iş dünyası ve özel sektöre yönelik düzenlemelerin Birlik içerisindeki kararlarının ağır olduğu, serbest dolaşımın getirdiği göç durumunun Britanya işgücü piyasası ve refah devleti konumuna zarar verdiği ve AB'nin karar alma mekanizmalarının Britanya'daki yasama ve yargı organlarına çalışma alanı bırakmadığı hususlarından dolayı ayrılmanın zorunlu olduğu yönünde söylemleri bulunmaktadır (Baykal, 2017: 150-151).

Britanya'nın AB'den ayrılma sürecine giden yolda başka birçok etken sayılabilir. Nitekim 10 Kasım 2015 tarihinde AB Zirvesi Başkanı Donald Tusk'a yolladığı mektupta David Cameron, bazı hususlara değinerek “esnek” bir Avrupa Birliği sistemi düzenlemesi önermiştir. Bu isteklere kısaca baktığımız zaman örneğin Euro'nun tek bir para birimi olarak kullanılmaması bunun yanında başka para birimlerine de yer verilmesi gerektiği yönünde bir talep görülmektedir. Ayrıca bu başka para birimlerini kullanan ülkelerin ticaretinde dışlama ve dezavantajlı duruma düşürme konusunda geri adım atma istenilmektedir. Nitekim son birkaç yıl içerisinde ABD'nin tüm dünyada “yaptırımlar” silsilesi oluşturduğu ve bazı politik sebeplerden hareketle, ülkelerin ulusal paralarının döviz kurlarında değer kaybına uğramasına yol açtığı görülmektedir. Bu durum karşısında mevzu bahis ülkelerin (Türkiye, İran, Rusya, gibi ülkeler başta olmak üzere) kendi ulusal paraları ile ticaretlerini yürütme adına söylemler, Britanya'nın da dile getirdiği durumla benzerdir. Avrupa Birliği sınırları içerisindeki Tek Pazar alanının korunması gerekli görülmekle birlikte Euro bölgesinde kurulacak ortak katılımlı oluşumlara dışarıdan katılımın mümkün olduğu gibi Euro bölgesindeki ülkelerin de katılmama isteğine saygı duyulması başka bir talep olmuştur. Başka bir talep ise Euro bölgesi dışından gelen vergi mükelleflerinin Euro bölgesindeki mali koruma ve destekleme operasyonlarında sorumluluk almaması yönünde olmuştur. Bunun yanında Euro bölgesi içerisinde olan mali istikrar hususunda temel kurumların sorumluluğunun ve yetkilerinin bu alan dışındaki ülkelere mali kurumlar adına da tanınmış olması yani mali istikrar ve

gözetimdeki etkililiğinin tanınması istenilmiştir. Yürütme açısından ise özellikle bütün Birlik üyelerini etkileyecek konularda alınan kararların sadece Avrupa Parlamentosu ve Komisyonda görüşülmemesi, ulusal düzeyde tüm devletlerin bu konuları tartışıp karara bağlanması yönünde bir kabul istenilmektedir. Bunların yanında “rekabetçi” bir ortamın oluşturulması yönünde taleplere de mektupta yer verilmiştir. İş dünyası üzerindeki bürokratik yükün AB içerisinde fazla olduğu ve bu yükün azaltılması gereği belirtilmiştir. Bu çerçevede Tek Pazar, dış ticaret ve düzenleyici yükün azaltılmasına yönelik tüm farklı öneri, taahhüt ve anlaşmaların bir arada ele alınarak Birlik içinde rekabetçiliği, verimliliği, büyüme ve istihdam yaratılmasına yönelik teşviki açık ve uzun vadeli bir taahhüde dönüştürmenin gereği üzerinde durulmuştur. Buradan da Britanya'nın, Birliğin özellikle ekonomik alanından kendini tamamıyla soyutlamayacağı anlaşılmaktadır. Özellikle ekonomik büyüme ve işsizliğin olası negatif yönde etkileri hesap edildiğinde Britanya'nın ayrılma kararı olsa dahi ekonomik anlamda ortak faaliyetler yürüteceği anlaşılmaktadır. “Egemenlik” veya “Kültürel Korumacılık” açısından taleplerin başında ise Britanya'nın gittikçe daha çok yaklaşan, yoğunlaşan bir birlik kurulması adına çaba göstermesi yönünde bir beklentinin olmaması, bu anlamda yükümlülük kabul etmemesi ve bu durumun hukuken bir dayanağının oluşturulması gelmektedir. Bazı ulusal parlamentoların Birlik içinde Avrupa Parlamentosunca alınan kararları veto hakkına dayalı bir hak talebinin önerisi bir başka husus olarak görülmüştür. Başka bir talep ise özellikle ulusal güvenlik konusunda ülkelerin kendi politikalarını uygulama hususunda kendi kararlarını uygulama yetkisine izin verilmesi yönündedir. Buradan alınan kararların Avrupa kararları yerine ulusal İngiliz kararları olarak adlandırılmasının yeğlendiği sonucu çıkmaktadır. Mektupta yer alan ve “göç” konusu üzerinden hareketle özellikle Britanya'ya olan nispeten fazla göç neticesinde kamu hizmetlerine getirdiği yükün ve baskının önlenmesi gerekliliği vurgulanmıştır. Bu bağlamda AB dışı göçe yönelik alınan tedbirlerin yanı sıra AB içi göçün de sınırlanması önerilmiştir. Özellikle genişleme süreci içerisinde yeni katılan ülkelerin belli ekonomik güce ulaşmadan serbest dolaşım hakkını elde etmemesi talep edilmiştir. Ayrıca sınır dışı etme, vatandaşlık verme, sosyal yardım verme gibi hususlarda sıkı önlemler alınması ve bu kararların hukuken bağlayıcı, geri

dönülemez ve her halükarda Antlaşmalarda düzenlenecek şekilde uygulamaya konulması istenilmektedir (Baykal, 2017: 151-154).³⁵

Bu taleplerin ardından AB Zirvesi konuları incelemeye almış ve gerekli gördüğü hususlarda gerekli uyarılarda bulunarak bir taslak metin oluşturmuştur. 18-19 Şubat 2016 tarihinde toplanan AB Zirvesinde ise söz konusu taslak karar nihai hale getirilmiş ve Zirve Sonuçlarına ve Eklerine “Birleşik Krallık ve AB” başlığı altında Birleşik Krallığın Birlikte kalma kararını vermesi şartıyla uygulanacak maddeleri belirtmiştir.³⁶

Bu uğraşa rağmen 23 Haziran 2016 tarihinde yapılan referandum sonucunda %51,9'luk oy oranı ile Birlikten ayrılma yönünde karar alınmıştır. İngiltere’de çıkma yönünde %53,4, Galler’de %52,5, İskoçya’da %38 ve Kuzey İrlanda’da ise %44,2 oranında oy kullanılmıştır. Elbette bu durum AB açısından da sorunlar doğuracaktır. Özellikle AB açısından kritik öneme sahip olan Birleşik Krallığın gerekli anlaşmalar sonrası Birlikten ayrılmasıyla bu süreç bitmeyecek aynı zamanda Britanya gibi güçlü bir devletle artık komşu olan AB’nin bir dizi yeni hukuksal, ekonomik, güvenlik ve diğer birçok alanda yeni antlaşmalar imzalamak zorunluluğu doğmuştur. Burada Britanya bundan sonra üçüncü taraf ülke olarak görülebilir ancak diğer üçüncü taraf ülkelere olan muameleyle karşılaşmayacağı aşikârdır. Bu sebeple ciddi bir çelişki unsuru olarak 2019 yılı itibarıyla hâlâ iç hukukları gereği ulusal parlamentolarında Brexit’i onaylayamamışlardır.

Brexit sürecini getiren hukuksal durum üzerine de yoğunlaşmakta fayda bulunmaktadır. Çünkü Avrupa Birliğinin ilk kurucu antlaşmalarında oluşturulan Topluluktan/Birlikten ayrılma hususu 1969 Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi’ne (Viyana Sözleşmesi) kadar gündeme hiç alınmamıştır. Fakat değişen dünya düzeni ile doğan fırsatların ve işbirliklerin yanında yeni meydan okumalar ve tehditler görülmeye başlanmıştır. Bu durum uluslararası sistemde söz sahibi olan AB için de yeni duruma yönelik gelişmeler ve güncellemeler yapma ihtiyacını doğurmaktadır. Bu anlamda Lizbon Antlaşması ile beraber AB Antlaşmasının 50.

³⁵ Ayrıca bkz. <https://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-34779250> *The Four Key Points From David Cameron's EU Letter*, 10 November 2015. Erişim: 3.8.18

³⁶ Bkz. European Council Conclusions, Brussels, 19 February 2016, EUCO 1/16

Maddesi, Birlik içerisindeki durum analiziyle alakalı olarak AB'den ayrılmayı ön gören durumu nitelendirir (BABGS, 2011: 30).

Brexit süreci aslında Britanya özelinde Avrupa Birliği'nin yaşadığı ama henüz kesin bir şekilde dile getirilemeyen sorunları da yüz üstüne çıkarmaktadır. Böylece AB içi işbirliği ve dayanışmanın geleceğine dair tartışmaların da tetikleyicisi olmuştur. Özellikle mali ve ekonomik sorunlar adına problem yaşandığı ve bunun bazı ülkelere yüklenerek aşılma çalışıldığı seyretilmektedir. Ayrıca ABD'nin desteğinin azalması bu tür problemleri ortaya çıkaran başlıca etmenlerden biri olarak görülmektedir (Özerim, 2017: 8). Bunun yanında özellikle 2011 sonrası göç hareketliliği, Birliğin hâlihazırda AB içerisindeki göçe de tepkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Tabii ki Avrupa da yükselen aşırı sağ partilerin politikaları ve destekçileri bu seslerin yükselmesinde etkili olan etmenlerin başında gelmektedir. AB'nin ise böylesi sebeplerden ötürü en güçlü üyelerinden birini kaybetme anlamında yaşadığı itibar kaybı göz ardı edilemez. Nitekim Britanya'yı bir dengeleyici güç olarak gören Macaristan, Polonya, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti gibi ülkeler, Brexit süreci ardından Birlik içerisindeki konumlarını gözden geçirme durumunda olacaktır. Çünkü Almanya'nın bu süreçten sonra elde edeceği güç, özellikle Birlik içerisindeki entegrasyon ve ekonomik düzenlemelerde bu ülkeler için dışarıda tutulmaya yönelik kaygıların gündeme gelmesine yetecek büyüklüktedir. Ayrıca mülteciler konusunda Almanya'nın da savunduğu ve AB'de dile getirilen "mültecilerin AB sınırlarına eşit bir şekilde dağıtılması" fikrine bu ülkeler karşı çıkmaktadır (Hekimler, 2017: 2-4). AB sınırlarını mültecilere kapatmak düşüncesine destek veren bu ülkeler AB'nin gelecekte alacağı kararların içeriğini etkilemek adına çabalayacak ve itibar kaybının giderilmesi konusunda belki de Birlikten çıkarılan ya da ayrılan diğer ülkeler olarak görülebilecektir. Burada temel etkenin özellikle göçmenler üzerinden oluştuğu görülmektedir.

3. BÖLÜM: GÖÇ VE AVRUPA'YA GÖÇÜN TARİHİ

Önceki bölümlerde Avrupa'nın ve Avrupa Birliği'nin kimliğini betimlemeye ve tanımlamaya çalışırken özellikle son dönemlerde artan göç olaylarının AB kimliği üzerinde oldukça etkili olduğunu gözlemlemiştik. Burada güvenlik, milliyetçi duygular, ekonomik yükümlülükler gibi çeşitli boyutlarda izah edilen çekingenlikler söz konusu iken dikkat edilmesi gereken unsur, bu korkulara karşı geliştirilen politikaların AB'nin kimliğini yeniden inşa etmesi ve dönüştürmesidir. Elbette Avrupa kıtası ilk defa göç ile karşılaşmamaktadır. Ancak kontrolsüz göçün getirdiği sorumluluk ve yükün AB'nin kendi içerisindeki serbest dolaşım hakkı konusunda bile ne kadar büyük bir sorun olduğunu “Brexit” sürecine değindiğimiz bölümde göstermiştik. Fakat daha öncesinde AB'nin kuruluş felsefesine baktığımızda ise çok kültürlülük, kozmopolitan vatandaşlık, kültürel çoğulculuk, kolektif toplum gibi temel felsefelerin AB'nin göç ile ilişkilerini bu denli mesafeli kılmayacak mahiyette olduğunu da görmüştük. Hatta Kopenhag Kriterleri gibi Birliği, Doğu kültürüne de açmayı hedefleyen çalışmalar gerçekleştirilmiş böylece “farklılıklar içerisinde birlik” düşüncesi için zemin oluşturulmuştur ifadelerine değinmiştik. Yine de bilhassa 2011 yılındaki “Arap Baharı” adı verilen toplumsal kalkışmalar, iç savaşlar, mezhep çatışmaları ve ardından gelen yoğun göçler sonrası Orta Doğu toplumlarındaki sosyolojik hareketlilik Batı dünyasında büyük çekingenlikler doğurmuştur. Batı, Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerini desteklemekle beraber homojen bir yapıya sahip olmayan gruplardan oluşan muhalif grupların Suriye’de Esed rejimine karşı başlattıkları halk hareketlerini de bir yere kadar demokratik hak olarak görmüştür. Ancak özellikle terör örgütlerinin otorite boşluğundan yararlanarak büyük çapta işgallere başlamasından tedirginlik duymuştur. Zira bu örgütlerden İŞİD/DEAŞ bir İslam devleti kurma iddiası altında terörist eylemlerini Avrupa'ya ve hatta ABD'ye kadar ulaştırmıştır. AB de buna paralel olarak gerek siyasi gerek ekonomik gerekse güvenlik kaygılarını dile getirerek göç politikaları üretmektedir. Lakin bu politikalar sadece başka bir kültüre karşı geliştirilmiş bir savunma mekanizması değil aynı zamanda Birliğin kendi içerisindeki yerel/bölgesel ile küresel aktör olma mücadelesinin yansımasıdır. Bir nevi AB'nin geleceğine dair politikalarıdır. Bu konuya tezimizin de ulaşmak istediği

veriler içerdiği gerekçesiyle en son bölümde değinilecektir. Ne var ki göç kavramının ne olduğuna değinmeden, göçmen, mülteci, sığınmacı kavramlarının farklılığını bilmeden ve en önemlisi geçmişten günümüze Avrupa kıtasındaki göç hareketliliklerine değinmeden bu politikaları yorumlamak eksik kalacaktır. Bu sebeple bu bölümde önceliğimiz yukarıda bahsettiğim konulara değinmek, tanımlamak ve yorumlamaktır. Böylece son bölümdeki konumuza dair ulaşmak istediğimiz hedefimize gerekli verileri sunacak bilgilere erişmemiz, mukayese yapmamız için elzem olan bilgileri elde etmemiz mümkün olacaktır.

3.1. Göç ve Türleri

Göç konusu, içerisinde birçok terim bulunduran ve sosyolojik yer değiştirmeleri sebeplerine göre ayıran bir başlıktır. Elbette göç etme olgusu ilk insan topluluklarına kadar dayandırılabilir boyuttadır. Çünkü sosyal yaşamın bir gereği ve ondan ayrı tutulamaz bir gerçeğidir. Fakat bu olgunun adını koymak nispeten daha sonraki dönemlerde gerçekleşmiştir. 19. Yüzyıl ise sosyal bilimlerde tam manasıyla göçün tartışmaya açıldığı dönem olmuştur. İnsanların sosyal, çevresel, ekonomik, dini veya politik sebeplerden ötürü tarih boyunca, görece kendilerinden daha iyi koşullarda gördükleri topluluklara, devletlere veya bölgelere kalıcı olarak ihtiyari veya gayri ihtiyari gerçekleştirdikleri olguya “göç” denilmektedir. Göç ettiği yerde uzun vadeli yaşamı düşünerek bir anlamda orayla bütünleşme çabasına giren ve her türlü toplumsal ve hukuki norma uymak konusunda hazır olan kişilere ise “göçmen” ifadesini kullanmak yanlış bir tanımlama olmamakla birlikte eksik kalmaktadır. Bu nedenle göçün türüne, sebeplerine ve gerçekleşme yoluna göre göçmen kavramının hukuki bakımdan kendi içinde farklı isimlere ayrılması hususunu göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Fakat öncelikle göç kavramı irdelenecektir.

3.1.1. Göç

Göç kavramı, modernleşme dönemi olarak anılan ve sanayileşme, endüstrileşme süreci gibi dünyada toplumsal dönüşüme ve hareketliliğe sebebiyet veren dönemden dahi önceki süreci kapsamaktadır (Castles ve Miller, 2008: 7). Öyle ki Karpat bu durum için dünyadaki devletlerin büyük bir bölümünün, göçlerin

getirdiği insanlar ve sonraki kuşaklar tarafından kurulduğu yönünde çıkarımda bulunmuştur (Karpat, 2010: 86). Biz hemen hemen insanlık tarihiyle özdeş olan göç kavramının Avrupa kıtasını ilgilendiren örneklerine daha sonra değineceğiz. Bu anlamda elimizde referans olarak bulunan ve en çok bilinen küresel göç hareketi olarak “tarım ve hayvancılık için yapılan göçleri” dâhil etmediğimizde “Kavimler Göçü” bulunmaktadır. Çünkü Kavimler Göçü aynı zamanda Avrupa topluluklarını şekillendirme hususunda önemli bir yere sahiptir. M.S. 350-800 yılları arasındaki bu devasa göç hareketinden sonra Avrupa kıtası özellikle Roma İmparatorluğu’nun dağılmasıyla sonuçlanacak büyük çaplı değişikliklere uğramış yeni devletlerin meydana çıkması gözlemlenmiştir. Bunun yanında Avrupalı olmayan toplulukların da Avrupa’ya göçü gerçekleşmiş farklı kültürlerin uzlaşması uzun yıllar almakla beraber İlk Çağ kapatıp Orta Çağ başlatacak mahiyette bir göç olmuştur. Ardından gelen her kitlesel göç hareketi de beraberinde bir dönüşüm ve değişimi getirmiş bu durumdan en fazla etkilenen kıtalardan biri de yine Avrupa olmuştur. Yine “Yeni Dünya’ya Göçler” olarak anılan ve 15. Yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen; Kristof Kolomb, Ferdinand Macellan, Vasco da Gama gibi kâşiflerin ulaşması sonucunda Amerika ve Avustralya gibi yeni kıtaların bulunmasıyla bu kıtalara yoğun göçler yaşanmıştır. Avrupa da bu kıtalara günümüze kadar milyonlarca göçmen vererek önemli değişikliklere uğramıştır.

Diğer yandan gıda arayışı ihtiyacından ortaya çıkan tarihin ilk göçleri, yirmi birinci yüzyılda da siyasi, tarihi, askeri, sosyo-ekonomik, kültürel ve çevresel faktörlere bağlı olarak varlığını sürdürmektedir. Bu anlamda etkenlerden bir başkası da küresel bir sorun olmaya başlayan göç kavramının bir diğer küresel sorun olan fakirliğin ve adil olmayan gelir dağılımının sonucu olmasıdır. İnsanların her zaman daha iyi yaşam koşullarına kavuşmak için göç ettiği söylenemez. Bazen bu durumu değiştirmek adına şiddete ve iç savaşa varacak mahiyette mücadelelere girişildiği tarihte karşılaşılan bir olaydır. Nihayetinde bu mücadelelerin sonucunda göçün olmadığını söylemek mümkün değildir. Bu noktada şiddet olaylarının göçmenleri arttırdığı, ekonomik sıkıntıların ise şiddet olaylarını körüklediğini belirtmek gerekir. Böylece göç sadece toplumsal çatışmanın veya kültürel çatışmanın bir sebebi değil aynı zamanda sonucu konumundadır. Sosyal bilimlerde ise göç kavramının üzerinde yoğunlaşma eğilimi Soğuk Savaş döneminin ardından yaşanan göç hareketleri ile

gerçekleşmiştir. Özellikle bu dönem içerisinde meydana gelen geçici iş gücünün göçü zamanla kalıcı durum halini alınca göçe dair çalışmalar da artmıştır. Çevresel açıdan göçler ise değişen iklim koşulları başta olmak üzere savaşlar ve savaş sonrası kimyasal kalıntılar nedeniyle çevrenin giderek yok edilmesi, nüfus fazlalığına bağlı hava kirliliği gibi etmenler aracılığıyla gerçekleşen göçleri kapsamaktadır. Çevresel göçler, “Hayatlarını ya da yaşam koşullarını ters bir şekilde etkileyen çevre koşullarında meydana gelen ani ya da aşamalı değişiklikler yüzünden olağan yerleşim yerlerini gerek geçici gerek daimi olarak terk etme zorunluluğu altında olan kişi ya da kişi gruplarını” ifade etmek için kullanılır (Uluslararası Göç Örgütü [IOM], 2009: 8).

TDK’ye göre göç kavramı “Ekonomik, toplumsal, siyasi sebeplerle bireylerin veya toplulukların bir ülkeden başka bir ülkeye, bir yerleşim yerinden başka bir yerleşim yerine gitme işi, taşınma, hicret, muhaceret” olarak tanımlanmıştır.³⁷ Bunun yanında bir kıstas olarak göç olgusundan bahsedebilmek için altı ay ya da bir yıl ölçütünün kabul edildiği vurgulanmaktadır (C. İnan, 2016: 14-15). Faist ise göç için, “Yaşanılan yerden sürekli veya belli bir süreliğine bir veya birden fazla olmak üzere ve yine birçok yere gerçekleşebilme durumunu göz önünde bulundurarak bir idari sınırın dışına doğru yer değiştirme hareketi” şeklinde tanımda bulunmuştur. Ayrıca göçmen tanımının yapılması için üç ay süre geçmesi kriterini ileri sürmektedir (Faist, 2003: 41-42). Bu tanımda göç kavramının genellikle idari sınırlar boyutu vurgulanarak, göçmenlerin siyasal yönetim tercihinine atıfta bulunduğu gözlemlenmiştir. Uluslararası Göç Örgütüne ait olan ve uluslararası göç hukukuna dair çıkarılan Göç Terimleri Sözlüğü’ne göre ise göç(*migration*), “Uluslararası bir sınırı geçerek veya bir devlet içinde yer değiştirmek suretiyle süresi, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleridir. Buna, mülteciler, yerinden edilmiş kişiler, yerinden çıkarılmış kişiler ve ekonomik göçmenler dâhildir” şeklinde tanımlanmıştır (IOM, 2009: 22).

Göç aynı zamanda kültürel etkileşimin ve uluslararası kültür taşıyıcılığının önemli unsurlarından biridir. Özellikle göç sonrası ortaya çıkan kültürel çeşitlilik, kültür çatışması, asimilasyon, uyum, entegrasyon gibi kavramlar göç ile kültürün

³⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5b9bdc30392d99.84099915 göç nedir? Erişim: 14.9.18

birbiriyle olan sıkı ilişkisini gösterir mahiyettedir. Nitekim küreselleşme olgusuyla beraber çok kültürlülük adına politikalar geliştirilmiş olsa dahi hâlen ulus devletler için farklı kültürler bir tehdit konumundadır. Bu konuda Karpat, toplumsal değişmelerin sebebi olarak gördüğü göç için, “Farklı fiziksel yapıya, dine, kültüre ve dile sahip toplulukları karşı karşıya getiren ve bunun yanında bu toplulukların bir arada yaşayıp etkileşime girmelerine neden olan en güçlü unsur” şeklinde tanımda bulunmuştur (Karpat, 2010: 9).

Diğer bir göç türü, ülkelerin akademik ve bilimsel çalışmalar yapan insan kaynaklarını kaybetmesinden doğan süreci izah etmektedir. Beyin göçü (brain drain); “Eğitim görmüş ve yetenekli kişilerin çatışma ya da fırsat azlığı gibi nedenler yüzünden menşe ülkeden üçüncü bir ülkeye göçü” olarak tanımlanmıştır (IOM, 2009: 5). Bu durum aynı zamanda büyük ekonomik kayıplara yol açmaktadır. Bunun yanında değişen ve dönüşen dünya fırsatlarından uzak kalmaya ve geri kalmışlığa sürüklenen ülkeler doğurmaktadır. Dolaylı olarak siyasal güç, diplomatik prestij veya uluslararası saygınlığın azalması gibi birçok konuda itibar kaybını ortaya çıkarabilecek önemde bir göç türüdür. Kültürel anlamda ise bir etkileşim yoludur. Yani bu insanların bir nevi kültürel taşıyıcı rolünde oldukları kabul edilmektedir.

Göç kavramı temelde iki ana başlık altında incelenmektedir. Daha çok göçün yaşanılan ülke sınırı içerisinde gerçekleşene “iç göç” denilirken, ülke dışına doğru gerçekleşene ise “dış göç” veya “uluslararası göç” denilmektedir. Uluslararası Göç Örgütü’nün sözlüğünde iç göç (*internal migration*) için, “Yeni bir ikamete sahip olmak amacıyla veya yeni bir ikametle sonuçlanacak şekilde insanların ülkenin bir bölgesinden başka bir bölgesine göç etmeleri” tanımında bulunmuştur (IOM, 2009: 27). İç göç, gereksinim duyulan duruma göre geçici veya daimi olabilmektedir. Bu duruma bir ülkenin kırsal alanından kentlerine göçü örnek gösterebiliriz. Dış göç ya da diğer adıyla uluslararası göç (*international migration*) ise aynı sözlükte “Kişilerin geçici veya daimi olarak başka bir ülkeye yerleşmek üzere kendi ülkelerinden veya mutad/olağan olarak ikamet ettikleri ülkeden ayrılmaları” şeklinde tanımlanmıştır (IOM, 2009: 59). Uluslararası göçün en önemli unsuru olan bu olguda bir ülkeden başka bir ülkeye yönelik hareket bulunduğu anlaşılmaktadır. Yani uluslararası bir sınırın geçilmesi esastır. Bu göç eyleminde terk edilen ülke, kaynak ülke ya da menşei ülke olarak; göç edilmek istenen ülke ise hedef ülke olarak

adlandırılmaktadır. Eğer arada bir veya daha fazla ülke varsa bu ülkelere uluslararası göç kaynaklarında geçiş ülkesi ya da transit ülke denilmektedir (IOM, 2009: 41/25/57).

Göç kavramının bir başka açıdan sınıflandırılması ise göçün istek dışı veya gönüllü olacağı açısından gerçekleşmektedir. Yani göç mücbir sebeplerle mi? gerçekleşmektedir yoksa gönüllü olarak mı? Gerçekleşmektedir sorularının yanıtı bize göç adına yeni başlıklar açacaktır. Buna göre nispeten daha iyi ekonomik koşullar ya da yaşam alanları arayışı amacıyla gerçekleştirilen göçlere gönüllülük esaslı göçler denilmektedir. Bu tür göçler hem göç edinilen(menşei) ülkede işsizliği azaltma, ülkeye döviz girişi sağlama veya nitelikli iş gücüne sahip vatandaş edinme gibi sebeplerden hem de göç edilen(hedef ülke) ülkeye iş gücünü sağlayacak insan kaynağı sunması, üretim ekonomisinin canlanması ve malların ve ürünlerin dolaşımını kolaylaştıracak kültürel çeşitlilik kazandırması bakımından yararlı göç olarak kabul edilmektedir. İstek dışı gerçekleşen göçler ise daha çok siyasi sebepler veya savaşlar gibi durumlarda insanların söz konusu otorite aracılığıyla sürgün edilmesi, tutuklu olarak bir yere gönderilmesi gibi süreçleri içermektedir. Göç sözlüğünde bu durum “Doğal ya da insan yapımı nedenlerden dolayı içerisinde yaşama ve refaha yönelik tehditleri de içeren bir zorlama unsuru bulunan göç hareketi” şeklinde tanımlanmıştır. Örnek olarak; mültecilerin, ülkesinde yerinden edilmiş kişilerin hareketleri ve doğal, çevresel, kimyasal, nükleer felaketler, açlık ya da kalkınma projeleri nedeniyle gerçekleşen hareketler verilebilir (IOM, 2009: 69). Bunun yanında göç edilen ülkede başka bir alternatifte yer bırakmayan koşulların varlığından dolayı mültecilerin menşei ülkelerine geri dönmeleri de bir açıdan zorunlu göç dâhilindedir. Ancak belirtmelidir ki her ne kadar devletlerin egemenliklerine dair sınır dışı etme hakkı bulursa dahi çağdaş devletler hukuku çerçevesinde ülkesine geri dönmeyi reddeden mülteciler veya savaş esirleri, özellikle de kendi ülkelerinde siyasi zulüm korkusu söz konusuysa zorunlu göçe karşı korunmalı, kendilerine geçici veya daimi sığınma hakkı tanınmalıdır. (IOM, 2009: 30).

Yasal anlamda ise esas mesele göç hareketinin hangi şekilde gerçekleştiği ile ilgilidir. Bu aynı zamanda göçün niteliğini ve süresini de doğrudan etkilemektedir. Bu durum da iki temel başlık altında ele alınmaktadır. Bunlardan ilki “Düzenli Göç”

kavramıdır. Düzenli göç, “Tanınan ve bilinen yasal kanallar kullanılmak şartıyla menşe ülkeden çıkışı ve ev sahibi ülkeye seyahati, transit geçişi ve girişi düzenleyen kanun ve yönetmeliklere uygun olarak insanların olağan ikamet yerinden yeni bir ikamet yerine gitmeleri” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 14-15). Devletlerarasında uzlaşmaya varılan ve kanunlarla güvence altında tutulan işçi, öğrenci, turistik gezi, aile birliği esaslı bireysel veya toplu göçler düzenli göçler için örnek mahiyettedir. Diğer başlık ise “Düzensiz Göç” kavramıdır. Bu tür göçler ise; gönderen, transit ve alıcı ülkelerin belirlemiş oldukları düzene aykırı bir şekilde gerçekleşen hareketlerin tümünü içermektedir. Yasadışı giriş veya vizenin geçerlilik tarihinin sona ermesi gibi sebeplerden dolayı transit veya ev sahibi ülkede hukuki statüden yoksun kişinin veya kişilerin gerçekleştirmiş oldukları harekete düzensiz göç denilmektedir. Bu terim, genellikle bir ülkeye giriş kurallarını ihlal eden mülteciler ve ev sahibi ülkede kalma izni bulunmayan diğer kişiler için kullanılmaktadır. Ayrıca gizli/yasadışı/kayıtdışı göçmen veya düzensiz durumdaki göçmen olarak adlandırılmaları da rastlamak mümkündür (IOM, 2009: 15). Bu kavramın ilk olarak yirminci yüzyılın başlarında özellikle Avrupa’da olumlu manada kullanıldığı, 1970’lerden itibaren patlak veren Petrol Krizi’nin etkisiyle de toplumsal anlamda negatif algıya dönüştüğü ifade edilmiştir (Aydınlı, 2017: 13).

Bu bilgilere istinaden, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK) “2017 Küresel Eğilimler”³⁸ raporunun verilerine bakıldığında dünyada savaş, zulüm ve şiddet sebebiyle zorla yerinden edilen kişilerin sayısının büyük bir artış göstererek 68,5 milyon kişiye çıktığı belirtilmiştir. BM Cenevre Ofisinde kamuoyuna medya yoluyla bildirilen raporda bu durumdan en çok etkilenen ülkelerin gelişmekte olan ülkeler olduğu ve sığınmacıların getirdiği yükten en fazla kaçan ülkelerin ise giderek artan milliyetçilik ve ekonomik yükümlülüklerin etkisi gibi sebeplerle gelişmiş ülkeler olduğu gözlemlenmiştir. Raporda bahsi geçen 68,5 milyon insanın 25,4 milyonunu mültecilerin, 43,1 milyonunu ise ülke içinde yerinden edilmiş ve sığınmacı konumundaki insanların oluşturduğu bildirilmiştir. Bu verilerin en büyük kısmını yaklaşık 6,5 milyon kişi ile 2011 yılından beri iç savaşın sürdüğü Suriye oluşturmaktadır. En fazla Suriyeli sığınmacıya ev sahipliği yapan ülke ise

³⁸ 20 Haziran tarihi Dünya Mülteciler Günü olarak anılmaktadır ve her yıl 19 Haziran tarihinde BMMYK(UNHCR) tarafından dünyadaki zorla yerinden edilen insanlara dair Küresel Eğilimler raporu yayımlanmaktadır.

Türkiye'dir.³⁹ Yine Birleşmiş Milletler Nüfus Fonunu (UNFPA)'nın 18 Aralık Uluslararası Göçmenler Günü'nde yayımladığı rapora göre 2017 yılında dünyada 258 milyon yaşadığı ülkeyi terk etmiş insanın bulunduğu belirtilmiştir. Bunun yanında 2016 yılında BM'nin 193 üyesi, New York Mülteci ve Göçmenler Bildirgesi'ni oy birliğiyle kabul etmiş ve hiçbir ülkenin uluslararası göçü tek başına yönlendirmeyeceğini taahhüt etmiştir (ABD'nin sonradan çekilmesiyle bu sayı 192 olmuştur). Bu aynı zamanda göç politikalarında ve mültecileri paylaşma hususunda alınacak sorumluluğun adil şekilde paylaşılmasını, göçmenlere karşı yabancı düşmanlığını engellemeyi ve dışlamalara karşı korumayı da içermektedir.⁴⁰

Genel itibariyle göç başlıklarını şekillendiren ögeler; göçün hangi sınırlar içinde gerçekleştiğine bağlı olan “alan”, göçün geçici ya da sürekli olduğunu ifade eden “zaman”, göçün kaç kişiyle gerçekleştiğini belirten “nicelik”, göçün istek dışı, gönüllü veya hangi amaç uğruna gerçekleştiği hususlarını belirten “nitelik” ve göçün yasal açıdan niteliğini belirten “yasallık” gibi parametreleri aracılığıyla ortaya konulmaktadır (Faist, 2003: 47).

3.1.2. Göç Kuramları

Bu parametreleri daha iyi tanımlayacak olan veriler ise göç kuramları içerisinde yer almaktadır. Çünkü her kuram yukarıda saydığımız sebepler ışığında gerçekleşmiş ve benzer durumları nitelikleme amacıyla kullanılmıştır. Genel itibariyle göç kuramlarını “birey” üzerinde duranlar ve “yapısal” ögeleri ön plana çıkaranlar olarak ikiye ayırmak mümkündür. Fakat bireysel kararların da yapısal kararların bir ürünü olduğunu ve bu sebeple tek başına anlaşılır kılınamayacağını belirtmek gerekir. Bununla birlikte bireysel kuramlar için, rasyonel çıkarılara ulaşmak adına verilen çabada, etkilenen bireysel hesapların göç kararındaki rolü üzerinde durulur. Bu model ekonomik temelli kâr-zarar analizine dayanmaktadır. Yani göç etmenin faydasının maliyetine oranla daha fazla olduğu konusunda insanları çeken göç türüdür. Diğer kuram olan yapısal teoriler ise toplumsal, ekonomik veya siyasal

³⁹<http://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanın-saglanması-kritik-onemde.html> 19 Haziran 2018. Erişim: 25.9.18

⁴⁰<http://www.hurriyet.com.tr/dünya/bm-acikladi-dunyada-258-milyon-gocmen-var-40683078> erişim:25.9.18

unsurların bireysel kararları etkileme veya belirleme gücünü göstermektedir. Böylece göçmenlerin kendi ülkelerinden sürekli ve şiddetli fakirlik, siyasal huzursuzluk, toplumsal çekişmeler, çevresel ve doğal zorluklar gibi etmenler aracılığıyla itilmiş mi? olduğu ya da göç ettikleri ülkede gelişmiş ekonomi, iş imkânı, daha iyi yaşam koşulları gibi etmenlerle çekilmiş mi? oldukları ortaya çıkmaktadır. Elbette buradan göçün en temel sorunları olan küresel eşitsizlik ve istikrarlı küresel yönetim stratejilerinin noksanlığı göz önünde bulundurulmaktadır (Heywood, 2013a: 214).

Giderek artan göç hareketliliği göç kavramını daha çok karmaşık hale getirmiştir. Son dönemlerin üzerinde durulan yeni nesil uluslararası göçleri de dünyada yeni bir inşa sürecine katkı sağladığı için dikkat çekmektedir. Bu durum aynı zamanda göç kuramlarını da çeşitlendirmektedir. Mevzu bahis çeşitlilik her kuramın tek başına göç hareketlerini bütün yönleriyle açıklanamayacağı boyutta olduğunun kanıtıdır. Bu bağlamda her bir kuram ilişkili olduğu alan içerisinde irdelenmektedir. Aynı zamanda bazı kuramlar birbirini tamamlar nitelikte olduğu için birlikte ele alınacaktır.

Göç kuramlarının bir diğer kategori sınıflandırması geçmişten günümüze göç teorilerini içeren sıralama halinde olacaktır. Buna göre ilk göç teorisi alanına giren “İktisadi Göç Teorilerdir.” Yani göçün sebeplerine bakıldığında ilk teoriler ekonomik sebepler üzerine yoğunlaşmıştır. İngiltere'deki göçleri araştırmak amacıyla 1885 ve 1889 yıllarında “Göç Yasaları” adlı istatistiksel çalışmaları çıkaran coğrafyacı Ernst Georg Ravenstein, bu alanda öncü olmuştur. Ravenstein, tartışmaya açtığı yedi göç kanunuyla, esasında insanların uzun mesafeli göçlerinin temelini ekonomik durumlarını düzeltmek amacıyla gerçekleştirdikleri hareketlere dayandırmaktadır. Buradaki temel mantık gelişen sanayi ve ticaret kentleri göç alırken bu göç veren alanlara yeni göçlerin gelmesi ve ardından bu göçlerin de yine sanayi ve ticaretin geliştiği alanlara göç etme silsilesi üzerine kuruludur. Bu ilk tür teorilerin ana prensibi daha önce değindiğimiz itici-çekici faktörlerdir. Ayrıca az gelişmiş veya gelişmemiş coğrafi bölgelerden gelişmiş veya çok gelişmiş coğrafi bölgelere göçün ekonomik sebeplerin yanında nüfus ile de ilgisi bulunmaktadır. Çünkü dezavantajlı coğrafi bölgelerde artan nüfus ekonomiyi doğrudan etkileyen bir etmendir (Castles ve Miller, 2008: 31). Üstelik kadınların da bu göç akımında katılım oranları neredeyse erkeklerin oranı kadar bulunmaktadır. Bunların yanında iş güvenliği,

yatırım yapılan alanın göç eden kişinin çalışma alanına uygunluğu ve üretim aşamalarının tamamının sağlanıyor olması gibi gerekçeler de ekonomik temelli göçü ve göçmen kararlarını etkileyecek unsurlardır. Buna ek olarak yeni ekonomik kaynaklar bulmak amacıyla gerçekleştirilen, aileye maddi desteğin yanında ekonomik kaynak çeşitliliği de kazandıran ve adına “Yeni Göç Ekonomisi Kuramı” denilen teoriye 1980’ler itibariyle rastlamak mümkündür (Erkayhan, 2008: 20,21-23). Bu tür göçler genellikle işçi göçleri olarak adlandırılan ve hem göç edenin kazandığı hem de ailesine yardımda bulunarak ailesinin kazandığı ekonomik göç türünü temsil etmektedir. Kısaca ev ekonomisi teorisidir. Dahası burada ücret farklılığını dikkate almadan hane halkının farklı riskleri azaltmak için uluslararası göç hareketliliğine katıldığı da vurgulanmaktadır. Temel amacı neoklasik ekonomik göç kuramlarına karşı çıkmak olan bu teoride, göç etme kararı bireyin sadece kendi inisiyatifi ile alınacak bir karar olmadığı belirtilmektedir. Bunun yanında sadece emek piyasası üzerinden konuya bakmanın eksik kalacağı, dahası tüm piyasaların dikkate alınmasını önermektedir. Kuram aynı zamanda anlaşılacağı üzere göç hareketini belirlemede, hane halkını ve hane halkı dışındaki grupların da bu süreçte büyük çapta etkili olduğunu ileri sürmektedir.

Göç teorilerinin bir diğer parametresi Marksist politik ekonomi ve dünya sistemleri kuramına bağlı olan “Tarihsel-Yapısal Teoridir.” Temelde Marks’ın göç üzerine geliştirmiş olduğu bir kuram olmamasına rağmen kapitalizm eleştirisi ve iş emeğinin sömürsü bağlamında böyle bir teori oluşturulmuştur. Bu teoride esas olan ekonomik ve politik güç farklılığının getirmiş olduğu göç zorunluluğudur. Bir anlamda iş gücünü istihdam edemeyen ülkeden iş gücünü ucuza getirmeyi hedefleyen ülkeye doğru göç hareketidir. Başka bir söylemle giderek evrensel bir hâl almaya başlayan kapitalist teori çerçevesinden bakıldığında merkezdeki üretim gücünün çevrede meydana getirdiği zorunlu eylem kapasitesidir. Böylece kapitalist ekonomiler iş gücünün gelişmiş ülkelere doğru yönelmesine sebebiyet vermekte, ardından göçmen topluluklarının büyük sanayi şehirlerine gitmesine zorunluluk doğurmaktadır (Erkayhan, 2008: 26-27). “Merkez-Çevre” ya da diğer adıyla “Dünya Sistemi Kuramı” Immanuel Wallerstein’in öncülüğünü yaptığı bir kuramdır. Bu teoride merkez ile çevre arasındaki adaletsiz durumun ekonomik gücü zayıf ülkeleri etkilediği ve onları güçlü devletlere bağlı kıldığı ifade edilmektedir. Bunun üzerine

kapitalist üretim ağının merkezden çevreye doğru yayılmasıyla yani bir anlamda küreselleşmesiyle ulus üstü şirketlerin entegrasyonun gelişmesi beraberinde göçü de getirmektedir çıkarımı yapılabilir (Aydınlı, 2017: 28). Değindiğimiz ilk iki teori devletin müdahale alanını ve kişilerin bireysel karar verme tercihlerini göz ardı ettiği için ve aynı zamanda istenilmediği halde göçe dair geliştirilen sürekli yerleşim politikalarının ekonomik anlamda güçlü devletlerce var olmasının getirdiği tutarsızlık sebebiyle eleştiri almıştır (Castles ve Miller, 2008: 34-35).

Nispeten daha yeni bir yaklaşım olan ve birbiriyle göçmen değişimi yapan iki ya da daha fazla ülkeyi konu alan, farklı disiplinleri de konu edinen göç kuramının adı ise “Göç Sistemleri Kuramı”dır. Göç sistemleri kuramında, göç nedenleri araştırılırken ilgili ülkelerin devletler arası ilişkileri, toplumsal kültürel ilişkileri, sosyal yapılarını oluşturan değerlerinin benzerlikleri gibi bağlantıları ele alınmaktadır. Bunlar resmi araçlar aracılığıyla yasal göç hareketlerini kontrol eden “Makro Ekonomik Kuram Ağlar” ile “Mikro Ekonomik Kuram Ağlar” olarak anılan yasadışı göç sürecini ahablık, dostluk üzerinden yürüten göç ağları süreçlerinden meydana gelmektedir. Yani makro yapılar, menşei ve hedef ülkelerin otoritelerince göç yerleşmelerini kontrol etmek amacıyla kurulan uygulamaları işaret ederken; mikro yapılar, göçmenlerin göç ve yerleşmeyle başa çıkmak için kendilerinin geliştirdikleri gayri resmi sosyal ağlar olarak ifade edilmektedir. Bu ağlar önceki göçmenlerle olan ilişkiler bağını kapsamaktadır. Bunun yanında yasadışı göç ve potansiyel göçmenin fazlalığı durumunda, durumdan faydalanmaya hazır legal ya da illegal grupların varlığı da söz konusudur. Genellikle göç sürecinin devamlılığı için uğraşan ve aynı zamanda hükümetlerin göç politikaları üzerinde de çoğu kez bozucu etkisi olan bu gruplar “göç endüstrisi” adı verilen bir oluşumu meydana getirmiştir. “Kurumsal Kuram” bu durumu, genellikle illegal göç yolunu seçen göçmenlerden büyük miktarda para talep eden yasadışı faaliyetlerde bulunan sömürü karaborsa örgütlenmesi olarak tanımlamaktadır (Erkayhan, 2008: 28-30). Kuramsal kuram toplumsal, ekonomik ve siyasi süreçlerde öncelikle belirleyici olanın kurumlar olduğu kabulüyle hareket etmektedir. Kurum kimliğinin sosyal çevreyi belirleyici etkisi zamanla toplumun da kimliği üzerinde etkili olmaktadır. Böylece siyasi ve hukuki yaptırım veya kararların uygulatıcısı/taşıyıcısı olan somut veya soyut kurumların(devlet, kanun, okul, gelenek, örf vb.) toplum üzerindeki yönlendirici

kabiliyeti önem arz etmektedir. Bu tür kurumların göç ile ilgili yaptırımları ise bize yol gösterici veriler sunmaktadır. Böylece göç teorileri içerisinde ele alınmaya elzem bir başlık olarak görülmektedir. Örneğin özellikle 2011 sonrası artan düzensiz göç sayısı nedeniyle AB'nin kitlesel akınlara karşı bir çare olarak gördüğü Uluslararası Koruma Kanunu, konuyla ilgili olan ülkelerde de benzer kanunlar çıkarılmasına (Geçici Koruma Kanunu, Geri Gönderme Yasağı vb.) ve o ülkelerdeki göç hareketliliğini yönlendirici gücüne etki etmiştir (Aydınlı, 2017: 35).

En son gündeme alınan teorilerden biri de küreselleşmenin getirdiği ulaşım ve iletişim ağının gelişmesiyle göçmenlerin menşe ülkeyle olan bağlarının eskiye nazaran daha kuvvetli olduğu döneme dair verilere dayanan "Ulusaşırılık Teorisidir." Bunun yanında teori, insanların ekonomik, sosyal ya da kültürel bağlara sahip oldukları alanlarda sürekli tekrar eden göçün gerçekleşmesini kolaylaştıran süreci ifade etmekte kullanılmaktadır. Ulusaşırılık toplumsal oluşumlar bir anlamda küreselleşme olgusunun göçmenler aracılığıyla kurumsal sürecini temsil etmektedir. İlk uluslararası göçün ardından meydana gelen sosyal ağlar göç sürecini artırmakta ve hızlandırmaktadır. Sonraki nesil ise menşe ülkeyle bağlantısını kesmeden ve hatta iletişimini arttırarak göç gidilen ülke, diğer göç edilen ülkeler ve kendi ülkesini kapsayacak kurumsal yatırımlara gitmektedir. Böylece eve para göndermek yerine ülkeye yatırım yapmak gibi ulusaşırılık bir eylem gerçekleşmektedir. Bu aynı zamanda ulusüstü şirketler aracılığıyla ulus-devlet sınırlarını soyutlaştıran ulusüstü kimlik inşası adına atılmış bir adımdır (Erkayhan, 2008: 30-33).

Değindiğimiz bu göç tanımları ve teorileri bize en azından teorik bilgi kısmında yardımcı bilgiler sunmaktadır. Bu bilgiler aracılığıyla insanların göç sebeplerine, göç etme bilinçlerine ve göç ettikten sonraki kabul durumlarına göre statülerine dair çıkarım yapma fırsatı doğmuştur. Böylece aslında farklı sebeplerle gerçekleşen göçlerin dünyayı yeniden dizayn etme gücüne vakıf olmakla kalmamış aynı zamanda bu dönüşümlerden kendi kimliksel payımızı da aldığımızın farkına varmış bulunacağız.

3.2. Göçmen-Mülteci-Sığınmacı Tanımları

İlk bölümde değindiğimiz göç başlığıyla aslında neyden bahsettiğimize dair çıkarımlarda bulunduk. Fakat kimden veya kimlerden bahsettiğimize dair tanımlamalar bu bölüm içerisinde ele alınacaktır. Temel itibariyle göç sosyal alanda gerçekleşen bir olgu olması bakımından birçok bilimsel alanın konusu içindedir. Özellikle ulusal ve uluslararası birçok kanun gereği tanımlamalar yapılmasından ötürü hukuk da bu alanla ilgilenmektedir. Doğal olarak hukuki açıdan göç eden insanların göç etme sebeplerine ve göç etme yollarına göre farklı kimlik tasvirleri ve hukuki sonuçlar doğmuştur. Biz de bu farklılıklara değinerek bölümün amacı olan kimden bahsedildiğine ve kime nasıl bir adlandırılmayla hitap edildiğinden hareketle gelecek bölümlerdeki kimliksel verilere bir ön izleme oluşturacağız.

Sosyal ilişkiler içerisinde toplumsal değerlendirmeler sıklıkla kategorileştirme yapılarak elde edilmektedir. Özellikle kavramsal açıdan yeterli bilgiye sahip olunmadığında böyle toplu adlandırmalara rastlamak daha çok mümkündür. Bunlardan biri de göç eden kişilere her ne sebeple olursa olsun göçmen denilmesidir. Temel paydasının göç olması göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarının birbirinin yerine kullanılmasına yol açmaktadır. Ancak bu durum hukuki açıdan tanınmanın ve tanımlamanın bir gereği olarak önem arz etmektedir. Çünkü bir şekilde kimliğini tanımlayamadığımız bireylerle veya topluluklarla sosyo-kültürel ve politik ilişkiler geliştiremez, uyum sağlayamaz ve geleceği planlayamayız. Ayrıca bir şekilde bulunduğu yerden başka bir yere zorla veya isteyerek hareket eden kişileri tanımak ve tanımlamak bir insan hakları gereğidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi bu durumu koruma altına almak için 2. Maddenin 2. Paragrafında “... Bağımsız memleket uyruğu olsun, vesayet altında bulunan, gayri muhtar veya sair bir egemenlik kayıtlamasına tabi ülke uyruğu olsun, bir şahıs hakkında, uyruğu bulunduğu memleket veya ülkenin siyasi, hukuki veya milletlerarası statüsü bakımından hiçbir ayrılık gözetilmeyecektir.” Ayrıca 6. Maddedeki “Herkes her nerede olursa olsun hukuk kişiliğinin tanınması hakkını haizdir”⁴¹ ifadelerine yer vermiştir. Böylece insanların her ne sebeple olursa olsun

⁴¹ https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948 erişim: 28.9.18

bir yerden başka bir yere gitmesi sonucu eşitlik ve insanlık haysiyetini zedeleyici tavırların önü alınmış bulunmaktadır.

İnsanların göç etme sebeplerini ihtiyari ve gayri ihtiyari durumlara göre sınıflandırmıştık. Elbette gönüllülük esaslı göçler nispeten daha az sıkıntıyla karşılaşılan göçleri ifade etmektedir. Bu tür göçler genelde eğitim, ekonomi, kültürel, doğal veya coğrafi etkenler açısından daha iyi bir hayat arayışı amaçlı gerçekleşen göçlerdir. Ayrıca çoğu zaman yasal çerçeveden gerçekleşmektedir. Böylece devletler arasında herhangi bir anlaşmazlığa mahal vermeyecek göçleri ifade etmektedir. Bulduğu fırsatlarla ülkesini isteyerek terk eden ve bu durumda kendi ülkesinin koruması altından çıkmayan kişilere “Göçmen” denilmektedir. Bu aynı zamanda göçmenlerin, mültecilere tanınan, uluslararası koruma haklarının da olmadığı anlamına gelmektedir. Fakat hukuki çekinceler ve var olan coğrafi farklılıklardan ötürü uluslararası çapta ortak bir göçmen tanımına ulaşmak zordur. Bunun yanında göç terimleri sözlüğünde göçmen(migrant) için, “Kişisel rahatlık amacıyla ve dışarıdan herhangi bir zorlama unsuru olmaksızın ilgili kişinin hür iradesiyle göç etmeye karar verdiği durumu” ifade eden tanımlamaya rastlamaktayız (IOM, 2009: 22). Böylelikle hem maddi ve sosyal durumlarını iyileştirmek hem de kendileri veya ailelerinin gelecekte beklenenlerini arttırmak için başka bir ülkeye veya bölgeye göç eden kişi ve aile fertlerini tanımlamak bu kavram aracılığıyla mümkün olacaktır.

Ayrıca literatürde “Kaçak Göçmen” kavramına da rastlanılmaktadır. Genel göçmen tanımının istisnası olarak isteğe bağlı ya da bir zaruret halinde gittikleri ülkenin otoritelerince gerekli yasal bildirim yapılmadan hedef ülkeye giden veya belirlenen yasal süreyi aşmasına rağmen uyması gereken kuralları uygulamayan kişilere verilen isimdir. Kavramsal olarak bahsettiğimiz tüm durumlarda başka bir ülkeye gelen kişiler bir “yabancı” ortak adıyla ele alınmaktadır. Yabancı kavramının tanımı bundan sonraki başlıklar için de geçerli bir tanımdır. Buna göre belirli bir devlet açısından o devletin uyruğunda olmayan kişileri ifade etmek için bu kavram kullanılmaktadır. Bunların göçmen, mülteci ya da sığınmacı olmasının bir farkı yoktur. Genelde hepsi yerleşik halk katında yabancı statüsündedir.

Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği(BMMYK-UNHCR) ise yerinden zorla edilen insanlar için göçmen tanımında bulunmamaktadır.⁴² Bunun yerine hukuki durumlarına göre tanımlarda bulunmaktadır. Bunlardan biri “Mülteci” kavramıdır.

Mülteci, yaşadığı yeri zorunlu sebepler nedeniyle terk eden, uluslararası koruma ve yardıma muhtaç olan ve onları ülkelerinden kaçmaya götüren sorunların gelecekte çözüleceği ve ülkelerine geri dönecekleri hususunda pozitif anlamda düşünceleri bulunan kişileri tanımlamak için kullanılmaktadır. Mülteci için farklı tanımlamalara rastlamak mümkündür. Örneğin, göç terimleri sözlüğünde mülteci için mevcut olan, BMMYK'nın tanıdığı mülteci tanımıdır. Bu tanıma göre mülteci(refugee) (IOM, 2009: 42);

BMMYK'nın tüzüğündeki kriterlere uygun olan ve Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi veya Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolüne taraf olan bir ülkede bulunup bulunmaması veya bu hukuki belgeler uyarınca ev sahibi ülke tarafından mülteci olarak tanınıp tanınmaması farketmeksizin, Yüksek Komiserlik tarafından sağlanan Birleşmiş Milletler korumasından yararlanmaya hak kazanan kişidir.

Diğer bir tanımlama ise Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi kapsamında bulunan, *“Irkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi”*⁴³ şeklindedir. Buradan anladığımız üzere mülteci kavramı zorunlu bir sebeple koruma talep etmeyen ve ne olursa olsun uluslararası bir korumaya tabii tutulan insanları kapsamaktadır. Ayrıca bu terim 1951 Mülteci Sözleşmesi, 1967 Protokolü ve 1969 Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesi gibi uluslararası yasal metinlerde tanınmıştır. Bunun yanında mülteci statüsü bireysel olarak verilebildiği gibi kitlesel göçler sonrası hedef ülkeye

⁴²<http://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanın-saglanması-kritik-onemde.html> 19 Haziran 2018. Erişim: 25.9.18

⁴³ Bkz. 1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi

varıldıktan sonra da alınabilmektedir.⁴⁴ Yukarda değindiğimiz farklı tanımların olması mültecilik statüsünün kimin tarafından verileceğine dair kafa karışıklığına sebebiyet verebilir. Yani kimin mülteci olduğuna dair kesin karar hükümetlerin elinde olan bir yetki mi? yoksa BMMYK'nin elinde olan bir yetki mi? tartışması görülebilir. Bu konuya ilişkin BM Mülteci Örgütü bir kişinin mülteci olarak kabul edilmesi için ülkelerin yasal düzenlemeyle tanımlamasına gerek olmadığını bildirir. Bu durum sadece kişilerin hukuki haklarının ve durumlarının ilgili ülke hukuk sistemine uygun hale getirilmesi bakımından önemlidir. BMMYK ise konuyla ilgili bağlayıcı olmayan politikalar üretmekle beraber “Mülteci Statüsünü Belirlemede Kullanılacak Ölçütler ve Prosedürler Üzerine El Kitabı” aracılığıyla hiçbir uluslararası mülteci belgesine taraf olmayan ülkelerde, gerekli talebin gelmesi üzerine kişilere koruma ve yardım gönderilmesi için mülteci statüsü verme gücüne sahiptir.⁴⁵

Bunun yanında bir ülkeye mülteci olarak başvuru yapmak amacıyla resmi yollardan başvuruyu içeren talebe “İltica” denilmektedir. İltica bir haktır. Ayrıca mültecilik durumunun gerçekleşmesi için ön şarttır. Bununla birlikte iltica kavramı genellikle siyasi süreçler sonrası başka bir ülkeye başvuru yapma durumunu belirtmek üzere ele alınmaktadır.

Mültecilik konusuna dönersek mültecinin, göçmende olduğu gibi kendi iradesiyle göç eden kişileri ifade etmediğini vurgulamıştık. Bu anlamda kavramın, ilk defa Fransa'nın en uzun süre tahtta kalan kralı XIV. Louis tarafından 1685'de dini sebeplerden dolayı göç etmiş bir grubu tanımlamak üzere kullanıldığı bilgisine ulaşılmaktadır (Zolberg, Aristide.R., Suhrke, Astri., Aguaya, Sergio, 1989: 5). Mülteciler kendi ülkelerinin koruması dışında olan insanlardır. Bu sebeple ülkelere geri dönmelerinin ön koşulu, var olan siyasal otoritenin el değiştirmiş olması ya da siyasal görüşlerinin ülkede oldukça güç kazanması durumlarına bağlıdır. Ya da meydana gelen doğal, çevresel felaketlerin etkisini yitirmesi beklenmektedir. Böylesi bir ortamın varlığı nedeniyle ve oluşabilecek baskı, şiddet, yıldırma, işkence veya

⁴⁴<http://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanın-saglanması-kritik-onemde.html> 19 Haziran 2018. Erişim: 25.9.18

⁴⁵ www.unhcr.org/tr/11082-bmmyk-kimin-multeci-olduguna-kendisi-mi-karar-verir-yoksa-bu-karar-hukumetlere-mi-baglidir.html erişim:3.10.18

çevresel tehditler gibi etmenleri engellemek maksadıyla mülteciler için geri göndermeme ilkesi uygulanmaktadır.

Sığınmacı kavramı ise, yasal yollardan kabul edilmeden evvel sığındığı ülkeden mülteci statüsünde koruma talep eden ve başvurusu henüz bir sonuca varılmamış kişiler için kullanılan bir terimdir. Bunun yanında henüz başvurusunu tamamlamayan veya başvurusuna bir cevap alamamış kişiler de sığınmacı statüsünde değerlendirilmektedir. Göç terimleri sözlüğünde ise “Sığınmacılar” (asylum seekers), “İlgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde bir ülkeye mülteci olarak kabul edilmek isteyen ve mültecilik statüsüne ilişkin yaptıkları başvurunun sonucunu bekleyen kişiler” şeklinde tanımlanmıştır (IOM, 2009: 49). Sığınmacılar için verilen ret kararı sonrasında bu kişiler ülkeyi terketmek mecburiyetindedirler ve eğer kendilerine insani ya da diğer gerekçeler nedeniyle ülkede kalma izni verilmemişse bu kişiler ülkede düzensiz bir durumda bulunan herhangi bir yabancı gibi sınır dışı edilebilirler. “Diplomatik Sığınma” (asylum (diplomatic)) ise, “Devletlerin sınırları dışında, kendilerine yargı muafiyeti sağlanan yerlerde, kendisine zulmeden bir otoriteye karşı koruma talep eden bireylere sağladıkları koruma” olarak tanımlanmaktadır (IOM, 2009: 18). Diplomatik sığınma diplomatik misyonlar ve misyon başkanlarının özel malikanelerinde, savaş gemileri ya da savaş uçaklarında gerçekleşebilmektedir. Fakat uluslararası örgütlerin binalarında ya da konsolosluklarda gerçekleşemez. Bunun yanında bir kişinin mutlaka diplomatik sığınma alacağı şeklinde bir hakkı bulunmadığı gibi devletlerin de diplomatik sığınma vermek mecburiyetleri bulunmamaktadır. Buradan sığınmacı kavramının ortada bir durumu ifade ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü sığınmacı, mülteci konumunda tanınıp koruma altına alınacağı gibi kaçak göçmen sıfatıyla algılanıp ülke dışına gönderilebilecek konumdadır. Son olarak sığınmacı durumunun nispeten mülteciliğe göre daha kısa bir süreyi kapsadığını ve geçici bir durum olduğunu belirtmek gerekir.

Göç edenlerin kaynak ülke vatandaşı olması gerekliliğinin istisnaları bulunmaktadır. Bunlardan biri, kaynak ülkeden gelen vatansızlardır. Bu kişiler ilgili ülke mevzuatına uygun olarak değerlendirmeye alınmaktadırlar. Buna göre uluslararası mevzuatta bilhassa BMMYK'nın ilgi alanındaki kişiler yalnızca mülteciler değil, aynı zamanda vatansız kişiler ve genellikle ülkesinde yerinden edilmiş kişiler (ÜYE'ler) olarak da ele alınmaktadır. 1948 İnsan Hakları Evrensel

Beyannamesi'nin 15. maddesine göre “Herkesin bir uyruğa sahip olma hakkı olduğu ve hiç kimsenin keyfi olarak uyruğundan ve uyruğunu değiştirme hakkından alıkonulamaz” ifadesine göre “vatansızlık” durumuna karşı bir önlem alındığı gözlemlenmiştir.⁴⁶ Böylece vatandaşlık hakkının herkese sunulması sağlanmıştır. Buna rağmen savaşlar sonrası kurulan ülkeler, etnik veya dini oluşumlu ülkelerin yeniden inşasını oluşturan devrim, darbe gibi olaylar, vatandaşlıktan çıkarılma, yasa dışı göç sonrası doğan çocuklar veya ülkelerin vatandaşlık verme kurallarında anneden çocuğa geçmeyen vatandaşlık gibi sebeplerden dolayı dünyada hâlâ vatansız insanlar bulunmaktadır. Vatansız kişi (stateless person); “Herhangi bir devletin kanunları kapsamında vatandaş olarak sayılmayan kişi olarak tanımlanmıştır.”(Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği [BMMYK], 1954 Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi, M.1). Buna göre, vatansız kişiler vatandaşlığın getirdiği haklardan, devletin sunduğu diplomatik korumadan, yaşanılan devlette ikamet hakkından ve seyahat etmesi halinde ülkeye dönüş hakkından mahrum bırakılan kişileri ifade etmektedir. Bugün evini terk eden 65,6 milyon insan arasından yaklaşık 10 milyon insan vatansız statüsündedir. Bunların 600 bini sadece Avrupa'da bulunmaktadır. Ayrıca yine BMMYK'nin tahminlerine göre dünyada her 10 dakikada 1 vatansız çocuk doğmaktadır. BM, özellikle 1951 Sözleşmesinde devletlere şart koşulan ve şartları uygunluk sağlayan mültecilere vatandaşlık verilmesini kolaylaştırma hükmüne binaen her türlü çabayı göstermeyi görev edinmiştir. Avrupa ülkelerinin çoğu da bu anlamda söz konusu şarta uyum sağlamak konusunda gayretli kabul edilmektedir. Çünkü vatandaşlık alan bir mültecinin ev sahibi ülkede toplumsal yapının ekonomik, sosyal ve kültürel değerlerine uyum sağlaması durumu oldukça önemli görülmektedir. Bu yüzden BMMYK, devletlerle, sivil toplum örgütleriyle ve uluslararası organizasyonlarla birlikte ortak bir çalışma sergileyerek 2024 yılına kadar vatansızlık durumunu ortadan kaldırmayı planlamaktadır. Bunun için de ilk adım olarak “1954 Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi'ne” ve “1961 Vatansızlığın Azaltılmasına Dair Sözleşmesi'ne” daha çok taraf ülke edinmek olacaktır (BMMYK Kıbrıs Ofisi, 2017: 17-19).

⁴⁶ https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948* M.15. erişim: 28.9.18

Ülkesinde Yerinden Edilmiş Kişiler (internally displaced persons/IDPs- ÜYEK) ise söz konusu haklara kendi ülkesinde sahip olan fakat bu hakları tam anlamıyla kullanamayan kişiler için kullanılmaktadır. Buna göre, özellikle silahlı çatışma, genel şiddet durumları, insan hakları ihlalleri veya doğal veya insan eliyle yaratılmış felaketlerin etkilerinden kurtulmak için mutad olarak ikamet ettikleri yerlerden kaçmaya zorlanmış veya kaçmak zorunda kalmış olan ve devletlerin uluslararası olarak tanınan sınırlarını aşmamış olan kişi veya grupları ifade etmek için bu kavram kullanılmaktadır (IOM, 2009: 60).⁴⁷

Bu bölümü bitirmeden evvel değinmemiz gereken üç tanım daha bulunmaktadır. Bunlar “Şartlı Mülteci” “İkincil Koruma” ve “Geçici Koruma” kavramlarıdır. Mülteci hukukuna göre bir sebeple bir ülkeye giden yabancıların statüsü daha önceden değindiğimiz üzere sayılarına göre iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. Bireysel olarak gelen ve başvuran kişilere uygulanan “*yüz yüze-face to face*” yöntemi iken çok sayıda yabancı kişinin sınırlara gelmesi karşısında uygulanan “*grup belirlemesi-group determination*” yöntemidir. Ancak grup halinde gelen yabancıların gerçekten baskı ve zulüm altında olan kişiler olduklarını tespit etmek kolay değildir. Bu yüzden, bu gruplar içinde özellikle teröristlerin, göçmen kaçakçılığı, insan ticareti veya değişik kaçakçılık faaliyetlerinde bulunan veya aranan suçlu kişilerin olması ve sınırlardan içeri rahatça girebilmeleri ayrıca daha sonra ülke içinde eylemlerine devam etmeleri olasılık dâhilindedir (Odman, 2017: 3). Özellikle Avrupa dışından gelen mültecilerin bu hukuki statüsünü belirlemek adına yukarıda adı geçen tanımlamalar BM tarafından, mülteci tanımıyla birlikte kullanılmıştır. Fakat içlerinde bazı küçük farklılıklar bulunmaktadır. Suriye olayları göz önüne alındığında bu kavramların en güncel hali Türk Kanunlarında yer almaktadır. Buna göre birçok ülkede özellikle yaşam hakkı ve işkence yasağından hareketle, menşe ülkesine geri gönderildiğinde ölüm cezasına çarptırılma riski taşıyan kişilere, yaygın şiddet, iç karışıklık, silahlı çatışma gibi durumlarda şahsına yönelik ciddi zararlara uğrama ihtimâli bulunan bireylere “tamamlayıcı koruma statüsü” veya “ikincil koruma statüsü” adı verilen statüler çerçevesinde uluslararası korumaya ulaştırma

⁴⁷ Ayrıca bkz. *Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Kılavuz İlkeler*, BM Belge No. E/CN.4/1998/53/Add.2.

çabasında bulunulmuştur (Öztürk, 2017: 205).⁴⁸ Türk kanunlarında bulunan 6458 Sayılı Kanunun 63. Maddesi de ikincil korumayı şöyle tanımlamıştır (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu [YUKK], 2013: 3. Kısım, 1. Bölüm, M.63);

Mülteci veya şartlı mülteci olarak nitelendirilemeyen, ancak menşe ülkesine veya ikamet ülkesine geri gönderildiği takdirde; ölüm cezasına mahkûm olacak veya ölüm cezası infaz edilecek; işkenceye, insanlık dışı ya da onur kırıcı ceza veya muameleye maruz kalacak; uluslararası veya ülke genelindeki silahlı çatışma durumlarında, ayırım gözetmeyen şiddet hareketleri nedeniyle şahsına yönelik ciddi tehditle karşılaşacak, olması nedeniyle, menşe ülkesinin veya ikamet ülkesinin korumasından yararlanamayan veya söz konusu tehdit nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancı ya da vatansız kişiye, statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilecektir.

Şartlı Mülteci kavramı ise başka bir statüsel boşluğu doldurmak maksadıyla geliştirilmiş tanımdır. 6458 Sayılı Yabancılar Kanunu 62. Maddesinde bu tanıma yer vermiştir. Buna göre şu ifadelerle mülteciliğin şartlı boyutu izah edilmiştir. (YUKK, 2013: 3. Kısım, 1. Bölüm, M.62).

Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilir. Üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar, şartlı mültecinin Türkiye’de kalmasına izin verilir.

Geçici koruma ise yine mevzuatta bulunan kurallar çerçevesi dışında bulunan kişilerin aynı zamanda acil bir durumları da bulunuyorsa uygulanan normlardan biridir. Yani geçici koruma uygulamaları toplu biçimde sınırlara varan kişilerin uygulamadaki veya teamüldeki koruma yöntemlerinin kapsamında bulunmayan ve kendine has bir takım özellikler taşıyan bir koruma yöntemidir. İlk defa Yugoslavya’da meydana gelen olaylar sonucu ülkelerini zorunlu bir şekilde terk etmek zorunda olan kişiler için uygulanması ön görülen bir koruma yöntemi olmuştur (Öztürk, 2017: 213). Uluslararası Göç Örgütü’nün Göç Terimleri Sözlüğünde, Geçici Koruma (temporary protection) tanımlaması ise şöyledir (IOM, 2009: 19);

⁴⁸ Ayrıca bkz. <http://www.unhcr.org/protect>

Menşe ülkelerine dönemeyen üçüncü ülke kişilerinden kaynaklanan kitlesel bir akının meydana gelmesi ya da kısa bir süre içerisinde gerçekleşme ihtimali olması durumunda, özellikle söz konusu kişilerin ya da koruma gerektiren diğer kişilerin yararı gözetilerek, sığınma sisteminin etkin işleyişi üzerinde olumsuz etki yaratmadan sığınma sisteminin işletilememesi riski varsa, bu kişilere acil ve geçici koruma sağlamak amacıyla sağlanan istisnai özellikteki prosedür.

Yine Türk hukuk sisteminde 6458 sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK)'da geçici koruma 91. Maddede, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılara geçici koruma sağlanabilir" yönünde bir madde ile ele alınmıştır. (YUKK, 2013: 3. Kısım, 4. Bölüm, M.91).

3.2.1. Mülteci Hukukuna Dair Belge Örgüt ve Süreçler

Bu başlık altında son olarak uluslararası belgelerin, örgütlerin ve süreçlerin yukarıda değindiğimiz kavramlara dair geçmişi incelenecektir. Böylece dünyada uluslararası hukuk düzeninin göçmenlere yönelik hukuki kapsamaları görülecektir. Literatür incelendiğinde söz konusu belgelerin 1951 tarihinden öncekiler ve sonrakiler olmak üzere iki genel başlık altında ele alındığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmada da aynı ayrıma dikkat edilerek uluslararası çapta olan bu belgelerin aktarılmasına özen gösterilecektir. Belgelerin yanında yeri geldikçe ilgili uluslararası veya bölgesel örgütlere ve son olarak yürütülen süreçlere değinilecektir.

Her şeyden önce bu kavramların doğuşuna bakmak gerekir. İlk olarak 17. yüzyılın son çeyreği içerisinde meydana gelen dinsel ve siyasal sebeplere dayalı göç hareketleri tarihte “sığınmacı” teriminin doğuşuna neden olmuştur. Kral 2. Charles tarafından Protestan oldukları için uzun yıllar Fransa'da baskı ve zulüm altında olan *Huguenot'ların*, Fransa'dan kaçışlarına *le Refuge* adı verilmiş ve *réfugié* teriminin ilk defa kullanıldığı görülmüştür.⁴⁹ MÖ 3. yüzyılda İskenderiye'deki Yunan kökenli Yahudi topluluklarının yerlerinden edildiklerini belirten İbranice el yazması olan “Septuagint” te görülen diaspora ifadesi de ilk göç verileri içerisinde sayılmaktadır

⁴⁹ https://www.bbc.com/turkce/cep/izlenim/2012/05/120530_french_in_london.shtml.
“Fransa'nın 6. Büyük kenti Londra” 30.05.12 erişim: 9.10.18

(Erkayhan, 2008: 45). Yine Mekke’de İslamiyet’in doğuşuyla beraber ilk Müslümanların karşılaştıkları baskı ve zulüm karşısında Habeşistan’a (MS.615) ve Medine’ye (MS.622) gerçekleştirdikleri Hicret olayı kendilerini gittikleri memleketlerde koruma altında bulmaları, bir “Medine Sözleşmesi” imzalanarak toplumsal uzlaşma ve hukuki güvence altına alınma gibi birçok boyutuyla kapsamlı halde olan durumu içerdiği için tarihin en önemli göç olaylarından biridir.⁵⁰

Uluslararası ilişkiler alanında ele alınan ilk göç verileri genellikle ülkelerin egemenlik, bağımsızlık veya sınırlarına dair değişiklikler sonucu meydana gelen siyasal, ekonomik ve sosyal içerikli yansımaları bulunan 1. ve 2. Dünya Savaşları ardından görülmüştür. Bu süreçlerin gerçekleştiği dönemlerde din, milliyet, etnik köken veya siyasal ideolojiler zulme uğrama korkusu gereği insanların mülteci konumuna düşmesi için yeterli sebeplerdi. Bu etmenler aracılığıyla gerçekleşen mültecilik durumunu 20. yüzyılda ilk ele alan uluslararası oluşum ise konunun daha çok devletlerarası ikili antlaşmalarla halledileceği anlayışına dayanan bir yapı olmasına rağmen Milletler Cemiyeti olmuştur. İlk olarak 1917 yılında Çarlık Rusya’sında meydana gelen Bolşevik Devrimi ya da diğer adıyla Ekim Devrimi sonucu gerçekleşen göç akınına önlem almak amacıyla mültecilere yönelik bir çalışma yapma fikri doğmuştur. Buradan hareketle 1922’de Rus ve 1924’te “Tehcir” sonrası “Ermeni Mülteciler Kimlik Belgesi Anlaşması” gereği korunmaya alınmıştır. Ayrıca bu fikre binaen Milletler Cemiyeti aracılığıyla Kızılhaç Milletlerarası Komitesi, Dr. F. Nansen tarafından yüksek komiserliğinin yürütüldüğü ve Nansen’in adıyla anılan Milletler Cemiyeti Yüksek Mülteciler Komiserliği’nin kurulmasına ön ayak olmuştur (Alkan, 2002: 18). Bu oluşum aynı zamanda 1. Dünya Savaşı’nın ardından ülkelere dönmek isteyen mültecileri de kapsayacak şekilde güvenli bir yol sağlamak amacıyla “Nansen Pasaportu” adı verilen bir kimlik belgesi geliştirmiştir. Bunun yanında Milletler Cemiyeti’nin 1933 tarihli “Mültecilerin Uluslararası Statüsü” ve 1938 tarihli “Almanya’dan Gelen Sığınmacıların Statüsü” göç konusunda uluslararası belge niteliğine haiz ilk örneklerden bazılarıdır. Fakat bu belgeler çok fazla imzacı devlet bulunduramaması, imzalayan devletlerin de düzenleyici maddelerine yüksek miktarda çekince bırakılması sebebiyle etkisiz kabul edilmiştir. Bunun yanında bireysel anlamda mülteci kavramını ön görmemeleri ve

⁵⁰ www.yardimcikaynaklar.com/hicret-olayi *Hicret Nedir?* erişim: 24.11.2017

mülteciler için uluslararası bir yardım ve koruma imkânı sunmasının dışında uluslararası hukuk anlamında bir katkı sağlamadığı gerekçesiyle hukuki açıdan da yetersiz addedilmektedir (Korkut, 2010: 15).

Diğer bir uluslararası metin “İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (1948) (İHEB)” aracılığıyla elde edilmektedir. Bu belge bazı kaynaklarda bölgesel olarak ele alınmaktadır. Ancak ele aldığı konu itibarıyla ve ulaşmak istediği hedef, küresel boyutta olduğu için uluslararası bir belge şeklinde incelenmiştir. Söz konusu belgede mülteci hakkına dair yapılan yorumla aynı zamanda uluslararası bir belgede göç hukukuna dair kaynak teşkil edilmiştir. Buna göre İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi 14. Madde incelendiğinde şu ifadeler rastlanılmaktadır; “Herkes, zulüm karşısında başka memleketlerden mülteci olarak kabulü talep etmek ve memleketler tarafından mülteci muamelesi görme hakkına sahiptir, bu hak Birleşmiş Milletler prensiplerine ve kötü niyetle çıkar sağlamaya yönelik kullanılamaz.”⁵¹ Bu durum aynı zamanda mülteci konumundaki insanların da haklarının olduğunu en etkili şekilde gösteren bir belgedir. Ancak bu alanda yapılacak ihlallerin denetleyicisi ve cezalandırma gücü olan bir uluslararası düzenleyicisi olmadığı için etkili kabul edilmemektedir.

Diğer yandan Birleşmiş Milletler’in kurulmasıyla beraber “BM Genel Kurulu ve Ekonomik ve Sosyal Konseyi(ECOSOC)” içerisinde örgütlenen ve mültecilere yönelik çalışmalarda bulunan, “Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK-UNHCR)” dünya çapında mülteci sorunlarını çözmek ve mültecileri korumak maksadıyla 14 Aralık 1950’den beri uluslararası faaliyetleri koordine etme ve yürütme görevinde bulunmaktadır. Bu faaliyetlere ilişkin yayımladığı raporlar göçe dair önemli veriler içermektedir. 5 Aralık 1951 tarihinde kurulan “Uluslararası Göç Örgütü (IOM)” ise daha çok hükümetler arası çalışan ve mültecilere yönelik sağlık, ekonomik destek gibi acil durumlarda ve yasal göç türlerini desteklemek amacıyla kurulmuş olan bir uluslararası örgüttür. Aynı zamanda dönemsel olarak yayımladıkları raporlar küresel göç durumunu açıklar

⁵¹, https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948* erişim: 28.9.18

mahiyettedir. Örgütün ilk ismi “Committee for European Migration (ICEM)”dir.⁵² Ayrıca BMMYK-UNHCR’den önce üç yıllık geçici bir görev üstlenerek 1946 yılında mültecileri menşei ülkeye geri dönüşten çok üçüncü ülkeye yerleştirmeye çabalayan bir Uluslararası Mülteci Örgütü (IRO) de bulunmaktadır. Fakat yetersiz bulunarak yerine UNHCR kurulmuştur. Bir diğer örgüt ise 1961 yılında faaliyetlerine başlayan ve asıl amacı insan hakları ihlallerini engellemek olan Uluslararası Af Örgütü(Amnesty International)’dür. Mevzu bahis insan haklarını korumak olduğu için bu örgüt tarafından mülteci ve sığınmacıların haklarını da korumak amacıyla çeşitli raporlar ve tavsiye belgeleri ileri sürülmektedir. Bugün itibariyle 216 ülke ve bölgede 7 milyondan fazla üyesiyle bu anlamda en etkili örgütlerden biri olarak kabul edilmektedir.⁵³

Fakat bir dönüm noktası kabul edilen “1951 Tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme” ya da namı diğer “1951 Cenevre Sözleşmesi” temelde mültecilerin hukuki konumunu ele almasına rağmen bundan önceki belgeleri de kapsayacak nitelikte bir belge olmuştur. Bu belge aynı zamanda ülkeler tarafından en fazla kabul gören uluslararası belgelerden biridir. Birçok ülkenin hukuk sistemine de entegre edilmiş bir belge özelliğine haizdir. Bu belgede 1951’den önceki metinlerde yer alan mülteci tanımlarına yer verilmekle birlikte siyasi mültecilerin ve Batılı değerlere saygılı kişilerin dışındaki mültecileri kapsayacak niteliği görülmemektedir. Yani coğrafi sınır ayrımı bulunmaktadır. Yine de uluslararası mülteci hukuku koruyuculuğu bakımından bağlayıcılığı olan tek referans kaynağı olarak görülmektedir. Ayrıca BMMYK Tüzüğü’nde yapılan mülteci tanımı da bu belgede referans alınmıştır. İlgili ifadeler sözleşmenin 1. Bölümünün A bendinde yer almaktadır. Böylece hem kapsamı hem de tanımı yapılan mülteci statüsünün çerçevesi çizilmiştir. Buna göre 1951 Tarihli Birleşmiş Milletler Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair Sözleşme metninde mülteci kavramı (BMMYK Türkiye Temsilciliği, Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi, 1A(2) Maddesi);

(1) 12 Mayıs 1926 ve 30 Haziran 1928 Düzenlemeleri veya 28 Ekim 1933 ve 10 Şubat 1938 Sözleşmeleri, 14 Eylül 1939 Protokol ya da Uluslararası Mülteci Örgütü

⁵² www.goc.gov.tr/mobilicerik3/uluslararasi-kuruluslar_363_392_394 Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK-UNHCR) ve Uluslararası Göç Örgütü(IOM). erişim: 8.10.18

⁵³ <https://www.amnesty.org.tr/icerik/biz-kimiz> erişim: 8.10.18

Tüzüğü'ne göre mülteci sayılan; Uluslararası Mülteci Örgütü tarafından, faaliyette bulunduğu dönem içinde alınmış mülteci sıfatını vermeme kararları, bu bölümün 2. fıkrasındaki koşullara sahip olan kimselere mülteci sıfatının verilmesine engel değildir;

(2) 1 Ocak 1951'den önce meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa ve bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen her şahsa uygulanacaktır.

Görüldüğü üzere baskı ve zulme yol açan sebepler, haklı nedenlere dayalı korku, kendi ülkesinin dışında bulunmak ve bu yüzden bazı haklardan mahrum kalmak ilgili tanımda üzerinde durulan hususlar olmuştur. Bunun yanında belgenin evrensel boyutta bir nitelik kazanmasını önleyecek engeller de bulunmaktadır. Bu engellerden birisi tanımı yapılan mülteciliğin kapsadığı sürecin darlığıdır. 2. Dünya Savaşı sonrası kurulan BM (1945) ve 1951 Cenevre Sözleşmesine kadar olan mülteci tanımları değişen ve dönüşen dünya düzenine uygun halde değildi. Özellikle uluslararası arenada geliştirilen ilişkiler daha önce de değindiğimiz yeni tehditleri ve vaatleri doğurmakta bu da göç hareketlerine çeşitlilik kazandırmaktadır. Fakat Sözleşme bu değişiklikleri ön görecektir bir yaklaşıma sahip olmamıştı. Ayrıca mülteci statüsünün kişinin mülteci olduğuna dair farkındalığa bağlı olduğu bundan önceki sürecin göz ardı edildiği gözlemlenmiştir. Bunun yanında Sözleşmede coğrafi çekince hakkının bulunması özellikle mülteci statüsünün Avrupa kıtasında yaşayan insanlara öncelikli olduğu durumunu getirmiştir. Böylece imzacı devletler sorumluluk alanlarını bu sınırlı alana göre açıklamıştır. İşte bu sebeplerden ötürü kişilerin herhangi bir sınırlama olmaksızın Sözleşme kapsamına giren mültecilere tanınan uluslararası korumadan yararlandırılmaları maksadıyla daha fazla kapsayıcı bir tanıma ulaşmak adına Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü imzalanmıştır. Bu protokol 1951 Sözleşmesine eksiklikleri gidermek amacıyla ek olarak gündeme alınmış ve Soğuk Savaş yıllarında patlak veren göç akınlarına dair çözüm bulmak düşüncesiyle geliştirilmiştir.

1951 Cenevre Sözleşmesine Ek Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1967 Protokolü, her şeyden önce dünyadaki tüm mültecilere ayırım gözetilmeksizin eşit muamele ve adil yaklaşım çerçevesiyle geliştirilmiştir. Elbette bu duruma haklı

koru sebepleri olmayanlar, terörist eylemler amacıyla ya da faaliyetinde olanlar veya hukuki anlamda artık korunmaya muhtaç konumda olmayanlar dâhil değildir. Bu kişiler 1967 değişikliğiyle hazırlanan Sözleşmenin 1. Maddesindeki (C) bendinde sıralanmıştır. Protokol, 1951 sözleşmesinin temel iskeletini korumakla beraber yetersiz görülen alanlarda düzenlemeye gitmiştir. Bunlardan biri mülteci tanımı yapılırken kullanılan “1951 tarihinden önce Avrupa’da meydana gelen olaylar” ifadesinin yerine “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da veya başka bir yerde meydana gelen olaylar” durumundaki kişileri kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Bu şekilde dünyanın her yerinde mülteci konumuna düşen insanların bu haktan yararlanması sağlanmak istenmiştir. Fakat bu duruma zıt bir şekilde siyasi baskıların etkisiyle de coğrafi çekince bırakılmaya devam edilmiştir. Coğrafi çekinceye dayanak olarak 1969 Antlaşmalar Hukukuna İlişkin Viyana Sözleşmesinin 2(1)(d) Maddesi ileri sürülmektedir. Bu maddeye göre çekince; “Bir antlaşmayı imzalarken, onaylarken, kabul ederken, tasdik ederken veya antlaşmaya katılırken, antlaşmadaki belirli hükümlerin ilgili devlet açısından hukuki geçerliliğini hariç tutan veya değiştiren aynı zamanda herhangi bir şekilde veya isimle anılan tek taraflı beyan” olarak tanımlanmıştır (IOM, 2009: 2). Aslına bakılırsa siyasi baskı, güvenlik politikaları ve ulusal çıkarların coğrafi çekince gibi çekince hakkını muhafaza etmesi Viyana Sözleşmesini de etkilemiş gözükmemektedir. Bu durum iki belge arasındaki tarihsel farktan da anlaşılmaktadır. Bunlara rağmen 1951 Sözleşmesi ve bu sözleşmenin 1967 Protokolü günümüzde mülteci hukuku için en gelişmiş ve en kapsamlı belge kabul edilmektedir. Benzer şekilde yapılan küresel ve bölgesel tüm belgelere referans olan bu kaynak, dünya devletlerinin yarısından fazlası tarafından onay görmüş ve kabul edilmiştir.

Hukuki anlamda bölgesel çalışmaların da varlığı söz konusudur. Bu tür çalışmalar gerek coğrafi sınırları gerekse yaptırım alanını göz önünde bulundurduğumuz zaman bölgesel düzeyde kalmıştır. Örneğin, 1952 Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) her ne kadar İnsan Hakları Evrensel Beyanname’sinin gereklerini yerine getirmek amaçlı kurulsun da Avrupa Konseyi üyelerince üzerinde mutabakat sağlanan bir belge olduğu için bölgesel çapta kalmıştır. Özellikle geri göndermeme yasağı, insanlık onurunu, haysiyetini ve sağlığını koruyucu önlemler

alması gibi durumlar neticesinde mültecilerin korunmasına dair hukuki katkı sağladığı söylenebilir.

Bir diğer bölgesel belge, değişen ve dönüşen dünya düzeninde bağımsızlıklarını kazanan Afrika ülkelerinde zorunlu bir hal almıştır. Bağımsızlık mücadeleleri elbette ciddi hukuki sorunları da beraberinde getirmektedir. Özellikle savaş ortamının doğduğu bir yerde korumaya muhtaç insanlar ve bu insanları da kapsayacak şekilde yeni bir mülteci hukuku güncellemesi gerekmektedir. Nitekim söz konusu dönemde Afrika'dan gelen iltica talepleri nevi şahsına münhasır farklılıklarla diğerlerinden ayrı görülmüştür. İşte böylesi bir ortamda gerekli olan düzenleme Afrika Birliği Örgütü tarafından 1969 yılında Afrikalı Mültecilerin Özel Yönlerini Düzenleyen Sözleşmedir. Bu durumla birlikte uluslararası alanda mülteci tanımına daha geniş bir kapsam kazandıran tanımlama yapılmıştır. Bu tanıma göre Mülteci, kendisini ülkesinden ayrılmaya iten dışarıdan gelen saldırı, işgal, yabancı egemenliği tehlikesi veya kamu düzenini ciddi biçimde bozan olaylar gibi etmenler aracılığıyla mağduriyet yaşayan kişi olarak ele alınmıştır. Böylece bağımsızlık, egemenlik, özgürlük amacıyla gerçekleşen savaş veya iç çatışmalar gibi etmenler haklı sebeplere bağlı zulüm korkusu nedeni aranmaksızın mülteci statüsü verilmesi durumunu genişletici boyuta taşımıştır (BMMYK, 2001: 13).

Değınmemiz gereken bir diğer bölgesel belge Latin Amerika Ülkelerini kapsayan ve yine bağımsızlık mücadeleleri sonucu yaşanan sığınmacı ve mülteci olaylarıyla ilgilidir. Özellikle 1970 ve 1980'li yıllarda Orta Amerika Ülkelerinde vuku bulan ve kitlesel mülteci akınlarıyla sonuçlanan siyasi olayların ardından hukuki düzenlemeyi sağlamak amacıyla 1984 yılında bölgede öncü konumda olan Kolombiya-Cartagena Bildirisi 1951 Sözleşmesine bağlı kalmak koşuluyla yeni bir düzenleme önerisinde bulunan bölgesel bir bildiridir. Bildiri Afrika Birliği Örgütü Sözleşmesinde olduğu gibi genel şiddet, dışarıdan gelen saldırı, kamu düzenini önemli ölçüde bozan olaylar, yoğun insan hakları ihlalleri veya iç çatışmaya varacak diğer koşullar nedeniyle, güvenlik, özgürlük ve en önemlisi yaşam koşulları tehdit altında olduğundan ülkelerinden kaçan kişilerin hukuki durumunu mülteci tanımına almak önerisinde bulunmuştur. Böylece özellikle özgürlük durumu üzerinden insanların menşei ülkelerindeki konumu dikkate alınarak mültecilik kavramı

açıklanmıştır. Aynı zamanda bildiri bağlayıcı özelliklere sahip olmasa bile birçok ulusal anayasa metninde uyumluluk için çaba harcanmıştır (BMMYK, 2001: 13-14).

1993 yılında Avusturya ve İsviçre'nin ön ayak olarak kurduğu "Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD)" ise BM gözlemci statüsünde bulunan ve hükümetlere ve hükümetler üstü kuruluşlara göç politikaları üreten bir kurumdur. Temel amacı yenilikçi, kapsamlı ve sürdürülebilir göç politikalarını teşvik etmek ve Avrupa'daki hükümetler veya örgütlerle hizmet birliği işlevini yürütmektir. Merkezin sunduğu politikalar küresel göç durumunun değişim ve dönüşümünü izah etmeye yarayan önemli belgelerdendir.⁵⁴

Bir diğer belge 1994 yılında Arap Ülkeleri Birliği Konseyi tarafından kabul edilen Arap Devletlerinde Mültecilerin Durumunu Düzenleyen Arap Sözleşmesi'dir. Dini ve kardeşlik bağlarının ön plana alındığı belgede 1992 yılındaki Kahire Bildirisi referans alınmıştır. Bunun yanında 1967 protokolüyle 1951 Sözleşmesinin mülteci tanımına ek olarak "doğal afet ya da yıkıcı olayların meydana gelmesi nedenleri" göç sebebi olarak vurgulanmıştır. Ayrıca tanım kapsamı da artmış bulunmaktadır (Korkut, 2010: 23).

Bu belgelere ek olarak 1977 Tarihli Avrupa Konseyi Ülkesel Sığınma Bildirisi'ne de değinmekte fayda vardır. Özellikle kendinden önceki metinleri referans olarak görmesiyle hukuki açıdan sağlam temellere oturan bu bildiri de ayrıca Avrupa Konseyi üyesi devletlere ülkelerinde sığınma talebinde bulunan kişilere "eşitlik" ve "insani tutum sergilenmesi" bakımından önerileri değerli bulunmaktadır (Korkut, 2010: 20-21). Barışçıl, insani ve saygı ortamının ev sahibi ülkelere tesis edilmesi hukuki açıdan artı değer olarak görülmeli ve mültecilerin, sığınmacıların ve göçmenlerin de bir insan olduğu vurgusunu yapmasıyla bu bildiri de değer açısından ilk sayılmalıdır.

Bir başka atılım, 1951 Sözleşmesini günümüz dünya şartlarına uygulamak, dönüşümü ve değişimi hükümetler arasında diyalog ve işbirliği çerçevesinde görüşerek düzene koymak amacıyla 2000 yılında BMMYK, Uluslararası Koruma adına Küresel İstişare sürecini programa koymuştur. Buna göre 1967 Protokolüne ek

⁵⁴ www.goc.gov.tr/mobilicerik3/uluslararasi-kuruluslar_363_392_394 Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD), erişim:8.10.18

1951 Cenevre Sözleşmesi'ne taraf olan ülkelerden bakanlar, güvenlik uzmanları ve STK'ların öneri ve tavsiyeleriyle “Koruma Gündemi” belirlenmekte böylece mültecilere yönelik koruma tedbirleri üzerine politikalar üretilmektedir. Ayrıca bu kararlar ulusal mevzuata da uygulanmaktadır.

Son olarak üzerinde durmamız gereken belge, göçü kontrol altında bulundurma çabası ya da kendilerinden talep edilecek sığınma oranlarını minimum seviyeye çekecek politikalar geliştirme maksadıyla bilhassa Avrupalı devletlerin 2. Dünya Savaşı'ndan sonra geliştirdiği Geri Kabul Anlaşmalarıdır. GKA (readmission agreement), “Düzensiz durumdaki yabancıların anavatanlarına veya geçiş ülkesine geri gönderilmeleri için devletlerin izlemeleri gereken usulleri öngören işbirliği anlaşması olarak ele alınmaktadır.” (IOM, 2009: 21). Bu durum özellikle yasa dışı bir şekilde başka bir ülkeye geçen kişilerin ülkelere gönderilme hususunda mağduriyet yaşamamaları ve böyle bir olayın tekrarlanmaması için caydırıcı etki bulundurması bakımından önem arz etmektedir. Nitekim anlaşmalarda başka taraf ülkelere yer verilmesinin ve diğer uluslararası belgelere uyumluluk sağlamanın diğerlerinde olduğundan daha kolay olması bakımından geri gönderme anlaşmalarının tercih edilmesi daha sık karşılaşılan bir durumdur. Bu durum kaçak göçmenleri geldikleri ülkeye geri gönderme hususunda bir mevzuat veya uluslararası belge ile bağlayıcılığı bulunan bir karar olmadığı vakit daha değerli olmaktadır (Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul Anlaşmaları, 2012: 29). Bugün AB'nin göç politikalarında en etkili araçlarından biri GKA'dır.

Öte yandan bazı “süreçler” yoluyla yürütülen uluslararası çalışmalara ve göç hukukuna dair belgelere referans sağlayacak verilere ulaşmak mümkündür. Bu yürütülen süreçlerin bölgesel olduğu kadar uluslararası nitelikte olabilecek katılımcılara ulaştığı da görülmektedir.

Düzenli göç için kapsamlı ve sürdürülebilir sistemler geliştirmeyi amaçlayan, elliden fazla hükümet ve on uluslararası örgütün oluşturduğu danışma usulüne dayalı bir forum olan “Budapeşte Süreci” bu süreçlerden biridir.⁵⁵ Düzenli ve düzensiz göç,

⁵⁵ Katılımcı Ülkeler: Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kırgızistan, Letonya, Lihtenştayn, Litvanya, Lüksemburg, Makedonya, Malta, Moldova, Karadağ, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya,

iltica, vize, insan ticareti, göçmen kaçakçılığı ve geri kabul gibi konularda bilgi ve en iyi uygulamaların paylaşımı amacıyla şekillendirilmiştir. Budapeşte Süreci, tüm ilgili devletlere ve göç alanında faaliyet gösteren tüm uluslararası kuruluşlara açık olan esnek bir hükümetler arası oluşumdur. Öte yandan 1991 yılında Avrupa’da artan düzensiz göç baskılarına karşı ortak önlemler üzerinde çalışmak için tertiplenen ve Almanya tarafından başlatılan bir süreçtir. Budapeşte Süreci’nde katılımcı ülkeleri desteklemek, uluslararası işbirliği mekanizmalarını sürdürmek ve geliştirmek ve somut çıktılar üretmek amacıyla; Bakanlar Konferansı, Yüksek Düzey Yetkililer Toplantısı ve Çalışma Grubu Toplantıları olmak üzere üç tür toplantı gerçekleştirilmektedir. Bunun yanında pilot projeler geliştirilmektedir. Son olarak Budapeşte Süreci üç tarihsel dönemden teşkil olmuştur. Bu dönemler;⁵⁶

Orta Avrupa ile o zamanlar AB çerçevesi dışında olan Doğu Avrupa ülkelerinin yanı sıra Güneydoğu Avrupa ülkeleri ile işbirliğine gidildiği 1993-2003 yılları arasındaki birinci dönem.

Bağımsız Devletler Topluluğu ülkelerinin Budapeşte Süreci işbirliği çerçevesinde bulunduğu 2003-2009 arasındaki ikinci dönem.

Bölgesel bir yaklaşım ile Afganistan, Bangladeş, Çin, İran, Irak ve Pakistan’ı (İpek Yolu) kapsayan yeni bir genişleme dalgası oluşturan ve 2010’dan beri devam eden üçüncü dönemdir.

Bir diğer süreç, göç yönetimi ile ilgili politikaların tartışıldığı, diyalogların gerçekleştirildiği ve Ocak 2009 - Haziran 2011 yılları arasında uygulanan “Göç Ortaklıkları Kurma Projesi”nden (BMP) alınan olumlu geri dönüşler üzerine uygulamaya geçirilen siyasi bir atılım olan “Prag Sürecidir”. BMP’nin Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısı Nisan 2009’da Prag’da gerçekleştirilmiş bu yüzden sürecin adı böyle anılmıştır. Avrupa Birliği, Schengen Bölgesi, Batı Balkanlar, Merkezi Asya Ülkelerine ek olarak Rusya ve Türkiye’nin de içinde bulunduğu 50 devlet⁵⁷ tarafından teşkil olan oluşum en son 3. Bakanlar Konferansı’nı 19-20 Eylül 2016

İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Özbekistan. İpek Yolu Bölgesine Yeni Katılan Ülkeler: Afganistan, Irak ve Pakistan. Gözlemci Ülkeler: Avustralya, Bangladeş, Kanada, Çin, Hindistan, İran ve ABD.

⁵⁶ <http://www.goc.gov.tr/icerik6/budapeste-sureci> 576 577 578 icerik Budapeşte Süreci, erişim:8.10.18; ayrıntılı bilgi için; <https://www.budapestprocess.org/>

⁵⁷ Prag Süreci üye devletleri; Arnavutluk, Ermenistan, Avusturya, Azerbaycan, Belarus, Belçika, Bosna Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Güney Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Fransa, Gürcistan, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İrlanda, İtalya, Kazakistan, Kosova, Kırgızistan, Litvanya, Lihtenştayn, Litvanya, Luxemburg, Makedonya Cumhuriyeti, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Moldova, Romanya, Rusya Federasyonu, Sırbistan, Slovakya, Slovenya, İspanya, İsveç, İsviçre, Tacikistan, Türkiye, Türkmenistan, Ukrayna, Birleşik Krallık ve Özbekistan’dır.

tariflerinde Slovakya'nın Bratislava kentinde gerçekleştirilmiştir. Prag Surecinin beş yillik(2017-2021) yeni doneminde yapılacak alışmalar 3. Bakanlar Konferansı Ortak Bildirisi'nde onaylanmıştır. Buna gore go alanında 7 pilot projenin uygulanması, go profilinin ve etkileşimli evrimii Doğu Go rotası ile ilgili(i-Map) haritanın geliştirilmesi ve Prag Sureci ulusal irtibat noktaları arasında işbirliğinin gulendirilmesi Prag Sureci Hedeflenen Girişiminin (PPTI) en önemli hedefleri olarak belirlenmiştir. Bunun yanında Düzensiz gonn önlenmesi ve mücadele edilmesi, geri kabul, gönüllü geri dönüş ve sürdürülebilir yeniden uyumlaştırma süreçlerinin teşvik edilmesi, özellikle emek gone vurgu yapılarak düzenli goe ve insan hareketliliğine yöneltme, yasal olarak ikamet eden gomenlerin ev sahibi toplumla entegrasyonunun teşvik edilmesi, go ve hareketliliğin kalkınma için pozitif bir güce dönüştürülmesi, iltica ve uluslararası koruma alanında kapasitelerin geliştirilmesi gibi çalışmalar da gözlemlenmiştir.⁵⁸

Go konusunda bölgesel iştişare sureci oluşturmak için bir bildiri ile faaliyetlerine başlamış bir diğer süreç olan "Almatı Sureci", Orta Asya'da ve daha yaygın olarak bölgedeki karışık go dinamiklerinden ve farklı nedenlerle gerçekleşen go eylemlerinden kaynaklanan çeşitli sorunların üstesinden gelmeyi amaçlamaktadır. "Birinci Bölgesel Uluslararası Go ve Mültecilerin Korunması Konferansı" 15-16 Mart 2011 tarihinde Kazakistan'ın başkenti olan Almatı'da gerçekleştirilmiş olup, "Almatı Deklarasyonu" oybirliğiyle konferans olarak kabul edilmiştir. Deklarasyon, uygulamada olan konferansın sonuçlarını aktarmak ve ortak endişe duyulan konularda pratik işbirliği ve bölgesel diyalogu geliştirmeyi amaçlamaktadır. Deklarasyon sürdürülebilir diyalog ve go konuları, mülteci koruma sorunları hakkındaki bilgi alişverişinin sağlanmasını geliştirmek, karar vericiler ve taraflar arasında Orta Asya'daki gonn nedenleri, boyutları, modelleri, gelecek eğilimleri ve etkileri üzerinde ortak bir anlayışı geliştirmek, goe konu olan insanlar için ulusal ve bölgesel düzeyde uyumlu, kapsamlı ve farklılaşmış politikaların geliştirmek, go ve mülteci koruma mevzularının yönetimi için devlet kapasitelerini artırmayı amaçlayan proje temelli faaliyetleri geliştirmek gibi hedefleri barındırmaktadır. ye lkeler olarak Afganistan, Azerbaycan, Kazakistan,

⁵⁸ http://www.goc.gov.tr/icerik6/prag-sureci_576_577_579_icerik Prag Sureci, erişim: 8.10.18. Ayrıntılı bilgi için <https://www.pragueprocess.eu/en/>

Kırgızistan, Pakistan, Tacikistan, Türkiye ve Türkmenistan sayılabilir. İran gözlemci ülke statüsünde bulunurken 2011 ve 2013 Bakanlar Konferanslarına katılan diğer devletler; Çin, Fransa, Japonya, İrlanda, Filistin, Rusya, İsviçre, Ukrayna, Birleşik Krallık ve ABD şeklindedir. Son olarak bu süreç aracılığıyla düzensiz göç, göç, sınır yönetimi ve güvenlik, insan ticareti ve insan kaçakçılığı, göçmenlerin insan hakları, sığınmacılar ve mülteciler, göç ve iklim değişikliği, işçi göçü, göç ve kalkınma, göç ve sağlık, göç politikaları ve araştırmaları ayrıca karma göç eylemleri gibi faaliyet alanları belirlenmiştir.⁵⁹

Bir başka yürütülen süreç, 2002 yılında kurulan ve Avusturya ve Endonezya'nın ev sahipliğini yaptığı bir bölgesel bakanlar toplantısında teşkil olan "Bali sürecidir." İnsan kaçakçılığı, insan ticareti ve diğer ilgili suçlara bölgesel farkındalığı arttırmak amacıyla 48'in üzerinde üye devlet ve Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Örgütü, Birleşmiş Milletler Uyuşturucu ve Suç Örgütü gibi uluslararası örgütlerin de bulunduğu bir süreçtir.⁶⁰ Bali Sürecinin temel hedefleri şunlardır:⁶¹

- 1) Daha etkili bilgi ve istihbarat paylaşımının geliştirilmesi,
- 2) Bölgesel kolluk kuvvetleri arasında geliştirilmiş işbirliğini artırarak, insan kaçakçılığı ve ticareti şebekelerini caydırmak ve mücadele etmek,
- 3) Yasadışı hareketleri tespit etmek ve engellemek amacıyla sınır ve vize sistemlerinde geliştirilmiş işbirliği sağlamak,
- 4) Bu faaliyetleri caydırıcı boyutlarla engellemek ve buna yatkın kişileri uyarmak amacıyla toplumda farkındalığı arttırmak,
- 5) Düzenlemelere uyumlu eylemlerin sonuçlandırılması yoluyla insan kaçakçılığı ve insan ticaretini caydırmak ve bir strateji olan geri dönüşün etkinliğinin geliştirilmesi,
- 6) Yasadışı göçmen ve insan ticareti mağdurlarının kimliğinin ve milliyetinin doğrulanması konusunda işbirliği,
- 7) İnsan kaçakçılığı ve ticaretini bir suç olarak kabul eden ulusal mevzuatların yürürlüğe girmesi,

⁵⁹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/almati-sureci_576_577_1099_icerik *Almati Süreci*, erişim: 8.10.18

⁶⁰ Üyeler: Afganistan, Avustralya, Bangladeş, Bhutan, Brunei, Kamboçya, Çin, Kuzey Kore, Fiji, Fransa, Hong Kong, Hindistan, Endonezya, İran, Irak, Japonya, Ürdün, Kiribati, Laos, Makau, Malezya, Maldivler, Moğolistan, Nepal, Yeni Zelanda, Myanmar, Nauru, Pakistan, Filipinler, Papau Yeni Gine, Güney Kore, Samoa, Singapur, Solomon Adaları, Suriye, Sri Lanka, Tayland, Timor, Tonga, Türkiye, Vanuatu, Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Vietnam. IOM, UNHCR, UNODC.

Diğer Katılımcı Ülkeler: Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Avrupa Komisyonu, Finlandiya, Almanya, İtalya, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Rusya, Güney Afrika, İspanya, İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık.

Uluslararası Kuruluşlar: APC, ICMPD, IGC, IFRC, ICRC, INTERPOL, ILO, UNDP, Dünya Bankası.

⁶¹ http://www.goc.gov.tr/icerik6/bali-sureci_576_577_1100_icerik *Bali Süreci*, Erişim:8.10.18. Ayrıntılı bilgi için <http://www.baliprocess.net/>

- 8) Özellikle kadın ve çocuklardan oluşan insan ticareti mağdurlarına uygun koruma ve yardım sağlanması,
- 9) Devletlerarasında yasal göç fırsatlarının artırılarak yasadışı göçün temel nedenleriyle başa çıkma konusundaki dikkati geliştirmek,
- 10) Mülteciler Sözleşmesi'nin ilkelerine uygun olarak, sığınma yönetiminde en iyi uygulamaları benimsetebilmek amacıyla ülkelere yardımdır.

Ayrıca bu süreçte belirli bir amaca yönelik oluşturulmuş 2 Ad Hoc grup bulunmaktadır. Bunlardan biri gerçekleştirilen toplam altı Bakanlar Toplantısı içerisindeki Üçüncü Bali Bakanlar Toplantısında Nisan 2009 yılında kurulmuştur. Amacı insan kaçakçılığı, insan ticareti ve insanların düzensiz hareketi hakkında gelecekteki bölgesel işbirliğini bilgilendirmeye yönelik pratik önlemleri geliştirmek ve sürdürmektir. Diğer de Mart 2011'de, Bölgesel İşbirliği Çerçevesi, düzensiz göçmen hareketinin ve sığınma taleplerinin, mülteciler için uzun vadeli çözümler, sürdürülebilir geri dönüş ve koruma için insan kaçakçılığını girişimlerinin hedeflenmesine cevaben bölgesel gelişmeyi desteklemek için kurulmuştur. Buna binaen resmi olarak 10 Eylül 2012'de Bangkok'ta "Bölgesel Destek Ofisi" Bölgesel İşbirliği Çerçevesi uygulamasını kolaylaştırmak için, kurulmuştur. Ofis, mülteci koruma ve uluslararası göç hakkında devletlerarasında koordinasyon ve bilgi alışverişi sunmaktadır.

"Lahey Süreci" değinmemiz gereken bir diğer oluşumdur. Bu sürecin temelleri 1999'da gayri resmi bir formda insan hakları ve kalkınma üzerine atılmıştır. Ardından 2002 yılında "Mültecilerin Geleceği ve Göç Politikaları Lahey Deklarasyonu" yayınlanmıştır ve o dönem BM tarafından da onaylanmıştır. "Lahey Mülteciler ve Göç Süreci" göç ve mülteci sorunlarına çözüm aramak için paydaşları, sivil toplum örgütlerini, kamu kurumlarını bir araya getirmekte ve bağımsız kar amacı gütmeyen bir platform olarak addedilmektedir. Lahey Sürecinin teşkilat yapısı, Lahey Kulübünün altında yer alan genel kurul, yönetim kurulu ve sekreterlikten teşkil olmaktadır. 2003 yılında ise Lahey Grubu resmi olarak Lahey şehri belediye başkanlığı tarafından oluşturulmuştur. 2005 yılında Hollanda'da kar gütmeyen bir kuruluş olarak kabul edilmiştir. Sonrasında ise birçok taraf ülke tarafından Sürece üyelik gerçekleşmiştir.⁶² Lahey Süreci, göç hareketleri üzerinde insanların tam olarak

⁶² Ürdün, Bosna Hersek, Nijerya, Danimarka, İsviçre, Filipinler, Fransa, Belçika, Türkiye, Hindistan, Kanada, Hollanda, Tayland, Birleşik Krallık, İspanya, İsrail, Norveç, Avusturya, ABD, İrlanda, Arjantin, Almanya, Polonya, Portekiz, Güney Afrika, Sierra Leone, Afganistan Lahey kulübünün üyeleridir.

yerleştirilme çalışmalarını başlatmıştır. Ayrıca, emek göçü ve şehirleşme arasındaki ilişki nedeniyle Lahey süreci, göç ile ilgili mevzularda gelişmekte olan, yapıcı, uygulanabilir anlayış içerisinde iş sektörünün ve şehirlerin rolüne vurgu yapmaktadır. Bunun yanında Süreç, mültecilerin sosyal gelişmelerine, kültürel zenginlik ve farklılıklara katkıda bulunmak gibi birkaç vizyon belirlemiştir. Lahey Sürecinin içerisinde bazı hedefler mevcuttur. Bunlar;⁶³

Yerel, bölgesel ve küresel bütün düzeylerde göç konusunda etkilenen ve etkileyen bütün paydaşların bütünü temsil eden kapsamlı bir ağ oluşturmak,

Bütün paydaş gruplar arasında ve içinde yapıcı iletişimi kolaylaştırmak ve arttırmak,

Göç algısında olumlu gelişim için paydaş ortamında ve var olan ağlarda daha bilgilendirilmiş farkındalık ve sözleşme yaratmak,

Göç alanındaki konular ve araştırmalar temelinde güçlü bilgi oluşturmak,

En iyi uygulamalara erişimi sağlayarak pratik çözüm politikalarını hızlandırmak,

İletişim ağı dışında bulunan gözetim, tespit, koordinasyon, öncelik, değişim ve dağıtım vasıtasıyla göç alanında araştırma ve sorunlara güçlü bir bilgi tabanı oluşturmak,

Kaynakların ve uzmanların koordinasyonu yardımıyla meseleleri soru şeklinde paydaşlara gönderilerek faydalı ve sıralı hareketliliği mümkün kılan uygulanabilir çözümleri geliştirmek,

Küresel çevrede ve değişen iletişim ağının esnekliğini sağlayan sürdürülebilir teşkilat modelini sağlamak.

Son olarak 2006 yılının Haziran ayında göç ve kalkınmadan sorumlu Avrupa ve Afrika'nın bakanları Fas'ın başkenti Rabat'ta bir araya gelerek "Rabat Sürecini" başlatmışlardır. Bakanlar, iyi yönetilen göçün Afrika ve Avrupa'da bireyler ve devletler için bir fırsat temsil ettiğine dair güçlü bir inanca dayanarak bu çalışmaya odaklanmışlardır. Ayrıca göç yönetimini; yoksullukla mücadele, sürdürülebilir kalkınmayı artırma, göçmen ve mültecilerin hakları ve onuruna saygı göstermekle birlikte ele alınacak bir program olarak görmüşlerdir. Rabat Süreci; Batı ve Merkez Afrika'dan gelen göçmenlerin kaynak, transit ve hedef ülkeleri arasında dengeli, pragmatik ve operasyonel işbirliği mekanizmasını başlatmıştır. Avrupa-Afrika Bakanlar Konferansı stratejik hedefleri belirlerken, 60'dan fazla ülke ve kuruluş, teknik ve kıdemli memurlar toplantısında göç ve kalkınma sorunlarını tartışmak

⁶³ http://www.goc.gov.tr/icerik6/lahey-sureci_576_577_1101_icerik Lahey Süreci, erişim: 8.10.18

amacıyla düzenli aralıklarla toplantılar gerçekleştirmektedir.⁶⁴ Bugüne kadar dört kez Bakanlar Konferansı gerçekleştirilmiştir. Son gerçekleştirilen “Roma Programı (2015–2017)” kapsamında; hareketliliği ve yasal göçü düzenlemek, sınır yönetimini artırmak ve düzensiz göçle mücadele etmek, göç ve kalkınma arasındaki birlikteliği güçlendirmek ve uluslararası korumayı artırmak gibi hedefler belirlenmiştir.⁶⁵

Bu bölümü bitirmeden dünyada göç üzerine gerçekleştirilen en geniş içerikli forum olan “Küresel Göç ve Kalkınma Forumuna (GFMD)” da değinmek gerekir. 1994 yılında Kahire’de “BM Nüfus ve Kalkınma Konferansı” ile ilk kez uluslararası kamuoyunda göçün kaynak ve hedef ülkelerin kalkınmalarına katkıları dile getirilmiş, ardından 2003 yılında dönemin BM Genel Sekreteri Kofi Annan’ın girişimiyle kurulan “Uluslararası Göç Küresel Komisyonu” ile konu üzerine daha yoğun bir şekilde eğilme hedeflenmiştir. Bu iki önemli gelişmenin ardından 2006’da, Küresel Göç ve Kalkınma Forumu (GFMD), New York’ta Birleşmiş Milletler binasında gerçekleştirilen ve bu alanda Birleşmiş Milletler çatısı altında düzenlenen ilk önemli toplantı olma niteliği taşıyan "Uluslararası Göç ve Kalkınma Konusunda Yüksek Düzeyli Diyalog Toplantısı (High-Level Dialogue on International Migration and Development)" sırasında ortaya atılmıştır. Görüşmeler sonrasında ilgili konuların daha sistemli ve derinlemesine tartışılabileceği bir "küresel forum" oluşturulması fikri üzerinde uzlaşıya varılmıştır. Forum, gayri resmî yapıda, gönüllü katılıma açık, devletler arasında işbirliğini teşvik edecek bir süreç halindedir. Alanındaki en kapsamlı diyalog platformu olan Forum, doğrudan BM bünyesinde olmamakla birlikte Örgütle sıkı ilişkiler içerisinde. Forum toplantılarına ilişkin raporlar Genel

⁶⁴ Rabat Süreci Yürütme Kurulu: Belçika, Burkina Faso, Avrupa Komisyonu, Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS), Ekvator Ginesi, Fransa, İtalya, Mali, Fas, Portekiz, Senegal ve İspanya.

Sürecin Diğer Üyeleri: Afrika: Cezayir (gözlemci), Tunus, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti, Çad, Kongo, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Gabon, Benin, Burkina Faso, Yeşil Burun Adaları, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine-Bissau, Liberiya, Moritanya, Nijer, Nijerya, Sao Tome and Principe, Sierra Leone ve Togo.

Avrupa: Avusturya, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs Cumhuriyeti, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Almanya, Yunanistan, Macaristan, İzlanda, İrlanda, Letonya, Litvanya, Lüksemburg, Malta, Hollanda, Norveç, Polonya, Romanya, Slovakya, Slovenya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık.

Gözlemci Olarak Katılım Sağlayan Uluslararası Kuruluşlar: Afrika Kalkınma Bankası, FAO, Frontex, ICMPD, ILO, IOM, UNDP, UNICEF, UNHCR, UNODC ve Dünya Bankası.

(2014 yılında gerçekleştirilen Rabat Süreci Bakanlar Konferansından beri Mısır ve Libya, Rabat Sürecinin üyesi değildir.)

⁶⁵ http://www.goc.gov.tr/icerik3/rabat-sureci_576_577_1102 Rabat Süreci, erişim: 8.10.18. Ayrıntılı bilgi için <https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/rabat-process/>

Sekreter aracılığıyla Birleşmiş Milletler üyelerine sunulmaktadır. Forum toplantılarında, uluslararası göçün ekonomik ve sosyal kalkınma üzerindeki etkileri; göçmenlerin hakları ve korunması; insan kaçakçılığı ve ticaretiyle mücadele; göç, işçi dövizleri ve kalkınma bağlamındaki çok boyutlu ilişkiler; uluslararası göç bağlamında ortaklıklar geliştirilmesi, ikili ve bölgesel işbirliği konuları gibi hususlar ele alınmaktadır. Forumun Dönem Başkanlığı bugüne kadar sırasıyla, Belçika(2007), Filipinler(2008), Yunanistan(2009), Meksika(2010), İsviçre(2011), Mauritius(2012), İsveç(2013-2014), Türkiye(2014-2015), Bangladeş(2016) ve Almanya ve Fas(2017-2018) tarafından yürütülmüştür.⁶⁶ Forumun hedefleri içerisinde bazı başlıklar bulunmaktadır. Bunlar;⁶⁷

Göç ve kalkınma ilişkisini, bu alandaki politikaları, uygulamaya ilişkin zorlukları ve işbirliği fırsatlarını karar vericiler ve uygulayıcılarla gayri resmi düzeyde tartışabilmek, ilgili diğer kurum ve yetkililerle temas kurabilmek, uygulanabilir ve eylem odaklı sonuçlar elde etmek;

Göç hareketlerinin sunduğu fırsatları değerlendirebilmek amacıyla iyi uygulama ve deneyimlere ilişkin bilgi alışverişi yapmak;

Göç ve kalkınma alanında ulusal, bölgesel ve uluslararası düzeyde işbirliğini desteklemek ve politikalar arasında uyum sağlamak amacıyla bilgi, politika ve kurumsal yapıya ilişkin eksiklikleri saptamak;

Ülkeler, uluslararası kuruluşlar, anavatanının dışında yaşayan topluluklar, göçmenler, akademisyenler ve diğer ilgili kişi ve kurumlar arasında ortaklık ve işbirliği oluşturmak;

Göç alanında uluslararası öncelikler ile göç ve kalkınma gündemini belirlemek.

Şimdiye kadar göç ve göç kuramlarına değinilerek neyden bahsedildiğine ve türlerinin neler olduğuna dair fikir sahibi olundu. Bunun yanında göçmen, mülteci ve sığınmacı kavramlarına ve tanımlarına da değinerek göç eden kişilerin göç sebeplerine ve yollarına bağlı olarak hukuki açıdan nasıl adlandırıldıkları ifade edilmeye çalışıldı. Ayrıca bu konuları ele alan uluslararası ve bölgesel metinlere de değinilerek yapılan düzenlemeler hakkında fikir sahibi olduk. Bu bölümde son olarak tezimizin konu alanı olduğu için Avrupa kıtasının göç geçmişine değinilecektir. Böylece Avrupa'nın göç ile deneyimi ile günümüzün göç politikaları arasındaki bağlantıyı daha net görme fırsatımız bulunacaktır.

⁶⁶ <https://gfmd.org/> *Global Forum on Migration and Development (GFMD)*, erişim: 8.10.18

⁶⁷ http://www.goc.gov.tr/icerik3/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu-409_576_581
Küresel Göç ve Kalkınma Formu, erişim: 8.10.18.

3.3. Avrupa'ya Göçün Tarihi ve Gelişimi

Avrupa kıtası gerek jeo-stratejik konumu gerekse jeopolitik yapısı bakımından üzerinde göç hareketine en fazla rastlanılan kıtalardan biridir. Özellikle hedef ülkeleri barındırmasının yanı sıra kıtanın uç sınırlarında bulunan ülkelere iç bölgelerdeki ülkelere varmak adına bir geçiş aşaması olduğunu düşündüğümüzde geçiş ülkelerinin de varlığı söz konusudur. Üstelik bugün AB tarafından da üye Doğu Avrupa ülkelerinin bu maksatla kullanıldığı günümüzde genel bir kabul görmüş durumdadır. Bu sebeple göç Avrupa kıtasına hiç de uzak bir kavram değildir. Dini, siyasal, ekonomik, doğal veya sosyal sebeplere bağlı olarak Avrupa'ya doğru gerçekleşen bu göç akınları aynı zamanda Avrupa'nın dini, siyasal, ekonomik ve sosyo-politik değerleri üzerinde etkili değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Kavimler aracılığıyla imparatorluklara ve sonradan ulus devlete dönüşünde bu kıtadaki hemen hemen tüm ülkeler göç gerçeğiyle yüz yüze kalmıştır. Nihayet 20. yüzyıl itibariyle daha önceki bölümde değindiğimiz nedenlere bağlı olarak Avrupa Birliği kurulmuştur. AB'nin kuruluş aşaması ve sonrasında genişleme süreci Birliğe her dâhil olan ülkeyle beraber, Birliğin yeni göç tarihi değerlerine kavuşmasına yol açmıştır. Bu değerlerle birlikte kültürel çeşitlilik kazanılmasına ve farklı kültürlerin zaten bir arada yaşıyor olduğu algısına binaen ortak kültürlerle oluşturulmuş bir ulus üstü vatandaşlık inşasına odaklanıldığı son süreçte ise katı ve hoşgörüden uzaklaşan göç politikaları ile karşılaşmıştır. AB nezdinde ileri sürülen ulus üstü vatandaşlık iddiaları ve çalışmaları ise bu politikalar aracılığıyla sekteye uğruyor gözükmektedir. Bu ulus üstü vatandaşlık düşüncesi ve uygulanan göç politikaları gelecek bölümde ele alınacaktır. Fakat öncelikle bu başlık altında Avrupa kıtasının ve dolaylı olarak AB'nin göç kültürünü geçmiş göç akınları aracılığıyla irdeleyerek AB'nin göç tecrübeleri izah edilecektir.

Yaklaşık 8 bin yıl önce tarımın başlamasına kadar tüm dünyada olduğu gibi Avrupa kıtasında da avcı ve toplayıcı toplumların varlığı sebebiyle göç bir insanlık deneyimi olarak gün yüzündedir. Ancak yerleşik hayata geçiş göç kavramını ortadan kaldıran bir husus olmamıştır. Daha iyi koşullarda tarım yapmak ve hayvancılığı daha verimli bir hale getirmek amacıyla göç süreci devam etmiştir. Bunun yanında toplulukların kent kültürü yerleştikçe çeşitli sebeplerle savaşları, çatışmaları ve baskıları söz konusu olmuş ve bu durum da göçü tetikleyen bir öneme haiz olmuştur.

Ancak bu göçlerin içerisinde en büyük etken siyasal içerikli olanlardır. Bunların en bilindik ilk örneklerinden biri “Kavimler Göçüdür.”

Büyük Hun İmparatorluğu'nun (Asya Hunları) dağılmasının sonucunda Çin Kültürü içerisinde yok olmak istemeyen Kuzey Hunlar, Orta Asya'dan Avrupa'ya göç etmiştir. Kuzey Hunların Karadeniz'in kuzeyinden hareket ederek Ostrogot, Vizigot, Vandal, Süev, Burgond gibi kavimleri de Avrupa'nın içine kadar göçe sürüklediği bu olaya Kavimler Göç'ü adı verilmiştir. Bu olayın ardından Avrupa'nın etnik yapısı değişikliğe uğrayarak Vikingler, Germanler, Angıllar, Saksonlar ve Frenkler gibi kavimlerce bugünkü Avrupa milletlerinin oluşumu belirlenmiştir. Yine bu olaydan sonra, Avrupa kıtasında en büyük söz sahibi konumunda olan ve kültürel anlamda bu gücünü pekiştiren Roma İmparatorluğu Doğu(Bizans) ve Batı olarak ikiye bölünmüştür (Aksoy, 2015: 4-5).⁶⁸

Bir diğer bilindik örnek “Coğrafi Keşifler” sonucunda “Yeni Dünya'ya Göçler” olarak anılan ve 15. Yüzyılın sonlarına doğru gerçekleşen; Kristof Kolomb, Ferdinand Macellan, Vasco da Gama gibi kâşiflerin ulaşması sonucunda Amerika ve Avustralya gibi yeni kıtaların bulunmasıyla ve bu kıtalara yoğun göçlerin yaşanmasıyla gelişmiştir. Ayrıca İngilizler ve Hollandalılar başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesi Amerika'ya büyük oranda Afrikalı köle getirerek dünya tarihinde kıtalar arası(deniz aşırı) en büyük göç hareketini gerçekleştirmişlerdir. Avrupa da bu kıtalara günümüze kadar milyonlarca göçmen vererek demografik anlamda önemli değişikliklere uğramıştır.⁶⁹ Özellikle Amerika kıtası bir Avrupa ülkesi olan İngiltere'nin denetimi altında zorla göç ettirilmiş Avrupalı ve Yerli Amerikalı 13 koloni insan barındırmaktaydı.

Öte yandan Avrupa'nın tarihsel süreci içerisinde nispeten bahsettiğimiz ilk iki göçten daha küçük çaplı fakat kitlesel boyutta başka birçok göç olayı bulunmaktadır. Elbette bu göçler de Avrupa'nın demografik yapısı, sosyo-politik gelişimi ve yeni inşacı politika üretimleri üzerinde etkili olacak güçtedir. Örneğin; Hitit, Fenike ve Yunan İmparatorlukları M.Ö. 3000 ile MÖ. 1000 yılları arasında Avrupa'nın büyük bir kısmını göç ile yeniden inşa etmiştir. Ayrıca Kuzey Afrika'nın bir kısmı, Yakın Doğu ve Orta Asya kültürleri üzerinde de etkili olmuştur. Buna en güzel örnek Hint-

⁶⁸ Ayrıca bkz. <http://www.dunyaatlasi.com/tarihteki-buyuk-goecler/> erişim:12.10.18

⁶⁹ <http://www.dunyaatlasi.com/tarihteki-buyuk-goecler/> erişim:12.10.18

Avrupa dil grubunu oluşturan Sanskrit(Hint-İran kolu), Pers dillerini oluşturan kültürler ile Yunanca, Latince, Fransızca, Almanca ve İngilizce gibi Avrupa dil kültürlerinin aynı dil grubunu paylaşmalarıdır. Bunun yanında 9 ve 10. yüzyıllarda Vikingler, Macarlar ve Saracenler⁷⁰ tarafından Kuzey ve Orta Avrupa işgal edilmiş özellikle Vikingler, Kuzey Avrupa'da İzlanda, Grönland gibi yerlerde ikamet etmişlerdir (Heywood, 2013a: 212). Bunların yanında 1845-1852 yılları arasında meydana gelen patates kıtlığı(Büyük Kıtık) sebebiyle göç eden bir milyon İrlandalı ve tarımsal kıtlık ve verimsizlik sebebiyle Almanya'dan göç eden üç milyondan fazla insan da Avrupa'da tarıma dayalı göçü temsil etmektedir. Ayrıca dini ve siyasal sebeplerden ötürü Judea'da(bugünkü İsrail, Mısır, Suriye, Irak sınırları) Roma baskısıyla vuku bulan ve Orta Çağda Yahudilerin İngiltere, Fransa, İspanya, Portekiz ve Almanya kentlerinden zorla gönderilmeleriyle ortaya Yahudi diasporasının çıktığı bilinmektedir (Heywood, 2013a: 215).

Fransa'da ise monarşiden cumhuriyet rejimine geçişin temsilcisi olan “1848 devrimi” ve endüstriyel gelişmelerin baş gösterdiği süreçle birlikte ulusal yatırımların arttığı bir süreç yaşanmıştır. Bu projeler kapsamında tren yollarının inşası mal taşımacılığının yanında iş gücünün daha uzak yerlere hareketini de kolaylaştırmıştır. Bunun sonucunda 1911 yılına kadar 1,2 milyon göçmen işçi Fransa'da yer almıştır. 1889 yılında ise çıkarılan ulusal yasa ile olası bir Almanya savaşında Fransa'da bulunan göçmenlerin ve oğullarının asker olarak görev almaları kararlaştırılmıştır. Bu durumu son olarak 2018 yılında Rusya'da düzenlenen Dünya Kupası'nı kazanan Fransa Milli Takımının yaklaşık yüzde 73'ünün göçmenlerden oluştuğu bir süreçle değerlendirdiğimizde, Fransa'nın günümüze kadar göçmenleri aktif olarak nasıl sistemine dâhil ettiği daha net anlaşılacaktır.⁷¹ Aynı şekilde bir endüstri ülkesi olan İngiltere de 1851 yılına kadar daha çok tekstil ve ticaret merkezlerine olmak üzere kolonisi olan 700 binin üzerinde İrlandalı göçmeni ağırlamıştır. Almanya da bu süreçten payını almış ve özellikle Ruhr Bölgesi'nde gelişen ağır sanayi sebebiyle 1913 yılına kadar Bölgeye 400 binin üzerinde madencinin göç etmesi meydana gelmiştir. Almanya'nın endüstrileşmesinde yabancı

⁷⁰ Diğer adıyla, Sarazen- Haçlı Seferleri sırasında Araplar veya Müslümanlar için Orta Çağda verilen isimdir. Aynı zamanda Sina'da yaşayan bir Arap kabilesinin kökenlerini ifade etmektedir.

⁷¹ <https://m.sabah.com.tr/spor/futbol/2018/07/12/afrika-finalde>, *Dünya Kupasında Afrikalı Fransa Finalde*, erişim: 20.10.18

iş gücü olarak ayrıca İtalyan, Belçikalı ve Hollandalılar da yer almıştır (Erkayhan, 2008: 10-12).

Castles ve Miller'in "Göç Çağı" (Castles ve Miller, 2008) olarak adlandırdıkları modern dünyanın karmaşık göç olayları ve çok hızlı gelişen küresel mobilize hareketleri elbette Avrupa'nın da sınırları aşan nüfus dolaşımına etki etmiştir. Örneğin; İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomilerini geliştirmek ve üretim sürecini kalkındırmak için yeniden yapılanmaya giden birçok Avrupa devleti dışarıdan işçi göçü gerçekleştirmiştir. Bu durum küreselleşmeyi tetiklemiş doğal olarak ekonomik anlamda uluslararası göçün de önünü açmıştır. Para ve mal dolaşımına insan da eklenmiştir. Yine 1989 da SSCB'nin çöküşü ve Avrupa'nın Doğu Avrupa'yı da sahiplenmeye başlaması etnik çatışma ortamındaki insanları modern çağda göç etmeye iten sebeplerdendir. Böylece aslında Avrupa'nın kültürel boyutlarıyla ele alındığında kuzey-doğu, Slav ve Akdeniz kültürel alanları bulunmaktadır. Bunun yanında Bizans kültürü etkisinden de söz edilebilmektedir (Delanty, 1980'den aktaran Delmas, 2013, 36).

İngiltere ise özellikle 1900'lü yıllarda 400 milyonluk bir imparatorluk olarak Avrupa kıtasında en büyük nüfus dolaşımına sahip ülke konumunda olmuştur. Bunun yanında 1914 yılında, 600 bin Yahudi Rus ordusu tarafından Batı Avrupa'ya sürülmeye başlanmıştır. Ayrıca 1921 yılında Rusya'da yaşanan kıtlık yüzünden geniş göç akınları gerçekleşmiştir. 1924 yılında Çin'de 60 bin, Almanya'da yarım milyon, Fransa'da ise 400 bin Rus göçmen kayıt altına alınmıştır (Erkayhan, 1996'dan aktaran Sassen, 2008, 14). Yine 1923-1938 arasındaki dönemde Bulgaristan'dan 204.686, Yugoslavya'dan 111.273 ve Romanya'dan 113.720 kişi Türkiye'ye göçmen olarak ulaşmıştır (C. İnan, 2016: 17).

Yaşanan iki büyük dünya savaşı sonrası bilhassa Avrupa'da savaş için ülkelere dönüş göçlerini arttırmış ve sonrasında yaşanan iş gücü açığını kapatmak amacıyla işçi göçü olarak devam etmiştir. Bu sayı Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkelerde milyonlarca insana ulaşmaktaydı. Örneğin; İngiltere, 1946 ve 1959 yılları arasında eskiden beri iş gücü kaynağı olan İrlanda'dan yaklaşık 350 bin göçmen almıştır. 1945 yılından itibaren Karibik, Hindistan, Pakistan ve Afrika'daki eski İngiliz kolonilerinden göç süreci devam etmiş 1981 yılında 1,5 milyona ulaşmıştır.

Yine Fransa 1970 yılına kadar söz konusu süreçte benzer statüdeki 600 bin Cezayirli, 140 bin Faslı ve 90 bin Tunuslu göçmen barındırmıştır. Hollanda da 1945 sonrasında eski kolonileri olan bugünkü Endonezya'dan 300 bin, 1965 sonrasında ise Surinam'dan 160 bin göçmen almıştır (Erkayhan, 2008: 16-17).

Tüm bu göçlerin önünü almak için söz konusu ülkeler çoğu kez vatandaşlık vermeyi sonlandırmış, kısıtlamış ve hatta vatandaşlık vermiş oldukları göçmenleri vatandaşlıktan çıkarmıştır. Ayrıca kalan göçmenlerin ülkeye uyum sağlamalarına yönelik asimilasyon politikalarına başvurulduğu da bilinmektedir. 1980'ler ise göç hareketlerinin hem sebeplerinin hem de hukukunun bir dönüşüme girdiği süreci yansıtmaktadır. Sovyetler Birliği'nin dağılması ve eski Yugoslavya'dan sürülenlerin sayılarının artması, Merkezi ve Doğu Avrupa'da etnik grupların tekrar karşı karşıya gelmeleriyle sonuçlanmıştır. 1980 ve 1995 yılları arasında Batı Avrupa'da 5 milyon kişi mülteci olmak için başvuruda bulunmuştur (Erkayhan, 2008: 18). Bununla birlikte söz konusu ülkelerde sınır kontrolleri arttırılmış, güvenlik önlemleri üzerine yoğun çaba harcanmıştır. Schengen Anlaşması ile Belçika, Fransa, Almanya, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz ve İspanya bu ülkeler arasındaki sınır kontrollerini kaldırırken 'Schengen Bölgesi' dışında kalan sınırlarda daha sıkı tedbirler alındığı görülmüştür. 2011 sonrası gerçekleşen göç akınlarında da aynı sıkı önlemler devam etmekle birlikte, önlemlere rağmen bu ülkelere ulaşan mültecileri geri gönderme prosedürleriyle sınır dışı etme uygulamaları caydırıcı güç olarak elde tutulmaktadır.

2011 sonrası gerçekleşen göç akınlarında Avrupa ülkelerine göç eden Suriyeli sayıları ise ABD merkezli Pew araştırma şirketine göre şimdiye kadar 1 milyon civarında olmuştur. Geriye kalan 12 milyon Suriyeli ise çoğunlukla çevre ülkeleri tercih etmiştir. 530 bin Suriyeli Avrupa'da en çok tercih ettikleri ülke olan Almanya'ya, 110 binden fazlası İsviçre'ye ve yaklaşık 50 bini Avusturya'ya göç etmiştir.⁷² Almanya toplam göçmen sayısı ile Avrupa'da başı çekmektedir. Avrupa merkezli İstatistik Ofisi Eurostat raporuna göre ise 2017 yılında yasa dışı yollarla AB ülkelerine göç(sığınmacı) yüzde 4,5 artış göstermiştir. Bu artışla beraber 156 binden fazla göçmenle Almanya ilk sırada yer almaktadır. Almanya'yı sırasıyla, 127 bin göçmenle İtalya, 115 bin göçmenle Fransa, 68 bin göçmenle Yunanistan, 55 bin

⁷²<https://tr.sputniknews.com/dünya/201801311032054552-suryeliler-en-cok-nerelere-goctu/>
31.01.2018. erişim:16.10.18

göçmenle İngiltere ve 44 binden fazla göçmenle İspanya takip etmektedir.⁷³ Avrupa'da toplam ulaşılan göçmen sayısı ise (burada birlik içi göçler de dâhil edilmektedir) 2016 yılı kapsamında Almanya için 1 milyon 29 bin, Britanya için 589 bin, İspanya için 414 bin, Fransa için 378 bin ve İtalya için 300 bin civarındadır.⁷⁴

⁷³<https://tr.euronews.com/2018/07/09/eurostat-2017-de-ab-deki-yasa-disi-gocmen-sayisi-yuzde-4-5-artti-09/07/2018>, erişim: 16.10.18; https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics, 29 Haziran 2018, erişim: 16.10.18.

⁷⁴https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population-statistics, 8 Ekim 2018, Erişim: 16.10.18

4. BÖLÜM: AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK İNŞASININ 2011 SONRASI GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİSİ

Ortak değerlerin olduğu toplumların inşasında en büyük veri kaynaklarından biri göçmenlerdir. Özellikle uluslararası göç bu veriye oldukça nitelikli katkı sağlamaktadır. Bu anlamda Avrupa Birliği'nin gerçekleştirmek istediği “ulus üstü vatandaşlık” veya “kozmpolit vatandaşlık” fikri bakımından göç önemli bir fırsattır. Fakat daha önce de değindiğimiz gibi her fırsat beraberinde risk, tehdit ve krizleri getirmektedir. Bu yüzden önemli olan husus fırsatları değerlendirmeyi, riskleri öngörmeyi, krizleri yönetmeyi ve tehditlerle başa çıkmayı öğrenmektir. Bugün Avrupa Birliği, karşılaştığı göç sürecine karşı ne yönde hareket edeceği hususunda iç politikalarıyla veya üye ulus devletlerin kendi ulusal politikalarıyla çelişmeden başa çıkma mücadelesini vermektedir. Bunun yanında özellikle “Küreselleşmenin” getirmiş olduğu “Yeni Dünya Düzeninde” iç politika, dış politikayla eş değer etki ve öneme sahiptir çıkarımında bulunabiliriz. Böylesi bir ortamda içeride meydana gelen sorunlar ve çözümler dış politikanın da ilgi alanına girmekte ve en önemlisi dış politikayı da bir anlamda şekillendirmektedir. Böylece politika kaynağını geliştiren, Avrupa Birliği'nin çok kültürlülük, kültürel çoğulculuk ve ulus üstü vatandaşlık gibi felsefelerinin geleceği, göçmen politikalarının incelenmesiyle netlik kazanacaktır. Bilhassa Birliğin, var oluş sebeplerini temellendiren bu felsefelerden bir veya birkaçından vazgeçmesi insanları Avrupa Birliği'nin amacını yeniden sorgulamaya itecektir.

Yaşanan bu karmaşıklığı giderecek en önemli argüman ise yine politika yapma sürecinde saklıdır. AB'yi önceki bölümlerde karma sistemli devlet olarak ele aldığımızı belirtmiştik. Yani uluslararası sistemde bir devlet olarak görülen lakin diğerlerinden farklı bir şekilde ulus üstü değerlerle yapılanmış bir siyasi-kültürel oluşum niteliğiyle tanımlamıştık. Doğal olarak politika yapma süreci de bir devlet sisteminde olduğu gibi kendi sınırları içerisindeki vatandaşları bağlamaktadır. Nitekim Avrupa Birliği vatandaşlığı kimliği üzerine politikalar ve Avrupa Birliği yurttaşlığı gibi atılan adımlar bizi öncelikle Birlik içerisindeki ulus üstü vatandaşlık kimliği sürecini incelemeye yönlendirecektir. Burada anayasal zeminde

oluşturulması planlanan ulus üstü vatandaşlık çalışmaları da ayrıca ele alınacaktır. Ardından AB'nin temel felsefelerinden biri olan kozmopolit vatandaşlık sürecini sekteye uğratan göçmen politikaları incelenecektir. Göçmenlere dair algı ve bu algının getirmiş olduğu politik süreç hem iç hem de dış politikadaki seyri açısından bizlere gelecekte olması ön görülen ulus üstü vatandaşlık adına aydınlatıcı izlenimler sunacaktır. Böylece AB içerisinde doğan ve tüm dünyaya yayılması öngörülen kozmopolit vatandaşlık, bunun için belki de en gerekli girdi olan göçmen politikalarına takılarak bir hayal olarak mı kalacaktır? Yoksa her geçen gün sayıları artan ve gelecekte neredeyse tüm insanlığı etkilemesi beklenen göç olaylarının bir kırılma noktası yaratarak dünya vatandaşlığını oluşturmada tarihi bir adım mı olacaktır? Sorularına cevap arayacağız. Elbette eğer bir ulus üstü vatandaşlık kimliği sürecini tam anlamıyla tamamlayan ve bunu ulusal kimliğin üzerine taşıyarak kozmopolit vatandaşlığa adım atacak bir oluşum varsa buna günümüz itibarıyla en yakın olan AB'dir. Fakat aynı zamanda bu temel felsefesini yerine getiremeyip sorgulamalar sonucu ekonomik birlikteliğe rağmen üye devletlerini kaybederek AB'nin dağılma sürecini de gelecekte görme ihtimalimiz söz konusudur.⁷⁵ Keza böylesi bir durum olsa bile AB, ulus üstü vatandaşlık adına adım atan ilk yapılanma olarak tarihte yerini almıştır. Bu durum aynı zamanda Küreselleşme ile Yerelliğin savaşı olarak görülebilir. Önemli olan aidiyetlik hissini ne kadar paylaşılabilir olduğudur. Başka bir söylemle bu durum, bazı kimliksel değerlerin öteki ile paylaşılmasının kimliği kaybetme korkusuyla başa çıkma mücadelesidir. Öte yandan gerçekleşmesi ön görülen bu geniş politik alanda daha güçlü olan kesimin otorite ve iktidarını sürdürürken demokrasiyi ne kadar önemseyeceği korkusu bulunmaktadır. Bilhassa bu durum ulus devletlerin yetkiyi devretme konusunda zaten söz konusu olan demokrasi açığı konusunu gündemden düşürmemekte ve dahası bir daha bu yetkilerini geri alma konusunda endişelerini körüklemektedir. Çünkü bugün bile

⁷⁵ Bu durumu Brexit sürecinde görmekteyiz. Britanya ayrılma kararı almasına rağmen ekonomik ilişkilerinden kopmak istememektedir. Böylece ekonomik ilişkileri içeren talepleri yerine getirmek koşuluyla birlikten ayrılmak da üye ülkeye büyük ekonomik sorunlar doğurmayacaktır. Fakat bu durum Birliğin dağılmasına dair bir ihtimale yol açacaktır. Keza Britanya'nın referandum kararının ardından Avrupa'da Birlikten ayrılmaya yeşil ışık yakan başka ülkelerin de bulunduğu bilinmektedir. Daha fazla ayrıntı için bkz. 2. Bölüm Brexit Süreci ve Avrupa Birliği Başlığı; <https://ntv.com.tr/dunya/ab-projesinin-son-gunleri-yaklasiyor,0uLLOm6WfEC7IkT9EneV7Q> “AB projesinin son günleri yaklaşıyor”, 03.05.18 erişim: 31.10.18; www.cumhuriyet.com.tr/m/haber/dunya/899068/Macron_dan_Brexit_uyarisi_Avrupa_dagilabilir.htm | “Macron'dan Brexit uyarısı: Avrupa dağılabilir.” 05.01.18, erişim: 31.10.18

politika üretmek için ulusal yönetimlerce gönderilen seçkin parlamenterlerin ve bürokratların AB kurumsal yapısını şekillendirerek Birliği bir süper devlet izlenimine getirdiği söylenmektedir (McCormick, 2014: 209).

AB’de politika üretmenin bazı aşamaları mevcuttur. Bu aşamalar temel olarak normatif güç ekseninde değerlendirilmekte ve buna uygun bir şekilde uygulamaya konulmaktadır. Bu durum geleneksel uluslararası ilişkiler alanında var olan kural, nizam ve teamüllerinin yanında AB’nin dış politikasını demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları gibi normlarla inşa ettiği iddiası üzerinde durmaktadır (Ozansoy, 2017: 249). Bununla birlikte AB kurumları ve bu kurumlarda görev alan üye ülkelerin seçkin bürokratları tarafından çıkarılan kanunların politika üretme süreci üye ulusal hükümetlerin karar alma sürecini etkilemektedir. Bu tür politika üretme süreci AB’yi dünyada var olan diğer ulus üstü oluşumlardan da farklı kılmaktadır. Nitekim bu durumun tersi yönünde yani ulusal hükümet kararlarının da bir şekilde AB kararlarında etkili olduğu reddedilemez.

4.1. Avrupa Birliğinde Politik Karar Alma Süreçleri

Bir kimlik inşasının ilgili toplum içerisinde sağlıklı bir şekilde uygulanması başarılı politik süreçlere bağlıdır. Bu süreçler ne kadar sorunsuz atlatılırsa o kadar istenilen hedefe yaklaşılr. AB’nin de kimlik inşasına dair politika üretme aşamasının dayandığı bazı prensipler vardır. Bunlardan ilki “otoriteyi kullanma salahiyetine sahip olmaktan” geçer. Bu durum alınan kararların üye devletlerde ne kadar geniş kapsamlı olduğu ya da ne kadar kısıtlı alana uygulanacağını gösterir. Bazı konularda bu yetki yüksek düzey yeterlilik ifade ederken bazılarında düşük düzeyde seyredir. Örneğin, rekabet ve ticaret konularında yüksek düzeyde bağlayıcılık görülürken eğitim veya vergilendirme hususlarında bu durum düşük seviyededir. Bir diğer prensip “yetkilendirmedir”. Buna göre AB sadece anlaşmalarla belirlenen alanda, üye devletlerin kendisine verdiği kadar yetkiyle çalışmaktadır. Bunun yanında “yetki ikamesi (Subsidiarite)” olarak adlandırılan ve temel olarak alınan kararlarda en az müdahaleyi ön gören düşük düzey yeterlilik prensibi esas alınmıştır. Bu durum ilk olarak 1975 yılında Avrupa Komisyonu’nda *Tindemanns Raporu*’na cevaben gündeme getirilmiş ve AB’nin sadece en iyi olduğu alanlarda büyük sorumluluk almasını gerektirdiği vurgulanmıştır. Son olarak “orantılılık” prensibinden söz

edilmektedir. Bu prensibin esas fikri AB'nin kendisine verilen yetki içerisinde ulaşmak istenilen hedefin ötesine gitmemesi üzerinedir. Yani hedefler belirlendikten sonraki aşama yeni bir karar alınmadıkça AB tarafından uygulamaya konulamaz. Tüm bu prensipler ışığında ulusal liderlerce Bakanlar Konseyi, Avrupa Konseyi gibi toplantılar düzenlenen kurumlarda yeni politikalar belirlenmekte çok uluslu mutabakat ve Avrupa uzlaşısı çerçevesinde kararlar alınmaktadır. Bu durum aynı zamanda liderlerin hem kendi ulusal çıkarlarını düşünmelerini hem de AB'nin çıkarlarını düşünmelerini doğuran çelişkili bir süreci doğurmuştur. Öte yandan ekonomik uyum arttıkça evrensel değerler ve düzenlemeler üzerinde uzlaşma artmaktadır. Örneğin, AB'ye üye olan devletlerin kendi ulusal kararlarını yansıttıkları Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü gibi kuruluşlarda AB'nin dış politika sürecine uygun ortak kararlar aldığı ve benzer şekilde oy tercihlerinde buldukları görülmektedir. Bu durum elbette ulusal çıkarlarını göz ardı ettikleri anlamına gelmemektedir ama ulusal çıkarların da AB politikalarına etkisini küçümsemeyecek boyutlarda olduğunu izah etmektedir (McCormick, 2014: 210-211).

Öte yandan siyasi iktidarlar veya söz sahibi güçlü kamu politikaları üretenler için kamuoyu, ekonomik gelişmeler veya dışarıdan gelen etkiler gibi faktörler politika üretiminde etkilidir. Doğal olarak ortak bir uzlaşma her zaman gerçekleşmemekte ve bu süreçlerden farklı etkilenen ve farklı çıkarları olanlar muhakkak bulunmaktadır. AB de bu tür etkiler altında kalmaktadır ve politikalarını bunlara göre şekillendirmektedir. AB'nin politika sürecini etkileyen bazı aktörler şunlardır: Avrupa dışı devletler, Komisyon, Parlamento, Bakanlar Konseyi gibi etkili AB kurumları, bu kurumlarda görev alan bürokratlar, uygulanan veya uygulanması düşünülen bölgesel politikalar, üye devletlerin bireysel veya ortak çıkarları, çevre lobileri, çiftçiler, işçiler, şirketler, sendikalar, Avrupa Parlamentosu içerisindeki partiler vb. etkenler. (McCormick, 2014: 218). Söz konusu politikaları üretmeye iten bazı faktörler ise şunlardır: ulusal veya uluslararası anlaşma veya antlaşmalarla gelen yükümlülükler, üye devletler arasındaki ekonomik ve sosyal düzeyleri birbirlerine yakın tutmayı gerekli gören uyum baskısı, kabul edilen kanunların günün değişen ve dönüşen süreçlerine tekrar düzenlenmesini gerektiren yasama baskısı, kamuoyu, iç baskılar, dış baskılar ile acil durumlar ve krizler (McCormick, 2014: 220-222).

Politika üretiminin günümüz modern toplum algısı içerisinde karışık bir durumu söz konusudur. Çünkü politik çıkar ve baskılar, uygulanan politikalar üzerinde değiştirici etkiye sahiptir. Sonuç olarak uygulamada politika eylem alanlarının daralması ve politika uygulamada uzlaşma ve fırsatçılığın artması gözükmektedir. Söz konusu kompleks durumla başa çıkmanın yaygın yolu ise “döngü süreç modelinin” uygulanmasıyla gerçekleşmektedir. Bu döngü bazı parametreler içermektedir. İlk olarak politik bir tercih uygulanacaksa elbette bu tercihe mahal veren “sorun tanımlanmalıdır”. Aynı zamanda belirlenen sorun üzerinde fikir birliği elzemdir. AB’de bu süreç ulusal çıkarlarla AB’nin çıkarları arasında sıkışan üye devletlerin liderlerinin oluşturduğu Avrupa Konseyi tarafından şekillendirilir ve yönetilir. “Gündem belirleme” de bazen politik tercih yapabilmek için bir problemden bahsedip bu problemi tanımlamayı gerçekleştirmektir. Fakat AB içerisinde gündem belirlemek, ulusal düzeyde belirlemeye göre farklılıklar barındırmaktadır. Örneğin, ulusal düzeyde seçilmiş liderlerin bir sonraki seçime yatırım için kamuoyu ve medya desteği almak adına yeni politik gündemler yarattıkları görülür. Fakat AB düzeyinde böyle bir gereksinim duyulmamaktadır. Çünkü AB vatandaşları doğrudan seçilmiş bir Avrupa yönetimi belirlememektedir. Bu aynı zamanda AB içerisinde politika belirlemenin vatandaşlardan ne kadar uzak olduğunu göstermektedir. Diğer bir farklılık AB kurumları içerisindeki yapısal zihniyetle ilgilidir. Genellikle Komisyon ve Adalet Divanı belirlediği gündemi evrensel hassasiyetlere dayandırırken Avrupa Konseyi ve Bakanlar Konseyi üye devletlerin ulusal çıkar, ihtiyaç ve öncelikleri mücadelesinde gündem belirlemeye çalışır. Bu aşamadan sonra ortaya çıkan problem veya gereksinimin giderilmesi bakımından çözüm yolları “formülize” edilir. Bu problemlere çözüm yolları üzerinden tartışılarak yaklaşılır. Uygulanacak olan yeni politikanın yürürlüğe konulması için resmi bir şekilde kabul edilerek “benimsenmesi” gerekmektedir. Bir önceki bölümde değinildiği üzere belli aşamalardan geçerek uygulamaya alınma gerçekleşir. “Yürürlük” veya “uygulama” ise politika döngüsünün en önemli aşamasıdır. Çünkü alınan kararların ne kadar isabetli olduğu bu süreç içerisinde izlenmektedir. Ancak bu durumu test edecek yapısal denetim ağı yeterli görülmemektedir. AB uygulama sürecini yaptırım alanının kısıtlılığı sebebiyle ve aynı zamanda üye ülkelerin ulusal mevzuatlarının da eş güdümlü olması için ulusal

bürokrasilerle yürütmektedir. Bunun yanında çoğu kez Komisyon, üye devletlerin hükümetlerine, STK'lara, medyaya, alanında uzman kişilere, Topluluk yasalarına tam olarak uymayanlar için Komisyona yıllık rapor hazırlanmasını şart koşan Avrupa Parlamentosu'na, Avrupa Kamu Denetçisine yardımcı kaynak olarak başvurmaktadır. Uygulamada meydana gelen gecikmeler ve görevlerin yerine getirilmemesi durumunda ise Komisyon, üye ülkelere genellikle 2 aylık süre tanıdığı Uyarı Mektubu yazarak, Gerekçeli Karar ile ihlalin sebeplerini açıklayarak veya üye devleti Adalet Divanı'na sevk ederek önlem almaya çalışmaktadır. Yasal sorumluluklarını yerine getirmediği için Adalet Divanı'na en çok sevk edilen üye ülkeler içerisinde Yunanistan ve İtalya bulunmaktadır. Politik döngünün son adımı ise "değerlendirme" aşamasıdır. Değerlendirmenin olmazsa olmazı üye devletlerin ilgili politikaya dair raporlarında gerçekçi verilere yer vermesidir. Uygulanan politikalar hangi sosyal veya ekonomik süreçten daha fazla etkilenmiştir sorusuna ise ulaşmak tam olarak net değildir. Buna yerel ve ulusal yönetim alanlarındaki farklılıklarda eklendiğinde iş gerçekten anlaşılmaz boyutlara ulaşabilmektedir. Yine de bu evrede bir sonuç çıkarılır ve eğer bir problem devam ediyorsa ya da yeni bir problem ortaya çıkmışsa tekrar başa dönülerek süreç olduğu gibi devam ettirilir ve bir döngü sağlanır (McCormick, 2014: 224-231).

Bütçe konusu ise politika üretmenin en etkili ve son başlığıdır. Çünkü yürütmeyi elinde bulunduran gücün elindeki ekonomik değerler ve girdiler siyasal tercihlerin yanında uygulanan politikaların etkinliğini de belirleyecek öneme sahiptir. Burada önemli olan konu gelirlerin ne kadar toplanıp ne kadar harcandığı kadar nasıl ve nereden toplanıp nasıl ve nereye harcandığı üzerinde de durulmasıdır. AB de bu tür problemlerle tıpkı ulusal hükümetlerin yaşadığı gibi karşılaşmaktadır. Bu durum özellikle üye ulus devletlerin AB ortalamalarını ne yönde etkiledikleri hususunda büyük tartışmalara yol açmaktadır. Bu duruma en iyi örnek Yunanistan'ın ekonomik kriz içerisindeyken Avrupa Merkez Bankası ile Uluslararası Para Fonu'ndan(IMF) sürekli ekonomik paketler alması ve AB'nin ve üye ülkelerinin bu durumdan mustarip olduğuna dair açıklamalar yapılmasıdır.⁷⁶ Bunun yanında İtalya'nın reddedilen 2019 taslak bütçe planı da özellikle İtalya açısından aşırı tepkiyle

⁷⁶https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2016/05/160509_yunanistan_ab_maliye_bakanlari
erişim: 26.10.18; <https://m.dw.com/tr/yorum-yunanistana-ikinci-%C5%9Ffans/a-45142280> erişim:
26.10.18

karşılanmıştır. Hatta bu durumun AB üyesi olan bir halka yönelik saldırı mahiyetinde olduğuna varan açıklamalar yapılmıştır. İtalya AB’de milli gelire göre Yunanistan’dan sonra en fazla kamu borcuna sahip ülke konumundadır. AB üyesi ülkelerin ekonomik ve parasal birliğe katılımına dair zorunlu koşulların belirlendiği Maastricht Kriterleri’ne göre ülkelerin kamu borçlarının milli hasılanın %60’ını geçmemesi böyle bir durum varsa derhal kamu harcamalarının azaltılmasıyla önlem alınması gerekmektedir.⁷⁷ 2019 yılında ise Komisyon, “Büyüme, Dayanışma, Güvenlik İçin Devamlılık ve Sonuç Odaklı Bütçe Teklifi” teması ile 6. Taslağını ilan etmiştir. 28 üyeyi⁷⁸ kapsayan bu Taslak, sözleşmeye bağlanabilecek 166 milyar Avro ve ödemelere ayrılan 149 milyar Avro miktarından oluşmaktadır. Burada dikkat çeken husus Suriyeli mülteciler adına “Türkiye'deki Mülteciler için Mali Yardım Programına(FRİT)” ilave 1,5 milyar Avroluk destek payının ayrılmasıdır.⁷⁹

Politika üretme sürecinin hangi aşamalardan geçtiği ve hangi zorluklarla karşılaştığı konularına değinilmiştir. Bundan sonra AB içerisinde ulus üstü vatandaşlık politikaları ve göçmen politikalarına değinirken şekillenen politikaların arka planını kavramamız daha kolay olacaktır. Özellikle AB’nin, üçüncü ülkelerle geliştirdiği ilişkiler sonucu göçün dışsallaştırılmasına dair politikalar son dönemlerde dış politikasının en önemli unsurlarından biri olmuştur. Bu bağlamda üretilen politikaların temel felsefeye uyumluluğu göç açısından bakıldığında önemli veriler barındırmaktadır. Fakat öncelikle AB’nin temel felsefesi olan ulus ötesi vatandaşlık bağlamında geliştirilen politikalarına bakılacaktır.

4.2. Avrupa Birliği Kimliğinin Şekillenmesinde Ortak Vatandaşlık Unsuru

İnşa süreci belli başlı ilkelere dayandırılarak kurulan AB’nin temeli, belirlenen felsefeler üzerinde yükselmektedir. Daha önceki bölümlerde değindiğimiz bu felsefelere bağlılık ve onların sürekliliğini sağlamak AB’nin varlığı için önem arz

⁷⁷<https://www.ntv.com.tr/dunya/italyadan-abye-sert-tepki,XrMsqljVvke6Z8MHHmljRQ>
erişim: 26.10.18

⁷⁸ Britanya 2020 yılı sonuna kadar Birlik üyesiymiş gibi AB bütçe uygulamalarına dâhil edilmiş olarak kabul edilmiştir.

⁷⁹ <https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/2019-ab-butcesi-komisyon-dan-buyume-dayanisma-guvenlik-icin-devamlilik-ve-sonuc-odakli>, 2019 AB Bütçesi, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim:26.10.18

etmektedir. Doğal olarak bu felsefelerden uzaklaşmak da elbette Birliğin sorgulanmasına ve geleceğinin ne yönde bir gelişme göstereceğine dair merak uyandırmasına yol açmaktadır. Bu felsefelerden biri de ulus üstü vatandaşlık yoluyla kozmopolit vatandaşlık kimliğine ulaşmaktır. Bu bağlamda bugüne kadar geliştirilen politikalar ve atılan adımlar incelendiğinde AB'nin bu felsefesine ne kadar bağlı kaldığı ve neleri başardığı görülecektir.

Söz konusu süreç idealist ve normatif bir dış politikayla sağlanmak hedefi üzerine kuruludur. Bu durumu AB'nin kurucu babası sayılan ve Avrupa Topluluğu'nun öncüsü Jean Monnet'in söylemlerinde görmek mümkündür. Monnet'in *“Biz devletler koalisyonu kurmuyoruz, insanları birleştiriyoruz”* ve *“Durmak yok... Avrupa halkları için “birlik” dışında bir gelecek yok çünkü...”* ifadelerinden anlaşıldığı üzere özellikle 19. yüzyılda kurulan ulus devletlerden farklı olarak uzlaşımın hâkim olduğu bir sistem inşa edilmek istenmiştir (Monnet, 1963: 63). Bu farklılık temelde askeri güç bulundurmeyen bir normatif oluşum olarak Avrupa Topluluğu'nu farklı kılmıştır. Ancak göç kavramı özelinde AB, değişen dünya düzenine ayak uydurmak ve savaş tehdidinin her geçen gün arttığı bir sisteme adapte olmak için bu felsefesinden uzaklaşarak askeri oluşumlara yer vermiştir. Bunlardan en son görüleni bilindiği üzere PESCO olmuştur. Yine de sahip olduğu envanter göz önüne alındığında geleneksel anlamda sahip olunan silahlar aracılığıyla süper güç olma sürecinden halihazırda söz etmek mümkün değildir. Bu da halen AB'nin normatif temelden kopmadığını göstermektedir.

Küresel boyutta bir politika gerçekleştirmek isteniyorsa bunun bazı denge unsurlarının varlığı bilinmelidir. Örneğin, güç kavramı sağlam bir siyasi duruş ve güvenilir bir idare için önemli bir unsurdur. Güvenlik ise saygın bir siyaset yürütmenin ön koşuludur. Özellikle 11 Eylül süreci bu kavramı daha önemli bir hale getirmiştir. Böylece güvenlik artık uluslararası politikanın vazgeçilmezi olmuştur. Bunun yanında adalet özellikle liberaller açısından ahlaki siyasetin olmazsa olmazı olarak kabul edilmektedir. Bilhassa küresel veya kozmopolit politikalar geliştirilmek isteniyorsa adalet ahlaki anlamda önemli bir husustur. İşte bu parametreler ışığında AB bir ulus üstü vatandaşlık politikası belirlemiştir. Ancak öncelikle vatandaşlık nedir ve geçtiği süreçler nelerdir bu soruların cevabı açıklanmaya çalışılacaktır.

Kimliksel aidiyetin ulusal bağlamda en somut örneği olarak vatandaşlık gösterilebilir. Öyle ki hemen hemen her ülke vatandaşına ulusal bir bağ sağlamak amacıyla bir kimlik kartı tahsis etmektedir. Bu belgelerde cinsiyet, boy, göz rengi, kan grubu, parmak izi gibi kişisel özelliklere yer verildiği gibi etnik köken, dini inanç gibi değerler de vatandaşlık kimliğini belirleyen hususlar olarak belirtilmektedir. Bunun ötesinde 2. Bölümde detaylarıyla açıklanan kimlik unsurları vatandaşlık kimliğinin de şekillendirilmesinde önemli veriler sunmaktadır. Ayrıca Vatandaşlık kazanmak bu özelliklerin tamamına bağlı bir husus değilken vatandaşlığın verildiği her birey bir şekilde tabiiyet ilişkisi bakımından tanımlanmaktadır. Yani vatandaşlık sadece bir belgeye sahip olmak değil bunun üzerinde daha geniş ve karmaşık bir konuyu kapsamaktadır. Zamanla göçlerle değişen çok etnikli ve çok kültürlü nüfus yapıları, küreselleşmeden beslenmiştir ve aynı zamanda vatandaşlık ilişkilerini daha fazla sorgulamaya açmıştır.

Vatandaşlık kavramı için kısaca bireyin tabiiyeti altında bulunduğu siyasal topluluğa üyeliğinden ötürü sahip olduğu hak ve görevleri ifade eden kimliksel bağlılık tanımında bulunabiliriz. Başka bir söylemle vatandaşlık namı diğer yurttaşlık, genellikle bir ülke statüsünde bulunan siyasal kurumların üyesi olmaktır. Fakat bu siyasal niteliğine Fransız Devrimi öncesi süreçle ele alındığında ulaşılabilmektedir (Heywood, 2013a: 202). Çünkü ulus devletlerin doğuşu bu dönemin sonunda meydana gelmiştir. Öte yandan vatandaşlık için ortak kimlik yaratma çabalarının günümüz ulus devlet anlayışının bir ürünü olduğunu ve ulus devlet çıkarlarını ön planda tutan tanımlamalara rastlanıldığını belirten ifadeler söz konusudur. Sonuç olarak tarihsel arka planıyla incelendiğinde vatandaşlığın çok daha fazla anlamlar içerdiğini belirten görüşler de bulunmaktadır. Bunun yanında kavramın kökenleri Antik Yunan Polis Devletlerine verilen isimlere hitaben bu şehirlere ait olan anlamından hareketle “citizen” veya “citoyen” kavramlarından doğmuştur. Benzer şekilde Batı kökenli dillerde şehir, vatan veya devlet anlamlarında kullanılan “City” kelimesi de kentli anlamını vurgulamak maksadıyla vatandaşlığın kökenini teşkil etmektedir (Polat, 2010: 5).

Vatandaşlık (citizenship) veya Tabiiyet (nationality) kavramı birey ile devlet arasındaki kanuni ilişkiyi vurgulamaktadır. Uluslararası Adalet Divanı'nın 1955 yılındaki "Nottebohm Davası" kararında ise bir tanımlama söz konusudur;⁸⁰

Tabiiyet, temelinde bir toplumsal bağlılık olgusu ve karşılıklı hak ve ödevlerle birlikte gerçek bir varlık, çıkar ve duygu dayanışması bulunan bir hukuksal bağ olup, doğrudan doğruya kanun yoluyla veya idari yetkililerinin fiili sonucunda kendisine tabiiyet verilen kişi ile tabiiyeti kendisine tanıyan devletin insan topluluğu arasında başka herhangi bir devletinkinden daha yakın bir bağlantı tesis etmesidir.

Bu karar aynı zamanda her devletin vatandaşlığını hangi koşullar altında vereceği serbestisini ve vatandaşlık bağı sağlanan kişiyi üçüncü bir ülkeye karşı koruma sorumluluğu sunmaktadır. Vatandaşlığın verilmesinde devletlere tanınan yetki aynı zamanda "Tabiiyet Kanunlarındaki Uyuşmazlıklara İlişkin Belirli Sorular Hakkındaki 1930 Lahey Sözleşmesi'nin" 1. Maddesinde de şu " hükümlere yer verilmiştir (IOM, 2009: 54);

Her devlet, kendi kanunlarına göre kimlerin kendi vatandaşı olduğunu belirleme hakkına sahiptir. Bu kanunlar, tabiiyetle ilgili olarak kabul edilen uluslararası sözleşmeler, uluslararası teamüller ve genel olarak kabul görmüş hukuk ilkelerine aykırı olamaz. Bu durum sağlandığı takdirde diğer devletler tarafından tanınacaktır.

Sözlük anlamında ise yurttaşlık bir yurttaki doğup büyüme veya yaşamış olma, bir yurda ait olma bunun yanında devlet ve hükümeti, devlet oluşumunu, yurttaşlık ödev ve haklarını kapsayan durumu ifade etmektedir.⁸¹

Vatandaşlığın tarihi süreç içerisinde gelişimi inişli çıkışlı bir halde olmuştur. En önemli husus ise vatandaşlık, son 2 yüzyıl içerisinde algılandığı gibi ulus devlete ait bir kavram değildir. Dar bir alana sıkıştırılmış bu kavramın evveli incelendiğinde geniş bir alana ulaşmak ve tarihsel altyapısıyla gelecekteki yurttaş, rol ve kimliklerinin inşasına erişim daha isabetli bir adım olacaktır. Derek Heater'e göre vatandaşlık gelişim aşaması beş tarihi dönemde gerçekleşmiştir. Bu dönemler: Yunan şehir devletleri dönemi, Roma İmparatorluğu ve Cumhuriyeti dönemleri,

⁸⁰ Nottebohm (Lihtenştayn v Guatemala)(1955), ICJ Kararı, 06,04,1955, *ICJ Reports 4*,p. 23; <https://www.icj-cij.org/case>

⁸¹ https://www.google.com.tr/search?source=hp&ei=hqPIW6GjC4arsAHn5Y2gBQ&q=yurtta%C5%9Fl%C4%B1k&oq=yurtta%C5%9Fl%C4%B1k&gs_l=psy-ab..0110.2618.6794.0.7956.10.10.0.0.0.275.1466.0j3j4.7.0...0...1c.1.64.psy-ab..3.7.1462...0i131k1.0.MuUHcJ_Qk84. *Yurttaşlık*. Erişim: 9.11.18

Ortaçağ ve Rönesans şehirleri dönemi, ulus-devlet süreci ile kozmopolit fikrin öne çıktığı dönem olarak ifade edilmektedir (Heater, 2004: 164).

4.2.1. Vatandaşlığın Tarihsel Süreç İçerisindeki Seyri

İlk Çağda Polis siyasal, ekonomik, dini, askeri ve sosyal bir bütün olarak genel anlamda uygarlığın kendisi kabul edilmiştir. Kuruluşu ise M.Ö. 12 ve 11. Yüzyıllara rastlamaktadır. Bireyin Polis içerisinde kendi benliğini yaşatabilir görüşü söz konusudur. Atina'daki Polis kentlerinde “ Dracon ve Solon Yasaları” adı altında yurttaşlık tasviri yapılmıştır (Göze, 2000: 4). Ancak en gelişmiş tanımlamalara Aristoteles tarafından zengin kesimi kapsayacak bir elitist sınıfsal vatandaşlık yaklaşımıyla ulaşılmaktadır. Öyle ki yarım milyon insanın yaşadığı Atina'da yurttaş sayısının 20 veya 30 bin civarında olduğu bilinmektedir. Geri kalanların ise yurttaş olmayan “Yabancılar (Meteikos)” ve bir araç olarak görülen “Köleler” olduğu bilinmektedir (Göze, 2000: 5).

Öte yandan vatandaşlık kavramı siyasal bir uzlaşımın ürünüdür. Böylece vatandaşlığın aktif bir şekilde uygulanması siyasal katılım ile gerçekleşmektedir. Siyasal katılımın demokratik açıdan yaygın hale gelmesi ise sofistlerin⁸² yurttaşlara güzel hitabet etme sanatını öğretmesiyle gerçekleşmiştir. Ayrıca sofistler yasal anlamda devlet ile yurttaş arasında bir sözleşme sağlayarak adaletli, eşit ve hakların korunmasını sağlayacak anayasal vatandaşlık adına dönemin gereklerine uygun değişebilir kanun ve devlet algısını yansıtmışlardır (Göze, 2000: 11-14).

Bu Çağın son demlerinde ise Makedonlar tarafından dağıtılan Polis düzenin yıkıntısı üzerine kurulan “Stoa Okulunun” söylemleri önemlidir. Öyle ki buradaki düşünürler Roma özelinde Ortaçağı dahi etkilemiştir. Stoacılara göre Yunan Polis siteleri yıkılınca söz konusu sınıf ayrımcılığı da yok olmuş bunun sonucunda insanın “evrensel aklın” bir parçası olduğu görüşü hâkim olmuştur. Kendini devletine ve kamu alanında sorumluluklara adanmış yurttaşlık erdemi burada öne çıkan ilk husustur. Buna göre rasyonel gereklere sadık kalarak evrenin temel yasasına uyan kişiler evrenle ve doğayla uyum içinde yaşayan “dünya yurttaşı” sıfatına sahip

⁸² Bilgi anlamına gelen sophia kelimesinden türemektedir. Bilgin, bilge kişi demektir. Bilgilerini para karşılığı satan bilgiler olarak bilinmektedirler.

görülmüştür. Böyle bir özelliğe sahip olan “bilge kişinin” vatandaşlığı belli sınırlar içerisinde herhangi bir ülkeden ziyade “dünya yurttaşlığıdır.” (Göze, 2000: 57-59) Böylece kozmopolit vatandaşlığın temellerinin İlk Çağa kadar uzandığı görülmektedir.

Vatandaşlık kavramının Orta Çağdaki ilk siyasal örneklerinden biri olan siyasal kent yönetimi, sınıfsal farklılığı ön plana çıkaran bir tasvirle Roma İmparatorluğu’nda görülmüştür. Böylece siyasal güce sadık olan insanların vatandaşlık ile beraber kazandığı hak ve imtiyazlar onları sıradan vatandaşlardan ayırmıştır. Genelde erkek, soylu, zengin veya başarılı askerlere verilen vatandaşlık sınırlı bir gruba tanınmış ayrıcalık olmuştur. Ayrıca Roma, sınıfsal çatışmadan doğan bir vatandaşlık kültürüne de sahiptir. Roma’da geniş haklara sahip “Partici” kesimi ile nispeten daha az haklara sahip olan “Plep” kesimi arasındaki sınıfsal mücadeleler bazı yasal düzenlemelerle giderilmeye çalışılmıştır (Polat, 1992’den aktaran Reisenberg, 2010, 11). Bu yasal düzenleme ile mülkiyet ve ikamet konuları vatandaşlık için gerekli veriler olarak ele alınmış ve soy bağına göre verilen vatandaşlığın aksine köken, dini inanç gibi kimliksel farklılıklara bakılmadan vatandaşlık hakkı tanınmıştır (Ağaoğulları ve Köker, 1998: 17). Böylece ilk defa kozmopolit kimlikli vatandaşlığın dayanağı ortaya konulmuştur. Bu durum her şeyden öte toplumsal uyum için hukuki vatandaşlığın önemini ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca söz konusu hukuki gelişmeler ile medeni hukukun getirilmesi özellikle sosyal hayatta önemli vatandaşlık hakları kazanımları sunmuştur. Bu haklar içinde evlilik, ticaret yapma, oy kullanma, dava açma gibi hususlar bulunurken aynı zamanda vatandaşlık görevleri olarak askerlik yapma, vergi ödeme gibi beklentilerle karşılaşmıştır (Heater, 2004: 30-32).

Orta Çağda Hristiyanlık ve Feodalite de siyasal gücün dini ve askeri boyutlarını ön plana çıkarmıştır. Böylece vatandaşlık tanımlarında Kilise ile toprak zenginleri olan senyörler aracılığıyla yeni vatandaşlık boyutları ve sınıflar ortaya çıkmıştır. Bu sınıfsal vatandaşlar ayrıca ekonomik gelişmeleri yönlendiren ve yeniden dağıtan güçlerdir. Kilise ayrıcalığa dayalı vatandaşlığı daha çok geniş kapsamlı ve herkesi kapsayacak ahlaki temellere dayalı bir hale getirirken adanmışlığın yerini dayanışma esaslı vatandaşlık almıştır. İlahi yönlendirmenin aracısı kilise vatandaşlık ilişkisini düzenleyen en önemli kurum haline gelmiştir.

Fakat söz konusu idare nihayetinde bu süreci yürüten bir kesim insanın zamanla bu sistemden kaynaklı gücün getirdiği beşeri hazlarla başa çıkamaması sebebiyle bozulmaya başlamıştır. Öte yandan feodal yönetimlerin her birinin kendi yapısal özerkliği senyörlere bağlı sınıfsal vatandaşlıklar doğurmuştur. Bunlardan *vasallar* ve *serfler* bu açıdan ele alındığında tamamıyla toprak sahibi ve aynı zamanda iktidar sahibi olan senyör yönetimine bağlı sınırlardaki haklara sahip görünmektedir (Polat, 2010: 12-14).

1500'lü yıllara gelindiğinde ise mutlak monarşilerin güç kazandığı ve kilisenin giderek etkinliğini kaybettiği gözlemlenmektedir. Mutlak güç ilahi boyutundan uzaklaşarak dünyevi güç olan devlet özeline yerleşmiştir. Söz konusu mutlak iktidarın sonsuz gücü vatandaşlık üzerinden uzlaşmaya ihtiyaç duymadığı için vatandaşlık kavramı etkisini yitirmiştir. Devlet ile halk arasında iletişimi sağlayacak bağlar azalmış, ayrışma artmış ve böylece kendini iktidara aday tebaa yığınları oluşmuş vatandaşlık gelişmeleri bu süreçte rafa kalkmıştır (Polat, 2010: 14-15).

Modern vatandaşlık kimliğinin doğuşu ve kapsayıcı bir kimlik çatısı altında toplanması ise "Reform" bilhassa "Aydınlanma" dönemine rastlamaktadır. 18. Yüzyıl sonlarında en parlak dönemini yaşayan Aydınlanma, akıl, tartışma ve eleştirel sorgulamalarla Batı düşünsel hayatına zenginlik katmıştır. Topluma dair rasyonel ilkeler çatısı altında örgütlenme fikrini teşvik ederken elbette eşit vatandaşlık kimliği ön planda olmuştur. Böylece rasyonel tercihleri ile toplumsal hayatın her alanında söz sahibi olmak, insanlar için vatandaşlığın bir getirisi konumuna erişmiştir. Bu durum beraberinde özellikle Avrupa'da görülen uhrevi/kutsal devleti, aydınlanmış kutsal devlete yönelten yapı olarak sosyal reform fikrinin yayılmasına da öncü olmuştur. Böylece din-devlet-otorite ilişkisi millet-devlet-otorite şeklinde bir dönüşüme uğramıştır (Bora, 1997: 9-10). Aydınlanma aynı zamanda ulus devlet inşasını ve milliyetçi duygulara sahip vatandaşların doğuşunu getiren ve tarihin önemli kırılma noktalarından biri olan Fransız Devrimi'nin alt yapısını şekillendiren bir gelişmedir (Özipek, 2004: 16).

Fransız Devrimi (1789) ya da öncesindeki Amerikan Devrimi(1776) bilindiği üzere bir toplumsal sözleşme veya bildirge ile son bulmuşlardır. Bu sözleşmeler kitlesel katılım ve toplumsal hareketlilik sonucu doğmuştur. Böylece demokratik

fikirlerin peşinde güçlü devlete aidiyetlik, söz hakkına sahip milliyetçi vatandaşları ortaya çıkarmıştır. Özellikle Napoléon Savaşları etkisiyle de vatandaşlık hissiyatı tüm Avrupa'ya ve dünyaya yayılan bir hâl almıştır (Roskin ve Berry, 2014: 42). Bu durum aynı zamanda ekonomik gücü elinde bulunduran feodal beyler ve ticaretle uğraşan burjuva sınıfları için de devletle aralarındaki ilişkiyi yasal güvenceye bağlama yöntemi olmuştur. Bu yüzden söz konusu kesim tarafından da desteklenmiştir. Genel anlamda kölelikten uzak özgür vatandaşlık hakkı, otorite tarafından hakların güvenceye alınmasıyla hissedilen güvenlik algısı, sahip olunan mülkiyete zarar verilmemesi ve gelecekte mülkiyet edinme hakkı ve en önemlisi yaşama hakkı söz konusu sözleşmelerde vatandaşlık kazanımları olarak kabul edilmektedir. Elbette bu talepler Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau, Machiavelli, Kant, İbn-i Haldun gibi toplum bilimcilerin sözleşmecî kanadının ürünlerinde de gözlemlenen temel siyasal, sosyal ve medeni vatandaşlık haklarındandır. Bu durum gelişen vatandaşlık hakları kapsamında modern zaman devletinin egemenliğini arttırmaktadır. Devlet daha fazla uzlaşıyla egemenliğin getirdiği bu durumdan yararlanarak siyasal katılımın olmazsa olmazı vatandaşı demokratik siyasal yapısına entegre etmektedir. Böylece birbirini karşılıklı inşa eden bu süreç, vatandaşlık kimliğinin geleceğini güçlendirmektedir. Bu durum günümüzde artık devletin egemenlik durumunu güncel tutmak adına bireyin özel yaşamına kadar yakından ilgili olduğu süreci beraberinde getirmiştir (Pierson, 2014: 51-53/81-82). Öte yandan siyasal küreselleşmenin bir ürünü olarak havuzda toplanmış egemenlik algısıyla ulus ötesi işbirlikleri uygulamanın egemenlik ortamının sürekliliği üzerine olumlu etki ettiği görüşleri de vardır (Heywood, 2013a: 160-163).

Vatandaşlık kavramının tarihsel dönüşümünü ele alan ve bu anlamda oldukça büyük bir etki yaratan ve aynı zamanda bazıları için vatandaşlık kuramı niteliğindeki “*Yurttaşlık ve Sosyal Sınıflar*” adlı bir eserle T. H. Marshall ise İkinci Dünya Savaşı sonrası bu alanda önemli bir yer edinmiştir. Marshall toplamda üç başlık altında dünden bugüne kazanılan vatandaşlık haklarını tarihsel bir süreç halinde izah etmiştir. Buna göre yurttaş ilk olarak medeni haklarını elde etmiştir. Ardından siyasal alandaki haklarını elde eden yurttaş son olarak sosyal haklarına kavuşmuştur. Bunlardan medeni haklar içerisinde bireysel özgürlük, ifade özgürlüğü, düşünce ve inanç özgürlüğü, mülkiyet hakkı, sözleşme yapma hakkı ve adalet bekleme hakkı

gibi unsurlar yer almaktadır. Seçme ve seçilme sürecine dâhil olan vatandaşlar siyasal anlamda katılımı sağlayarak önemli vatandaşlık haklarından birine daha kavuşmuştur. Son olarak yurttaşı olunan toplumsal düzenin refah ve sosyal güvenlik şartlarından yararlanmak ve çağdaş toplumlardaki insanlar gibi yaşam koşullarına sahip olmak vatandaşlar için sunulan temel sosyal haklardan olmuştur (Gerim, 2006'dan aktaran Marshall ve Bottomore, 2017, 159-160). Tüm bu değişim ve dönüşüm süreci bazı ülkeler için neredeyse tamamen sağlanmasına rağmen bazı ülkeler bu süreçleri aynı başarıyla uygulayamamış ve içselleştirememiştir. Bu yüzden Marshall'ın bu çalışması tarihsel dönüşüm adına önemli bir yer tutmasına rağmen günümüz koşulları için eksik görülmüş ve daha çok kapsayıcı ve aydınlatıcı kuramlara ihtiyaç duyulmuştur. Sosyal haklardan ve devletin bazı alanlarda müdahale etmesi gerekliliğini vurguladığından ötürü Marshall'ı, liberal vatandaşlık kuramcılarında sayanlar da bulunmaktadır.

4.2.2. Vatandaşlık Adına Modern Kuramsal Zemin Yaklaşımları

AB'nin ulus üstü vatandaşlık idealini hangi düzlemde ele aldığını gözlemek adına modern zaman kuramlarına bakmak önemlidir. Çünkü vatandaşlık kimliği bu kuramların her biri tarafından farklı özelliklerle öne çıkarılmaktadır. Böylece yeniden inşa edilen bir vatandaşlık kimliğinin karşılaştığı sorunlara karşı tavırları öngörülebilmektedir. Bu kuramlarda temel nokta birey ile devlet arasındaki ilişkiye bağlıdır. Bu noktada Geniş anlamda vatandaşlık kuramları için 18. Yüzyıl itibariyle sivil, siyasal, sosyal, küresel, Avrupa, ekolojik, Fransız geleneği, Alman geleneği, liberal-bireyci, cumhuriyetçi, yeni cumhuriyetçi, çok kültürlü, radikal demokratik ve anayasal vatandaşlık olarak çeşitli birçok vatandaşlık kuramlarının geliştirildiği görülmüştür (Ozulu ve Kösecik, 2016: 515). Genel kabul gören çağdaş yurttaşlık kuram başlıkları ise “Liberal” veya diğer bir adlandırma ile “Sözleşmecî Kuram”, “Komüniteryen” ya da diğer adıyla “Toplulukçu Kuram” ve AB öncülüğünde adını daha sık duyduğumuz “Küresel Kimliğin” bir alt dalı olarak ele alabileceğimiz “Çok Kültürlü Vatandaşlık Kuramları” veya “AB Vatandaşlığı” şeklinde sayılabilir.

İlk olarak Liberal kurama baktığımız zaman karşımıza birey ile devlet arasındaki problemleri gidermeye çalışan ve aynı zamanda bireyi devlete karşı da korumayı ön gören yine de son zamanlarda özellikle özgürlük alanında yeniden revize edilmesi gerektiği düşünülen vatandaşlık kuramının çatısı karşımıza çıkmaktadır (Çebi, 2008). Liberal bireyci vatandaşlık kavramı bireyin tercihlerine bağlı olarak gelişen yurttaşlık anlayışının yansımasıdır. Özünde bireycilik, özgürlük, tolerans ve rızaya bağlılık olan liberal ideoloji sunduğu vatandaşlık tasvirinde de bu değerlere göre bir yapılanma ileri sürmektedir. Toplumsal yapıyı da plüralist açıdan çok aktörlü gören özellikle modern liberaller devletin yanında şirketleri, örgütleri ve bireyleri önemli aktörlerden saymaktadır. Bu yüzden toplumsal her gelişmeyi küresel bir iletişim zemininde yorumlamaktadır. Böylece vatandaşlık küresel iletişim ağının en önemli unsuru olarak görülmüştür (Heywood, 2013b: 520).

Temelde liberal vatandaşlık kuramı liberalizmin tarihsel sürecine göre değerlendirilmelidir. Klasik Liberalizm ve Modern Liberalizm bu sürecin iki farklı ürünüdür. Klasik liberal vatandaşlık kuramı, özünde devletin sözleşme aracılığıyla kamusal alan ile özel alan arasındaki sınırı vurgulamaktadır. Vatandaşlık klasik yaklaşıma göre özel alanın sahası içerisinde yer almaktadır. Kişiden kişiye değişebilen “iyi” kavramından ziyade “hak” kavramı üzerinde yoğunlaşan yaklaşım, yasa üstünlüğü ve vatandaş özerkliği geleneğini ifade etmektedir. Modern liberal vatandaşlık kuramı ise daha çok sosyal değerlere yönelirken aynı zamanda klasik liberalizm de olduğu gibi katı devlet dışlamasından uzaktır. Devletin, güvenlik ve bilhassa adalet alanlarında sorumluluk alması ve ekonomik açıdan daha fazla müdahaleye açık bir yapıya sıcak bakılması modern liberal vatandaşlığın gelişimi üzerinde de etkilidir (Heywood, 2013b: 71-75).

Kuramın geliştirilmesinde rol alan T. Hobbes, J. Locke, J. J. Rousseau, I. Kant, veya sonrasında katkı sağlayan T. H. Green, L. T. Hobhouse, A. J. Hobson, J. S. Mill, J. Rawls, R. Nozick gibi isimler liberal teorinin alt yapısını şekillendiren sözleşme kuramlarının üzerinde etkili isimlerdir. Sözleşmede bireyin etkinliğini vurgulayan bu kuram siyasal meşruiyeti sağlamanın yanında vatandaşa siyasal sorumluluklar da sunmaktadır. Böylece fayda-çıkarcı maksimizasyonu sağlanarak değerli yurttaşlar topluluğu şekillendirilmektedir (Heywood, 2013b: 129-131).

Burada korunan haklar ve sağlanan özgürlük alanının yanında eşitlik, adalet ve uzlaşma kültürü vatandaşlık teorisinin de özünü teşkil etmektedir.

Liberal kuramın özünde yer alan hak kavramını referans alarak siyasal toplumun inşasına yönelik diğer bir grup ise Komüniteryen ya da diğer bir adlandırmayla Toplulukçu Vatandaşlık Kuramının ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Bu kurama bazen Cumhuriyetçi vatandaşlık kuramı da denilmektedir. Söz konusu hak ve sorumlulukların yanında katılımcı yurttaş profili ve kimliği oluşturan parametreler de toplulukçu vatandaş kuramının ilgi alanına girmektedir. Halk egemenliği de toplulukçu vatandaş kuramında önemli bir yer tutmaktadır. Keyfi olarak bir başkasının özgürlüğüne, yaşam koşullarına ve saygınlığına müdahaleyi engellemeyi güvenlik önceliğiyle ele alan bu kuram sosyo-politik açıdan koruma altına alınmış bir vatandaşlık statüsünü nitelemektedir. Kimlikel ve toplumsal bağlılık çerçevesinde hareket eden toplulukçu kuram aynı zamanda bireysel çıkarılardan ziyade ve siyasal bir topluma aidiyetle birlikte toplumla beraber yükselmeyi vurgulamaktadır. Çünkü bireyin kimliği bu toplum sayesinde gelişmiştir ve doğal olarak vatandaşlığını bu topluma borçludur. Öte yandan söz konusu toplumdaki kolektif kimlik değerlerinin inşasında bireyin kamusal hayata katılım kabiliyeti önemli bir husustur. Tüm yurttaşların böylesi bir siyasal katılım örneği sergilediği toplumda ortak çıkarlara ve ortak iyiye yönelmek toplulukçu vatandaş kimliğinin bir ürünü olmuştur (Polat, 2010: 38-39). Buradan da anlaşıldığı üzere toplulukçu kuram erdemli yurttaşlar aracılığıyla, liberal kuramdaki bireysel iyi kavramını reddetmekte ve ortak iyi hedefine yoğunlaşmaktadır. Yani vatandaş kendi haklarını bilen ve topluma karşı sorumluluklarının farkında olan ayrıca uzlaşma için üstüne düşen fedakârlığı yapan biridir. Ayrıca liberal yaklaşımda yer edinen kesinlikle dokunulmayacak haklardan ziyade kamusal çıkarlar söz konusu olunca haklarını revize etmeyi uygun gören yurttaş konumundadır.

4.2.2.1. Küresel Vatandaşlık Kuramı Yolunda Avrupa Birliği Vatandaşlık Algısı

Bu tezde ilgilenilen konu en başından beri çerçevesi çizilen Avrupa Birliği kimliğidir. Bu noktada AB kimliğinin ilk bölümlerde belirtilen parametrelerinin

katkısının yanı sıra asıl üzerinde durulan unsur ise AB'nin vatandaşlık kimliği olacaktır. Çünkü vatandaşlık anlayışıyla bu konudaki somutlaşan alana yönelik mevzuları tartışma imkânına kavuşmak olasıdır. Böylece AB vatandaşlık kimliği üzerinden göç politikaları üzerindeki sorunsal anlaşılır bir hal alacaktır. Bu durum aynı zamanda güçlendirilmiş bir vatandaşlık kimliği özelinde bilhassa 2011 sonrasında yaşanan göç olaylarına karşı duvar politikalarının çelişkisini gösterme fırsatı sunmaktadır.

AB vatandaşlık kimliğine dair, daha önceden belirtildiği üzere, küresel vatandaşlık yolunda ilerleyen ama küresel vatandaşlık boyutuna ulaşamamış bir kimlik tanımlanmaktadır. Bu yüzden kısaca “Küresel Vatandaşlık” kuramına değinerek AB kimliğinin varsayımlarını ve ulus-üstü vatandaşlık idealine ulaşmak adına attığı ve atması gereken adımlar kuramsal bir zemin üzerinden incelenecektir. Bunun yanında daha önceki başlıklar altında çok kültürlü toplumların sosyo-politik kimliksel yapılarına değinilmekle beraber AB için de böylesi bir niteliği haiz olduğu için sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel ve demografik açılardan Birlik üzerinde inceleme yapılmıştır. Bu yüzden burada vatandaşlık veya yurttaşlık boyutlarıyla çok kültürlü yapıya değinilecektir. Çünkü AB vatandaşlık kimliği, çok kültürlü vatandaşlık kimliği ile ayrı tutulmamaktadır.

4.2.2.1.1. Küresel Vatandaşlık

Küreselleşme olgusu günümüzde hemen hemen her alanda kendinden söz ettiren bir hâl almıştır. Bu durumdan elbette insanların vatandaşlık durumu da etkilenmektedir. Bir dünya vatandaşlığı inşası küreselleşme olgusunun üzerine yükselir. Bu yüzden küresel etkileşimler oldukça önemlidir.

Küreselleşme ilk olarak ekonomik gelişmeleri açıklamak adına ortaya çıksa bile özellikle 1980'ler küreselleşme çerçevesinde iktisadi teorilerin yanı sıra sosyal bilimlerin hemen hemen hepsinde ciddi bir şekilde artmıştır. Gelişen bu süreç küreselleşme için tarihsel bir öneme sahiptir. Bu duruma özellikle bağlılık ve karşılıklı bağımlılık kavramlarıyla 1945 sonrası siyaset çalışmalarında da rastlamak mümkündür (Heywood, 2013a: 27). Bunun dışında ekonomik ve kültürel boyutları da vardır. Özellikle de teknolojiyle birlikte uyumu küreselleşmenin yayılmasını

hızlandırmıştır. Giddens, küreselleşme için “Yerel gelişmeler ile kilometrelerce uzaktaki olaylar arasında karşılıklı şekillendirmelere açık biçimde uzak yerleri birbirine bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması” tanımını yapmıştır. Beck ise “Egemen ulus devletlerin sınırlarının farklı güç, amaç, kimlik ve ağırlara sahip ulus ötesi aktörler tarafından sürekli aşılması ve zayıflatılmasının sonucunda meydana gelen süreç” ifadeleriyle küreselleşmeyi tanımlamıştır (Heywood, 1990’dan aktaran Giddens ve 2000’den aktaran Beck, 2013a: 38). Bu tanımlamalar aynı zamanda küresel kimlik siyaseti politikaları için de önemli izlenimler sunmaktadır.

AB de küreselleşme olgusunun getirilerinden payını almakla beraber genellikle küreselleşmenin gerekleri için çaba harcamaktadır. Bu durum özellikle Birlik içerisindeki ekonomik üretimin dışarıdaki ülkelere yayılmasıyla kazançların artmasını sağlamıştır. Ülkeler arası entegrasyon politikaları bunu göstermektedir. Bu durum aynı zamanda güvenlik politikaları için de ortak adım atmaya sağlamaktadır (Yılmaz, 2010: 10). Bu fikirlerin tamamı toplumsal kimliğin ve doğal olarak vatandaşlık kimliğinin geleceği üzerine doğan kaygılardan türemiştir.

Küresel vatandaşlık, bir başka ifadeyle dünya vatandaşlığı namında kullanılmaktadır. Bu yüzden belli ulusal sınırlar içerisindeki siyasi topluluk aidiyetine dair sıkıştırılmış bir vatandaşlık tasvirinden ziyade yurttaşlığın, uluslardan öte insanlığın gelecek nesillere karşı bir sorumluluk algısı söz konusudur. Bu durum yurttaşın küresel konulara dair üstüne düşen her alanda katılım sağlamasını doğurmuştur. Küresel problemler ve onların üstesinden gelebilmek için üretilen küresel çözümler elbette çok kültürlü küresel vatandaşlar hakkında da küresel anlamda yasal çalışmaları gerektirmektedir. Bu durum uluslararası ilişkiler bakımından vatandaşlığı ulus üstü yönden yeniden yapılandırmayı beraberinde getirmiştir. Bu yeniden inşa edilen ulus üstü vatandaşlığı tetikleyen unsurlar ise uluslararası devletler sisteminde artan karşılıklı bağımlılık ve bağlılık, küresel etkileşimin özellikle teknoloji sayesinde zirveye ulaşması, ulus üstü oluşumların politik kararlarından tüm dünyanın etkilenmesi ve evrensel boyutta koşulsuz itaat bekleyen insan hakları çerçeveli sözleşme, belge ve antlaşmalardır. (Gerim, 1994’ten aktaran Soysal, 2017, 176). Böylece dünyadaki ekonomik, sosyal ve siyasal

boyutlarda dezavantajlı insanlara eşitlik, adalet temalı bir vatandaşlık vaadi ortaya çıkmaktadır.

Söz konusu ekonomik, sosyal, siyasi koşullardaki değişim ve küreselleşme ile sınırların giderek önemini kaybetmesi sonucu artan göç akınları, özellikle II. Dünya Savaşı sonrası dönemde, vatandaşlık tanımından dışlanan, ancak, güvenli yasal statüye sahip yeni bir statünün de uluslararası hukukta yer almasını sağlamıştır. Kişilere hak tanınması boyutuyla “denization” ve bu kişilerle ikamet ettikleri politik düzen arasındaki ilişkiyi ifade eden “denizenship” kavramları bu yeni statünün ürünleridir. Bu statüdeki insanlar buldukları düzene sınırlı üyeliğin gereği olarak kendilerine sosyal, ekonomik, hukuki haklar tanınmış, demokratik sürece katılım hakkından ise mahrum bırakılmışlardır. Oger, denization sınıfındaki kişilere tanınan hakları evrensel olarak tüm insanların uyrukluk ve aidiyete bakılmadan hak sahibi olmalarını öngören dünya vatandaşlığı (cosmopolitan citizenship) doktrinine dayanarak açıklamakta ve insan hakları konusunda yaygınlaşan bilincin, denizenlerin hak sahibi olmasında önemli bir faktör olduğunu ifade etmektedir (Ümit, 2017: 364-365).

Küresel vatandaşlığın sorunsuz bir şekilde gerçekleşebilmesi için eşitlik, adalet, insana ve doğaya saygı kavramlarını içselleştirmesi gerekmektedir. İnsanların bu değerleri benimsemesi ile ulusal boyutlarla sınırlı yerel veya bölgesel değerlerden öte evrensel ve tüm insanlık için elzem olan değerlere sahip bir küresel vatandaşlık kimliği hâsıl olacaktır. Bu durum her şeyden öte kişinin dünyanın neresinde olursa olsun yabancılık çekmesini önleyecek bir durumu ifade etmektedir (Polat, 2003’ten aktaran Kaya, 2010, 246). Burada aynı zamanda ortak çıkar ve menfaatleri olan insanlar söz konusudur.

Ulus üstü veya ulus ötesi bir vatandaşlık türü olarak adlandırılan ve evrensel değerleri dünya vatandaşlığı kavramı aracılığıyla karşılayan, kozmopolitizm ifadesidir. Kökenleri Antik Yunan dönemlerine kadar uzanan kozmopolitizm ifadesinin vatandaşlıkla ilgili çıkarımları 18. Yüzyıl sonu ve 19. Yüzyıl başları itibariyle Kant ile ortaya çıkmıştır. Kant’ın kozmopolit vatandaşlık üzerine çıkarımları üç sacayağı üzerine yerleşmiştir. Kant’a göre ilk adım devlet yönetim şekillerinin ve iç hukuklarının cumhuriyet sistemine göre tertiplenmiş olmasıdır.

Ardından gelen ikinci adım söz konusu devletlerin uluslararası hukukun gereklerine göre aralarında bir iletişim kurması gerekliliğidir. Son adım ise kişilerin, kişilerle ve siyasal kurumlarla ilişkisini sağlıklı bir duruma getirecek sivil toplum destekli ve kapsayıcı bir evrensel hukuk düzeninin inşasıdır (Gerim, 2017: 177).

Kozmopolitanizm düşüncesi temelde, tarihsel olarak “kosmos” ile “polis” arasındaki ilişkiden türemiş bir yapıdır. Kendisine tüm dünyayı yurt ve insanlığı yurttaş olarak amaç edinen evrensel bir düşünce kaynağı olarak kozmopolitanizm düşüncesi, kosmos’u ve polis’i ekonomik değil, ahlaki ilkeler üzerine inşa etmek amacındadır. Bu yüzden sadece evrenselleşmenin değil, bireyselleşmenin de tarihini belirlemektedir. Bu aynı zamanda bireyin kendi iyiliğiyle beraber, bütün bir dünyanın iyiliği adına da kendisinin insanlığa karşı bir yükümlülük hissetmesi zorunluluğunu getirmektedir. Bunun için en geçerli sebep aynı dünyayı paylaşmak olmuştur. İşbirliği sağlamak için gerekli unsur ise evrensel bir adalet tesisidir (Alyağut, 2008: 1).

Ulusal otoriteleri ve egemenlik haklarını yok saydığı gerekçesiyle küresel vatandaşlık fikrini savunanlar eleştiri almışlardır. Özellikle uluslararası ilişkilerde hâkim olan anarşik yapının ve denetimsiz güç alanlarının ulusal sınırlara da sızacağı böylece bir bütünlükten ziyade daha fazla ayrışma ve çatışmaya yol açacağına dair endişelerin bulunduğu görülmektedir. Bunların yanında yurtseverlik kavramı da önemli eleştiri başlıklarındandır. Küresel vatandaşlık kavramının çoğulcu ve özgürleştirici boyutuna sahip olması, farklılıklara hoşgörülü yaklaşması beklenirken aynı zamanda küresel vatandaşların da yurtsever olma haklarının olduğu vurgulanmaktadır. Bu durum insanların her ne kadar tüm insanlığa karşı sorumlu ve bağlı bir yaşam sürdüğü gerçeğini ortadan kaldırmasa da aynı sosyal ortamı, ülkeyi paylaştığı insanlara karşı yurtsever bir davranış sergilemesinin engellenemeyeceğini belirtmektedir (Gerim, 1997’den aktaran Appiah, 2017, 177). Ayrıca günümüzde halen toplumsal ilişkilerde milliyetçiliğin önemli bir etkisi olduğu yadsınamaz. Ulus devletlerle birlikte somut bir alan bulan milliyetçi duyguların, küresel vatandaşlık aidiyetliğine adaptasyon konusunda da bugünün şartlarında kolay kolay beklenen bir durum olmadığı aşikârdır.

4.2.2.1.2. AB Vatandaşlığı

Şimdiye kadar ifade edilen alan bölgesel AB vatandaşlık kimliğinin hedeflediği küresel vatandaşlık kimliğine dair değerleri ve izlemesi gereken kuramsal zemini ifade etmektedir. Bu noktadan sonra ise inşa edilen “AB Vatandaşlığı” ele alınacaktır. Ayrıca AB’nin vatandaşlık konusunu kurumsallaştırma kapsamında anayasal çalışmalar yaptığı gerekçesiyle “Anayasal Vatandaşlık” kavramı da referans alınacaktır. Bunun yanında önceden de izah edildiği üzere “Çok Kültürlü Vatandaşlık Kuramı” AB vatandaşlık kuramını açıklamak adına yardımcı veriler sunacaktır.

AB anayasal zemin aracılığıyla vatandaşlık kimliğini yasal dayanaklara oturtmak gibi bir hedef edinmiştir. Bu bağlamda anayasal vatandaşlık kavramı AB vatandaşlık kimliğini açıklamak adına son zamanların en uygun ifadesi olarak ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu kuram vatandaşlığın yasal zeminde ele alınmasıyla söz konusu devletin ve onun yürütme erkini elinde bulunan hükümetin sınırlandırılmasını ifade etmektedir. Böylece gücün amacının dışında, insanlara zarar verecek bir şekilde kullanılmasını engellemek hedeflenmektedir. Bu kavram aynı zamanda devletin sağlıklı bir şekilde işleyişini kolaylaştıran, kurumları arasındaki düzeni tertipleyen bir konuma sahiptir.

Anayasal vatandaşlık ifadesi Avrupa’da ulusal ve ulus üstü uyum politikalarında ortaya çıkan tikanıkları aşmak için bir alternatif teori olarak ilk defa Almanya’da ortaya çıkmış bir kavramdır. Almanda “verfassungspatriotismus” yani “anayasal vatanseverlik” şeklinde çevirebileceğimiz bir anlamda kullanılan kavramın ortaya çıkışı 20. Yüzyılın son çeyreğine rastlamaktadır. Anayasal vatandaşlık söylemini literatüre kazandıran isim Alman siyaset bilimci Dolf Sternberger’dir. Kavramın Türkçe karşılığını ise yaklaşık 20 yıl sonra bir sosyolog olan Nur Vergin ortaya koymuştur (Kaya ve Tarhanlı, 2005: 21). Almanya’da uluslararası siyasi hamlelerden sayılan bir hareket olarak Almanya Federal Cumhuriyeti üzerine yerleştirilen “*Peshing Nükleer Füzelerine*” karşı ortaya çıkan muhalefet Batı Almanya ile birlikte tam bir millet oluşturulamadığı sonucunu göstermiştir. Bu ortamda Nazi ile yüzleşme sonucu ya Alman tarihinin Nazizm’i doğuran etken olarak kabul edilmesi ya da söz konusu oluşumun kökenlerinin olmadığı, rastgele gelişmiş

bir hareket olduğu kabul edilmeli görüşünün benimsenmesi gerekmiştir (Polat, 2010: 250). Bunun üzerine Dolf Sternberger, millet kavramının Alman ulusunda birleştirici bir karşılığının olmadığını hatta Nazi dönemlerindeki kötü hatıraları anımsattığını ifade etmektedir. Bunun yanında millet ifadesinin etnik milliyetçilik unsuru olarak artık kabul görmeyen bir hâl aldığını da vurgulamıştır. Bu yüzden yurttaşlarla devlet arasında rızaya bağlı sıkı ve sağlam bir bağ kurmak için anayasal esaslarla düzenlenmiş bu vatandaşlık kuramı ileri sürülmüştür. Bahsi geçen anayasal vatandaşlık kuramının sağlıklı bir şekilde faaliyeti, devlet yönetiminde demokratik ilkelerin benimsenmesi ve bu demokratik yönetime yönelik vatandaşın rızasına ve iyi niyetli itaati düşüncelere bağlıdır. Bu durum tıpkı dini inançlarda olduğu gibi devlet ile vatandaş arasındaki bir anayasal bağlılık inşa düşüncesinin yansımasıdır (V. Coşkun, 2009).

“Yurttaşlık ve Ulusal Kimlik: Avrupa'nın Geleceği Üzerine Bazı Yansımalar” olarak çevirebileceğimiz ve *Paris International*'da 1992 yılında yayımladığı eseriyle bir başka Alman sosyolog Jürgen Habermas, anayasal vatandaşlık kavramını AB genişlemesini sağlıklı bir şekilde uygulamaya koymak adına Avrupa vatandaşlığının kıstaslarını belirterek dünyada daha fazla anılan bir kavram haline getirmiştir. (Polat, 2010: 249). Habermas, günümüz ulusal devletlerin küresel manada ekonomi, askeri, sağlık, teknoloji, iletişim, çevre sorunları gibi sadece bir ulusun çözemeyeceği ve ancak ulus üstü bir oluşumla ortaklaşa bir çözüm getirilebilecek sorunların giderilmesi gerekliliği üzerinden anayasal vatandaşlığı izah etmiştir (Habermas, 2004: 15). Habermas'ın öne çıkardığı anayasal yurttaşlık betimlemesi etnik, dini, toplumsal ve kültürel farklılıklarının birlikte var olacağı zihniyetin inşasında vatandaşlığın bir ulus temeline bağlı kalmadan anayasal düzlemde incelenmesi esasına dayanmaktadır. Aynı zamanda söz konusu farklılıklarla eşit ve sulh içerisinde evrensel ve demokratik bir siyasi üst kimlik inşası söz konusu olmuştur (Ozulu ve Kösecik, 2010'dan aktaran Fırat, 2016, 516-517). Çünkü Habermas, entegrasyon sürecinde kültürel ve cemaatçi yönelimlerin arttığı bir dönemde AB'nin milliyetçi tutumlara saplanacağını böylece Avrupa toplumlarının zarar göreceği görüşünü savunduğu bilinmektedir. Böylesi bir durumun üstesinden gelmenin yolu ise bilhassa göçlerle artan farklılıklar içerisinde ve birlik düşüncesiyle Almanya özelinde AB'yi “yurttaşların Avrupası” olarak inşa etmekten geçmektedir. Bunun yanında siyasal

katılım yoluyla toplumsal entegrasyon daha fazla hızlandırılabilir. Böylece AB üyesi her devlet egemenlik ve bağımsızlıklarını sürdürmekle birlikte vatandaşları aynı zamanda AB vatandaşı imkân ve haklarına sahip olacaktır görüşü söz konusu olmuştur. Bu aynı zamanda vatandaşların kültürel ve milli kimliklerine de saygıyı içermektedir. Öte yandan ortak çıkarlar etrafında öteki ile birlikte uzlaşma yeni bir kimlik inşasını rasyonel ve siyasal açıdan kolay kılmaktadır (V. Coşkun, 2009).

Fazıl Hüsnü Erdem'in vatandaşlığa yeni bir kavram olarak ifade ettiği üzere anayasal yurttaşlığın üç temel unsuru bulunmaktadır. Esasen farklılıklarla birlikte eşitlik ve barış ortamında yaşamayı sunan bu unsurlar sırasıyla: "1. Vatandaşlık, herhangi bir etnik, dinsel veya kültürel kimliğe referansla tanımlanmamalı; 2. Bütün kimliklerin kendi farklılıklarını ifade etmelerine, korumalarına ve geliştirmelerine imkân sağlanmalı; 3. Kamu üzerindeki iktidar gücünü elinde bulunduran yapı kimliklere karşı eşit uzaklıkta ve tarafsız bulunmalı" şeklinde sıralanmıştır (Erdem, 2012: 52).

Anayasal vatandaşlık kavramını Türk literatürüne kazandıran Vergin'e de değinmek gerekirse, kavramı ilk defa 1993 yılında *Türk Yurdu* adlı dergide "*Yeni Siyaset ve Siyasi Partiler*" adlı makalesinde kullandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Burada siyasi oluşumların giderek yetkinliklerini kaybettiğini ve süreklilik sağlamaları için kendilerine yeni bir yol haritası çizmeleri gerektiğini belirten Vergin, ayrıca ülkenin aşamadığı bazı sorunlar için de yeni bir vatandaşlık kimliği tanımının elzem olduğunu belirtmektedir. Söz konusu çözümü ise sosyopolitik barış ortamını kurmak ve farklı kimlikleri rıza ile bir üst kimliğe bağlamayı sağlayan anayasal vatandaşlık kavramıyla açıklamıştır (Ozulu ve Kösecik, 2016: 517; V. Coşkun, 2009).

Anayasal yurttaşlık kuramı liberal milliyetçiler tarafından milliyetçi duygularla sağlanan bütünlük ve sadakat ortamını sağlayamayacağı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Özellikle bu tür bir sadakat ortamını sağlamanın somut karşılığını sunmadığı ve eninde sonunda yine milliyetçi tutumlara yönelmeye yol açacağı için yetersiz bir kuram olarak kabul edilmiştir. Bu ifadeler benzer şekilde kozmopolitan kuramcılar da eleştiride bulunmuştur. Onlara göre de anayasal yurttaşlık kuramı, yeterince kapsayıcı olmadığı ve bir noktadan sonra insanların kendi ötekilerini

üretmekten geri kalmayacaklarını böylece dışlayıcı tavır ve tutumların süreceği bakış açısıyla eleştiri hak etmiştir. Öte yandan anayasal yurttaşlığın, liberal kuramdan daha faydalı çözüm önerileri sunduğu için olumlu eleştiri de aldığı görülmüştür. En önemli husus olarak da liberal anlayıştaki pasif toplumun aksine aktif siyasal katılım aracılığıyla dayanışma içerisinde bulunan siyasal toplum inşasını gösterebilmekteyiz. Bu durum etkili iletişim, bilgi alışverişi ve toplumu ve kendilerini karşılıklı inşa sürecine sokacak ortak duyguların üretimi gerçekleştirmektedir. Aynı zamanda bireylerin birbirlerine ve yaşadıkları topluma bağlılıklarının meydana geldiği çatışmasız bir toplumsal yaşam oluştuğu ifade edilmektedir (Polat, 2008'den aktaran Erdoğan ve 2008'den aktaran Gülalp, 2010, 255-257).

AB vatandaşlığının temel referanslarından biri de çok kültürlülük kavramıdır. Bu kavram hem AB'nin temel felsefesinde yer almaktadır hem de bu felsefe ışığında inşa edilen AB vatandaşlığının genel kabulüdür. Bu yüzden çok kültürlü toplumlarda istikrarlı bir toplum için farklılıkların çeşitliliği ve aynı zamanda bir bütün olarak siyasal kültürün şekillenmesi önemlidir. Bunun yanında kendi farklılıklarını paylaşma iradesini de anayasal bir zorunluluğun dışında tanıma gerekliliği bulunmaktadır. Ayrıca göç ve göçmen kültürü söz konusu "çok kültürlü vatandaşlık" kuramlarında uyum sağlamak için oldukça etkili bir konuma sahiptir. Çünkü her ne kadar etnik köken üzerinden algılanan bir kimlik tasviri yapılsa da azınlık konumundaki göçmenler için önemli olan, beklenti içerisinde olmasalar dahi, kültürel kimliklerini muhafaza etmek ve entegrasyon sürecinin gerçekleştiği toplumda kendilerine has kültürel kimliğin saygı duyulan ve benimsenen bir yapıda olması durumudur (Polat, 2010: 254-255). Yine de göçmenler mutlak krallıkların yıkılıp ulus devletlerin inşa edildiği süreçte azınlık konumuna düşen ulusal gruplarla birlikte ele alınmamalıdır. Çünkü göçmenler ekonomik, siyasal, sosyal ve çevresel sebeplerle göç etme tercihinde bulunmuş ve bazı haklarından vazgeçmeye hazır gruplardır. Burada sadece daha önce de belirtildiği üzere entegrasyon sürecinin daha kolay olması için tanınan dil, kültür, inanç gibi hakları bağlamında önemi dikkate değerdir (Türkdoğan, 2005: 59-60). Tarihteki çok kültürlü toplum farkındalığı ise dinsel bütünlüğün dağılmasıyla veya Batı Avrupa ülkelerinde "millet" oluşumuyla eş zamanlıdır (Oran, 2015: 1-3).

Ulus devletler içerisindeki azınlıkların, kimlikleri gereği ötekileştirildiği ve asimile edildiği yönünde dezavantajlı konumları ifade edilirken son dönemlerdeki küreselleşme adımları çok kültürlü toplum inşasını ve çok kültürlü vatandaşlık ilkelerini şekillendiren bir hâl almıştır. Bu durumu özellikle barış ve huzur içinde birlikte yaşama isteği de zorunlu kılmıştır. Çünkü baskı ve şiddetin olduğu bir ortamda farklı kültürlerin benzer sadakat örneği göstermesi söz konusu değildir. Dahası çok kültürlü yapı içerisinde kendini ötekileştirilmiş hisseden bu gruplar eğer yeterli bir demografik çoğunluğa ulaşırsa ayrılıkçı söylemlerle karşılaşmak da muhtemeldir. Aynı zamanda küreselleşmenin getirmiş olduğu istihdamın ulus ötesi yapısı, özellikle Avrupa Topluluğu ülkelerinde yasal işçilerden oluşan göçmenleri arttırmıştır. Bu durum yabancı olup da ikamet edenler adına büyük bir politika üretme sorununu doğurmuş ve vatandaş ile ikamet edenler arasında sıkışıp kalan ulusal politikaların yetersizliği gündeme gelmiştir. Bunun üstesinden gelmenin yolunu ise yasal göçmenleri ve onların zamanla genişleyen aile üyelerini uyum politikalarıyla vatandaşlığa almak ve çok kültürlü politikalar aracılığıyla uzlaşmada bulmuşlardır (Kymlicka, 2004: 492-500).

Göç açısından çok kültürlülük söylemlerini biraz açmak gerekirse, 20. yüzyılın sonları itibariyle giderek artan uluslararası göçün, dünyada toplumsal ve kültürel anlamda çeşitlilik sağladığı gerçeğini ortaya çıkardığına ulaşılmaktadır. Böylece birçok toplum asimilasyon politikalarını veya vatana gönüllü dönüş politikalarını bırakarak çok kültürlü yapıyı kabul etmiş ve hatta benimsemiştir. Avrupa Birliği'nin de benimsediği "farklılık içinde birliktelik" söylemleri çok kültürlü vatandaşlık inşasında önemli bir yer tutmuştur. Bunun yanında çok kültürlülük kavramı yalnızca farklılıkların tanınmasıyla gerçekleşmemektedir. Aynı zamanda kamuoyunda saygı gösterilerek kabul görmelidir. Böylece başarılı bir şekilde çok kültürlü vatandaşlık olgusu tesis edilebilir. Örneğin tarihte en fazla göç alan ülkelerden biri olan ABD, çok kültürlülük politikalarını ancak 1960'larda ortaya çıkan "zenci bilinç hareketi" ile ortaya koyabilmiştir. Yine Avustralya, 1970'ler itibariyle "Asyalılaştırma" kabulü neticesinde resmi bir şekilde çok kültürlülük politikalarını uygulamaya koymuştur. Yeni Zelanda da ise çok kültürlü vatandaşlık algısı ulus kimliğinin tanımlanmasında yerel bir değer olan "Mauri" kültürünün rolünün tanınmasıyla gerçekleşmiştir. Bu örnekler içinde belki de üzerinde en çok

durulan ise Kanada'dır. Kanada'da çok kültürlü yurttaşlık bilinci Fransızca konuşan Quebecilerin, İngilizce konuşan çoğunluğun ve yerli "İnuit" halklarının uzlaştırılması ve haklarının tanınmasıyla gerçekleştirilmiştir. Çok kültürlü politikaların uygulanmasına çok kültürcülük denilmektedir. Bu politikalar eşliğinde yürütülen vatandaşlık kuramı da ciddi çatışma alanlarına sahiptir. Bu çatışma alanlarından biri etnik aidiyet fikrini savunanlardan diğeri kültürel çeşitliliği savunup onunla övünenlerden teşkil olmaktadır. Burada esas olan kimliğin temelini etnisite mi olduğu yoksa toplumun kültürel değerleri mi olduğudur. Çok kültürcü yaklaşımlar bireyden ziyade grup üzerinden konuya odaklanarak bireyin değerinin ancak içinde bulunduğu etnik toplumun inanç, değer ve uygulamalarına saygı göstermeyle ve onları tanımayla bağlantılı olan cemaatçilik/toplulukçuluk/komüniteryen algısıyla ortaya çıkacağı görüşündedir. Bu sebeple çok kültürcülük politikalarının bazen azınlık haklarıyla birlikte hareket ettiği görülebilmektedir. Bunun yanında liberaller tarafından farklı kültürlerin birbirinden öğreneceği şeyler olduğu iddiasıyla zenginleşme teorisi adıyla kültürlerarası iletişimin ve anlayışın geliştirilmesi düşünülmektedir. Bu duruma gelen eleştiri ise kültürel küreselleşme yoluyla ulusal farklılıkların belirsizleştirilerek istenilen kültürleri ön plana çıkarma çabası olduğu yönündedir. Diğer yandan liberaller çok kültürcülüğün kamusal alanda yürütülmesini özel alana müdahale edilmemesini istemektedir. Böylece ahlaki, kültürel ve yaşam tarzı insana özgürlük alanında sunulurken, ortak siyasal ve sivil sadâkatler birlikte yaşam alanını kamusal çok kültürlülük ile sağlar. Bu durum çok kültürlülük ile milliyetçiliğin uyum içinde olduğu bir tür vatandaşlık algısını doğurmaktadır. Muhafazakârlar ise milliyetçiliğin çok kültürcülükle bir arada olamayacağı görüşüyle eleştiride bulunmaktadırlar. İnsanların kendilerine benzeyen insanlara güvendiği diğer insanlardan uzak durduğu ve onlara güvenmediği durumunu belirten muhafazakârlar, çok kültürlü toplumları doğaları gereği parçalı ve çatışmaya açık toplumlar olarak gördükleri için bir uzlaşmanın imkânsızlığından söz ederler (Heywood, 2013a: 218-219). Bunların yanında belirtmeli ki imparatorluklar tek bir etnik kökenden oluşmamaktaydı bu yüzden günümüzde ulus devletleri tek bir etnik köken olarak kabul etmek artık bu alanda çalışan hemen hemen tüm teorisyenler için geçerliliğini yitirmiş bir ifadedir. Bu sebeple ulus devletlerin yürüttüğü kimlik

politikaları da aslında çok kültürlü vatandaşlık politikalarına dair benzerlikler içermektedir.

Liberaler ayrıca çok uluslu/kültürlü toplumlarda kültürel hakların tamamının uygulamaya açık olmadığını bu sebeple toplumsal kültürün bazılarının uygulanmaya alındığı ve diğerlerinin de bu değerlere uymak zorunda olduğunu belirtir. Bu yüzden demokratik toplumlarda söz konusu kabul gören kültürü yaşatmak için değişim her zaman mümkündür. Bu sefer de başka bir kültür için aynı durum söz konusu olacaktır. Böylesi bir ortamda liberal vatandaşlık için herkes tarafından kabul görmüş ortak iyi bir yaşamdan söz edilememektedir. Aynı zamanda bu kültürel değerlerin birbiriyle kıyas yapılacak kadar aşağı ya da üstün olma durumu konu edinecek bir hâlde değildir. Hepsi kendi içinde değerlidir (Gray, 2003: 37-38). Bu alanlarda Kymlicka, Taylor gibi isimler öne çıkmıştır.

Bu durumun giderilmesi için öneriler ise sadece bireysel hakların değil aynı zamanda grup haklarının da tanımlanması yönünde olmuştur. Kymlicka bu durumu “içsel sınırlama” şeklinde adlandırdığı birinci aşama olan grubun kendi içerisinde hak savunması ve “dış koruma” olarak adlandırdığı grubun büyük topluma karşı güçlü kalabilme mücadelesi olarak tasniflemiştir. Böylece grup içerisinde özgürlük, dışarısında ise eşitlik vurgusu yapılmaktadır. Aynı zamanda kural, kaide ve uygulamalarda istikrar sağlaması hedeflenmektedir. Öte yandan Kymlicka, dışsal korumanın etnik milliyetçi ötekileştirme aracı olduğu ve baskı yoluyla başka grupları etkilediği durumunun her zaman gerçekleşen bir durum olmadığını belirtmekte buna ek olarak bireysel hakların bu yolla göz ardı edildiği eleştirilerini de kabul etmemektedir (Can, 2012: 136-137).

Sonuç itibarıyla kültür kelimesini ulus veya milletle eş anlamda kullanan Kymlicka özelinde liberal çok kültürlü vatandaşlık kuramı bazı başlıklar altında şekillendirilmiştir. Bunlardan ilki daha çok ulusal azınlıkların yararlanacağı bir hak olan “özyönetim haklarıdır”. Bu haklar genellikle federal sistemlerde özyönetim sağlama hususu açısından avantajlı görülmektedir. İkinci hak grubu ise göçmenlere tanınan “çok etniklik hakları” olup çoğunluğun içerisinde ekonomik ve politik kurumlarda varlıklarını sürdürme, farklılıklarını ifade etme ve savunma haklarıdır. Son olarak ifade edilen haklar ise “özel temsil haklarıdır”. Bu haklar ise etnik

niteliklerin dışında farklılık arz eden diğer grupların toplum içerisindeki eşitsiz konumlarını düzeltmeyi sağlayacak olan hakları kapsamaktadır (Can, 2012: 136).

Ayrıca toplulukçu görüşün ya da başka bir adlandırmayla komüniteryen yaklaşımın da çok kültürlü vatandaşlık kuramı bulunmaktadır. Toplulukçu kuram bilhassa liberal kuramı birey öncelikli tutumu sebebiyle hedef edinmiştir. Toplulukçu kuram liberalizmin her bireye aynı hakları sunarak düzenli, adaletli ve eşit bir kolektif toplum oluşturmasının imkânsızlığından söz etmektedir. Bu yüzden topluluk bireyleri var etmektedir, bireyler toplumu değil görüşü ön plandadır. Söz konusu toplumsal inşa onlara göre gruplar arası sosyal ilişkilerle meydana gelmektedir. Buradan hareketle üst kültürün paydaşları olan alt topluluklara yönelik hak sunmak, genel itibariyle toplulukçu vatandaşlık kuramı adına ortak iyi politikalar yolunda daha başarılı sonuçlar doğuracaktır. Burada esas olan üst kültürün alt toplulukların haklarını ezmemesi için verilen mücadeledir. Bu durum toplulukçu kurama bağlı yaşayan insanların gerekirse topluluk için kendi haklarının sınırlandırılmasına göz yummaları anlamına gelmektedir (Kymlicka, 1998: 151).

Toplulukçu çok kültürlü vatandaşlık kuramının en önemli savunucularından biri bu anlamda öne çıkan “*Çokkültürcülük Tanınma Politikası*” (Taylor, 2018) adlı eseriyle Charles Taylor’dur. Ona göre farklı değerlere sahip kimliklerin siyasal otorite tarafından tanınması ve ayırım gözetilmeksizin diğer kültürlere olduğu kadar saygı gösterilmesi çok kültürlü toplumlar için elzemedir. Ancak Taylor’un eşitlik anlayışı, kendisine göre gerçekçi olmayan güç eksenli liberal eşitlikten farklıdır. Bunun yanında ırka dayalı sınırlı yurttaşlık tanımlamasına da mesafelidir. Ayrıca onun için farklı kültürel değerlerin tanınması çok kültürlü politikalar üretmek adına önemli bir husustur. Tanınmanın ve tanımlamanın önemi üzerinde duran Taylor’a göre eşit haysiyet politikalarını sağlayan haklarla evrensel açıdan bir saygı ortamı sağlanırken aynı zamanda farklılıklar üzerine yoğunlaşan politikalarla bireylerin veya grupların diğerlerinden farkını koruma ve muhafaza etme hassasiyeti gerçekleşmektedir. Gerçek hayatın içerisinde bu iki durumun yani temel haklar ile kamusal haklar olarak adlandırılabilir bu iki hakkın çatışma halinde olması sebebiyle toplumda var olmanın yolunun toplulukçu gruplar içinde yer almaktan geçtiği üzerinde duran Taylor, bir grup içerisinde bulunmanın bireye daha fazla hak, eşitlik ve saygınlık kazandıracığı görüşündedir. Öte yandan bir grup içerisinde

bulunmak, kazanılan hakların sürekliliğini sağlayacağını yani nesilden nesile aktarılabilir kültürel kodları burada barındırılabilirliğini ifade etmektedir. Taylor yine de bu ortamı liberal yönetimlerin sağlama koşulunu, çeşitliliğe saygı, sınıfsal ayrımın kaldırılması ve hegemonya kültürlerin diğerlerini ezmesinin engellenmesi gibi hususlara bağlılık şartıyla gerçekleştirilebilir görmektedir. Böylece Taylor özelinde toplulukçu çok kültürlü vatandaşlık kuramı, farklılıklar üzerine yürütülen politikalarla evrensel değerlerden ziyade kendine has özellikleri olan kültürlerin tanınmasının saygınlığını belirtmektedir. Böylesi bir tanınma da herkesin kimliğini tanımının evrensel boyutuyla ele alınmaktadır (Polat, 2010: 173-180).

4.2.3. Avrupa Birliği Ulus Üstü Vatandaşlık Politikaları

Bugün biri birlikten ayrılma kararı almış olmak üzere⁸³ 28 üye, 5 aday ülke ve 2 potansiyel aday ülkesi⁸⁴ bulunan AB, küresel kültürün ve ulus üstü vatandaşlık kimliğinin en çok öne çıkan oluşumu konumundadır. Doğal olarak mevzu bahis Birlik içerisindeki vatandaşlık ilişkileri, bağlılıkları ve politikaları da üzerinde en çok ilgi uyandıran konulardan olmuştur.

Avrupa geçmişindeki kötü anılarını silmek, unutturmak ve bir daha o günlere dönmek maksadıyla kendine özgü bir kimlik inşası açısından kültürel anlamda bir çeşit Avrupa mirası şekillendirmiştir. Bu miras Avrupa sınırları içerisinde yaşayan tüm insanlara aktarılabilir büyüklükte ve tüm bu insanlar tarafından benimsenecek değerlerden oluşmalıdır. Bunu sağlamanın yolu ise bir üst kimlik oluşturarak aidiyetlik aracılığıyla sadakat sağlamaktan geçmektedir. Bu üst kimlik Avrupa Birliği Vatandaşlığı olarak görülse de bugün bile ortak mirasın tam olarak tanımını yapmakta zorluk çekilmektedir. Bunun yanında Bochmann, 19. Yüzyıl sonunda Avrupa için genel çerçevede bir miras kavramı şemasının tamamlandığından bahsetmiştir. Ayrıca geniş toplum kesimleri tarafından da kabul gördüğü inancındadır. Avrupa ortak mirasını, 1975 Helsinki Nihai Senedi ve Avrupa'da

⁸³ Bkz. Britanya'nın AB'den ayrılma konusu bakımından, Brexit Süreci ve Avrupa Birliği Başkanı.

⁸⁴ Aday ülkeler; Arnavutluk, Karadağ, Makedonya, Sırbistan, Türkiye. Potansiyel aday ülkeler; Bosna Hersek ve BM Güvenlik Konseyi Kararı (1244) altındaki Kosova. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, *Bir Bakışta AB, Avrupa Birliği'nin Genişlemesi*, <https://www.ab.gov.tr/45467.html> erişim: 19.11.18

Güvenlik ve İşbirliği Konferansı-Teşkilatı'nın (AGİK-AGİT) ardından tertiplenen konferanslarda bulunan belgelerde de görebileceğimiz bilgiyle beraber Bochmann, özellikle son iki maddesi üzerinde muhalefetin olduğu ortak miras unsurlarını şu şekilde sıralamıştır(Delanty, 1990'dan aktaran Bochmann, 2013, 30-31);

- 1- Greko-Roman(Yunan-Roma), Antikite, Hristiyanlık, Rönesans ve Hümanizm, Aydınlanma ve Fransız İhtilali'nin siyasi düşüncesi ve sosyalizmin tüm tipleri,
- 2- Diğer kıtalara doğru genişletilmiş, zengin ve dinamik bir maddi kültür,
- 3- Bireyin insan haklarını ve özgürlüğünü garanti altına alan yasallığın varlığınca ifade edilen özgün bir birey kavramsallaştırması,
- 4- Bir şekilde birlikte yaşamayı zorunlu kılan farklı siyasi düzenlere sahip devletler çoğulculuğu,
- 5- Avrupa dışındaki halklara, devletlere ve uluslara saygı.

Ayrıca Helsinki Nihai Senedi'nde Avrupa için ulusal kültürlerin bütünlüğü kavramına rastlamaktayız. Söz konusu bütünlüğün kültürel kimlikler arası etkileşimle bir zenginliğe ulaştığı fikriyle beraber her kültürün özgünlüğü korunmak şartıyla ortak değer bilinci oluşturulan vatandaşlardan söz edilmektedir (Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı [AGİK], 1975, Helsinki Nihai Senedi). Buna ek olarak ulusal kimliğin kolektif temsillerinin birer göstergesi olarak kabul edilen ve ulus-devletler tarafından kullanılan bayrak, marş, para birimi, vatandaşlık posta pulları, ortak anma günleri, programlar, ödüller ve anayasa gibi unsurların AB bünyesinde de yer aldıkları görülmektedir. Bu unsurlara ayrıntılı bir şekilde 2. Başlığımızda değinilmiştir.

Avrupa Birliği'nin işleyişi üzerine yapılan anlaşmada Maastricht Antlaşması'nın 17. maddesine atıfla her üye devletin vatandaşının aynı zamanda Birlik vatandaşı olduğu ve ulusal vatandaşlığı tamamlayacak mahiyette olduğu ifadelerine tekrar değinmekte fayda bulunmaktadır (BABGS, 2011: 6). Fakat asıl olanın ulusal vatandaşlık olduğunu söylemekle Avrupa Birliği'nin işleyişine dair önceki bölümlerde değindiğimiz konuları bir zemine oturtmamak söz konusu olacaktır. Bilhassa Birlik vatandaşı olmanın getirdiği sosyal, siyasal ve ekonomik haklar Birlik vatandaşlığını ikinci plana koymanın aksine her geçen gün daha fazla öne çıkaracak hususlardır. Bunlardan serbest dolaşım hakkı, ikamet hakkı, seçme-seçilme hakkı, çalışma hakkı, hizmet talep etme hakkı gibi birçok hak Birlik içerisinde bulunan herkes için sunulan vatandaşlık haklarından. Doğal olarak

herhangi bir üye devletın vatandaşlık hakkının, genel Birlik vatandaşlık haklarına yönelik keyfi kısıtlayıcı hükümler içermesi söz konusu ise durum ilgili ülke için Birlik içerisinde sıkıntılı bir hal alabilmektedir. Bunlardan en çok bilineni Ombudsman aracılığıyla sorunun Avrupa Parlamentosu'na taşınmasıdır. AP, bilindiği üzere üye devletlerin vatandaşları tarafından seçilen parlamenterlerden oluşmaktadır. Bu yüzden aynı zamanda Avrupa vatandaşlığını kuran, temsil eden ve koruyan bir konuma sahiptir (Atay, 1998: 229-257).

AB vatandaşlığı bugün alışılmış modern ulus devlet vatandaşlığından farklı söylemlere de sahiptir. Her şeyden öte demokrasi ve demokratik temsil hususları AB için temel varsayımlardan biri olmuştur. Bunun yanında milliyetçi duygularla hareket eden yurttaşlığı dışlamamakla ve ırk, etnik köken, din, dil, cinsiyet gibi farklılıkları yok saymadan kolektif bir üst kimlik vatandaşlığı bölgesel ve hatta küresel boyutlara taşımak hedefi bulunmaktadır. Bu durum karşımıza örneğin Almanya'da görülen kan bağına bağlı ve soya bağlı vatandaşlık⁸⁵ veya Bulgaristan'da karşılaştığımız ırksal birliğin yanında doğum yerine bağlı vatandaşlık gibi durumları AB vatandaşlık kimliğinde karşılaşılan bir durum olmaktan çıkarmıştır (Temelat, 2011: 4-5). AB'deki karşılaştığımız husus, ulus ötesi vatandaşlık tanımlarının hukuki ve siyasal yönlerle açıklandığı bir zemine dayanmaktadır. Yine de bir kişinin AB vatandaşı olması için öncelikli adım o kişinin herhangi bir üye devletın mevzuatına uygun bir şekilde ilgili üye devlet vatandaşı olmasından geçmektedir.

AB vatandaşlığı üyelerine önemli imkânlar sunulmaktadır. Örneğin üye devletlerin vatandaşları, Birlik sınırları içerisindeki her yerde serbestçe dolaşma, eğitim, öğrenim görme, sağlık hizmeti alma ve istedikleri yerde ikamet etme hakkına, ikamet ettikleri üye devlette yapılan belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkına, Avrupa Parlamentosu seçimleri ile ilgili olarak da benzer haklara sahiptirler. Bunlara ek olarak, üye ülke vatandaşlığına sahip her birey, kendisini doğrudan etkileyen konularda AB Parlamentosu'na dilekçe verme ve Ombudsmana başvurma hakkına sahiptir. Son olarak, AB vatandaşlığının bireylere, AB üyesi olmayan üçüncü ülkelerde buldukları sırada ve kendi ülkesinin temsilciliğinin

⁸⁵ <https://www.integration-in-bonn.de>, *Vatandaşlığa Alma/ Alman Vatandaşlığı Edinimi*, erişim: 20.11.18; <https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/service/-/1514534>, *Vatandaşlık*, erişim: 20.11.18

bulunmadığı durumda, orada bulunan bütün AB üyesi devletlerin diplomatik ve konsolosluk temsilciliklerinden yararlanma imkânı sunmaktadır.⁸⁶

Anayasa çalışmaları da ulus üstü vatandaşlık politikaları geliştirmek adına önemli bir yer tutmaktadır. Birliğin kurumsal ve siyasal çerçevesini günün koşullarına uygun hale getirmek maksadıyla anayasal çalışmalar yapılmaktadır. AB için ortak bir anayasa oluşturma çalışmaları yürüten organ da Komisyondur. Komisyonda ilgili çalışmaları kurultay olarak ifade edilen Konvansiyon yürütmektedir (Avrupa Konvansiyonu, 2003).⁸⁷ Ayrıca üye devlet kültürlerinin gelişmesine katkıda bulunmak, bunu yaparken de ulusal ve bölgesel farklılıklara saygılı olmak ve aynı zamanda da ortak kültürel mirası ortaya çıkarmak amacıyla Maastricht Anlaşması kapsamında vatandaşların kültürel kimlik değerlerini koruyucu politikalar benimsenmiştir. Böylece Avrupa'da ortak kültürel alan tesis edilmesi hedeflenmiştir.⁸⁸

Üye devlet vatandaşlarının AB'ye karşı aidiyet duygusu geliştirmelerini sağlamak ve ortak bir Avrupalılık hissi oluşturmak yönünde gerçekleştirilen bu ve buna benzer birçok çalışma entegrasyon sürecinde yerellik ve yetki ikamesi prensiplerine göre yürütülmektedir (McCormick, 2014: 210).

AB için ulus üstü vatandaşlığın en büyük problemlerinden biri, Birlik içerisinde yaşayan göçmenlerdir. Özellikle küreselleşmenin etkisiyle insanların sosyo-ekonomik durumlarını düzeltme çabası veya yaşadıkları ülkede artık hayatta kalma konusunda ciddi endişelerin baş göstermesi gibi sebeplerden ötürü uluslararası göç gerçekleşmekte ve elbette bu durumdan AB de payını almaktadır. Üstelik AB'nin içerisinde dahi istihdam yüzünden göç büyük bunalımlar doğurmuştur. Köken olarak da Birlik içerisinde Avrupalı ötekiler mevcuttur. Örneğin, Romanya ve Bulgaristan'ın AB'ye geçmesiyle birçok Roman'ın(ve Sintti) Fransa ve İtalya'ya taşınmaları genel olarak Avrupa vatandaşı olmalarına rağmen pek sıcak karşılanmamıştır. Fransa'da binlerce Roman çeşitli sebeplerle sınır dışı edilmiştir. Böylece artan göçmen nüfusu ve çok farklı kültürlerin yurttaşlığa geçmesi AB

⁸⁶ https://europa.eu/youth/eu/article/37/24086_tr, Avrupa Gençlik Portalı, *AB Vatandaşlığı: Haklarınızı Bilin*, erişim: 21.11.18

⁸⁷ Bkz. <http://europeanconvention.eu.int/enjeux.asp?lang=EN> erişim: 21.11.18

⁸⁸ AB Komisyonu, *Cultural Cooperation*, http://europa.eu.int/comm/culture/action/coop_en.htm, erişim: 21.11.18

içerisinde göçmen politikalarına dair çalışmaları da arttırmıştır. Üstelik xenofobiya(zenofobia) yani yabancı düşmanlığı, İslamofobi, dışlama, ötekileştirmenin yanında asimilasyon uğraşları da bu politikalarda görülen unsurlardan olmaktadır. Bu durum ayrıca ötekine karşı aşamalı olarak baskın kolektif temsil ve kimlik politikalarını doğurmaktadır (Berting, 2014: 81-90).

AB'nin ulus üstü vatandaşlık adına izlenilecek bazı politika alanları olmuştur. Bu politika alanları da bazı başlıklar altında toplanabilmektedir. Bu başlıklardan biri yapısalcılar tarafından desteklenen ve Jürgen Habermas'ın başını çektiği “Post-Ulusçu” yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın destekçileri ulus üstü bir yapılanmanın bugünün dünyasında bir gereklilik olduğu kanısındadırlar. Çünkü modernleşme ile gelen süreç toplumsal iletişimin ve kültürel etkileşimin de artmasına sebebiyet vermiştir. Böylece ulus devletler doğmuştur. Bugün küreselleşme ile gelen bilginin aktarılması, toplumsal etkileşim ve iletişim doruklara ulaşmış, gelişiminin zirvesinde olan teknoloji bu gelişimin öncüsü olmuştur. Gerçekleşen bu etkileşimin elbette sosyo-politik anlamda yansıması tarihsel süreci göz önüne alındığında devlet yönetim biçimlerini etkilemeye açıktır. Bu yüzden ulus-üstü yapılanma böylesi yeniden inşa edilen çok kültürlü bir siyasal yapıda elzemdir (Cederman, 2001: 14).

Diğer bir yaklaşım temeli, ulusal ortak kültürel değerlerin birleşerek evrensel bir değerler bütünü oluşturması fikrini savunan “Pan-Ulusçu” yaklaşımıdır. Bu yaklaşımın en bilindik temsilcileri R. N. Kalergi, S. Huntington gibi isimlerdir. Burada sözü edilen ulus üstü yapılanma, benzer kültür ailelerinin birleşmesiyle medeniyet devletlerinin/İmparatorluklarının gerçekleşmesidir. Bu yüzden sadece basit bir ulus üstü yapılanmadan bahsetmek mümkün değildir. Fakat Avrupa açısından konuyu değerlendirenler Avrupa'da kültürel değerlerden ziyade ekonomik çıkarların birleşiminin ön planda olduğu yönünde eleştirilerini beyan etmiş ve böylesi bir birleşimin Avrupa Birliği açısından gerekli alt yapısının olmadığı görüşünü ileri sürmüşlerdir (Cederman, 2001: 16). Pan-Ulusçuluk yaklaşımının en bilindik tezi S. Huntington tarafından yazılan “*Medeniyetler Çatışması*” adlı eserdir.

Öte yandan “Bağlı Bütünleşme” yaklaşımı da ulus üstü vatandaşlık oluşumları adına önemli politika alanları sunmaktadır. Ernest Gellner, bağlı bütünleşme yaklaşımının en önemli savunucularından biri olarak görülür. Bu

yaklaşımın savunucuları ulus devletler için hâlâ önemli bir güce sahip oldukları görüşündedirler. Fakat onlar için bu güç, kültürel süreklilikten ziyade sağlam bir siyasi irade adına, rasyonel politikalar ve düzen tarafından organize ve muhafaza edilebilecek bir yapıdır. Söz konusu bu yapı siyasi kimliklerin yeniden üretilmesi ve sürdürülmesi görevini üstlenen devlettir. Devlet bu görevi vatandaşına eğitim sunma sorumluluğuyla yerine getirir. Eğitim aynı zamanda devlet için gücün sembolüdür. Bu yapıda dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan biri ise kimliksel değerlerin muhafaza edilmesidir. Çünkü etkileşim ve iletişimin artması kimlikler arasında parçalanmalara yol açabilecek boyuttadır. Burada ayrıca ulusal yönetimlerin, ulus üstü yapıya karşı denge sağlayıcı politikalar geliştirmeleri ulus üstü oluşumu engelleyici mahiyettedir (Cederman, 2001: 16-17). Bağlı bütünleşme fikrine sahip insanlar, iletişim aracılığıyla kültürel benzerliğin ve yayılmanın arttığı konusunda post-ulusçularla hemfikirdirler. Ancak bağlı bütünleşme teorisyenleri, politik ortamın hâkim olduğu, karşılıklı bağımlılığa açık iki kültürü tek bir siyasi çatı altında yaşayabilir görmemektedir. Ayrıca zaten söz konusu siyasi merkezin bu kültürlerle eşit ve yeterli derecede hizmet sunması olanaklı görülmemiştir. Çünkü burada kültürün siyasetle karşılıklı ilişkisi önemli bir etkidir. Son olarak siyasi birimler ve kültürü yakınlaştırma yönündeki ulusçu eğitimin de devamlılığı olacağı için ulusçuluk fikri her zaman var olacaktır (Cederman, 2001: 17).

Avrupa Konvansiyonu tarafından 14 - 15 Aralık 2001 tarihlerinde Belçika'nın Laeken şehrinde düzenlenen toplantının ardından, "Avrupa'nın Geleceği" üzerinde toplanmaya dair alınan karardan sonra Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşması yapılmıştır. Bu Antlaşmanın 8. Maddesi ise Birlik vatandaşlarına ayrılmıştır. Bu maddelerde şu ifadeler yer almaktadır (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 8-9):

1. Üye Devletlerden herhangi birinin yurttaşları, Birlik'in vatandaşlarıdır. Birlik vatandaşlığı, ulusal yurttaşlığa ilavedir; onun yerini almaz.
2. Birlik Vatandaşları, Anayasada belirtilen haklardan yararlanırlar ve devletlerden sorumludurlar. Birlik vatandaşları:
 - Üye Devletlerin topraklarında serbest hareket ve ikamet etme hakkına sahiplerdir;
 - İkamet ettikleri üye ülkede, o ülkenin yurttaşlarıyla aynı koşullar altında Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ve belediye seçimlerinde oy verme ve aday olma hakkına sahiplerdir;

- Yurttışı buldukları üye ülkenin temsil edilmediği üçüncü bir ülkenin topraklarında, üye Devletlerden herhangi birinin diplomatik makamları veya konsolosluk makamlarınca, o üye ülkenin yurttışlarıyla aynı şartlar altında korunma hakkına sahiplerdir;
 - Avrupa Parlamentosuna dilekçe verme, Avrupa Ombudsman'ına başvurma ve Birlik Kurumlarına ve danışma organlarına, Anayasanın resmi dillerinden birini kullanarak başvurma ve aynı dilde yanıt alma hakkına sahiplerdir.
3. Bu haklar, Anayasada tanımlanan şart ve sınırlamalara ve bu Anayasayı yürürlüğe koymak için kabul edilen önlemlere uygun olarak uygulanır.

2018 yılının ilkbahar döneminde Eurobarometer, analizine göre 28 AB üyesi devletin vatandaşlarının yarısından fazlası kendisini AB vatandaşı olarak hissetmektedir. 2010 yılından beri ciddi oranda artış gösteren bu ankette AB üyesi vatandaşların %70'i böylece AB vatandaşlığını ön planda tutmuştur. Kendini en çok AB vatandaşı olarak tanımlayanlar %93 ile Lüksemburglular, en düşük oranda kabullenenler ise %51'lik oranlarla Bulgaristan ve Yunanistan vatandaşları olmuştur. Ankette ikinci en yüksek oy %85 ile İrlandalıların olmuştur. Onları %84 ile Almanlar, %83 ile Portekizliler takip etmektedir. Brexit kararı almış Britanya %57 ve İtalya %56 ile son sıralarda yer alan ülkeler olmuştur (Standard Eurobarometer, March 2018: 36, Report Number: 89). Bu noktada geriye kalan %30'luk kısım göz ardı edilmemelidir. Özellikle etnik milliyetçiliğın ve ekonomik külfetlerin vatandaşlar açısından AB'ye bakış açısı oranlara daha net yansımaktadır. Üstelik sonraki bölümde değineceğimiz göç konusu bu anlamda uygulanan politikalarda AB üyesi devlet vatandaşlarının AB politikalarına nasıl etki ettiği konusunda daha açık ipuçları sunacaktır.

Bugün AB, ulus üstü vatandaşlık söylemini farklı kültürlerin, ulus devlet paydaşları aracılığıyla korunması üzerine geliştirmektedir. Bu koruma saygı ve hoşgörü prensipleri tarafından sağlanmaya çalışılsa da önemli kimlik problemleri hala büyük sorun teşkil etmektedir. Örneğın, Delanty Avrupa Vatandaşlığını, Avrupa'nın birleşmesi ve güney-doğu Avrupa'daki çatışmalar sonrası ortaya çıkan 21. Yüzyıl'ın problemi olarak nitelemektedir. Çünkü ona göre, klasik vatandaşlık haklarının ancak ulus devletler içerisinde var olacağı düşüncesinin gelecekte ulus ötesi vatandaşlık fikriyle nereye varacağı endişesi ve meşruiyet krizinin doğacağı söz konusu olacaktır. Öte yandan yine Delanty'e göre Avrupa kimliği, bugünkü anlamını materyalist şovenizmin yeni ulusalcılığında ortaya çıkaran ırksal kökenler miti

bağlamında tuzağa düşürülmüştür (Delanty, 2013: 300-305). Aynı zamanda Delanty'nin algılayışıyla inşa edilen AB vatandaşlığı tamamıyla AB'ye aidiyetlik zemininde değildir. Yukarıda saydığımız problemlere karşı Habermas'ın bakış açısıyla eğildiğimizde; kapsayıcı, uygarlık oluşturucu ve evrensel nitelikleri tam olarak benimseyici anayasal bir vatandaşlık kimliği uygulanabilir boyutlara ulaşırsa AB, bölgesel bir güç olmaktan çıkarak küresel bir aktör haline gelme imkânına sahip olabilecektir. Ayrıca üzerinde durduğu demokrasi, hukukun üstünlüğü, çok kültürlülük ve kültürel çoğulculuk gibi evrensel değerlerinden taviz vermediği sürece küresel bir barışın da öncüsü olabilecek konumdadır. Yine de bugünkü şartlarda böylesi bir uzlaşımın çok kolay olmayacağı ve ulus devletler içerisinde ulusalcı söylemlerin, popülist politikaların ve devletler arası rekabetin bunu güç bir konuma sokacağı aşikârdır. Fakat unutulmamalıdır ki üzerinde bir çalışma olan toplumsal tüm denemeler eğer uygun zamanda bir kırılma dönemi yaşanırsa gerçekleşme fırsatını bulabilmektedir. Yani dünyada yaşanan büyük bir felaket insanlığın böylesi bir bilince kavuşması için ön ayak olabilecek mahiyettedir. Bu bilincin temelleri de bugünden AB tarafından atılmaktadır.⁸⁹

Asıl sorun AB'nin temellerini attığı yeni bir dünya düşüncesine kendi içerisinde bile tam uyum sağlayamamış olmasıdır. Özellikle göç yasaları Avrupa kimliğinin özünü temsil etmektedir. Lorenz, bu yasaların toplumda bulunan imtiyazlılar için yeniden hizmete sunulan ve demokrasi ile yurttaşlık haklarını kısıtlamak için kullanılan uygulamalar olduğunu belirtmektedir. Bu yüzden eğer Avrupa kimliği ile ulus ötesi yurttaşlığın gerçekleştirilmesi planlanıyorsa göç yasalarının yeniden sorgulanması gerekmektedir (Lorenz, 1994: 14).

Öte yandan vatandaşlığın, ulusallıkla ilişkisi sürdükçe vatandaşlık yasalarının önceliği Birliği korumak ve yabancı kültürlerle karşı baskın kültürü güçlü tutmak olacaktır. Bu durumu aşmanın yeterli ve tatmin edici tek Avrupa fikri, ırkçılık karşıtı olan ulus ötesi vatandaşlık değerlerinden geçmektedir. Son olarak ulus ötesi vatandaşlık sadece anayasal bir hak olarak düşünülmeden demokratik yönetime

⁸⁹ Bu konuda Habermas ve Delanty'nin farklı açılardan önemli çıkarımlarda bulunduğu ve sonuç itibarıyla eğer gerekli koşullar sağlanabilirse AB'nin küresel bir güç olma idealinin söz konusu olduğu görülmüştür. Ayrıntılı bir okuma için Bkz. Habermas, J.(2004). "*Öteki*" Olmak "*Öteki*"yle Yaşamak, Siyaset Kuramı Yazıları, çev. İlknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları ve Delanty, Gerard(2013), *Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik*, çev. Hüsamettin İnaç. 3. Baskı, Ankara: Liberte Yayınları.

katılma hususunda güçlü katkıları olan bir yapıyı barındırmalıdır. Böylece ulusal vatandaşlığın aksine popülist ideolojilerin etkisinden de uzaklaşır. İnşa edilen bu düzende en önemli hususlardan biri de çoğulculuğun kurumsallaştırılmasıdır. Yani göç yasaları üzerinden bir sorgulama yapmanın yanında kültürel özerklik hakkını da tanımak gereklidir. Bu yüzden asimilasyon politikalarından uzak ve kültürel çoğulculuk prensibine dayalı bir ulus ötesi vatandaşlık inşa edilmelidir (Delanty, 2013: 305-306).

Sonuç olarak küresel bir uygarlık söylemi kapsamında AB vatandaşlığı şekillendirilmek istenilmiştir. Bu kapsamda Birliğin kurulmasının da asıl amacı olarak gösterilen ekonomik yapılanma, güvenlik ve Avrupa milliyetçiliğini kontrol altında tutma prensipleri AB'nin kimliğini, kültürünü, sosyal yapısını, vatandaşlık aidiyetini bu anlamda yansıtmaktadır. Keza sayılan alanlardaki problemler AB'nin öteki kimlikle olan ilişkisini de açıklamaktadır. Öyle ki evrensel değerlerle bezeli kimlik imajı çok kültürlü politikaların aksine yabancı düşmanlığını tam olarak sonlandıramamaktadır. Çünkü AB vatandaşlığı kimliği üye ulus devletlerin vatandaşlarından oluşmaktadır. Ulus devletlerin öteki kimlik algısı da AB'ye yansımaktadır.

Öte yandan Avrupalılığın temel özellikleri olarak önceden değindiğimiz öne çıkan bazı kavramların AB vatandaşlık kimliği üzerinde uzlaştırıcı beklentisini söz konusu etmiştir. Bunlardan bazıları; demokrasiye bağlılık, anayasal vatanseverlik, kozmopolitanizm, çok kültürlülük/kültürcülük, toplulukçuluk(komüniteryanizm), kapitalizm, kolektif toplum değerlerine saygı (Din, Etnik Köken, Cinsiyet vb. kapsamında) , refahçı yönetim ve ekonomi beklentisi, hümanizm, çok taraflılık ve sivil güçtür. Söz konusu değerler bu başlık içerisinde ifade edilen AB kimliği ve kimlik politikaları anlatılırken referans değerler olarak ortaya çıkmıştır.

4.3. Avrupa Birliğinde Göçmen Algısına Yönelik Politikalar

Bugün çağdaş uluslararası sistem, askeri gücün yanında ekonomik ve mali gücün de etkisini arttırmasına olanak tanımıştır. Böylece özellikle ekonomik temelli bölgesel oluşumların ki AB bunların içerisinde en çok bilinen ve en önemlilerinden biri olarak kabul edilir, ekonomik, siyasal, sosyal ve askeri ortak politikalar

benimsediği görülmüştür. Gelişen diplomatik ilişkiler de dünyada alınan ortak politikalarda etkili olmuştur. Öte yandan uluslararası terör, savaşlar, göç, sağlık sorunları, çevresel problemler gibi birçok sorun küreselleşme ile beraber ortak çözümler gerektiren sorunlardan bazılarıdır. Bunlara ek olarak küresel rekabeti arttıran ve doğal olarak korku uyandıran bir diğer unsur da yoksulluğun artmasıdır. Bu durum bilhassa geri kalmış bölgelerde radikalleşmenin önünü açmıştır. Radikalleşmenin finansal boyutu dünyada kendinden sıkça söz ettirirken, radikalleşmeyi daha korkunç kılan ortam ise kitle imha silahlarının yayılması olmuştur. Nükleer silahların yanında kitle imha silahlarının artışı teknolojinin gelişmesiyle payını almış, öteki kimlikte olan gruplara daha sert ve acımasız saldırıların önünü açmıştır. Bu durum bazı ulus devletlerin otoritesini oldukça zayıflatıcı niteliktedir (Arı, 1994: 157-170). Doğal olarak bu ortamdan kaçan insanlarla beraber göç de aynı hızda yayılma eğilimine girmiştir. Büyük devletlerin kendi politikalarını küresel politikalarından öncelikli tuttuğu söz konusu çağdaş uluslararası sistemde AB ise büyük bir çıkmaz ve ikileme karşı karşıyadır. Çünkü Birliğin kurucu üyelerinden olan veya Kıta'da söz sahibi olan Almanya, Fransa, İngiltere gibi ülkeler kendi iç politikalarının AB politikalarına yansımada etkilidirler. Öte yandan AB içerisinde kendi etnik, kültürel ve dini kimliklerini politika süreçlerinde buldurmaya her zaman açık olan GKRC, Romanya, Bulgaristan, Avusturya, Yunanistan gibi ülkeler Birlik politikalarını etkileyici nitelikte olan ülkelerdendir.

AB, dünyadaki tüm bu sorunlara kendi üye devletleri ve iletişim halinde olduğu üçüncü ülkeler, örgütler, STK'lar ve diğer birliklerle beraber ortak çözüm yolları aramaktadır. Nihayetinde dünya kamuoyunu geçtiğimiz 8 yıldır oldukça meşgul eden Arap Baharı sürecinin son durağı olan Suriye iç savaşı ve ardından gelen kitlesel göç hareketleri de AB içinde ve ilişkili olduğu diğer uluslararası paydaşlarında ortak politikalar üretme zorunluluğu doğurmuştur. Lakin tezimizin başından beri anlattığımız AB değerleri ile uygulanan göçmen politikalarının ne derece uyduğu ciddi soru işaretleri barındırmaktadır. Çünkü AB, kuruluş temellerinin atıldığı günden bu yana dünyada çeşitli sebeplerden ötürü göç ve göçmen akınlarına tanık ve hatta muhatap olmuştur. Ancak 2011 sonrası gerçekleşen göç akınları AB adına daha sert önlemler içermesi bakımından dikkat çekicidir. Bu

noktada göç akınlarının AB'nin geleceğini sorgulamada ve tezimizin de konusu olan ulus üstü vatandaşlık ideasını gözden geçirmede kritik önem taşıdığı gözlemlenmektedir. Bu başlığımız dâhilinde AB'nin geçmişten günümüze göç politikaları, Avrupa'daki aşırı sağ söylemleri de göz önüne alarak son dönemlerdeki göç ve göçmen politikaları çerçevesinde sonuçlandırılmıştır.

4.3.1. Avrupa Birliği'nde Göç Politikaları

Bir önceki bölümde göç kuramlarına ve türlerine değinirken göçün çeşitli sebeplerle gerçekleştiğini ve bu sebeplere bağlı kendi içinde belli sürelerle tabi olduğunu belirtmiştik. Doğal olarak her göç türüne binaen göçmenler ile hem yasal ilişkileri hem de ülke vatandaşları arasındaki ilişkileri düzenlemek adına geliştirilen göç politikaları söz konusudur. AB de gerek üyesi bulunan ülkelerin göç politikalarından esinlenerek gerekse uluslararası sistemde yüklendiği sorumluluk gereği kendi bölgesinde göç politikaları yürütmektedir.

İlk olarak karşılaşılan politika, İkinci Dünya Savaşı sonrası ekonomik yıkıntılardan kurtulmak adına Avrupa'da misafir işçi olarak adlandırılan “açık kapı politikasıyla” göçmen arzı gerçekleştirilmesidir (Özcan, 2005: 27). Göçmenler, sanayi faaliyetlerinde istihdam eksikliğini gidermek için Almanya, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda gibi ülkelere göç etmeye teşvik edilmiştir. Bunun yanında tarımsal gelişmeler için İspanya ve İtalya'nın da benzer politikalar izlediği görülmüştür. Öte yandan 1970'lerde ortaya çıkan Petrol Krizi sonrası görülen ekonomik durgunluk ve işsizliğin artması ise aksi yönde göç karşıtı politikaların doğmasına neden olmuştur. 1980'lere gelindiğinde ise göç karşıtı politikaların yasa dışı göç, sığınma veya aile birleşimi gibi karmaşık göç türlerini doğurduğu izlenmiştir. Bu duruma 1980'li yıllarda AB ülkelerinde yabancı işçi kotası getirilmesi de eklenince, yasa dışı göç önü alınamaz boyutlara doğru ilerlemeye başlamıştır. Soğuk Savaş'ın ardından ise dağılan Doğu Bloku üyeleri içerisinde büyük göç hareketliliği yaşanmış, AB bu duruma karşı da göç politikaları geliştirmiştir. Son dönemlerde ise bilgi ve iletişim teknolojileri, sağlık ve eğitim alanlarında nitelikli insan gücüne talep doğrultusunda AB ülkelerine göç sürmektedir. AB'nin demokratik değerler ve insan haklarına dair hassasiyetine ek olarak milli egemenlik, güvenlik ve ekonomini başlıkları da

uluslararası göç konusunda denge sağlamaya yönelik politikalar gerektirmiştir. Böylece yaşanabilecek yeni göçleri engellemek mahiyetinde önlemler alınırken, hâlihazırda var olan göçmenlerin entegrasyonunu sağlamak için de politikalar üretilmiştir (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni [ÇSGB ABKDBB], 2006: 1-3).

Bugüne kadar AB içerisinde gerçekleştirilen ve göç politikalarını yönlendiren önemli birkaç antlaşma bulunmaktadır. Bunlardan ilki; Serbest Dolaşım İlkesini ele alan 1985 ve yenilenen 1999 tarihli Schengen Anlaşması'dır. İkincisi; Sığınmacıların statüsünü ele alan 1990 Dublin Konvansiyonu'dur. Üçüncüsü; adalet ve içişleri, sığınma politikası ve göç politikası olarak üç sütunlu yapıyla göç politikası adına içerikler barındıran ve aynı zamanda hem AB'nin kuruluş antlaşması hem de anayasal zemininin temelini teşkil eden 1993 Maastricht Antlaşması'dır. Dördüncü olarak Maastricht Antlaşmasını revize eden ve düzenleyen 1997'de imzalanan 1999 yürürlük tarihli Amsterdam Antlaşması ile karşılaşmaktayız. Beşinci antlaşma göçmen akışının idaresini düzenleyen 1999 tarihli Tampere Zirvesi'dir. Altıncı sırada Nice Antlaşmasıyla eş zamanlı gündeme gelen ve medeni, siyasi, ekonomik ve sosyal hakları Birlik içerisinde düzenleyen 2000 tarihli ve 2009'da revize edilmiş Temel Haklar Şartı sayılmaktadır. Yedinci sırada AB göç politikasının kaynak ve transit ülkelere genişletilmesi üzerine düzenlemeler içeren 2002 tarihli Sevilla Zirvesi gelmektedir. Sekizinci gelişme göçmenlerin siyasal katılımlarını sağlamak adına nitelikli oy çoğunluğunu düzenleyen 2003 Nice Antlaşması'dır. Dokuzuncu adım ortak göç politikaları içeren 2004 Avrupa Anayasası Antlaşması'dır. Aynı zamanda Avrupa için ortak göç politikası adına 2008'de de Avrupa Göç ve Mülteci Paketi imzalanarak onuncu adımı oluşturulmuştur. On birinci gelişme geleceğe dair adımları içeren 2004 Hague ve 2009 Stockholm Programlarıdır. Son olarak dış sınır denetimleri, iltica, göç, suçun önlenmesi, serbest dolaşım, iç sınırların olmadığı bir özgürlük ve güvenlik alanı sunumu gibi konu başlıkları içeren ve AB için son anayasal dayanağı teşkil eden 2009 tarihli Lizbon Antlaşması sayılmaktadır (Koçak ve Gündüz, 2011'den aktaran Değirmenci, 2016, 69).

Bu noktada belirtilmelidir ki sosyal entegrasyon politikalarının başarıya ulaşması söz konusu olmazsa yapılan antlaşmalar sadece bir toplantıdan ibaret olacaktır. Bu sebeple yukarıda saydığımız bazı antlaşmaların benzer isimler veya

amaçlar içermesi değişen ve dönüşen dünya anlayışının yanında uygulamadaki yetersizlik ve başarısızlıktır. Burada en büyük sorumluluk ise siyasi otoritelere düşmektedir. Çünkü hem göç edilen ülke toplumunun değer ve hassasiyetleri hem de göçmenlerin kimliksel değerleri ve beklentileri bu politikalarda dikkate alınmalıdır. Özellikle AB açısından durum daha karmaşıktır. Çünkü AB'ye üye her ülkenin ulusal göç politikalarını AB nezdinde de uygulamaya koymak gibi ısrarları söz konusu olmakta ve doğal olarak politikaların çatışması görülmektedir. Üstelik bu entegrasyon politikaları kendi içlerinde kültürel, ekonomik, sosyal, hukuki boyutlarıyla sınıflara ayrılmakta böylece çeşitlilik içermektedir (Koçak ve Gündüz 2016: 71). Ayrıca göç politikalarının karar alma süreci ve tedbir konuları AB dışında gerçekleştirilmekte fakat Birlik içerisinde koordine edilmektedir. Böylece AB göç politikaları ulus üstü bir yapılanmadan ziyade hükümetler arası bir uzlaşmaya bağlı gerçekleşmektedir (Koçak ve Gündüz, 2006'dan aktaran Bingöl, 2016: 72).

Göç politikalarının AB içerisinde bir diğer üzerinde durulan hususu yasa dışı göçlerle gelen güvenlik kaygıdır. Özellikle kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal ilişkiler bağlamında farklılıklar barındıran göçmenler halk tarafından bazen toplumsal düzen ve güvenlik açısından tehdit olarak algılanmaktadır. Bu durumu destekleyen bir diğer parametre ise göçmenler içerisindeki işsizlik oranıdır. İşsiz göçmenlerin toplumsal yapıyı bozduğuna dair en çarpıcı sonuçlardan biri Avrupa Komisyonu tarafından 2002 yılında yapılan ankette ortaya çıkmıştır. Katılımcılar içerisinde her 10 kişiden yaklaşık 4'ü göçmenlere katlanamadığını, ekonomik, sosyal düzeni bozduklarını ve sınır dışı edilmesi gerektiği görüşünü savunmuştur (European Commission, 2002). Bu durum 2011 sonrası süreçte AB içerisinde yine çok tartışılan bir haldedir. Örneğin, Eurostat 2017 verilerine göre son 2 yılda en çok göç alan Almanya, İngiltere ve Fransa incelendiğinde göçmenlerin nüfusun azalması sorununa çözüm olacak bir katkıları olmadığı düşünülmektedir. Üstelik bu ülkelerin nüfus artış oranını sabit tutmanın ötesinde uygulanan engelleyici göç politikaları sayesinde göçmenlerden beklenen demografik artışa katkı da sağlaması gelecekte sekteye uğrayacağına benzemektedir (Eurostat, 2017). Böylece göçmenlere faydaları bakımından yaklaşan görüşler politika üretiminde etkililiklerini kaybetme durumuyla karşı karşıya kalmıştır. Bu duruma ek olarak göç alan ülkenin yaşayış şeklini ve değerlerinin benimsenmesi göçmenler için zorunlu bir ön koşul olarak ortada

durmaktadır. Dolayısıyla entegrasyon politikaları genel olarak, çok kültürlülüğü öne çıkarmaktan daha çok kültürel asimilasyona yol açacak uygulamalar da barındırmaktadır (Koçak ve Gündüz, 2006'dan aktaran Snyder, 2016: 73).

Tekin ise AB'nin göç politikalarını yerel seviyede politik katılım, vatandaşlık kazanımı, aile birleşimleri, emek piyasasına erişim, barınma ve misafir toplumun kültürel değerlerinin korunması başlıkları altında tasnif etmiştir. Ayrıca bu politikalarda meydana gelen eksikliklerin Avrupa içinde yerleştirilmek istenen eşitlik, demokratik temsil ve sosyal uyum gibi değerlere zarar vereceğini öngörmüştür (Tekin, 2009: 89).

4.3.1.1. Schengen Sözleşmesi ve Göç Politikası

14 Haziran 1985'de Almanya, Fransa, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Lüksemburg'un Schengen köyünde Schengen Anlaşması'nın imzalanmasıyla o zamanki adıyla Avrupa Topluluğu'nun üyeleri arasında sınır kontrollerinin kaldırılması söz konusu olmuş ve böylelikle ortak bir iç pazar oluşturma fikri gerçekleştirme imkânı doğmuştur. Böylece taraf ülkelerin vatandaşları pasaport kontrolü olmadan serbestçe seyahat etme hakkı elde etmiştir. Ayrıca söz konusu işbirliğinin ortak dış sınırları düzenleme ve komşularla işbirliği sorumluluğu da getirdiği görülmektedir. Schengen Grubu olarak da anılan oluşuma daha sonra taraf birçok AB ülkesi veya AB ülkesi olmayan ülkeler de katılmıştır. Bugün 22'si AB üyesi, 4'ü AB üyesi olmayan 26 ülkesi bulunmaktadır.⁹⁰

19 Haziran 1990'da imzalanan "*Schengen Anlaşması'nın Uygulanmasına İlişkin Schengen Sözleşmesi*" ise yukarıda bahsettiğimiz dış sınır kontrollerini düzenlemek amacıyla imzalanmıştır. 1 Eylül 1993'te yürürlüğe giren ve 26 Mart 1995'te üye devletler tarafından uygulamaya konulan yeni sözleşmede iç sınır kontrollerini kaldırma ve serbest dolaşımının(M.2) yanında ortak vize politikaları(M.9) uygulamak, taşıyıcı yaptırımları(M.26) uygulama şartlarını ve yabancı uyruklular hakkında kişisel bilgi alışverişi(M.25-96) konusunda işbirliği

⁹⁰ <https://www.avrupa.info.tr/tr/schengen-bolgesi-602>, *Schengen Bölgesi*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim: 27.11.18; İngiltere, İrlanda, Bulgaristan, Hırvatistan, Kıbrıs ve Romanya dâhil değilken; AB üyesi olmayan İzlanda, Norveç, İsviçre ve Lichtenstein serbest dolaşım hakkına sahiptir.

yapmak gibi uzlaşmalar sağlanmıştır (F. Coşkun, 2004: 32-33; The Schengen Information System).⁹¹

Schengen Anlaşması (Schengen Agreement), her ne kadar Avrupa Birliği (AB) bağlamı dışında oluşturulmuş olsa da 1997 Amsterdam Antlaşması'yla Avrupa Toplulukları /Avrupa Birliği kapsamına girmiştir (IOM, 2009: 48). Böylece AB göç politikalarına da uyumlu hale getirilmiştir.

Schengen Sözleşmesi aynı zamanda Bölgeye girmek isteyen üçüncü ülke vatandaşları hakkında hükümleri de kapsamaktadır. Öyle ki Schengen Sözleşmesi ile üye ülkeler kara, deniz ve havayolu taşıyıcılarının taşıdıkları yabancıların beraberinde gerekli olan tüm seyahat belgeleri bulundurduğuna emin olma yükümlülüğü ile sorumlu kılınmışlardır. Böylece üçüncü ülkelerle gerekli belgelerin sunulmasında bir eksiklik olursa sorumluluk, taşıyıcı şirkete ait olmuştur. Sınırdaki görevlilerin uyarısı üzerine taşıyıcılar kabul edilmeyen yabancıyı geldiği üçüncü ülkeye, seyahat belgelerini düzenleyen üçüncü ülkeye ya da giriş yapmasına izin verilen bir üçüncü ülkeye geri götürmek zorundadır (Özcan, 2005: 43-44).

Schengen Sözleşmesinin yasa dışı yollarla Bölgeye girişi engellemek adına geliştirmiş olduğu bir diğer yöntem Schengen Bilgi Sistemi (Schengen Information System- SIS)'dir. Sözleşmenin 5. Başlığının 96. Maddesinde ele alınan SIS, Bölgeye girişleri düzenlemekte ve girişine engel konulan yabancıları açıklamaktadır. Böylece işlediği suçtan dolayı 1 yıl veya daha fazla ceza alan yabancı ve 71. Maddedeki suçları işlediğine dair güçlü bir kanı veya Bölgede böylesi bir suç işleyeceğine dair kesin bir kanıt olan yabancı sınırda yetkililerce geri çevrilmektedir.⁹² Bu aynı zamanda potansiyel tehlikeli insanlar adına bir havuzun oluşmasına böylece uluslararası suçlarla mücadele konusunda kolaylık sağlama hususlarında önemli bir adımdır. Fakat bazen sığınma talebi kabul edilmeyen veya yasadışı yollarla Bölgeye girme girişiminde bulunan insanlar da sisteme girilmekte bunun sonucunda listeye alınan insanların Schengen ülkelerine girişi imkânsız bir hal almaktadır (Özcan, 2005: 46-47).

⁹¹ Ayrıca bkz. http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/whatwe-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm. *The Schengen Information System*. Erişim: 27.11.18

⁹² http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/whatwe-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm. *The Schengen Information System*. Erişim: 27.11.18

Her akit AB ülkesinin, Sözleşmenin 29. Maddesi gereği sığınma başvurularını değerlendirmesi gereği kendi ulusal şartlarına göre gelen yabancıları kabul etme serbestisi vardır. Lakin bu durum ülkelerin kendi ulusal sınırlarına kabul edilen kişilerin Schengen Bölgesine kabul edileceği anlamına gelmemektedir. Buradaki sorumluluk 30. Maddede ele alınmıştır ve Sözleşmeye göre değerlendirme yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Yine de kendisine karşı sığınma talebi bulunan ülke bunu değerlendirmeden reddedemez (Özcan, 2005: 48). Sonuç olarak taraf ülkelerin söz konusu ortak politika üretme çalışması yer yer anlaşmazlıklara düşmektedir. Bu durum her ülkeye farklı sorumlulukların düştüğü sonucunu doğurmuş ve buradan hareketle ülkelerin sorumluluk alanlarının belirlenmesine yönelik olarak Dublin Sözleşmesi gerçekleştirilmiştir.

4.3.1.2. Dublin Konvansiyonu ve Göç Politikası

15.06.1990 yılında Dublin’de imzalanan ve 1 Eylül 1997 yılında yürürlüğe giren Dublin Konvansiyonu, Avrupa Topluluğu’na (AT) taraf devletlerden birine iltica başvurusu yapıldığında, başvuruyu incelemekten hangi Avrupa Birliği üye devletinin sorumlu olduğunu belirleyen anlaşmadır. Konvansiyon, aynı başvuru sahibinin başvurusunun aynı zamanda birkaç AB üye ülkesi tarafından incelenmesini engellediği gibi, ayrıca dosyanın sorumluluğunu kimse almak istemediğinde, sığınmacının bir devletten diğerine yeniden yönlendirilmesini de engelleyici niteliktedir (IOM, 2009: 14).

Dublin Konvansiyonu, AB göç politikasını geliştirme niyetiyle Dış Sınırlar Konvansiyonu (Dinan, 2005: 354)⁹³ ile beraber geliştirilen iki anlaşmadan biridir. Temel amacı AB’ye sığınma talebinde bulunanların çifte başvuru yapmasını engellemektir. Bu yüzden daha sonraları bilgilerin bilgisayar ortamında toplanılması için “parmak izi tanıma sistemi” olarak anılan EURODAC projesi geliştirilmiştir. Dublin Konvansiyonuna uzlaşma süreci de sıkıntılı geçmiştir. Dublin Konvansiyonu her ne kadar İrlanda’da imzalanmış olsa da özellikle İrlanda başta olmak üzere birçok devlet imzalama sürecini oldukça fazla tutmuştur. Bu süreç Avrupa Konseyi’nin 1997 Amsterdam Zirvesiyle nihayet tamamlanmıştır. Böylece Schengen

⁹³ İspanya ve İngiltere arasındaki Cebelitarık krizi nedeniyle askıya alınmıştır.

Sözleşmesindeki sığınmaya dair hükümler Dublin Konvansiyonuna devrolmuştur. 18 Şubat 2003 yılında ise (Dublin II) Avrupa Bakanlar Konseyi toplantısında alınan “sığınma başvurusunda bulunan kişinin AB topraklarına girmesine veya burada ikamet etmesine izin veren üye ülke sorumludur” kararı kabul edilmiştir (Dınan, 2005: 356).⁹⁴ EURODAC, Dublin II Tüzüğü ve birçok ortak sığınma politikaları Tampere Zirvesi kararları içerisinde ayrıntılı olarak ele alınacaktır. Fakat burada bir diğer başlığımız olan Londra İlkeleri’ne değinilecektir.

4.3.1.3. Londra İlkeleri ve Göç Politikası

1992 yılında AB’nin göç ile ilgili görevler üstlenen bakanları tarafından Londra’da, Avrupa’daki artan sığınma başvurularını sonuçlandırma sürecini hızlandırmak amacıyla üç farklı karar alınmıştır. Bu kararlar giderek artan işçi göçü ve sığınma sürecinin suiistimal edildiği gerekçeleriyle alınmıştır (F. Coşkun, 2004: 33). Londra İlkeleri, başvuran kişileri kendi içlerinde, Birlik açısından güvenli ülkelerden gelenler (AB üyesi veya değil) ve Birlik üyesi olmayan üçüncü ülke vatandaşları olarak gruplara ayırmıştır. Söz konusu üç başlık ise “Açıkça Temelden Yoksun İltica Başvuruları Hakkında İlke Kararı”, “Genel Anlamda Ciddi Zulüm Riski Olmayan Ülkeler Hakkında Sonuç Kararları” ve “Ev Sahibi Üçüncü Ülkelerle İlgili Meselelere Uyumlaştırılmış Bir Yaklaşım Hakkında İlke Kararı”dır (BMMYK ve Avrupa Komisyonu, 2001: 131). Bu kararlar ile amaçlanan daha başlangıç aşamasında eksiklik bulunan başvuruların ayıklanıp elenmesidir. Böylece daha hızlı bir değerlendirme ve karar süreci gerçekleşmektedir. Böylece belli bir prosedür çerçevesi çizilmiştir. Ayrıca sığınma başvurusunda bulunan kişi için 4. Maddedeki kendi ülkesinde kesin bir şekilde zulme uğrama korkusu dayanağının olmaması veya talebin iltica prosedürlerinde kasıtlı kötüye kullanma veya hileye dayanması durumlarında söz konusu kararlar gereği başvurular reddedilmektedir (BMMYK ve Avrupa Komisyonu, 2001: 139-141).

⁹⁴<https://books.google.com.tr/books?id=yC3saKPXH9gC&pg=PA3&dq=dublin+konvansiyo nu&hl=tr>

4.3.1.4. Maastricht Antlaşması ve Göç Politikası

Avrupa Birliği'ni kuran ve bu yüzden Avrupa Birliği Antlaşması olarak bilinen Maastricht Antlaşması 1991'de imzalanıp 1993'te yürürlüğe girmiştir. Maastricht Antlaşması ile iç sınırların kaldırıldığı, ekonomik ve sosyal işbirliğin sağlandığı, Euro bölgesi alanının ilanı ile Birlik içinde ekonomik ve sosyal kalkınmanın düşünüldüğü, ortak dış güvenlik politikasının kurulduğu, bölgesel bir vatandaşlık kimliğinin inşa edildiği, üye ülkeler arası adalet ve iç işleri alanında Topluluk müktesebatı çerçevesinde işbirliğinin sağlandığı bir ortam oluşturmak hedeflenmiştir. Bu sebeple AB çatısı altında daha önce kurulmuş olan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu(AAET), Avrupa Kömür Çelik Topluluğu(AKÇT), Avrupa Ekonomi Topluluğu(AET) toplanmıştır. Bu çatının temel dayanakları ise “Ortak Güvenlik ve Dış Politika” ile “Adalet ve İçişlerinde İşbirliği” antlaşmalarına bağlı olarak belirlenmiştir (BABGS, 2011: 1-6).

Söz konusu antlaşmalar AB içerisindeki iltica ve göç konularını düzenleyici mahiyettedir. Maastricht Antlaşması'nın beşinci başlığı olan “Özgürlük, Güvenlik ve Adalet Alanı” içerisinde özellikle bu husus üzerinde durmaktadır. Örneğin, 67. Maddeye göre (BABGS, 2011: 24);

Birlik, temel haklara ve üye devletlerin farklı hukuk sistemlerine ve hukuk geleneklerine saygı göstererek, iç sınırlarda kişilere yönelik kontrollerin kaldırılmasını sağlar ve iltica, göç ve dış sınırların kontrolüne ilişkin olarak, üye devletler arasında dayanışmayı esas alan ve üçüncü ülke uyruklarına karşı adil bir ortak politika geliştirir. Ayrıca vatansız kişiler üçüncü ülke uyruklarıyla aynı muameleye tabi olurlar. Öte yandan suç, ırkçılık ve yabancı düşmanlığının önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesine yönelik tedbirler ve polis ve adli makamlar ile diğer yetkili makamlar arasında koordinasyon ve işbirliğine yönelik tedbirler alınmaktadır.

Yine aynı başlığın ikinci bölümü olan “Sınır Kontrolleri, İltica ve Göç Konusundaki Politikalar” kısmında bulunan 77. Madde gereği yasal göçmenler için Birlik politikaları, Avrupa Parlamentosu ve Konsey tarafından yürütülmektedir. Buna göre düzenlemeler şöyledir (BABGS, 2011: 26-27);

Vizeler ve diğer kısa süreli ikamet izinleri konusunda ortak politika, dış sınırları geçen kişilerin tabi olduğu kontroller, üçüncü ülke uyruklarının Birlik içinde kısa süreli seyahat etme serbestisine ilişkin koşullar, dış sınırlar için entegre bir yönetim sisteminin aşamalı olarak oluşturulması için gerekli tüm tedbirler ve uyrukluklarına bakılmaksızın, iç sınırları geçen kişilerin kontrole tabi olmaması.

Üstelik aynı madde içerisinde üye devletlerin uluslararası tanınan sınırlarına yönelik bir değişikliğin olmadığı vurgulanmıştır.

78. Maddede ise AB'nin, uluslararası korumaya muhtaç üçüncü ülke uyruklarına, onlara uygun düşen bir statü vermek ve geri göndermeme ilkesine uyulmasını sağlamak amacıyla, iltica, ikincil koruma ve geçici korumaya ilişkin ortak bir politika geliştirdiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bu politika, Mültecilerin Hukuki Statüsüne Dair 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi ile 31 Ocak 1967 tarihli Protokol'e ve ilgili diğer antlaşmalara uygun olarak şekillendirilmiştir. Böylece söz konusu kesimler için tek tip bir statü belirlemesi gerçekleştirilmekte, kriter ve mekanizmalar şekillendirilmekte, üçüncü ülkelerle ortaklık ve işbirliği konuları üzerinde durulmaktadır (BABGS, 2011: 27).

Son olarak 79. Madde ile göç hareketlerinin her aşamasında etkin yönetimini, üye devletlerde yasalara uygun olarak ikamet eden üçüncü ülke uyruklarına adil muamelede bulunulmasını, yasadışı göçün ve insan ticaretinin önlenmesi ve bunlarla mücadele edilmesi için daha sıkı tedbirler alınmasını sağlamak amacıyla, ortak bir göç politikası geliştirilmesi vurgulanmıştır. Ayrıca bu politikaların üye devletlere, üçüncü ülkelerden işçi veya bağımsız olarak çalışmak amacıyla gelen üçüncü ülke uyruklarını kabul sayısını belirleme hakkına halel getirmediği belirtilmiştir (BABGS, 2011: 28).

4.3.1.5. Amsterdam Antlaşması ve Göç Politikası

Kendinden önceki birçok antlaşmayı yeniden düzenleyen ve yapılandıran bir antlaşma olarak Amsterdam Antlaşması oldukça önemli bir antlaşmadır. 2 Ekim 1997 tarihinde imzalanan ve 1 Mayıs 1999'da yürürlüğe giren bu antlaşma ile vize, sığınma, göç, iltica, serbest dolaşım, geri gönderme ve sınır dışı etme gibi birçok başlık yeniden gözden geçirilerek revize edilmiştir. Amsterdam Antlaşması ile artık Topluluğun bir politika alanı olması söz konusu olsa da üye ülkeler bu konuda tüm yetkiyi topluluğa devretmekten kaçınmışlardır. Buna rağmen Topluluğa sığınma başvurusu konusunda katalog halinde belirlenen konularda yetkiler tanınmıştır. Bu sebeple "Sınır Kontrolleri, İltica ve Göç Konusundaki Politikalar" ile "Hukuki Konularda Adli İşbirliği" konuları hükümetler arası işbirliği sürecinden AB

yetkisindeki kararlar olarak değiştirilmiştir. Bunlara ek olarak Avrupa Parlamentosuna sadece danışma yetkisi tanınmış Avrupa komisyonu inisiyatif yetkisi hem bu yetkiyi üye ülkeler ile paylaşması hem de Bakanlar Konseyindeki oy birliği kuralı nedeni ile zayıflatılmıştır (Kocasakal, 2004: 50)

Amsterdam Antlaşması, Birlik içerisinde tüm üyeler açısından hukuki bağlayıcı yaptırımlar içermesi sebebiyle de öne çıkmıştır. Ayrıca Schengen Sözleşmesi ile gelen iç sınırların tamamen kaldırılması ve göç politikalarında işbirliği sağlanması konularının uygulamaya konulmasında etkili olmuştur. Bunlara ek olarak İltica Protokolü de kabul edilerek üye devletlerin dışından gelen iltica taleplerini olumlu karşılamanın yolu açılmıştır. Böylece burada üye devletlerin birbirlerini “güvenli menşei ülke” olarak kabul ederek insan haklarına saygılı davrandıkları izlenimi sunulmaktadır (UNHCR, 2002). Amsterdam Antlaşması’yla aynı zamanda AB vatandaşlığının ulusal vatandaşlık önünde bir engel olmadığı bir kez daha vurgulanmıştır.⁹⁵

Amsterdam Antlaşması kapsamında bir de “Viyana Eylem Planı” kararlaştırılmıştır. Bu eylem planını farklı kılan unsur ise sığınma politikalarına dair alınan kararların üst bir denetim mekanizmasına tabi olmadığı ve böylece hukuken bağlayıcı kararlar alınmadığı üzerine bu durumun düzeltilmesi gerektiğine dair inancın vurgulanmasıdır (Özcan, 2005: 147).

4.3.1.6. Tampere Başkanlık Zirvesi ve Göç Politikası

Tampere Başkanlık Zirvesi Kararları ise AB’nin insan haklarına, demokratik kurumlara ve hukukun üstünlüğüne dayandığını, bireylerin özgürlüğünün Birliğin özünü oluşturduğunu ifade etmesi bakımından önemlidir. Zirvede özgürlüğün Birlik vatandaşlarının yanında farklı sebeplerden dolayı Birlik kapılarına kadar gelenler için de geçerli olduğu ifade edilmiştir. Bu yüzden ortak bir sığınma ve göç politikaları belirlemek zarureti doğduğu bu yüzden düzensiz göçü durdurmak ve bunu organize edenlerle etkin bir mücadele etmek gerekliliği ile Birlik sınırlarının denetiminin önemi belirtilmiştir (Aydınlı, 2017: 68).

⁹⁵ <https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109>. *Avrupa Birliği Yasal Çerçeve*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim: 27.11.18

Zirve 15-16 Ekim 1999'da Avrupa Konseyi tarafından adalet ve içişlerini tartışmak üzere Finlandiya'nın Tampere kentinde hususi bir toplantıyla gerçekleşmiştir. Tampere'den sonra göçmen haklarının Birlik vatandaşlarının haklarıyla neredeyse eşit olduğu söylemleri bir kaygı haline dönse de 2003'teki Komisyon raporunda Avrupa'nın ekonomik yeniden inşasında büyük rolü bulunan göçmenlerin Avrupa vatandaşlarından farklı statüde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca benzer bir şekilde üçüncü ülke vatandaşlarının da serbest dolaşım hakkının tanınmasına dair rapor AP'de büyük ve sert tartışmalara yol açmıştır (Dinan, 2005: 482).

Tampere Zirvesi, dört başlıklı ortak bir göç politikasını öngörmektedir. Bunlar; Avrupa iltica sistemi, yasal göç ve entegrasyon, AB üyesi olmayan ülkelerin vatandaşları için yasadışı göç ile mücadele ve transit ülkelerle birlikte çalışmayı hedefleyen politikalarıdır. Özellikle üçüncü ülke vatandaşlarına, içinde yaşadıkları ülkenin vatandaşlarının haklarına mümkün olduğu kadar yakın haklar verilmesi söylemi vatandaşlık politikası üzerinden geliştirilmiş önemli bir göç politikası adımudur (European Parliament, 2018). Öte yandan 2004 yılında Hague Programı oluşturulmuş, Tampere'de kabul edilen kararlara ek nitelikte kararlar alınmıştır. Bu kararlar ortak iltica ve göç politikalarını kurumsallaştırma mahiyetindedir (Avrupa Komisyonu, 2005, *Hague Programı*). Örneğin, sonuç bildirgesinde yer alan son iki maddenin amacı; göç hareketlerine dengeli bir bakış açısını belirlemek ve göç hareketlerinin pozitif etkisini maksimize etmektir. Hague Programının da devamı getirilmiştir. 2005 yılında, "3. Dünya Ülkesi İnsanları Entegrasyon Ortak Programı" bu bağlamda kabul edilmiştir (Koçak ve Gündüz, 2011'den aktaran Collett, 2016, 75).

Zirvede mültecilerin iltica taleplerini belirlemek maksadıyla kısa ve uzun vadede yapılacaklar belirlenmiştir. Kısa vadede uygulanacak prosedürler; başvuruyu alacak üye ülkenin seçiminde açık ve pratik bir formülün uygulanması, etkili ve adil bir ortak iltica programının belirlenmesi, iltica sürecinin başından sonuna kadar uyum ve asgari standartların belirlenmesi ve BMMYK ile koordineli bir şekilde koruma ihtiyacı olan kişilere alternatif imkânların da sağlanabilir olmasıdır. Uzun vadede ise; ortak iltica prosedürlerinin yasal dayanağını bir yıl içinde uygulanabilir şekilde hazırlamak amaçlanmıştır (F. Coşkun, 2004: 34).

Tampere Zirvesinden sonra ortak bir iltica prosedürüne işlerlik kazandırmak amacıyla bazı programlar uygulamaya konulmuştur. Topluluk ve hükümetler içerisinde özgürlük, adalet ve güvenlik alanının geliştirilmesi; özellikle geri göndermeme prensibinin uygulanmasının gözetilmesi, göçmen kaçakçılığıyla ve yasadışı göçle mücadele konularında politikalar geliştirme hedefleri bu programların önceliği olmuştur (Başkanlık Sonuç Bildirgesi, (15-16 Ekim 1999)).

Bu programlardan birisi üye ülkelere gelen mültecilerin masraflarının Birlik içerisinde adaletli bir şekilde dağıtılması maksadıyla 28 Eylül 2000’de kararlaştırılan “*Avrupa Mülteci Fonu’nu oluşturan 2000/596/EC sayılı Konsey Kararı*” olmuştur (Avrupa Birliği Konseyi, 28 Eylül 2000). Bir diğeri “*Geçici Koruma Kapsamında*” belirlenen 2001 tarihli Konsey Yönergesidir”. Yönerge “Yurdundan Ayrılmaya Zorlanmış Kişilerin Kitlesele Sığınması Durumunda Geçici Koruma Sağlamak İçin Asgari Standartlara İlişkin, Üye Devletlerde Bu Tür İnsanların Ülkeye Kabul Edilmesi ve Sonrasında Bunun Sonuçlarına Katlanması İçin Harcanan Çabalar Arasında Denge Kurulmasına İlişkin Önlemler Hakkında Konsey Yönergesi” olarak anılmaktadır (Avrupa Birliği Konseyi, 20.07.2001). Bu yönergenin amacı kitlesele sığınma durumlarında üye ülkeler arasında yükün dengeli dağılmasını sağlamak ve yurdundan zorla ayrılmış insanları geçici korumaya almaktır. Burada ayrıca bir kişinin hem sığınma talebinde bulunmasının hem de geçici korumaya alınmasının önü kesilmiş, karar üye ülke iradesine bırakılmıştır. Devlet açısından da insan haklarına saygılı davranma ilkesi başta olmak üzere geçici koruma kapsamındaki insanlara oturma izni verme ve iş imkânı sunulması gibi fırsatların yaratılması sorumlulukları söz konusu olmuştur.

Bir başka program “*Avrupa Ortak Parmak İzi Tanımlama Sisteminin Kurulmasına İlişkin Konsey Tüzüğü*” (EURODAC) olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında sığınmacıların kabulü için gerekli olan en üst seviye standartların belirlenmesi ve ulusal bazda taşıyıcılara yüklenen sorumlulukların uyum işlemleri kapsamında EURODAC, Amsterdam Antlaşmasıyla eş zamanlı olarak 1990’ların sonunda kurulmuştur. Fakat bağlayıcılık konusunda Amsterdam Antlaşması’nın gerisinde kaldığı için sonraki bir dönem yeniden ele alınmak üzere rafa kaldırılmıştır (Özcan, 2005: 169). 11 Aralık 2000 tarihine gelindiğinde ise program raftan indirilmiş ve bilgisayar destekli merkezi veri tabanı kurularak yabancıların parmak

izlerinin toplandığı bir sistem kurulmuştur. Sistemde sığınma başvurusunu değerlendirecek ülkenin hangisi olduğunun tam olarak belirlenmesine olanak sağlamak, üye ülkelerden birine yasadışı giriş yapmış sığınmacıları tespit etmek ve verilerini sisteme işlemek, daha önceden başka bir üye ülkeye başvuru yapıp yapmadığını belirlemek amacıyla kişinin başvuru yaptığı yeri ve tarihi, parmak izi verisi, cinsiyeti, kaynak üye devlet tarafından kullanılan referans numarası, parmak izinin alındığı tarih, verinin sisteme iletildiği tarih, verinin merkezi veri tabanına girildiği tarih, iletilen verinin alıcısı ve iletinin tarihi ile alakalı olan detaylar on yıllığına saklanmak suretiyle yer almaktadır. Bunun yanında kişinin yaşam hakkını korumak maksadıyla adı, soyadı, menşei ülkesi ve kaçma nedeni gibi bilgiler sisteme işlenmemektedir (Avrupa Birliği Konseyi, 11 Aralık 2000: 1-10). Benzer şekilde sınır ötesi polis işbirliği tesisi için 1998’de kurulan Europol(Avrupa Polisi) kapsamında 1999 yılında “Erken Uyarı Sistemi” getirilerek yasadışı göçlere dair ulusal verilerin bir araya toplanması söz konusu olmuştur. Bu sistem aracılığıyla yasadışı göçe dair kolaylaştırıcı ağlara ait ilk bulgular, yeni eğilimler ve bu bağlamdaki gelişmeler daha eylemin başında üye devletlerce öğrenilip müdahale edilecek konumdadır.⁹⁶ Yine Europol kapsamında üye ülkelerin göç ile ilgili irtibat ve istihbarat sağlamak amacıyla ve Konsey’in 2005 tarihli Kapsamlı Planlar Dâhilinde Öncelikler doğrultusundaki tüzüğü ile şekillenen “Göç İrtibat Görevleri Ağı” kurulmuştur. Buradaki amaç yasadışı göçle ve insan ticareti ile mücadele etmektir.⁹⁷

Amsterdam Antlaşması ve Tampere’de uzlaşılan ortak bir iltica prosedürünü sağlam bir zemine oturtmak amacıyla 18 Şubat 2003 tarihinde Dublin II Tüzüğü yayımlanmıştır. Diğer bir adıyla “*Bir Üçüncü Ülke Vatandaşının Üye Ülkelerden Birinde Yaptığı Sığınma Başvurusunu İncelemeden Sorumlu Üye Ülkenin Belirlenmesine İlişkin Kriter ve Mekanizmaların Saptanması Hakkında Konsey Tüzüğü*” Dublin Sözleşmesi’nin eksik kalan ve uygulamada yetersiz olan yönlerini iyileştirmek, insani yönleri koruyucu hükümler getirmek ve Dublin mekanizmasının Topluluk hukukuna aktarılmasını sağlamak maksadıyla gerçekleştirilmiştir (Avrupa

⁹⁶ <https://www.europol.europa.eu/>, *Erken Uyarı Sistemi*, 28.11.18

⁹⁷ http://europarl.eu.int/comparl/libe/elsj/zoom_in/08_en.htm?textMode=on, “*Göç İrtibat Görevleri Ağı*” 28.11.18

Birliği Konseyi, 18 Şubat 2003).⁹⁸ Dublin II Tüzüğü'nün getirmiş olduğu en önemli vurgu sığınmacıların genellikle kara ve deniz yoluyla Birliğe ulaşma çabasından dolayı Birliğin sınır uçlarında bulunan ülkeler ile iç kesimlerde bulunan ülkelerin durumdan farklı etkilenmesi, farklı tanımlamalar yapması ve uygulamada sınır üye ülkelerinin inisiyatifinin öne çıkması olmuştur. Bu sebeple başvuru sahibinin aile birliğini ve/veya ayrı düşmüş küçüklerin durumuna işaret ederek, başka bir Birlik ülkesinde aile üyelerinden biri bulunuyorsa aile birleşimi hakkı temelinde sorumluluk ilgili o ülkeye de aktarılabilir kolaylığı sağlanmıştır (European Union, 2003, *Dublin-II-Verordnung*).

Son olarak AB içerisinde ortak bir politikanın yürütülebilir olmasını sağlama doğrultusunda “*Üçüncü Ülke Vatandaşları ve Vatansızların Nitelendirilmesine İlişkin Yönerge*” ile üye devletler arasında mültecilere ve ikincil koruma altında olan kişilere yönelik ortak bir tutum sağlamak amacıyla genel bir tanım çalışması yapılmıştır. Bunun yanında mültecilere yönelik tüm aşamaların tanımlanarak bir düzlemde ele alınması hedeflenmiştir (Avrupa Birliği Konseyi, 29 Nisan 2004).

Yasadışı göç ile mücadele kapsamında değinmemiz gereken başlıklardan biri de AB tarafından yürütülen Odysseus-Argo fon programlarıdır. 19 Mayıs 1998 yılında kabul edilen Odysseus Programı kapsamında eğitim, bilgi ortamı ve aktivite alanları oluşturularak üye devletlerin arasında, iltica politikası, dış sınırlarında geçiş ve göç politikası konularında daha etkili bir işbirliğinin geliştirilmesi hedeflenmiştir. 12 milyon Euro bütçesi bulunan bu program ekonomik problemlerden ötürü ve aynı zamanda idari işbirliği konusunda ARGO Programına(idari işbirliği) devir işlemleri yüzünden yürütülememiştir.⁹⁹ Öte yandan 13 Haziran 2002’de kabul edilen Argo Programı ise iltica, göç ve dış sınırlar alanlarında idari işbirliğini kurmak amacıyla bu alanlarda topluluk hukukunun oluşmasını sağlamayı, ulusal kurumlar tarafından alınan kararların şeffaflığını ve ulusal kurumların etkinliğini güçlendirme doğrultusunda geliştirilmiştir. Daha çok deniz yoluyla kaçak girişlere dair eylem planlarıyla önlemler alan bu program da 31 Aralık 2006 tarihinde sona ermiştir

⁹⁸Bkz.

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2003/l_222/l_22220030905en00030023.pdf.

⁹⁹http://europa.eu/legislation_summaries/other/133050_en.htm, *Odysseus Programme(1998-2002)*, 28.11.18

(European Commission, 2006, *The ARGO Programme(2002-2006)*; BMMYK ve T.C. İçişleri Bakanlığı, 2005: 362-369).

4.3.1.7. Nice Antlaşması ile Düzenlenen Temel Haklar Şartı ve Göç Politikası

2000 tarihli Nice Zirvesinde kararlaştırılan 1 Şubat 2003 tarihinde yürürlüğe giren Nice Antlaşması, Birlik içerisinde göç ve sığınma konularında karar alma süreçlerine ilişkin birtakım düzenlemeler getirmiştir. Aynı zamanda genişleme politikalarını da ele alarak kurumsal anlamda reformlar öne sürmüştür. Buradan hareketle “Vize, Göç, Sığınma ve Kişilerin Serbest Dolaşımına İlişkin Diğer Politikalar” kapsamında komisyon ve Parlamento’da oy birliği yerine nitelikli çoğunluk aranmakta olmuş ortak karar usulünün uygulanmasıyla sınır kontrolleri, sığınma ve göç politikaları düzenlemeleri ortak karar usulü kapsamına alınmıştır (Dınan, 2005: 483). Buradaki nitelikli çoğunluk oylaması 1 Kasım 2004’ten itibaren alınacak karar lehine öncelikli bir oylama ardından oylamada kabul için nitelikli çoğunluk oyu alınmasını ifade etmektedir. Nice Antlaşmasıyla ayrıca bugün her üye devletin Konsey’deki oy dağılımları da belirlenmiştir. Bu dağılımda ulusal nüfus miktarı temel alınmaktadır.

Nice Antlaşması’na ek olarak “Birliğin Geleceği Hakkındaki Nice Deklarasyonu’nda” yine Nice Zirvesi’nde kabul edilen “Avrupa Temel Haklar Şartı” kabul edilmiştir. Genellikle sosyal haklara ilişkin düzenlemeleri tartışmalara yol açan bu şartlarda Avrupa Anayasası için ulusal anayasalar gibi düzenleyici haklar ileri sürülmüştür. İleride değineceğimiz Anayasa Antlaşması’nın onayı ile birlikte bu şartlar da hukuki bağlayıcılığı niteliğine sahip olarak Avrupa Adalet Divanı (AAD) için Anayasal bir hukuki kaynak olarak görülmüştür (Dınan, 2005: 196-198). Ayrıca Nice Antlaşması ile beraber geçici süreyle her üye ülkeden atanan hâkim ve savcılar aracılığıyla üye devletlerin sınır ötesi ve örgütlü suçların cezalandırılmasından sorumlu yetkili makamların sorumluluğunu arttırmak hedefiyle EUROJUST kurulmuştur. Faaliyet yeri Lahey olan kuruluşun Avrupa Temel Haklar Şartı ilkelerine dayalı ve AAD incelemesine tabi olduğu bilinmektedir (Dınan, 2005: 423).

4.3.1.8. Sevilla Zirvesi ve Göç Politikası

Britanya ve İspanya öncülüğünde 21-22 Haziran 2002 tarihli Sevilla Zirvesi'nde göç ve sığınma konularına yönelik gerçekleştirilen tartışmalı görüşmelerde sığınmacıların kaynağında engellenmesi amacıyla sürekli sığınmacı üreten ülkelere ekonomik baskılar yapılması ileri sürülmüştür. Bunun yanında AB'nin dış sınır güvenliği için sadece bir sınır polisi belirlenmesi teklifinde bulunulmuştur. Zirvede alınan kararlarda ise göç sorunuyla kaynağında mücadele için baskı yoluna başvurmak yerine bu ülkelere daha yakın bir işbirliği, kalkınma yardımı ve çatışmaların önlenmesine yönelik modeller hedef edinilmiştir. Ayrıca Zirvede, Birlik içinde yaşayan göçmenlerin temel haklar bağlamında Birliğe entegrasyonu, yabancı düşmanlığı ve ırkçılıkla mücadele, sığınma sisteminin kötüye kullanılmasının engellenmesini sağlayacak önlemlerin alınması, geri gönderme sürecinin kısa süre içinde ve etkili bir şekilde yapılması, vize verilerinin ortak bir tanımlama sistemine aktarılmasıyla yasadışı göçün engellenmesi, dış sınırların güvenliğinde eşgüdüm ve bütünlüğün sağlanması, insan kaçakçılığını önlemek adına cezai yaptırımların caydırıcı konuma getirilmesi ve sınır polisi konularını içeren kararlar alınmıştır. Özellikle Birliğin burada alınan kararlarla üçüncü ülkelerle işbirliği, yasal, ekonomik ve sosyal etkileşim yollarıyla ve geliştirilmiş olan iletişim aracılığıyla görünür bir şekilde artmıştır (Dinan, 2005: 482-483).

4.3.1.9. 2004 Avrupa Anayasası Antlaşması ve Göç Politikası

Laeken bildirgesinden hareketle, 20 Haziran 2003 tarihinde Selanik'teki Avrupa Konseyi toplantısında sunulan "Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı" 13 Haziran ve 10 Temmuz 2003 tarihlerinde Avrupa Konvansiyonu tarafından konsensüs ile kabul edilmiştir. Antlaşma olarak 29 Ekim 2004'de İtalya'nın başkenti Roma'da Avrupa Konseyi Başkanı'na sunulmuştur. Antlaşma, Avrupa Birliği üyesi ülkeler ve ayrıca halen aday olan Türkiye tarafından imzalanmış olsa da imzacı devletlerin kendi yasama sistemlerinde de onaylanması zorunluluğu bulunmaktadır (Avrupa Konvansiyonu, 2003).¹⁰⁰

¹⁰⁰ Bkz. <http://europeanconvention.eu.int/enjeux.asp?lang=EN> erişim: 21.11.18

Giriş kısmında neden bir anayasal sisteme ihtiyaç duyulduğunu anlatan Antlaşmada, “Avrupa kıtasının uygarlığın beşiği olduğu”, “ilk çağlardan bu yana art arda dalgalar halinde bu kıtaya gelen sakinlerinin, eşitlik, özgürlük ve akla saygı çerçevesinde hümanizmin temelindeki değerleri giderek benimsediği”, “geçmişten günümüze bireyi merkezde tutan ve haklarına saygı duyan Avrupa’nın kültürel, dini ve insani mirasından esinlendiği”, “ayrım gözetmeksizin her vatandaşıyla bir Avrupa uygarlığı kurarak tüm dünyaya barışı götüreceği” gibi daha birçok savlarıyla anlaşılmalı varıldığı belirtilmiştir (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 3-4). Fakat Fransa ile Hollanda’nın referandum sonucundan hayır oyu çıkması anayasal çalışmayı sekteye uğratmıştır.

Anayasal metinde göçmenlere yönelik ifadeler ise “Birliğin Temel Haklar Antlaşması” adlı ikinci bölümünün “Özgürlükler” adlı ikinci başlığının 18. Maddesinde “Sığınma Hakkı” adıyla rastlamaktayız. Söz konusu maddede; “*Sığınma hakkı, 28 Temmuz 1951 tarihli Cenevre Konvansiyonu ve mültecilerin statüsü hakkındaki 31 Ocak 1967 tarihli Protokol kurallarına gereken saygı gösterilecek ve Anayasa uyarınca garanti edilecektir*” ifadelerine yer verilmiştir. Yine “Nakil, İhraç veya Suçluların İadesi Durumunda Korunma” başlıklı 19. Madde kapsamında toplu ihraçların yasaklandığı ele alınmıştır. İlgili madde de şu ifadeler yer almaktadır; “*Hiç kimse, ölüm cezasına, işkenceye veya başka insanlık dışı ya da alçaltıcı muamelelere veya cezalara maruz kalma riskinin yeksek olduğu bir ülkeye nakledilemez, sınır dışı edilemez veya iade edilemez.*” (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 51). “Sınır Denetimleri, Sığınma ve Göç’ Hakkındaki Politikalar” adlı başlığın Madde III-167’de ise “*Birlik, uluslararası koruma gerektiren herhangi bir üçüncü ülke vatandaşına uygun statü sunma ve geri göndermeme ilkesine uyulmasını sağlama düşüncesiyle, sığınma ve geçici koruma hakkında ortak bir politika geliştirir*” ifadelerine yer verilmiştir (Avrupa Konvansiyonu, 2003: 135). Böylece ortak bir Avrupa sığınma sistemi adına politika geliştirilmesinin hedeflendiği anlaşılmıştır.

Esasında 4 bölüm ve 465 maddeden oluşan bu antlaşma, sadece AB Antlaşmasına Temel Haklar Şartının eklenmesi ve bazı maddelerinde düzenlemeler yapılarak ortak bir anayasa oluşturma çabası şeklinde oldukça dikkat çekmiştir. Dikkat çekici hususlardan bir diğeri ise AB’nin temel antlaşmalarından olan Roma

Antlaşmasıyla aynı yerde imzalanmasıdır.¹⁰¹ 2004 yılı aynı zamanda AB tarihinin şimdiye dek en büyük genişleme dalgasına şahitlik edildiği dönemdir. Böylesi bir genişlemenin AB içerisinde özellikle Maastricht'teki yerellik ilkesine rağmen merkezileşme eğilimini doğurduğu görülmüştür. Buna Fransa ve Almanya'nın bütünleşme politikalarındaki pragmatik tutumları da eklenebilmektedir. Böylece AB içerisinde siyasi karar verme süreçleri ulusal ve ulus üstü karmaşık politika alanlarını ortaya çıkarmıştır. Bu karmaşık ortam ile görülen ulusal egemenlik ile AB hâkimiyeti tartışmalarını sonlandırmak için bu antlaşma imzalanmıştır. Amacı Birlik içerisinde bütünlük ve resmiyeti, tüm sistemleri ve antlaşmaları tek çatı altında toplayarak üstün bir anayasa oluşturmak olmuştur. Fakat 2005 yılında Hollanda ve Fransa'daki referandumlardan geçemeyerek geri çekilmiştir. 2009 yılında ise birçok maddesi onaylanan Lizbon Antlaşmasına dâhil edilerek uygulanmıştır. Ortak bir anayasal zeminin inşasında yaşanan bu zorluk her ne kadar Birlik içerisindeki kurumsal çalışmalarda uzun yıllar süren emek içerse de AB üye devletlerinin ulusal çıkarlarını öncelikli tutan davranışlarından uzaklaşmadıklarını göstermektedir (Heywood, 2013a: 585-586).

4.3.1.10 Lahey Programı Kapsamında Göç Politikaları

Tampere Zirvesi'nden şimdiye dek hedeflenen ortak iltica prosedürü özellikle Amsterdam Antlaşmasıyla 5 yıllık bir programa tabi tutulmuş ve sığınmaya dair özgürlük, güvenlik ve adalet alanını şekillendiren bir işbirliği modeli uygulanmıştır. Fakat daha fazlası yapılamadan 1 Mayıs 2004 tarihinde zamanını doldurarak yürürlükten kalkmıştır. Bunun üzerine 4-5 Kasım 2004 tarihinde Brüksel'de gerçekleştirilen Başkanlık Zirvesi'nin sonuç bildirisine ek olarak Lahey Programı yapılmıştır (Brüksel Avrupa Konseyi Zirvesi, 4-5 Kasım 2004).

Lahey Programı ile 2005'ten başlayarak yeni çok yıllık bir program hedeflemiştir. Bu programın öncelikli hedefi ortak iltica prosedürüne daha geniş temeller edindirmektir. Bu bağlamda önceki hedeflere ek olarak dayanışma ve mali sonuçlarını da kapsayan sorumluluğun adaletli bir şekilde dağıtılması, üye ülkeler

¹⁰¹ Bianet(1Kasım2004). *Avrupa Birliği Anayasası*, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/46286-avrupa-birligi-anayasasi>, 5.12.18

arasında teknik yardım, eğitim, bilgi alışverişi, araçların zamanında ve yeterli seviyede uygulanması ve entegrasyonun artırılması yoluyla işbirliğinin daha çok artırılması öngörülmüştür. Ayrıca ortak Avrupa iltica prosedürü kapsamında ortak bir sığınma prosedürü ile mültecilerin, ikincil korumaya muhtaç kişilerin statülerini tek tip hale getirmek amaçlanmıştır. Öncelikli iş ise İngiltere ile Hollanda'nın hükümet başkanlarının görüş ayrılığı ve tartışmalar yaşaması sebebiyle ve AB uyumlaştırma çabalarının en üst seviyede kullanamama tehlikesini atlama amacıyla üye ülkelerin kendi ulusal yasama sistemlerince bu Programın kabul ettirilmesi olarak belirlenmiştir (Özcan, 2005: 222).

İltica Prosedürleri Yönergesi, diğer programlarda olduğu gibi Cenevre Sözleşmesi ve ek Protokolü ile önceki programlar referans alınarak inşa edilmiştir. Bunun yanında Komisyon tarafından ilk aşama olarak belirlenen 5 yıllık süreçte(2005-2010) 2007 yılına kadar yasal süreçlerin halledilmesi daha sonra 2010'un sonuna kadar programın Konsey ve AP tarafından uygulamaya konulması hedeflenmiştir. Bu süreçte Ortak Avrupa İltica Sistemi ile ilgili üye devletlerin işbirliklerinin, Avrupa destek ofisine dönüştürülme kararı alınmıştır. Konsey ise Komisyondan Birlik içerisindeki iltica başvurularının uygunluğu, olasılığı ve zorlukları hakkında bir çalışma yapılmasını buna ek olarak bir başka çalışmada ise BMMYK ile koordineli bir şekilde ortak Avrupa iltica sistemini tamamlayıcı nitelikte ve AB toprakları dışında iltica başvurularının ortak işleme dâhil edilmesinin uygunluğunu araştırarak bir çalışmanın yapılmasını talep etmiştir (BMMYK ve T.C. İçişleri Bakanlığı, 2005: 119-120). Böylece iltica sorununa küresel bir çözüm aranmıştır.

Lahey Programı'nın mücadele alanında "Dış Sınırlarda Operasyonel İşbirliği" ve "Entegre Dış Sınır Yönetimi" yer almaktadır. Buna göre göç, insan ticareti ve yaptırım işlemleri gibi alanlarda yürütme konusunda Europol ve Eurojust yetkili kılınmıştır. AB ayrıca 15 Kasım 2001 tarihli bildiri kapsamında, sahte belge ticareti ile ilgili daha etkili olacak politikalar üreteceğini belirtmiştir. Bu sebeple önleyici

tedbirler adına biyometrik verilerin kullanıldığı 13 Aralık 2004 tarihli pasaport tüzüğü yürürlüğe konulmuştur.¹⁰²

Ayrıca Lahey sonrası Avrupa Konseyi tarafından imzalanan, dış politika unsuru olarak göç politikası, yasadışı göçle mücadele, ekonomik ve yasal göçü teşvik etmek, göçmenlerin ikamet ve istihdam izinlerinin düzenlenmesi ve AB ile üçüncü ülkeler arasında etkili iletişimi tesis etmek gibi boyutları bulunan 2005 tarihli Afrika ve Akdeniz bölgelerine ilişkin “Göçe Küresel Yaklaşım” belgesi önemlidir (Elmas, 2016: 39-40).

4.3.1.11. Geri Kabul Anlaşmaları ve Göç Politikası

İlk defa 1999 Tampere Zirvesi’nde yasadışı göç kapsamında mülteciler ve sığınma başvuruları yapanlar için ülkelere geri dönüşü düzenleyici çalışmalara rastlanılmıştır. Fakat geri göndermenin alt yapısı 2. Dünya Savaşı sonrasındaki çalışmalara kadar uzatılabilmektedir.¹⁰³ O zamandan beri geliştirilen her politika AB için aslında aynı zamanda bir dış politika unsuru olmuştur. Bunların içinde ise Geri Kabul Anlaşmaları(GKA) önemli bir yer tutmaktadır. Bugün bile GKA’lar AB için göç alanında dış politika üretmenin en etkili unsurudur.

Kapsamlı bir müzakere içerisinde ilki 2001 yılında olmak üzere AB, günümüze kadar birçok ülkeyle GKA imzalamıştır. Şimdiye kadar iki Çin özel yönetim bölgesi(Hong-Kong, Makao), Makedonya, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Rusya, Moldova, Sırbistan, Pakistan, Karadağ, Sri-Lanka, Gürcistan, Ukrayna, Ermenistan, Azerbaycan, Türkiye ve Cape Verde ile geri kabul anlaşmaları imzalanmış olup işbirlikleri geliştirilmiştir.¹⁰⁴

Göç politikalarındaki işbirlikleri aynı zamanda göç yönetiminin de dışsallaştırılması anlamına gelmektedir. Doğal olarak üçüncü ülkeler de söz konusu işbirliği sebebiyle AB’nin göç politikalarına etki etmekte, yönlendirmekte veya

¹⁰² http://europarl.eu.int/compar/libe/elsj/zoom_in/08_en.htm?textMode=on, 30.11.18; Avrupa Komisyonu(2005). *Hague Programı*, <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l16002.htm> 28.11.18

¹⁰³ http://www.abgs.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_eylul2012.pdf, *Türkiye AB İlişkilerinde Geri Kabul Anlaşmaları*(Eylül 2012). 30.11.18, s.28,29

¹⁰⁴ <http://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy>. *Irregular Migration & Return*. Erişim: 27.11.18

sonlandırabilmektedir. Buradaki GKA yönündeki işbirliğinin teknik açıdan ve uygulamadaki bazı maliyetleri geçiş ülkeleri için GKA maliyetini kabul edilebilir hale getirecek cazip teşviklere açık olmuştur. Üstelik “karşılıklılık İlkesine” rağmen her ülkenin mevzu bahis işbirliğinden aynı çıkarları elde ettiği ve benzer sonuçlara ulaştığı yönünde ciddi sıkıntılar yaşadığı görülmüştür. Bu yüzden GKA yapmak adına partner ülkeleri müzakere masasında oturtmak için geri kabul karşılığında hiçbir şey önermeme tutumundan uzaklaşmıştır. Böylece “teşvik paketleri” geliştirilmiştir. Örneğin Batı Balkan ülkelerine sunulan teşvik paketi, GKA karşılığında anlaşmayı kabul eden ülkenin vatandaşları için vize prosedürünün kolaylaştırılması olmuştur. Fakat sunulan paketler ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Bir başka teşvik paketi ise genellikle Güney Akdeniz ve Afrika ülkelerine uygulanan ekonomik göçmenler için tercihli giriş kotası, teknik işbirliği ve yardımın yanı sıra hareketlilik ortaklığı olmuştur. GKA’na gelen eleştirilerin başında ise AB’nin tek taraflı yürüttüğü iddia edilen finansal külfete destek (AB Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı (IPA), Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Aracı gibi), yapısal, kuramsal ve yasal reformların her anlamda sorunları çözemediği yönündedir. Özellikle devlet ile toplum arasındaki ilişki göç politikaları sebebiyle olumsuz boyutlara ulaşabilmekte artan göçmen sayısının insan haklarını ihlal edecek bir şekilde yansımaları uluslararası ilişkilerde gündemi oldukça meşgul edecek boyutlara ulaşabilecektir. Son olarak AB’nin GKA kapsamında üzerine düşen ekonomik yardımı geniş kapsamlı bir şekilde zamanında ve tam olarak yapmadığı eleştirileri söz konusudur. Bu anlamda Türkiye başta olmak üzere Cezayir ve Fas vatandaşları ülkelerinde düzensiz göçmenlerin her geçen gün bu anlaşma sebebiyle arttığı endişesinde olmuşlardır (Elmas, 2016: 239-243).

Burada bahsettiğimiz işbirliğine muhatap olan ülkeler içerisinde “Güvenli Üçüncü Ülke” klasmanında olan ve AB’nin bilhassa Merkezi ve Doğu Avrupa ülkelerinden seçtiği 100’ün üzerinde “tampon bölgeleri” sıfatında bulunan ülkeler sayılmaktadır. Güvenli Üçüncü Ülke ifadesi, AB’nin sığınma konusunda hassasiyet gösterdiği 1951 Cenevre Sözleşmesini ve 1967 Protokolünü imzalayan devletlere tanınmaktadır. Güvenli Üçüncü Ülke (Safe Third Country), kendi ve üçüncü ülkelerin göçmen vatandaşlarına baskı uygulamayan, uluslararası hukuktan doğan haklarına tam olarak saygı duyan ve uygulayan ve böylece mültecilerin AB’ye

ulaşmadan evvel transit ülke olarak kullanılmalarında sakınca bulunulmayan ülkelerdir (Özcan, 2005: 54-55).

Türkiye de 16 Aralık 2013 tarihinde imzalanan ve 1 Ekim 2014'te yürürlüğe giren “*Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*” ile bu sürece dâhil olmuştur (Resmi Gazete, 2 Ağustos 2014, karar sayısı: 2014/6652, sayı: 29076). Vize serbestisi teşvik paketi uygulanan Türkiye, yasa dışı göçü engellemek ve Avrupa'ya mülteci akışını yasal yollarla sınırlandırma sorumluluğunu üstlenmiştir. AB Komisyonu'nun 1 Haziran 2016 itibariyle kaçak yollarla Avrupa'ya gitmeye çalışan Suriyelilerin de bu kapsama alındığını duyurması ile Türkiye'nin GKA daha fazla önem kazanmıştır. Buna karşın vize serbestisini içeren paketin 72 kriterinden başta “*terörle mücadele yasa ve uygulamalarının Avrupa standartlarına uyacak şekilde düzenlenmesi*” adlı kriteri olmak üzere birkaç kriteri karşılayamadığı gerekçesiyle uygulamaya alınmadığı görülmüştür. Özellikle Türkiye'nin PKK terör örgütüne dair mücadelesini bu anlamda uygunsuz bulan AB'ye karşın Türkiye'nin Anlaşmayı fesih etme hakkı bulunmaktadır.¹⁰⁵ Yine de özellikle 2015 yılı itibariyle Suriyelilerin Avrupa'ya düzensiz ve yasadışı göç eğilimindeki olağanüstü artışı, Türkiye'nin AB göç politikasındaki rolünü arttırmıştır. Bu yüzden gelecek başlıklarda AB'nin Suriyeli göçmenlere yönelik politikalarında etkili olan süreçlerin içerisinde Türkiye'nin de aralarında bulunduğu Zirveler, bildirgeler ve raporlar dikkate alınacaktır.

4.3.1.12. 2009 Lizbon Antlaşması ve Göç Politikası

2009 ve 2010 yıllarındaki finansal krizler ve aynı zamanda AB'nin genişleme politikalarıyla Birliğe eklenen ülkelerle beraber politika üretmenin hantallaşması merkezi bir yönlendirme rehberine ihtiyacı yeniden doğurmuştur. Adına anayasa denilemese bile AB içerisinde yeni karar alma düzenlemeleri getiren Lizbon Antlaşması bu görevi yerine getirecek önemli katkılar sağlamıştır. AB kanunlarını güncelleyen Lizbon Antlaşması, bu bağlamda 2004 Anayasa Antlaşması'yla hedeflenen çoğu değişikliği gerçekleştirmiştir.

¹⁰⁵ Yeni Şafak(3 Şubat 2017). *Türkiye-AB Arasındaki Geri Kabul Anlaşması ve Vize Serbestisi*, <https://m.yenisafak.com/turkiye-ab-arasindaki-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-serbestisi-h-2607341> 1.12.18

Mart 2007’de Berlin’de gerçekleştirilen Roma Antlaşması’nın 50. yılı kutlamaları kapsamında anayasal sürecin yeniden gündeme getirilmesi ile AB’nin kendine güvenini zedeleyen, dünya çapındaki çıkarlarının takibine zarar veren ve kendi içine dönerek gelecek vizyonunu kaybetmesine neden olan belirsizlikten kurtulmanın yolu çizilmiştir. Almanya kendi döneminde aldığı bu sorumluluğu kendinden sonraki dönem başkanlıklarını üstlenecek Portekiz ve Slovenya’nın da işbirliği ile sürdürme kararı almıştır. Fransa ve Hollanda referandumlarından sonra yaşananlar tecrübe edildiği için Haziran 2007 tarihindeki Brüksel Zirvesi’nde kabul edilen Zirve Sonuç Bildirisi I No’lu Eki’ne bağlı olarak, üye ülkeler Anayasal Antlaşmada zorunlu gördükleri hükümleri yürürlüğe koyma niyetiyle bir Reform Antlaşması hazırlanması yönünde mutabık kalmışlardır. Böylece 18-19 Ekim 2007 tarihlerindeki Lizbon Zirvesi’nde Reform Antlaşması’nın hem ismi hem de metni üzerinde uzlaşmaya varılmıştır (Oğurlu, 2008: 14-15).

17 Aralık 2007 tarihinde imzalanan metne ise “Avrupa Birliği Antlaşması ile Avrupa Topluluğunu Kuran Antlaşmayı Değiştiren Lizbon Antlaşması” denilmiştir. Burada Maastricht Antlaşması(üçlü sacayağı) yürürlükten kaldırılmış yerine “Avrupa Birliği Antlaşması” getirilmiş; Roma Antlaşmaları “Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma” adını almıştır. Ortak Avrupa İltica Sistemi bu Antlaşma kapsamındadır (European Union, (17.12.2007)). Antlaşma tüm taraf devletlerin iç hukuklarına uygun olarak metni onaylamasıyla 2009’da uygulamaya konulmuştur.

Bugün hâlâ resmi bir anayasası olmayan AB, bu açığını Lizbon Antlaşmasıyla gidermektedir. Bu bağlamda Lizbon’un önemli özellikleri şu şekildedir (McCormick, 2014: 129; Bilçen, 2010: 1-10);

1. Avrupa Konseyi(AK) üyeleri tarafından seçilen ve Parlamento(AP) tarafından onaylanan Avrupa Konseyine yeni bir başkanlık sistemi getirilmiştir.
2. Dış İşleri ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi AK tarafından 5 yıllığına atanır ve Avrupa Dış Eylem Servisi’nden destek almaktadır.
3. Avrupa Topluluğu ile sacayağı sistemi kaldırılmıştır.
4. AB kanunları(*sıradan yasama prosedürü vb.*) ile ilgili AP ve Bakanlar Konseyi’nin(BK) yetkileri eşit yapılmıştır.
5. Temel Haklar Sözleşmesi(THS) kapsamındaki haklar tanınmış, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi(AHİS) kabul edilmiştir.
6. AB’ye enerji politikaları, halk sağlığı, iklim değişikliği, suç ve terör, ticaret politikası, insani yardım, spor, turizm, araştırma ve uzay konularında daha geniş yetkiler tanınmıştır.

7. BK'da nitelikli çoğunluk oylamasında 2014'ten itibaren Konsey'in en az %55'i AB nüfusunun en az %65'ini temsil etme konusunda olumlu oy kullanma zorunluluğunda olmuştur. Ayrıca devletlere önleyici azınlık oluşturmak için %35'i temsil etme zorunluluğu bulunmaktadır.

8. Nitelikli çoğunluk oylamasının muhafaza edilmesi ve yaygınlaştırılması göz ardı edilmeden; dış politika, savunma politikalarında ve vergilendirme konularında ulusal veto hakkının korunması sağlanmıştır.

9. Uluslararası arenada pazarlık gücünü arttırmak gayesiyle AB'ye tek resmi kişilik kimliğinin kazandırılması vurgulanmıştır.

10. İlk kez bir üye devlete AB'den ayrılma özgürlüğünün resmen tanınması gerçekleşmiştir.

4.4. Arap Baharı ve 2011 Sonrası Göç Politikaları

Geçmişte Büyük Orta Doğu olarak anılan ve 21. Yüzyılın en geniş yayılcı politikalarından oluşan bir Proje ile Cebelitarık'tan İran'a kadar çok kültürlü yaşamı içeren 750 milyonluk bir bölgenin değişim ve dönüşümüne rastlanılmıştır. Bu bölge hem bulunduğu jeopolitik konumu hem de yeraltı kaynakları bakımından oldukça değerli bir bölgedir. Bu Proje döngüsünde ise halk hareketleri ve onlara karşı direnen yönetimler arasında Batı'nın başlangıçta “şiddet içermeyen direniş hareketleri” olarak adlandırdığı ve demokratik hak taleplerinin bir sonucu olduğu iddia edilen ancak sonrasında ciddi bir yıkıma dönen “Arap Baharı” süreci başlamıştır (Adıbelli, 2012: 9-13). İlk olarak Arap halklarının demokrasi, özgürlük ve insan hakları taleplerinden hareketle 17 Aralık 2010'da bir gencin kendisini yakmasıyla Tunus'ta gösteriler ile başlayan daha sonra 2011 yılı itibariyle Mısır, Libya, Suriye, Bahreyn, Cezayir, Ürdün ve Yemen'de büyük çapta; Moritanya, Suudi Arabistan, Umman, Irak, Lübnan ve Fas'ta küçük çapta olmak üzere baş gösteren mitingler, protestolar, halk ayaklanmaları ve silahlı çatışmalar, bu ülkelerde iktidar ve rejim değişikliklerine veya iktidarların sorgulanmasına yol açmıştır (T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ASPB ATHGM], 2015: 14). Bu çatışmaların en büyüğü, en uzun ve en şiddetlisi ise Antik Yunan'da “üç kıtanın buluştuğu yer” (Adıbelli, 2012: 13) olarak adlandırılan Suriye'de Mart 2011 döneminde Dera kentinde başlayıp neredeyse tüm ülkede hâlâ sürmektedir (Kambur, 2012: 151). Rejimin silahlı güçlerinin, ayaklanmaları güç ve şiddet yoluyla bastırma çabaları sivil ölümleri arttırdıkça ülkedeki öfke de yükselmiştir. Muhalefet arasında diyaloglar Ekim 2011'de Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulması ile sonuçlanmıştır.

2011 yazından itibaren de ayaklanma Özgür Suriye Ordusunun kurulması ile silahlı direnişe dönüşmüştür. Sonuç olarak, Suriye'deki durum 2012 yılında tamamen bir iç savaşa dönüşmüş ve farklı silahlı gruplar kurulmuş, hem rejim güçleri ile muhalefet arasında hem de farklı silahlı gruplar arasındaki çatışmalar ülke geneline yayılmıştır (ASPB ATHGM, 2015: 14). Bu çatışmaların sonucunda Suriye'de dünya tarihindeki en büyük göç hareketlerinden biri gerçekleşmektedir. ABD, Rusya, Çin'in yanı sıra AB ve üyesi devletlerin de Suriye'deki iç savaşa ve ardından gelen göç hareketliliğine karşı yürüttüğü süreçler ve politikalar bulunmaktadır. Bunun yanında terör örgütü IŞİD/DAEŞ'in bir dönem yoğun bir şekilde Musul ve Irak Sincar-Şengal Bölgesi'ne saldırıp, katliamlara başlamasından sonra göç hareketliliği daha fazla artmış ve özellikle Türkiye üzerinden Avrupa'ya kadar uzanmıştır. Ayrıca bu noktada İslam karşıtlığı içeren göç politikalarının Batı ile İslam'ın hesaplaşma alanı olarak Arap Baharı eksenli bilinçli bir şekilde oluşturulduğu imaları da rastlanılan durumlardandır (Erdoğan, 2012: 273-320). Bu bakış açısını da göz ardı etmeden bilhassa Suriyeli göçmenler özelinde yeniden geliştirilen AB göç politikalarına bakılacaktır. Son bir not olarak belirtilmesi gereken bir diğer konu ise babası Hafız Esad'ın vefatından sonra 2000 yılında Suriye'nin devlet başkanı olan Beşar Esad'ın dönemine, ülkesinin Batı ile ilişkilerini düzeltereceği, dışa açılacağı, demokratikleşeceği, piyasa ekonomisini benimseyeceği, insan hakları, özgürlükler ve hukuk devleti konularında verdiği vaatlerden ötürü “*Şam Baharı*” adı verilmiştir. Fakat bu Bahar dönemi 11 Eylül 2001 saldırılarıyla özellikle Suriye'nin de içinde olduğu ve Müslüman kimliğinin öne çıktığı ülkelerde kısa sürede kışa dönmüştür (Doster, 2012: 63).

4.4.1. 2011 Sonrası Göç Politikaları

AB' de 2011 sonrası göç politikalarını yönlendiren süreçler devam etmiştir. Örneğin, 2010 yılından sonra Lahey Programı'nın yerini “Stockholm Programı” almıştır. 2010-2014 yıllarını kapsayan Stockholm Programı ile AB içerisinde bulunan vatandaşlara güvenli, açık ve şeffaf bir yönetim vaat edilmiştir. Ayrıca AB içerisinde göç ve sığınma öncelikleri tanımlanarak bir çeşit AB dış politikası belirlenmiştir. Bu politikalar kapsamında geri kabul antlaşmaları ve bölgesel koruma

programları gibi AB'nin göç politikalarında etkili olan uygulamalar, üçüncü ülkelere sistematik bir yönelimi göstermektedir. Ancak özellikle stratejik planlama hususunda ve gerek ulusal parlamentolarda gerekse AP'de tartışma konusu olan maddelerin Tampere ruhundan uzaklaşarak burada ifade edildiği yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Elmas, 2016: 40). Yine de küresel bir politika eğilimi yansıtan Eylül 2008'deki "AB Devlet ve Hükümet Başkanları Zirvesi" kapsamında imzalanan ve göç sürecindeki tüm ülkelerin yakın bir ortaklık kurmasıyla küresel anlamda bir çözüm üretilebileceğini belirten "Avrupa Göç ve Sığınma Paketi" ile Aralık 2009'da Avrupa Konseyince onaylanan Stockholm Programı siyasi düzeyde en üst kabulü ve onayı alan programlardan ikisi olmuşlardır. Ayrıca burada dış politika alanı belirlenmiş, üçüncü ülkelerle ilişkiler ortak sığınma, yasal göç ile ilgili giriş ve kabul koşulları, göçmen hakları ve vize politikaları bağlamında ele alınmıştır (European Commission, 2010: 44-57).

Stockholm Programı süresini doldurduktan sonra Konsey tarafından 2015-2020 yıllarını kapsayacak şekilde yeni bir planlama yapılmıştır. Buna göre artık maksimum fayda sağlanılacak bir yasal göç politikası belirlenmelidir. Bu politikayı başarıya ulaştırmak için üye devletlerle işbirliği ve dayanışma içerisinde sığınmacıları koruma geliştirilmelidir. Ayrıca insan haklarına saygılı olarak, yasadışı göç yüzünden hayatını kaybedenlerden ötürü onları korumak maksadıyla yasadışı göç ile mücadele hedeflenmiştir. Tüm bu hedefleri sağlamak için de Birliğin iç ve dış politikasını uyumlu hale getirerek üçüncü ülkelerle işbirliğini geliştirmenin zorunluluğu vurgulanmıştır (Council of the European Union, 2014: 1-4, *EUCO 79/14*; European Commission, 2014, *COM(2014) 154*). Komisyon ise bu hedeflere ulaşmak için birtakım öneriler sunmaktadır. Buna göre insanları yasadışı göçe yönlendiren sebeplerle mücadele etmek, Birliğin dış sınırlarına yönelik her türlü önlemi almak, ortak sığınma sistemi üzerinde daha fazla geliştirici çalışmalar yapmak ve göç politikalarının Birlik içerisinde yasal olarak gerçekleştirilmesine özendirici çalışmalar yapmak hedefe ulaşmak için gereklidir. (European Commission, 2015, *A European Agenda on Migration*: 6-17).

Stockholm Programı ile aynı zamanda güvenlik politikaları da gerçekleştirilmektedir. İlk olarak Tampere Programı'nda sınır güvenliği ve yasadışı göç ile mücadelede kurumsal ve üye ülkeler arası işbirliği bugün de AB için üzerinde

durulan bir husustur. Sınır yönetimlerinde koordineli bir çalışma ve işbirliğini daha etkin kılma kararları en başından beri dikkat edilen konulardandır. Stockholm Programı, sınır yönetimini yasal olarak ilk defa Lizbon Antlaşmasında “İç Güvenlik Stratejisi” (ISS) adıyla ele alınan stratejiye ek olarak geliştirilen politikalarla destek çıkmıştır. 2015-2020 hedefi için bu anlamda teknoloji yardımıyla sınır güvenliği vurgulanmıştır. Farklı bir husus olarak yasadışı göçten kaynaklanan ölümleri önlemek üzere “hayat kurtarma” eylem politikası çerçevesinde, üye ülkelerin güvenlik önlemleri korunmak şartıyla, entegre sınır yönetimlerini, üçüncü ülkelerle sınır yönetim kapasitesini artırma gibi önlemler içeren “akıllı sınırlar” hedefi belirlenmiştir (European Commission, 2015, *A European Agenda on Migration*: 10-11).

AB göç politikasının tayininde etkili olan bir diğer husus topluluk hukukuna dair çalışmalardır. Hukuki bakımdan sınır yönetimine dair öne çıkan oluşum ise, iç sınırları kaldıran böylece sınır politikaları aracılığıyla aslen göç politikaları şekillendiren ve ilki 2006 yılında çıkarılan ayrıca 2013 ile son olarak 2016’da revize edilen Schengen Sınır Tüzüğü(SST) olarak görülmektedir. (European Commission(13.4.2006), *SST*, No: 562/2006; European Union, (6.11.2013). *SST*, No: 1051/2013; European Union, (23.3.2016)). *SST*’de “dış sınır kontrolleri” olarak adlandırılan ilgili bölümde (*SST*-2016’da mad.5-18) Bölgenin dış sınırlarında bulunan gözlem noktalarının kimleri izlemeye alacağı, Bölge sınırlarından geçişlerde dikkat edilecek hususları, üçüncü ülke vatandaşları üzerinde daha çok hassasiyet uygulanan kabul veya ret kıstaslarını, sınırdaki görevlilerin yetki alanlarını ve yeterlilik seviyelerini ayrıca bunların yanında üye devletlerin arasındaki iletişim ve işbirliğini ele alan ifadeler rastlanılmaktadır.

SST kapsamında karşımıza çıkan diğer bir göç politika sistemi sınır güvenliği üzerine inşa edilen Schengen Bilgi Sistemi I(SIS I) ve 2013 yılı itibariyle uygulanan Schengen Bilgi Sistemi II (SIS II) sistemleridir (European Union, (29.12.2012)). Bu sistemler Schengen Bölgesine üye olan devletlerin aralarındaki veri paylaşımını hızlı ve güvenilir bir şekilde sağlamaya yöneliktir. Özellikle ikinci versiyonu ile beraber SIS, merkeze entegre ulusal ağlar ile bir güvenlik uyarı aracı olmuştur. Bu araç ile potansiyel tehlikeli veya aranan kişi ve araçların bilgileri kaydedilerek görüldüğü yerde ilgili birime kimlik tespiti haber verilmektedir. Geçtiğimiz yıllarda Avrupa’da

yaşanan terör olaylarının da etkisiyle ve üye devletlerin güvenlik ve göç politikalarında daha çok sorumluluk hissetmesi nedeniyle girişine onay verilen kişinin üye ülkelerden birinin kamusal politikalarına, güvenliğine ve dış ilişkilerine herhangi bir tehdit unsuru olmadığı yönünde temin etmeleri gerekmektedir (European Union, (18.3.2017)). Bu durum zamanla Birlik vatandaşlarının da serbest dolaşım haklarını sıkıntıya sokmuştur. Örneğin 7-8 Temmuz 2017 döneminde düzenlenen G20 Zirvesinde güvenlik önlemi almak için Almanya'nın, Avrupa Komisyonu'nun da onayı ile 12 Haziran-11 Temmuz 2017 arasında karayolu ile girişlerde Schengen uygulamasını askıya alması büyük ses getirmiştir.¹⁰⁶

Sınır güvenliğine dair ekonomik politikalar çerçevesinde ise Dış Sınırlar Fonu'nun (EBF) 2013 yılı itibariyle 2007 yılındaki ilk oluşumuna ek olarak yenilendiği görülmüştür (European Union, (22.3.2013)). Üye devletlerle birlikte üçüncü taraf ülkelere de sınırlarında gerekli altyapıyı sağlamaları amacıyla bu fondan destek çıkmaktadır.

Göç politikalarında kurumsal işbirliğine rastlamak da mümkündür. Daha önce bahsettiğimiz Frontex sistemi de bu bağlamda 2011 sonrası revizyona uğramış ve 2016'dan itibaren "Avrupa Ajansı" olan adı "Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik Ajansı" olarak değişmiştir (European Union, (16.9.2016)). Frontex istatistiki bilgiler ve analizler yaparak göç, insan kaçakçılığı gibi konularda çalışmalarda bulunurken, üye devletlerle ortak tatbikat ve operasyonlar düzenlemektedir. Bunun yanında 2013 yılında kurulan "Avrupa Sınır Denetim Sistemi" ile Frontex ulusal ağlar yardımıyla yasadışı göç girişimlerini gözetleme ve bu verileri paylaşma sorumluluğunu üstlenmişlerdir (European Union, (6.11.2013), No: 1052/2013).

2004 yılında Konsey tarafından belirlenen kanunları ve antlaşmaları uygulamak adına "vasıflandırma yönetmeliği" şekillendirilmiştir. 2011 yılında ise gözden geçirilerek bilhassa sığınma ve ikincil korumaya dair hükümler içeren bir yönetmelik halini almıştır (European Union, (20.12.2011)). Mevzu bahis kişiler için orak bir standart geliştirmeyi amaçlayan yönetmelik özellikle 1951 Cenevre Sözleşmesinde yer alan geri göndermeme ilkesini referans almaktadır. Uluslararası korumaya muhtaç kişilere ikamet izni hakkını tanıyan(mad. 24) yönetmeliğe göre

¹⁰⁶ Milliyet(12.6.2017). *Almanya Schengen'i Askıya Aldı*, <https://m.milliyet.com.tr/Almanya-schengen-i-askiya-aldi-dunya-2467104> erişim. 10.12.18

mülteciler en az 3 yıl, ikincil korumaya sahip olanlar en az 1 yıl bu haktan yararlanmalıdır. Bunun yanında koruma altında olan insanların bu durumlarını sona erdiren hususlar(mad. 13 ve 18) Cenevre Sözleşmesi'nin hükümleriyle aynıdır. Böylece kendi ülkeleri normalleşmiş, mültecilere yönelik hayati tehlike ortadan kalkmış ve son olarak bu insanlar kendi iradeleriyle ülkelere dönmek isterlerse koruma sona ermektedir. Mültecilerin seyahat etme özgürlüğü de seyahat belgesi(mad. 25) ile sağlanmaktadır.

Sığınma koşullarını düzenleyen diğer bir hukuki metin Dublin Sözleşmesi kapsamında Dublin Tüzükleridir. Bunlardan ilkinde önceki başlıklarımızda değinmiştik. Fakat 2003 yılında Dublin II Tüzüğü (European Union, (25.2.2003)) ve 2013 yılında Dublin III Yönetmelikleri (European Union, (26.6.2013), No: 604/2013) eksiklikleri gidermek amacıyla önemli katkılar sunarak Sözleşmenin yerini almışlardır. Dublin II'de AB ortak sığınma sistemine dair bağlayıcı topluluk hukuku inşası hedeflenmiştir. Tüzükte ayrıca bir ret kararının tüm taraf devletlerce tanınması ve uygulanması söz konusu olmuştur. Ayrıca Tüzüğün 2. Maddesi gereği sığınma hariç diğer başvurular Tüzüğe göre değil Cenevre Sözleşmesi'ne göre yapılacaktır iması bulunmaktadır. Bunun yanında 2. Bölüm 3. Maddede üye ülkeler kendi sınırlarında üye ülkelere birine sığınma başvurusu yapıldığında bütün üçüncü ülke vatandaşlarının başvurularını incelemeye tabi tutacaklar, başvuru tek bir üye ülke tarafından değerlendirmeye alınacak ve sorumluluğu o ülke üstlenecektir. Bunun yanında 13. Madde gereği hiçbir üye devlet sorumluluk almıyorsa sığınma başvurusu yapan ülke gerekli incelemeyi yapmakla yükümlü kılınmıştır. 15. Maddesi ise insani sebepler veya kültürel kaygılar sebebiyle sorumlu üye ülke olmamasına rağmen başvuruda bulunan bireyin aile fertlerini kendi ülkelere toplama serbestisini üye ülkelere tanımıştır. Kişi rızası ile birlikte inceleme, söz konusu üye ülkeye devredilebilmektedir.

İltica ve mülteci yönetiminde daha etkili işlevler üstlenmek amacıyla ayrıca Dublin III Yönetmeliği, Eurodac Yönetmeliği, Kabul Koşulları Direktifi, Sığınma Talepleri Prosedürleri ve Nitelik Kazandırma Direktifi gibi yasal politika araçları belirlenmiştir. Bu araçlarla beraber adil bir düzen içerisinde sığınmacılara eşit bir yaklaşım sergilenmesi umulmaktadır. Bunlardan 2013 tarihli Dublin III Yönetmeliği (EU, No. 604/2013) öncesindeki iki Dublin yasal çalışmasını yeniden düzenleyen bir

çalışma olmuştur. Bu Yönetmeliğin en önemli getirisi üye ülkelerden hiçbiri sorumluluk almadığında, sığınmacıyı ülkeler arasında dolaştırmayı önlemek olmuştur. Böylece sığınmacının aynı zamanda daha fazla ülkeye başvurusu da engellenmiş olacaktır. Dublin III Yönetmeliğini daha kolay uygulanabilir kılmak için de Eurodac Yönetmeliği (European Union, (26.6.2013), No: 603/2013) 2013 revizyonu ile uygulamaya konulmuştur. Eurodac sistemi ile merkezi parmak izi veri tabanı genişletilmiş ve daha hızlı bir konuma getirilmiştir. 2013 yılında kabul edilen Kabul Koşulları Direktifi (European Union, (26.6.2013), No: 33/2013) kapsamında ise sığınma başvurusunda bulunan insanların başvuruları incelenirken insan haklarına saygılı ve dayalı bir muamele sorumluluğu üye devletlere yüklenmiştir. Bu çerçevede sığınmacılara barınma, beslenme, sağlık hizmetleri ve istihdam ihtiyaçlarının giderilmesine dair imkânlar sunulmaktadır. Sığınma Talepleri Prosedürleri (European Union, (26.6.2013), No: 32/2013) de sığınma prosedürlerini daha çok adil ve etkili kılmak maksadıyla erişimde kolaylık vaat etmektedir. Bu yüzden paydaş tüm ülkelere yüksek bir kalite standardı sunmak gayesi ile ortak bir sistem geliştirilmiştir. Son olarak 2011 yılında belirlenen, Nitelik Kazandırma Direktifi (European Union, (13.12.2011)) ile amaçlanan ise uluslararası koruma kapsamında sığınma talebinde bulunan üçüncü ülke vatandaşları ya da vatansız kişilerin tüm AB ülkelerinde geçerli bir tanımının olmasıdır. Bu sebeple bu kişilere dair ortak değerler ve kıstaslar belirlenmektedir.

Göç politikalarının geliştirilmesinde öncelikli hedefin güvenlik olduğu bu yüzden yaşamak ve yaşatmak için her türlü tedbirin alınması gerektiğini başından beri görmekteyiz. AB için mülteci krizinin zirve yaptığını gösteren hususlar ise özellikle son dönemlerde karşılaştığımız kaçak göçmenleri taşıyan gemilerin batması sonucu hayatını kaybeden insanlar ve en kötüsü sahillere vuran bebek cesetleri olmuştur. Bunun için 2015 yılında Avrupa Komisyonu Başkanı Jean Claude Juncker öncülüğünde mültecilerin yeniden yerleştirilmesi, güvenli ülkelerin belirlenmesi ve mültecilerin bu ülkelere geçici yerleştirilmelerini içeren acil, küresel ve anlaşılabilir düzenlemeler yapılmasını öngören ayrıca güçlü bir Frontex yapısıyla arttırılmış sınır güvenliği tesisini kapsayan ve mavi kart uygulamasını güncelleyerek yasal göç mevzuatını düzenleme önerisini barındıran bir plan oluşturulmuştur. Ayrıca planda zorunlu kotalar getirilmesi, sorumluluğun paylaşımı, yasal göçü destekleyip yasadışı

göçe ve insan kaçakçılığına karşı mücadele etme gibi hususlar belirtilmiştir (Aldırmaz, 2017: 94-95). Ancak bu fikirler yasadışı göçü ve insan kaçakçıları daha çok cesaretlendireceği fikrinden dolayı büyük bir muhalefet ile karşılaşmıştır. Nihayet uzlaşlar sağlanmış 25-26 Mayıs 2015'te ilk "acil eylem planı" hayata geçirilmiştir. Daha sonra bazı olumsuzluklar ve yetersizliklerden dolayı 9 Eylül 2015'te ikinci "acil eylem planı" uygulanmıştır.

İlk acil eylem planında belirlenen bazı başlıklar şöyledir: Bazı üye ülkelerde aşırı artan sığınmacıları diğer üye ülkelere paylaşmayı ön gören "Yeniden Yerleştirme". AB dışında tehlike altında bulunan 20 bine yakın insanın 2 yıllık bir süre zarfında üye devletlere eşit bir şekilde "Yerleştirme". 2015-2020 Planı olarak da bilinen ve göçmen kaçakçılığını önlemek amacıyla veri paylaşımı işbirliğine dayanan "Göçmen Kaçakçılığına Karşı AB Eylem Planı". Ortak iltica sisteminin daha çok işlerlik kazanması için "Parmak İzi Verisinin Arttırılması". "Mavi Kart Sisteminin" yeniden etkin hale getirilmesini içeren teklif. Son olarak "Triton Operasyonlarını" etkin kılmak için deniz, hava ve insan unsurlarıyla genişletilmiş ekipman ve insan sayısı ile Malta'nın güneyi ve İtalya'nın Mare Nostrum operasyon bölgelerinin de Triton'a eklenmesi (Elmas, 2016: 272-273). Bu başlıklar içerisinde özellikle Doğu Avrupa ülkeleri olan Polonya, Macaristan, Slovakya ve Çek Cumhuriyeti(Vişegread Ülkeleri olarak da adlandırılır) zorunlu kota uygulamasına tepki göstermiş bu sebeple kota uygulamasında gönüllülük esaslı bir program uygulanmıştır.

Bu noktada Mare Nostrum, Triton operasyonları ile Mavi Kart uygulamasına da değinmek gerekmektedir. Mare Nostrum, Ekim 2013 tarihinde İtalya sınırları içerisinde meydana gelen ve kaçak göçmenleri taşıyan bir geminin batması sonucu vefat eden 365 mülteci olayı sonrası başlatılan arama/kurtarma operasyonlarının adıdır. İtalya'nın kendi imkânları ile yürüttüğü bu operasyonlarda başta İngiltere olmak üzere birçok ülke kurtarılanların kendi ülkelerine dönmeyeceği olasılığı yüzünden operasyonları durdurma kararı almasını istemiş, İtalya ekonomik külfeti de hesaba katarak operasyonları Kasım 2014'te sonlandırmıştır. Ardından AB, sınır sahil güvenliğini sağlamak amacıyla Triton adlı yeni bir operasyon başlatmıştır. Mare Nostrum'da olduğu gibi mültecilerin can güvenliğini korumak yerine bu operasyonlarda sınır güvenliği öncelikli tutulmuştur. Çalışma alanı ise İtalya ve Malta'nın otuz mil kadar uzağına gidebilen ve genellikle gemilerin battığı yerlerden

oldukça uzakta kalan bir alanda olmuştur. Can güvenliğini ön planda tutmadığı için büyük eleştiriler almış ve pasif konumda yürütülmüştür (Aldırmaz, 2017: 94).

Hâlihazırda Akdeniz’de uygulanan insan kaçakçılığına ve yasadışı göçle mücadele aracı ise EUNAVFOR MED(EU Naval Force Meditteranean- AB Akdeniz Deniz Gücü) kapsamındaki “Sophia Operasyonudur”. 2015 yılında başlatılan operasyon 2018’in sonuna kadar etkin kılınmıştır (European Union, (20.1.2016)).¹⁰⁷ Bu operasyonlarda 30 binin üzerinde kişinin denizden hayatı kurtarıldığı bildirilmiştir.

Mavi Kart uygulaması ise 2000 tarihli Lizbon Avrupa Konseyi’nin Topluluğa daha büyük sosyal birliktelik ve ekonomik kalkınmayı getirme hedefi sonrası Ekim 2007’de Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilen iki tasarıdan biridir. Tasarı daha sonra Mavi Kart Direktifi olarak anılmış ve yüksek eğitilmiş göçmenlerin AB’ye kabulünde bir çerçeve direktifi oluşturmuştur. Mayıs 2009’da ise Avrupa Komisyonu tarafından kabul edilmiştir. Birleşik Krallık, Danimarka ve İrlanda bu programa katılmamıştır.¹⁰⁸ ABD’deki Yeşil Kart uygulamasının bir muadili olan Mavi Kart AB’de daimi ikamet imkânı sunmaktadır.

Junker’in planı üzerine eğilirken üye ülkelerin bireysel tavırları ve işbirliğinden uzak tutumları daha çok dikkat çekmeye başlamıştır. Bunun üzerine göç gündemi kapsamında Avrupa Komisyonu ikinci görüşmelere geçmiştir. İkinci eylem planı görüşmeleri ilkinde olan anlaşmazlıkları çözme mahiyetindedir. Görüşmelerde yeniden yerleştirme, ortak güvenli ülkeler listesi belirlenmesi, dayanışma mekanizması kapsamında kalıcı ikamet planı, güçlendirilmiş ve etkisi artırılmış geri dönüş politikası, mülteci destek önlemleri için kamu ihalesi kurallarına ilişkin bildiri kapsamında ulusal, bölgesel ve yerel yetkilerin sorumluluklarını belirleme, acil oluşturulması gereken fonlar ve mülteci krizinin Birlik dışındaki boyutunu incelemek gibi konular üzerinde öneriler sunulmuştur (Elmas, 2016: 287-289).

Öte yandan üçüncü ülkelerle yapılan işbirliklerinin de AB politikalarında oldukça önemli olduğunu sürekli vurgulamaktayız. 29 Kasım 2015 tarihindeki

¹⁰⁷ Ayrıca bkz. <https://www.operationsophia.eu/>, *EUNAVFOR MED Operation Sophia*, 10.12.18; Anadolu Ajansı(2017). *AB, Sophia Operasyonunun Süresini Uzattı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-sophia-operasyonunun-suresini-uzatti/869312>. 10.12.18

¹⁰⁸ <https://www.apply.eu/tr/Mavi-Kart/> *AB Mavi Kart Ağı*, erişim: 10.12.18

Türkiye-AB Eylem Planı işte bu bağlamda önem arz etmektedir. Temeli ortak bir göç eylem planı oluşturmak olan görüşmeler Brüksel’de Türkiye-AB Zirvesinde şekillenmiştir. Düzensiz ve kaçak göçün krizini önlemek üzere Türkiye ile işbirliğinde üç yol belirlenmiştir. Bunlardan ilki; Suriye’den gelen kitlesel göçe sebep olan temel nedenleri ele almaktır. İkincisi; geçici koruma altındaki Suriyelileri ve Türkiye'deki ev sahibi halkı desteklemektir. Üçüncüsü ise AB’ye düzensiz göç akınlarını önlemek için sınır işbirliğini güçlendirerek, başa çıkılmasıdır. AB ve Türkiye açısından iki bölüme ayrılan eylem planında genel olarak; mültecileri AB sınırlarına ulaşmadan durdurmak, Türkiye'yi de göç sistemine ve stratejisine ekleyerek mülteci verilerini düzene sokmak, gerekli fonları sunarak mültecilerin daha iyi ülkelere ulaşma istekleri doğrultusunda hareketliliklerini engellemek ve son olarak AB’ye girmeye çalışan mültecilerin kaynak ülkelerine hızlı ve etkili bir şekilde geri gönderilmeleri hedefleri barındırmaktadır (European Commission, 2015, *EU-Turkey Joint Action Plan*; Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, 2016, *Mülteci Krizinin Yönetimi: Komisyon’un AB-Türkiye Eylem Planının Uygulanmasına İlişkin Raporu*).

Türkiye'nin her fırsatta belirttiği üzere AB'nin gerekli maddi desteği zamanında ve tam olarak sağlamadığı gerekçesiyle anlaşmanın askıya alınacağı uyarısı sistemin etkili bir şekilde yürümesinin AB'ye bağlı olduğu gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca daha önceden de belirttiğimiz üzere vize serbestisi teşvik paketinin de gecikmesi bu işbirliğinin geleceğine dair olumsuz izlenimler sunmaktadır.

Göç ortaklıkları adı altında üçüncü ülkelerle işbirliği kapsamında bazı finansal araçlar belirlenmiştir. 2015, 2016 ve 2017 yıllarını kapsayan Üç Güven Fonu Afrika, Suriye ve Türkiye’de insani ihtiyaçlar ve göçe iten sebepleri önlemek amacıyla oluşturulmuştur. Örneğin, “Madad Fund”(AB Bölgesel Güven Fonu) olarak adlandırılan fon ile insani olmayan yardımları Suriye'nin komşularına(Ürdün, Türkiye, Irak gibi ülkelere) vermek üzere 118,5 milyon Avro ayrılmıştır (European Commission, 2017). Yine Afrika için Acil Durum Güven Fonu kısa vadede Avrupa Kalkınma Fonu’ndan(European Development Fund-EDF) aktarılacak yarım milyar Avroluk ek fonla desteklenecektir. Uzun vadede ise üye ülkelerin yardımıyla üçüncü ülkelerin desteklenmesi kapsamında Dış Yatırım Planı deneyimine bağlı olarak 3,1

milyar Avro tahsil edilecektir. Ayrıca Avrupa Göç Gündemi, göçü AB'nin dış ilişkilerinin merkezine yerleştirmek üzere "Göç ve Hareketliliğe İlişkin Küresel Yaklaşım" temelinde Ortadoğu, Kuzey Afrika ve Afrika Boynuzundaki "Bölgesel Kalkınma ve Koruma Programlarının" yanı sıra Rabat, Hartum ve Budapeşte Süreçleri ortaklarıyla diyalog kurarak birçok plan geliştirmiştir. Bu kapsamda yeni ortaklık için temel oluşturan unsurlardan biri kilit konumdaki ortak ülkelerle göç konusunda üst düzey görüşmeler gerçekleştirmektir. 2015 tarihli Avrupa Komşuluk Politikalarının göç nezdinde gözden geçirilmesi ve 2015 Ekiminde Batı Balkanlar Liderleriyle toplantılar bu bağlamda gerçekleştirilmiştir. 2015'te ayrıca Valletta Göç Zirvesi(Malta) yapılmış ve yine burada 2017'de de bir ortak eylem planı oluşturulmuştur. Burada dikkat çeken en önemli açıklama Mogherini'nin "Avrupalıların da birkaç yıl öncesine kadar göçmen olduğunu" belirtmesidir. Suriye krizine yönelik AB Bölgesel Güven Fonu ve İnsani Yardım da finans araçları içerisinde yer almaktadır.¹⁰⁹

Koordineli bir güvenlik ve savunma düzeni anlamında ise 2017 Avrupa Konseyi bildirisinde, Avrupa Konseyi tarafından Yapılandırılmış Daimi İşbirliğinin (PESCO) için atılan adımların olumlu olduğu üye devletlerin de sorumluluklarını yerine getirmesi ile uygulamaya konulmasının yakın olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Komisyon'un Avrupa Savunma Endüstriyel Kalkınma Programı (EDIDP) önerisinin de olumlu sonuçlar verdiği bu bağlamda üye devletlerden finansal desteklerinin 2019 yılı itibariyle başlayacağını öngördüğü belirtilmiştir. Bunun yanında faaliyete geçen Eşgüdümlü Yıllık Savunma Tetkikinin (CARD) denemeleri de başarıya ulaşmıştır. Böylece PESCO, EDIDIP ve CARD uygulamalarının entegre olması beklenmektedir (Avrupa Birliği Konseyi, 19 Ekim 2017). Bu çalışmalar aynı zamanda AB'yi özellikle NATO'nun tekeline çıkarıp kendi ordularını kurma yolunda önemli altyapı sağlamaktadır.

Tüm bu çalışmalar göç akınlarıyla başa çıkma adına geliştirilmiştir ve süreç bizlere gösteriyor ki sonu da gelmeyecektir. Bu noktada dünyada göçe iten

¹⁰⁹ Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu(2016). *Göçmen Krizinin Yönetilmesi- Yeni Bir Ortaklık Çerçevesi*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/gocmen-krizinin-yonetilmesi-yeni-bir-ortaklik-cercevesi-4501>. 11.12.18; Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu(2017). *Valletta Ortak Eylem Planı 2017 Üst Düzey Toplantısında Federica Mogherini Tarafından Yapılan Açıklama*, <https://www.avrupa.info.tr/tr/news/valletta-ortak-eylem-planı-2017-ust-duzey-toplantısında-federica-mogherini-tarafından-yapılan> 11.12.18

sebeplerin bilhassa savaşların sonlandırılmasına yönelik çalışmaların da en önemli göç politikalarından sayılması gerekmektedir. Fakat göç akınlarına yönelik hemen hemen tüm ülkelerin seferber olmasına rağmen bu çalışmalar birkaç ülkenin çabasına bağlı kaldığı gibi bu ülkeler için potansiyel savaşların da hiç uzak olmadığı ve dünya düzeninde her an savaşa girebilecek bir uluslararası ilişkiler ağının bulunması enteresan bir durumu yansıtmaktadır.

4.4.2. Güncel Uygulamada Avrupa'daki Bazı Pratikler

Şimdiye kadar üretilen politikalara genellikle teorik açıdan bakılmıştır. Fakat sürecin bir de pratiği yani uygulaması söz konusudur. İşte bu noktada ne kadar teoriye bağlı kalındığı ve AB'nin politikalarını yürütmek isterken üye ulus devletleri ne kadar bağlayıcı kararlar alabildiği göç ve vatandaşlık politikaları çerçevesinde ele alınacaktır. Bu süreçte sağ popülist söylemlere sık sık değinildiği için kısaca popülizmin ne olduğu da belirtilecektir.

Daha önce de ifade edildiği üzere göç kavramı hem kimlik inşasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu yüzden geliştirilen vatandaşlık politikaları göç politikalarından etkilendiği gibi tanımladığı kimlik çerçevesinde göç politikalarına yön verecek etkiye de sahiptir. Bu durum aynı zamanda güçlendirilmiş bir vatandaşlık kimliği özelinde bilhassa 2011 sonrasında yaşanan göç olaylarına karşı duvar politikalarının çelişkisini gösterme fırsatı sunmaktadır. Bugün Avrupa için de göçmen karşıtlığı, özellikle 1990'lı yıllarda işçi göçleriyle başlayan ve dini, kültürel ve etnik farklılıklarından dolayı ötekileştirilen göçmen¹¹⁰ akınları ile artmış bulunmaktadır. Bu ötekileştirme sürecini ise aşırı sağ oluşumlar üstlenmektedir. Bu durumu Mudde, popülist oluşumların toplumsal şikâyetler sonucu geliştiği diğer bir söylemle bu partilerin, halkın ekonomik ve siyasal hoşnutsuzluğunun bir sonucu olduğu savıyla dile getirmektedir. Esasen göç ve entegrasyon, hukuk, ulusal güvenlik alanlarında öne çıkan ve 1990'lardan bu yana Avrupa siyasetini otoriterleştiren husus böylesi bir gelişmenin sonucudur (Yıldırım, 2013'ten aktaran Mudde, 2017: 60). Buradan hareketle AB'nin ilkesel ve siyasal iç krizinin ve Avrupa'nın değerlerindeki

¹¹⁰ Statüsü ne olursa olsun Avrupalılar için Avrupa dışından gelenler için tek bir algılayış ifadesidir.

tutarsızlığın, popülist siyaseti arttıran ve aşırı-sağı geliştiren bir hal aldığı görülmektedir. Özellikle merkezi siyasal partilerin inandırıcılıklarını ve samimiyetlerini kaybettikleri noktada aşırı sağ partilerce göçmenler tarafından toplumun güvenlik kaygısının ortaya çıktığı yönündeki ifadeler söz konusu seçmenlerin bu partilere desteğini arttırmaktadır (Yardım, 2009'dan aktaran Arzheimer, 2017: 219). Bu sürecin yansımaları ise güncel vatandaşlık ve göç politikalarında yatmaktadır.

Popülizm ise, Halkçılık, halka dair değerlerin yüceltilmesi olarak anılsa da genellikle dini konularda veya aşırı sağ milliyetçilikle (veya radikal sağ popülizm) ortaya çıkan ve toplum içerisinde yürütülen politikalara destek kazanmak veya muhalefet yaratmak için başvurulan siyasal bir araç olarak tanımlanabilir. Daha geniş bir tanım olarak popülizm veya halk yağcılığı,¹¹¹

Toplumdaki seçkin bir tabaka tarafından halkın çıkarlarının bastırıldığını ve engellediğini varsayan ve devlet organlarının bu seçkin tabakanın etkisinden çıkarılıp halkın yararına ve toplum olarak gelişmesi için kullanılması gerektiğini söyleyen siyasî bir felsefe veya söylem biçimidir. Genelde var olan politikaları eleştirmek adına toplumun yumuşak karnına vurulan yumruk olarak tabir edilir.

Müller'e göre ise toplumda halkı kimin temsil ettiği, halk adına konuşanların aslında halkın içinden olmadığı gibi durumları ispatlama gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu yüzden popülistler daima temsil ettikleri homojen toplumun inşasıyla uğraşmaktadırlar (Müller, 2018: 67). Popülizmi siyasetin vazgeçilmez bir unsuru olarak tanımlayan ve siyaset ile popülizmin ancak birlikte var olacağını belirten görüşler de vardır. Bu görüşte iddia edilen fikir, siyaset ve onun türevi olan popülizmin toplumsal bölünmeleri her zaman ortaya çıkaracağı yönündedir (Yıldırım, 2011'den aktaran Laclau, 2017, 55). Bunun yanında anti-demokratik olarak, ötekileştirme yaptığı ve çoğulculuk karşıtı olarak çoğunlukçu ve plebisiter olduğu ifade edilmektedir.¹¹² Bir başka popülizm yansıması ise diğer etkenlere ek olarak ekonomi ile ilişkilidir. Birçoklarına göre Avrupa'daki artan aşırı sağ partilerin yükselişi 2008 yılındaki küresel krizinin sonucu olmuştur. Yine de bu artışın yegâne sebebi elbette ekonomiye bağlanmamalıdır. Fakat tarihsel geçmişi ele alındığında

¹¹¹ <https://tr.wikipedia.org/wiki/Popülizm>. *Popülizm*, Erişim: 11.11.2016

¹¹² Hürriyet Gazetesi(6.9.2017). *Popülizm Nedir?*, <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/populizm-nedir-40570199>, Taha Akyol, erişim: 20.12.18

dünyadaki ekonomik krizlerin ardından aşırı sağcı ve ırkçı politikaların yükselişe geçtiği de bir gerçektir (Alkan, 2015: 275-276). Günümüzde Küreselleşme sürecine karşı olanlar ve hatta bu süreçten ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilenenlerin aşırı sağ hareketlere destek verdiği görülmüştür (Öner, 2014: 164-165). Ayrıca Avrupa'da görülen aşırı sağ hareketlerinde dışlayıcı tutum/ötekileştirme oldukça ön plandadır. 2011 yılında yapılan bir araştırma sonucu, alternatif olarak görülen yeni “elitist militanların” ortaya çıkışının diğer tüm grupları dışlayıcı özellikte olduğu sonucuna varılmıştır. Bu dışlayıcı milliyetçilik yaklaşımı halkı koruyacak tek aktör olarak beklentiler doğurmuş ve böylece popülizmin pratiği olarak aslında bir ideolojiden ziyade bir çerçeve hareketi olduğu durumunu göstermiştir (Yıldırım, 2011’den aktaran Caiani ve Della Porta, 2017, 58).

Esas itibarıyla AB’nin çok kültürlü politikalarına tezat bir yaklaşım ile Avrupa’yı merkez alan bir anlayış çerçevesinde kültürel değerler oluşturan aşırı sağ popülist parti ve gruplar için en uygun malzeme göçmenler ve göç karşıtı söylemlerdir. Göçmenlerin kültürel farklılıkları, topluma uyum sağlamakta yaşanan güçlükleri, ekonomik anlamda masraf oldukları ve birer güvenlik sorunu olarak ifade edilmeleri bu anlamda öne çıkan hususlardandır. Keza 2000’li yılların başından beri meydana gelen terörist eylemlerin de bir şekilde Müslümanlara atfedilmesi ve tek sorumlunun Müslüman kimliği olduğuna dair algı özellikle Müslüman göçmenlere karşı popülist politikaları daha belirgin ve yoğun kılmıştır (Yardım, 2017: 217-219). Üstelik Müslüman kimliğine sahip bu göçmenlerin göç etme sebeplerinin, finansmanını artık mutlaka bir veya birkaç meşru devletin sağladığı gerçeği su götürmez olan benzer terörist grup ve eylemlerin sonucunda oluştuğuna dair durumu göz ardı etmemek gerekmektedir. Son dönemlerde Suriye, Irak, Afganistan veya Libya bu anlamda uluslararası göç veren ülkelerin başında gelmektedir.

Bu noktada Avrupa’daki popülizmle ilişkilendirilebilecek iki kavrama değinmek Avrupa’nın tarihsel süreci itibarıyla konuya farklı bakış açısı kazandıracak mahiyettedir; Mitteleuropa(Orta Avrupa) ve Kale Avrupası(Fortrees Europa)/Duvar Politikası. Bu kavramlar Avrupa fikrine karşı alternatifler üretmiştir. Aynı zamanda Avrupa’nın kimliğini şekillendiren fikirleri de barındırarak birleşik bir Avrupa fikrinin çatışma ortamını barındırmaktadırlar.

Her şeyden öte bilinmelidir ki Almanya Avrupa Kıtası için oldukça belirleyici bir etkiye sahiptir. Gerek tehdit unsuru olarak gerekse barışı getirecek uzlaşmayı sağlamak konusunda Almanyasız bir Avrupa ve AB politikası düşünülemez. Bunun yanında Avrupa uygarlığının şimdiye kadar yazılıp çizilenin aksine birleşmeler, uzlaşmalar üzerine değil tam tersine çatışmalar, anlaşmazlıklar üzerine kurulduğu anlaşılmaktadır.

Mitteleuropa kavramı da bu durumun bir ürünü olarak 20. Yüzyıl'ın başlarında Almanya, Kuzey İtalya, Polonya, Avusturya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Romanya gibi Orta Avrupa ülkeleri hattında bulunan Almanların ve Pan-Germen hareketinin bir sonucu olarak doğmuştur. Bu siyasa-coğrafi kavram Marksist anlayışa yakın olmakla beraber savaşa da barıştan yakın bir kimlik inşa politikasıdır. Ayrıca Doğu Avrupa'da komünizme bir alternatif yarama düşüncesindedir. Temel prensibi halkı cahil bırakmak olan bu tarihsel tecrübe aynı zamanda anti-Semitizm, pan-Germenizm ve Alman yayılcılığını içeren Ostpolitik (Doğu Politikası), Drang Nach Osten (Doğu Yayılmacılığı), Lebensraum(Yaşama Yeri/ Hayat Sahası) ve Faşizm(Holocaust) politikalarıyla da ilişkilidir. Özellikle Mitteleuropa düşüncesi ile Almanya'nın ulusal bütünleşme yolu ulus-üstü bir konuma ulaşmış böylece bugün bile Avrupa'nın ulus üstü fikrine karşı tereddütlerinin en büyük sebebi olmuştur. Ayrıca Mitteleuropa fikri Avusturya'da da popüler bir düşünce sistemi olmuştur. Özellikle Avusturya ile Macaristan'ın ikili bir monarşi yapısı altında birleşmelerinin temelini bu fikir ortamı sağlamıştır. Asıl hedef ise doğuda bulunan Osmanlı'yı hâkimiyet altına almak olmuştur. Bu bilgilere ek olarak yaşanan iki büyük dünya savaşından sonra Avrupa'da bir birleşme fikrinin önem kazandığı bilinmektedir. AB, bu anlamda gerçekleştirilen son projedir. Bu noktada kıta Avrupa'sında savaşları önlemek amacıyla ve merkezi Avrupa ulus devletlerini savunan yapısıyla Pan-Avrupacılık doğmuştur. İşte dünyadaki idealist değerler çerçevesinde yapıcı olarak ortak değerlerde birleşmeyi pan-Avrupacılık fikri belirlerken Mitteleuropa ise daima ötekini yaratmıştır. Mitteleuropa aynı zamanda Avrupa ulus devletlerinin milliyetçi duyguları sebebiyle daha geniş bir çatı altında toplanmalarını da engelleyecek bir pratiğin ifadesidir. Öyle ki Mitteleuropa politik kültürü, eski düzenin en büyük kalesi olarak görülmüştür (Delanty, 2013: 215-234).

Mittleuropa için farklı tanımlamalar da söz konusudur. Örneğin 1904 yılında Joseph Porsche tarafından kaleme alınan *Mittleuropa* adlı kitapta, savaştan uzak ve herkes tarafından desteklenen, Ostend'ten Cenova ve Karadeniz'e uzanan ekonomik bir birlik siyaseti olarak karşımıza çıkmıştır. Benzer şekilde Avusturyalı Marksist Karl Renner de Mittleuropa'yı İran'a kadar uzanan mega-ekonomik bir birim olarak tasvir etmiştir. Aynı zamanda uluslararası Sosyalizmi yaymak adına yıkılan imparatorlukların illeri için düşünülen post-emperyal çok uluslu Orta Avrupa devlet sistemi olarak tasarlanmıştır (Delanty, 1955'ten aktaran Meyyer ve 1954'ten aktaran Sinnhuber, 2013, 219-220).

Bugün Mittleuropa birçok Avrupa ülkesi için bir nostaljiden ibaret görünse de tümüyle imkânsız görülmemektedir. Böylece Avrupa'da milliyetçiliğin ve yayılmacılığın gerçekleşmesine olan inanç(özellikle bunu başarmaya en yakın olan Almanya olmuştur) Orta Avrupa kimliğinin etkisini sürekli hissettireceğini bizlere göstermiştir. Lakin göz ardı edilmemesi gereken husus faşizm ve anti-Semitizm'in Mittleuropa ruhuna büyük zarar verdiğidir. Bu yüzden böyle bir hayali her oluşturma fikri bu acı gerçeklerle yüzleşmeyi beraberinde getirecektir (Delanty, 2013: 223). Avrupa fikri kendi içlerindeki aşırı milliyetçi duygulardan farklı tutulamaz. Bauman'ın da ifade ettiği gibi, Avrupa homojenliğini koruma amaçlı olan Nazi gerçeğinin Avrupa fikrinden ayrı tutulamadığı gibi (Bauman, 2017: 10-30).

Diğer bir AB'nin felsefesine tezat politik kavram ise içerisinde duvar politikalarını barındıran Avrupa Kalesi nosyonudur. Soğuk Savaş döneminin uluslararası ilişkiler politikaları bu sürecin bitmesiyle doğal olarak bir değişime uğramıştır. Pratikte de bu değişim ve dönüşüm yaklaşık son çeyrek asırda oldukça fazla hissedilmiştir. Avrupa da bu dönüşümden payını almış, en çok öne çıkan tezi de Avrupa fikrinin Avrupa Kalesi'nde belirginleşen ulus kurucu özellikteki yeni ulusalcılığın bir parçası olarak ulus devletin işlevini üstlenen bir yapıyı inşa etmesidir (Delanty, 2013: 77-78).

Bunun yanında AB'nin dış sınır güvenliği kapsamında oluşturulan fonlar, alınan teknolojik geri püskürtme araçları, üçüncü ülkelerin adeta taşeronlaştırılarak bu konuda görevlendirilmesi, geri kabul anlaşmaları ve diğer tüm politikaların Kale

Avrupası'nın inşasında ve insani bedelindeki sorumluluğuna etki ettiği kabulü bulunmaktadır (Uluslararası Af Örgütü, 2014: 5-36).

Batı olarak adlandırılan siyasa-coğrafi alan bu değişim ve dönüşüm ortamında yerini Avrupa Kalesi politikasına bırakmıştır. Bu uğraş aynı zamanda küreselleşme etkisiyle Avrupa için yeni bir meşrulaştırma çabasıdır. Küreselleşmenin en önemli sonuçlarından biri de göç olmuştur. Doğal olarak etnik köken ve milli kimlik sorunları bu konuda AB için önem arz etmiştir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrası yaklaşık 50 milyon insanın mülteci konumuna düşmesi Avrupa'nın söz konusu göç akınlarıyla yüzleşmesine, Demir Perde olarak anılan Doğu-Batı Avrupa sınırlarının Soğuk Savaş'ın bitmesiyle yıkılması ise göçlerle karşılaşmasına yol açmıştır. Ayrıca yeniden inşa için gerekli öteki kimliğin de belirlenmesi gerekmiştir. Komünizm tehlikesi bu sebeple yerini İslam kültürü tehdit algısına bırakmıştır. Öyle ki Fransız popülist partisi olan Ulusal Cephe lideri Le Pen'in¹¹³ Müslümanların sayısının artmasını ve Avrupa'daki Müslüman yabancılara yönelik düşmanlık içeren söylemleri, sınırların dışındaki göçmenlere duvar politikalarının temelini oluşturur nitelikte olmuştur. Fransa'nın cami önünde mendil açıp dilenecek konuma düşeceğini ima eden bu popülist düşünce ışığında hem tarihsel Doğu-Batı düşmanlığının körüklendiği hem de artan Müslüman sayısı korkusu ile Müslüman topraklarında yaşanan büyük savaşlarla milyonlarca insanın hayatını kaybetmesi arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Körfez Savaşı, Bosna Savaşı, Irak Savaşı, Arap Baharı denilen ve büyük bir iç savaşın uluslararası mesele görülerek öteki ulusların ordularını yerleştirdikleri Suriye İç Savaşı bu açıdan dikkat çeken örneklerden bazılarıdır. Öte yandan İtalyan Kuzey Ligi'nin önemli liderlerinden birinin uygar Batı Avrupa'nın barbar Doğu Avrupa'yı ulusalcı hassasiyetlerini kullanarak Müslüman göçlerini engelleyen sınır duvarı mahiyetinde görmesi de dikkat çekicidir. Üçüncü Dünya ülkelerine karşı hem kale savunması düşüncesi hem de bu ülkeleri ekonomik açıdan pazar sömürgesi haline getirmek silahlı mücadelenin yanında kültürel emperyalizm ve dışlayıcılık yoluyla mücadele etme araçları olmuştur. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası küresel ekonominin liderliğini giderek Japonya, Çin, Hindistan gibi ülkelerin de üstlenmesi Avrupa için oluşan siyasi boşlukta yeni sınır politikalarını zorunlu

¹¹³ Dokunulmazlığı 2013'te kaldırılmış ve hakkında psikiyatri testine girme konusunda mahkeme kararı alınmıştır. <https://tr.euronews.com/2018/09/20/fransiz-mahkemesi-le-pen-in-psikiyatri-testine-girmesine-hukmetti>.

kılmıştır. Çünkü dünya ticaretinin üçte biri Batı Avrupa'nın elinde bulunmaktaydı ve ilişkiler bu bağlamda ele alınmaktaydı. Bunun yanında 1989'dan itibaren gelişen popülist politikalarda Fransız Devrimi'ndeki halk vurgusu, 1917'deki Ekim Devrimi'ndeki proletarya özelinde inşa edilen halk fikri ve 19. Yüzyıldan itibaren gelişen popülist nitelikteki Avrupa kültürel milliyetçilik geleneği etkili olmuştur. Delanty'e göre bugün Avrupa'da siyasi kimlik ve politikalar halk öncelikli yapılmaktadır. Bu popülist halk ideolojisini ise 1992 Maastricht'le gelen Avrupa Birliği fikrine karşı halk muhalefeti, neo-faşizm ve aşırı sağın yükselişi son olarak beyaz orta sınıf milliyetçiliği belirlemektedir (Delanty, 2013: 282-289).

Göç özelinde dışsallaştırma kapsamındaki sınır kapatma politikası olan Kale Avrupası inşası bugün AB üye devletlerinin çıkarlarında uzlaşma konusudur. Doğal olarak giderek Birlik politikası halinde olması kaçınılmazdır (Çilingir, 2018: 42-43). Bu durumu aynı zamanda bir vatandaşlık politikası kapsamında da görmek mümkündür. Çünkü vatandaşlık politikaları ötekiye yani dışsallaştırılana göre geliştirildiğine göre duvar politikaları aynı zamanda bir vatandaşlık kimliği inşasıdır.

Güncel politikalara yöneldiğimizde ise öncelikle karşımıza Almanya çıkmaktadır. Çünkü Almanya'nın AB politikalarında etkili bir rolü olduğu önceden vurgulanmıştı. Dolayısıyla Almanya'nın takındığı tavır ve tutumlar bir şekilde Birlik politikalarında da etki bırakmaktadır. Bugün sert duvar politikalarının temelini, çok kültürlülüğün çöktüğü savıyla Almanya başbakanı A. Merkel'in Ekim 2010'daki söylemlerine dayandırmak mümkündür. Çok kültürlülüğün tamamen başarısız sonuçlar verdiğini ve Almanya'nın sınırlarının göç akınlarına açmadan önce toplumda hâlihazırda uyum sağlayamayanlara yönelik daha sert bir tutum sergilenmesi gerekliliği üzerine yapılan bu öz eleştiri Birliğin de göçmen politikalarında daha titiz ve seçici davrandığı sonucunu doğurmuştur. Öte yandan göçmenleri topluma entegre etmenin bir çeşit vatandaşlık politikası unsuru olarak göçmenlerden yasalara uymaları ve Almancayı çok iyi seviyede öğrenmeleri gerektiğini belirten Merkel karşılıklı sorumlulukların varlığından söz etmiştir. Merkel'in ifadelerinde görüşünü desteklediği dönemin koalisyon ortağı Hristiyan Sosyal Birlik Partisi'nin (CSU) genel başkanı Horst Seehofer de benzer ifadeler kullanmakla beraber 7 maddelik plan sunmuştur. Genel bir çerçevede Türklerin ve Arapların artık ülkeye kabul edilmemesini içeren maddelerde; Almanya'nın bir

göçmen ülkesi olmadığı, toplumsal uyum için anayasal gerekliliklere vatandaşlarda olduğu gibi göçmenler için de bağlılık gerektiği, anayasal değerlerin Hristiyan, Yahudi ve Hümanist köklerinin bulunduğu ve bu değerlere saygı beklentisi, işçi göçlerine olan ihtiyacın bu alanda göç politikalarını esnek kılmaması gerekliliği, puanlama ve kontenjan sistemi yerine iyi eğitim almış olmak ve uyum yeteneği kriterlerini içeren göçmen politikası gerekliliği, göçmen çocuklarının kabul edilme yaşının 16'dan 12'ye düşürülmesi, uyum politikalarına uymayanlara para cezası ve sosyal haklardan kesinti yapılması ve son olarak Almanyayı bilmemenin getirdiği sıkıntıları aşmak adına göç etmeden evvel kişinin kendi ülkesinde bu sorunun çözülmesi gibi hususlar vurgulanmıştır.¹¹⁴ Yaklaşık dört ay sonra benzer ifadelere çok kültürlü duruşunu daima ön planda tutan İngiltere'de rastlanılmıştır. Önceki Birleşik Krallık başbakanı David Cameron da ekonomik krizin vurduğu Avrupa'da aşırı sağ söylemlere katılarak ve Norveç saldırısının etkisiyle “Onlarca yıldır izlenen çok kültürlülük politikasının, radikal İslam'ın güç elde ettiği ayrılıkçı topluluklar doğurduğu” görüşünde bulunarak popülist bir söylemde bulunmuştur. Bu açıklamadan bir hafta sonra ise Fransa eski cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozy “Çok Kültürlülük bir başarısızlık... Müslüman yurttaşlarımız herkes gibi ibadet edebilmeli ama bu bir Fransız İslamı'yla olabilir. Fransa'daki İslam'la değil” ifadeleriyle çok kültürlülük politikalarının popülizm önünde nasıl yıkıldığını gösterir nitelikte konuşmuştur.¹¹⁵

Yine Almanya merkezli olarak ortaya çıkıp birçok AB ülkesine yayılan ve ırkçılık, yabancı düşmanlığı ve İslamofobi barındıran Pegida, (*Patriotische Europäer gegen die Islamisierung des Abendlandes / Batı'nın İslamlaşmasına Karşı Yurtsever Avrupalılar*) 2014 yılından beri aşırı sağ popülist politikalarda körükleyici rolde bulunmuştur. Özellikle Suriyeli göçmenler üzerinden söylemler üreten grup aynı zamanda Almanya için 2013 yılında kurulan CDU-SPD Büyük Koalisyon hükümetine karşı parlamento dışı bir muhalefet olarak kabul edilmektedir. Pegida söylemlerinde başlıca şu konular yer almaktadır; Almanya İslamlaşmaktadır, 1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılma sürecinde de rastlanılan ve Doğu Almanlar

¹¹⁴Hürriyet Gazetesi(18.10.2010). Merkel: Çok kültürlülük İflas Etti, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/merkel-cok-kulturluluk-iflas-etti-16062655>. Erişim:15.1.19

¹¹⁵Hürriyet Gazetesi(29.12.2011). Avrupa'da Korkutan Hareket, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/avrupada-korkutan-hareket-19540114>. Erişim: 15.1.19

tarafından seslendirilen bir söylem olarak “Biz Halkız” sloganı ve ülkedeki göçmenlerin ve mültecilerin özellikle ekonomik külfet yaratmakta olduğu görüşü (Alkan, 2015: 282-286). Öte yandan 2013 yılında Avro Bölgesini Kurtarma Paketine tepki olarak kurulan ve AB karşıtı olan AfD Partisi(Almanya için Alternatif) de yürüyüş ve gösterilerinde kullandıkları anti mülteci ve Müslüman karşıtı söylemleri ile öne çıkmaktadır. Bilhassa 2015 yılında Merkel’in Dublin Anlaşmasını geçici bir şekilde askıya alarak mültecilere yönelik açık kapı politikasını başlatan “Wir schaffen das.” (Bunu Başaracağız.) söylemi bu gruplar tarafından sert bir şekilde eleştirilmiş ve sonrasında göçmen politikaları daha sıkı bir hal almıştır. Yapılan baskılar bu defa Schengen’i askıya alarak sınır kontrollerinin arttırılmasına yol açmıştır. Aynı zamanda pankartlarla gösteri yapan bu gruplar Wir sind das Volk! (Biz Halkız!), Unser Land, Unsre Werte. (Bizim ülkemiz, bizim değerlerimiz.), Wir essen Schweinefleisch. (Biz domuz eti yeriz.) gibi ifadeler ile bir “Biz” ve “Alman değerleri” algısı oluşturarak özellikle Müslüman mültecilere öteki olduklarını ve istenmediklerini her fırsatta bildirmiştir (Tauscher, 2017: 207-209). 2015 yılı aynı zamanda Almanya'nın Köln kentinde yılbaşı gecesi yaşanan taciz olayları sebebiyle göçmen karşıtlığının körüklendiği bir yıl olmuştur. Bu olaylar popülistler için tüm göçmenlerin sapkın insanlar olduğu izlenimi yaratmaları için de bir fırsat doğurmuştur. Birçok gazete ve dergi bu anlamda propaganda yaparken bunlardan 2016 yılına ait Polonya’da yayınlanan wSİECİ dergisinin Şubat sayısındaki “İslam Avrupa’ya Tecavüz Ediyor” başlığı ve kapak resmi bu propagandanın en üst seviyesini işaret etmektedir. Öyle ki bu durum uluslararası sistemde terörist yaftasının yanında Müslüman göçmenler için böylesi bir yakıştırmayı da beraberinde getirmiş örneğin Slovakya bu olaylardan sonra Müslüman mültecilerin ülkeye sokulmayacağını beyan etmiştir (Tauscher, 2017: 210-211).

Benzer bir durum ise İtalya’da ırkçılık ve faşizm karşıtı yürüyüşe ve aşırı sağ kişilerin bu yürüyüşe tepkisi sonrası ciddi bir kutuplaşma ortamına dönüşmesine yol açmıştır. İtalyan bir genç kızın öldürülmesi ve ardından 3 Nijeryalının tutuklanması üzerine İtalya'nın Macerata kentinde Afrika kökenli insanlara yönelik ırkçı saldırılar sonrası binlerce insanın birçok İtalyan kentinde “her türlü faşizm ve ırkçılığa hareket”, “insanları koruyun, sınırları değil” pankartlarıyla protestolar düzenlediği görülmüştür. Siyasetin karşı görüşünü ise aşırı sağcı Kuzey Ligi Partisinin lideri

Matteo Salvini temsil ederek İtalyan bir genç kızın ölümünün ardından sol kesimin ırkçılık karşıtı yürüyüş yapmasını utanç verici bulduğunu dile getirmiştir. Benzer şekilde aşırı sağcı diğer bir parti olan İtalya'nın Kardeşleri lideri Giorgia Meloni ise söz konusu kentte Nijeryalı göçmenlerin yürüttüğü uyuşturucu faaliyetlerine tepki göstermek yerine ırkçılık karşıtı söylemlerle sokağa çıkılmasını eleştirmiştir. Öte yandan Afrika kökenli insanlara ateş açıp ardından sırtında İtalyan bayrağıyla Nazi selamı veren saldırgan Luca Traini'yi kahraman ilan etmiştir. Forza Italia'nın(muhalefet, merkez sağ) lideri Silvio Berlusconi ise bu saldırıyı "ülkede kabul edilemez sayıda çok fazla yasa dışı göçmen olmasına" bağlayarak bu insanların sınır dışı edilmesini önermiştir. İtalyan Ulaştırma Bakanı Graziano Delrio ise "Macerata gibi olayları meşrulaştırılanların, faşizmi tekrardan diriltecekleri" yönünde eleştiride bulunmuştur.¹¹⁶ Bu olaylar göstermiştir ki AB ülkelerinin birçoğu göçmenlere yönelik büyük ikilemler yaşamaktadır. Bu sebeple ortak bir AB göç ve vatandaşlık politikası belirlemek oldukça zordur.

Macaristan ise AB içerisinde adaletli dağıtımın yapılmadığını dile getirerek dikkatleri üzerine çekmiştir. Ayrıca Macaristan Meclisi, Sırbistan ve Hırvatistan sınırına dikenli tel çekilmesi kararı alarak duvar politikasının ilk fiili eylemini de gerçekleştirme adımını atmıştır. Öte yandan 2018 yılında durumun 3 yıl önceye göre daha kötüye gittiği ve göçmenlerin güzergâh değiştiği ifade edilerek benzer şekilde Karadağ-Arnavutluk sınırına dikenli tel örgü çekilmesi kararı alınmıştır. Macaristan aynı zamanda sınırlarına Vişegrad Grubundaki Çekya, Polonya ve Slovakya ile ortaklaşa daha fazla polis ve asker takviyesinde bulunmuştur. Ayrıca sınır bölgelerinde yasadışı göçle mücadele kapsamında olağanüstü hal ilan etmiştir. Kendisine ayrılan 1294 kişilik kotayı ise kabul etmeyerek belirlenen çerçeveler dışında mültecileri sınır dışı ettiği yönünde suçlamalarla karşılaşmaktadır.¹¹⁷

Öte yandan siyasi gelişmelerin ikili ilişkilerde AB politikalarını ne derece etkilediğinin en büyük kanıtlarından biri olarak; AB komisyonu Bütçe ve İnsan Kaynaklarından Sorumlu Komiseri Günther Oettinger'in Alman Bild gazetesine

¹¹⁶ BBC News/Türkçe(10.02.2018). *İtalya'da İrkçı Saldırı Sonrası Faşizm Karşıtı Büyük Gösteri*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43019312>, erişim: 18.1.19

¹¹⁷ Anadolu Ajansı(02.07.2018). *Macaristan'dan Karadağ'a Sığınmacılarla Mücadele İçin Dikenli Tel Örgü*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macaristandan-karadaga-siginmacilarla-mucadele-icin-dikenli-tel-orgu/1193256>. Erişim: 17.1.19

Türkiye'deki siyasi gelişmeleri sebep göstererek Suriyeli sığınmacıların Avrupa'ya gönderilmeden Türkiye'de korunması ve gereksinimlerinin giderilmesi için ayrılan fonun AB tarafından ödenilmeyeceğini düşündüğünü ifade etmesinde görülmüştür. Fon 2014 ile 2020 yılları arasında ödenmesi planlanan 4,3 milyar Euro'ya denk gelmektedir.¹¹⁸ Sonrasında ise ilişkiler normalleşince Mart 2018'de Avrupa Komisyonu Türkiye'ye 3 milyar Euro'luk yardımı onaylamıştır. Böylece bu durumun, siyasi ilişkilerde meydana gelecek tıkanıklıklarda AB içerisinde ulusal siyaset zihniyetinin, Birliğin değerlerinden kolayca uzaklaşabilecek kişiler barındırdığı ve hatta bu zihniyetin her an bir politikaya evrilebileceğini gösterir nitelikte olduğu görülmüştür. Daha sonrasında ise 2018 yılında Arjantin'de gerçekleştirilen G20 Liderler Zirvesinde Türkiye adına konuşan Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, “Suriyeli mülteciler adına dünyada dikenli tel örgüler çekilirken Türkiye'nin 33 milyar dolarlık bir harcama yaptığını, bunun mülteci düşmanlığı yapan kesimlerin yüzleşeceği bir gerçek olduğunu ve AB tarafından Suriyeli mülteciler için söz verilen 3+3 milyar dolarlık kaynağın kullanımında çok zorluklar yaşandığını” belirtmiştir.¹¹⁹ Bu durum aynı zamanda üçüncü taraf ülkelerle yürütülen ikili politik ilişkilerin göçmen politikalarını engellemese bile geciktirecek bir yapıyla yürütüldüğünü de gösterir niteliktedir.

Bir başka güncel gelişme 2018 yılında gerçekleştirilen AB zirvesi öncesindeki açıklamalar ve sonuç bildirisinde göç konusunda bir uzlaşma sağlanmasıyla ortaya çıkmıştır. Göç üzerinde ortak bir politika geliştirmek isteyen liderlerin Brüksel'de bazı hususlar üzerinde karar birliği aldıkları görülmüştür. Bu kararlardan öne çıkanı, isteyen AB ülkesinin gönüllülük esasına dayalı olarak göçmenler adına “kontrol merkezleri” açabilmesi olmuştur. Bunun yanında daha önce alınmış olan göç politikalarına karşı da memnuniyetsizlik söz konusudur. Örneğin Almanya Başbakanı Merkel, mültecilerin geri alınmasına dair ikili anlaşmalar kapsamında başka bir üye ülke ile AB sınırlarına giren ve Almanya'ya

¹¹⁸ AB Haber Brüksel(07.08.2017). *AB Komiseri Günther Oettinger: AB'nin Planlanan Yardımı Türkiye'ye vermeyeceğiz*, www.abhaber.com/ab-komiseri-gunther-oettingerabnin-planlanan-yardimi-turkiye-ye-vermeyecegiz. Erişim:17.1.19; http://www.bild.de/geld/wirtschaft/guenther-oettinger/ueber-diesel-strafen-brexit-kosten-tuerkei-milliarden-52786668.bild.html?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter

¹¹⁹ Sabah Gazetesi(02.12.2018). *Başkan Erdoğan'dan Buenos Aires'te Flaş Açıklamalar*, <https://sabah.com.tr/gundem/2018/12/01/son-dakika-baskan-erdogan-aciklamalarda-bulunuyor>, erişim:18.1.19

iltica talebi ile başvuran kişilerin geri gönderilmesinin yolunun açılmasını talep etmiştir.¹²⁰ Mültecilerin diledikleri ülkede iltica işlemi başlatma haklarının olmadığı görüşünü savunan Merkel, zirve öncesinde ise göç için AB'nin geleceğini belirleyecek bir konu olduğunu ve karşı karşıya kalınan bu çıkmazı; “ya sorunu Afrika ve başka yerlerdeki insanların, bizim değerlerimiz doğrultusunda hareket ettiğimize inanmalarını sağlayacak şekilde çözeceklerini ya da kimsenin artık Avrupa'nın değer sistemine inanmayacağı” şeklinde ifadelerle izah etmiştir.¹²¹ Benzer bir şekilde “bir göçmenin AB sınırlarına girdiği ülke üzerinden yasal işlemleri yürütülür” ilkesini içeren Dublin Sözleşmesi'nin değişmesi gerekliliğini Fransa adına E. Macron ile İtalya adına G. Conte de dile getirmiştir.¹²²

Tutarsız ve ikilem içeren politikaların da AB'nin geleceğine dair ciddi yansımaları söz konusudur. Her üye ülkenin kendi rasyonel çıkarlarını öncelikli tutmasının AB'nin evrensel değerler adına kararlar almasını engelleyeceği gibi ulus üstü bir oluşumun ulusal değerlerce yok edilmesi söz konusu olacaktır. Her şeyden öte bu durum AB'nin ulus üstü vatandaşlık ve hatta kozmopolit vatandaşlık iddialarının çok sağlam bir zemine oturmadığını göstermektedir. Örneğin, Britanya'nın içinde yaşadığı Brexit ikilemine atıfla bir yıl öncesinden Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, AB'nin dağılabileceği uyarısında bulunmuştur. Üye ülkelerin ortak çıkarlar yerine kendi değerlerini ve politikalarını öncelikli tutmasını “tutuklu ikilem” olarak adlandıran Macron, uluslararası ilişkilerdeki oyun teorilerini hatırlatarak kendi çıkarını düşünen iki insanın rasyonel davranmalarına rağmen kaybettiklerini ifade etmiştir.¹²³ Burada aynı zamanda ülkelerin AB içinde farklı, ulusal sisteminde farklı politikalarının yarattığı ikilem durumunun AB'nin bazı hedef ve değerlerinde ciddi milliyetçi tepkilerle karşılaşacağı aşikârdır. Örneğin,

¹²⁰ Deutsche Welle Türkçe(DW) (29.06.2018). *AB Zirvesinde Göç Konusunda Uzlaşma Sağlandı*, <https://m.dw.com/tr/ab-zirvesinde-g%C3%B6%C3%A7-konusunda-uzla%C5%9Fma-sa%C4%9Fland%C4%B1/a-44453096>. Erişim:18.1.19

¹²¹Deutsche Welle Türkçe(DW) (28.06.2018). *Merkel: Göç AB'nin Kaderini Belirleyebilir*, <https://m.dw.com/tr/merkel-g%C3%B6%C3%A7-abnin-kaderini-belirleyebilir/a-44441998>. Erişim: 18.1.19

¹²² Sputnik Türkiye(16.06.2018). *Macron ile Conte Görüştü: AB'nin Sığınmacı Konusundaki Yöntemi Doğru Değil*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201806161033884687-macron-conte-ab-siginmaci-konusundaki-yontemi-dogru-degil/>, erişim: 18.1.19

¹²³NTV(05.01.2018). *Macron'dan Brexit Uyarısı: Avrupa Dağılabilir*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/macron-dan-brexit-uyarisi-avrupa-dagilabilir,ZuuCgGpFNEio1rdGeM9lfQ>, erişim: 18.1.19

Ulus üstü vatandaşlık politikasının göç politikalarıyla düşünüldüğünde böylesi bir dirençle karşılaşması kuvvetle muhtemeldir.

AB vatandaşları için de AB'nin geleceğine dair umutlar güçlü değişim ve reformlara bağlı durumdadır. STK'lar, istatistiki veriler toplayan kurumlar ve düşünce kuruluşları gibi kuruluşların AB içerisinde vatandaşlara uyguladığı anketlerin sonuçları AB'nin beklenen vaatlerinden uzaklaştığı görünümünü sunmaktadır. Uygulanan politikaların veya politikadaki ikilemlerin varlığı, popülist politikadaki etki göz ardı edilmeden incelendiğinde Birliğin geleceğini sorgulamaya yönelttiği gerçeğini ortaya çıkarmıştır. Örneğin, Brüksel merkezli "Avrupa'nın Dostları" adlı düşünce kuruluşu tarafından Avrupa genelinde 11 bin kişiye uygulanan ankete göre katılımcıların %49'unun AB'nin gereksiz bir işlevde olduğu, %64'nün de AB'siz bir hayatın standartlarının düşmeyeceği kanısında bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır.¹²⁴ Yine Pew Araştırma Merkezi'nin Brexit referandumundan iki hafta önce yaptığı bir ankette neredeyse Avrupalıların yarısının(%42) kendi ulusal yönetimlerinin AB karşısında daha fazla iktidar sahibi olmasını istediklerini dile getirdiği sonucuna varılmıştır. Bu rakamlar AB'ye olumlu yaklaşımda düşüşün giderek arttığını gösterir niteliktedir.¹²⁵ Bu durum aslında içerisinde bir miktar ideolojik yaklaşımı da barındırmaktadır. Bir şekilde yönetim biçimine dokunan ve beraberinde siyasal sonuçları doğuracak olan bu mücadele alanını yine AB içerisinde en güçlü seslerden biri olan Fransa Cumhurbaşkanı dile getirmiştir. Macron Avrupa Parlamentosundaki konuşmasında, AB içerisinde yaşanan liberal demokrasi ile artan otoriter anlayışın arasındaki mücadeleyi bir iç savaş şeklinde yorumlamıştır. Bu durumu da özellikle göçmenler üzerinden gelişen milliyetçi tutumlara ve politikalara bağlamıştır.¹²⁶ Bu açıklamasına ek olarak yine Macron, Avrupa'da artan aşırı sağ ve nasyonalist söylemleri öne çıkararak günümüzü iki savaş arasındaki döneme benzetmiştir. Ayrıca artan milliyetçiliğin bilhassa Polonya ve Macaristan'da hissedildiğini belirterek bu durumun sonucunun

¹²⁴ Sputnik Türkiye(12.1.2018). *Avrupalıların Yüzde 64'üne Göre AB Olmasa da Olur*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201810121035635932-avrupalilarin-yuzde-64une-gore-ab-olmasa-da-olur/> erişim:18.1.19

¹²⁵ BBC News/Türkçe(08.06.2016). *Pew Anketi: Avrupa Birliği Karşıtlığı Yükselişte*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160608_euroscepticism, erişim: 18.1.19

¹²⁶ BBC News/Türkçe(17.04.2018). *Macron: AB'de Liberal Demokrasi ve Artan Otoriter Anlayış Savaşıyor*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43798792>, erişim:18.1.19

parçalanma ve egemenlik kaybına yol açacağını değerlendirmesinde bulunmuştur.¹²⁷ Böylece aslında popülist politikaların Avrupa merkezli bir üçüncü dünya savaşına mahal verebileceği AB içerisinden dile getirilmiştir. Örneğin, Fas'ın Marakeş kentinde Birleşmiş Milletler tarafından imzalanan Mülteci Paketi'nin protesto etmek isteyen aşırı sağcılar AB'nin merkezi Belçika'nın Başkenti Brüksel'de sokaklara inerek polisle çatışmaya girmiştir. Öte yandan koalisyon ortağı sağcı Yeni Flaman İttifakı Partisi(N-VA) da hükümetten çekildiğini açıklamıştır. Avrupa'daki terör olaylarını göçmenlere atfeden aşırı sağcı gruplar “önce kendi halkımız”, “bizim ülkemizde cihada yer yok” şeklinde sloganlar atarak tepki göstermişlerdir.¹²⁸ Bu durum da bize eğer siyasi karşılığını görmezlerse aşırı sağcıların eylemlerini sadece göçmenlere yönelik tutmayacağı ve sokak eylemleriyle hükümetle de çatışabileceklerini göstermiştir.

Müslümanlara ait sembollerin veya simgelerin yasaklanmasına dair ikilemler de pratikte karşılaşılan durumlardan biridir. Özellikle dini açıdan bir ötekileştirme aracı olarak üretilen politikaların uygulamaya konulmak istenmesi hem AB'nin evrensel değerlerine ters düşmektedir hem de göçmen politikalarında ciddi aksaklıklara zemin oluşturmaktadır. Örneğin, Hollanda'da Amsterdam Belediye Başkanı Femke Halsema, ülkesinde onaylanan burka yasağının çok kültürlülüğe aykırı olacağı gerekçesiyle başkentte uygulanması hususunu düşünmediğini belirtmiştir. Esas itibarıyla eğitim ve sağlık sektörü, toplu taşıma araçları ve devlet dairelerinde kişilerin yüzünü tekstil, maske veya kask gibi öğelerle örtünmesini yasaklayan yasa, kapsamı içerisine burka'yı da aldığı için dini açıdan ötekileştirici kabul edilmiştir ve ağır bir karar olarak görülmüştür.¹²⁹ Benzer durum bazı Avrupa ülkelerinde camilerin yasaklanması veya radikal İslamcı olduğuna dair şüphelerin olduğu kişilerin camilere girişinin yasaklanması şeklinde de görülmüştür.

Keza Avrupa'nın birçok yerinde görülen “Kimlikçiler Hareketi” de sivil toplum hareketi olarak benzer eylemler gerçekleştirmektedir. Avrupa'nın “hipster

¹²⁷ Euronews(03.11.2018). *Macron: Yaşadığımız Süreç İki Dünya Savaşı Arası Döneme Çok Benziyor*, <https://tr.euronews.com/2018/11/03/macron-yasadigimiz-surec-iki-dunya-savasi-arasi-doneme-cok-benziyor>, erişim:18.1.19

¹²⁸ BBC News/Türkçe(16.12.2018). *Brüksel'de Göç Protestosu: Aşırı Sağcılar Polisle Çatıştı*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46584706>, erişim:19.1.19

¹²⁹ NTV(24.11.2018). *Amsterdam Belediye Başkanı: Burka Yasağını Uygulamayı Düşünmüyorum*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/amsterdam-belediye-baskani-burka-yasagini-uygulamayi-dusunmuyorum,THYLtnQ7tUe5PdVhVBRMjA>, erişim:18.1.19

sağı” olarak da anılan grup 2003 yılında Fransa'da başlayan bir hareketin ürünü olarak ortaya çıkmış bugün ise en çok Avusturya'da aktif faaliyetler yürütmektedir. Almandada “Die Identitare Bewegung”, İngilizcede “Identitarian Movement” ve Fransızcada “Mouvance Identitaire” olarak bilinmektedir. Aşırı sağın medya dostu yüzü ve yeni bir hali olarak adlandırılan grup dikkat çekici ırkçı eylemler gerçekleştirmektedir. Taktiklerini ırkçı olarak kabul etmeyen grubun söylemleri ise Almanya'daki PEGİDA hareketine benzerlik taşımaktadır. Söylemleri arasında homojen ve beyaz ırkın hâkim olduğu bir Avrupa hayali ve kıtanın giderek bir “İslam devleti” şekline girdiği düşüncesi bulunmaktadır. Avusturya'daki Salzburg Üniversitesi'nde görev yapan siyaset bilimci Farid Hafız, Kimlikçilerin “ırkçı ideolojinin modernize edilmiş bir formu” olduğunu ifade etmiştir. Buna göre yeni ırkçı kavramlar türeten grup örneğin “milliyetçilik” yerine “vatanseverlik” kavramını, “ırkçılık” yerine “Etno-çoğulculuk”¹³⁰ kavramını ve “göçmenliği” “Yeniden Göç”¹³¹ kavramını kullanarak baştan açıklamayı düşünen bir tür yabancı düşmanlığı sözlük terimi geliştirmiştir.¹³²

AB ve AB üyesi ülkelerin göç politikalarının yanlış ve hatta utanç verici olduğunu belirten açıklamalar da söz konusudur. Bu durum hem olması gerekeni açıklamakta hem de var olan ikilemin boyutunu yansıtmaktadır. Örneğin Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International), Hollanda'daki yasadışı göçmenlere, sığınma başvurusu yapan yabancılara yönelik davranışların “utanç verici” ve “kaygı verici” boyutlarda olduğunu yıllık raporunda belirtmektedir.¹³³ Burada özellikle aşırı sağ popülist bakış açısından etkilenecek sergilenen tutumlar ve yasadışı göç eden kişilere verilen cezalar ile insani olmayan davranışlar üzerinde durularak insan haklarına saygılı bir yaklaşımın gerekliliği vurgulanmaktadır. Benzer şekilde Avrupa Parlamentosu'nun Portekizli Milletvekili Ana Gomes, AB'nin bilhassa 2015'te patlak veren mülteci sorunuyla başa çıkmasında başarısız olduğunu ve hatta

¹³⁰ Avrupa Kimliğinin bir tür ırk ayrımı ve tecrit koşulları aracılığıyla korunması amacı güden farklı etnik grupların ayrı yaşaması anlayışıdır.

¹³¹ Dini özgürlükleri baskılamayı ve sınırlamayı ve hatta Müslümanları, kökenlerinin bulunduğu ülkelere zorla geri göndermeyi öngören kavramdır.

¹³² Deutsche Welle Türkçe(DW) (29.08.2018). Avusturya'nın Aşırı Sağcı “Hipsterları”, <https://dw.com/tr/avusturyan%C4%B1n-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9F%C4%B1-hipsterlar%C4%B1/a-45274042>, erişim: 19.1.19

¹³³ BBC News/Türkçe(24.05.2013). Hollanda'nın Sığınmacı Politikası Utanç Verici, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130524_hollanda_af_orgutu, erişim:19.1.19

“Avrupa'nın temel değerlerine ve ulusal değerlere ihanet ettiğine” dair açıklamada bulunmuştur. Gomes, bu başarısızlığın temel nedenini üye ülkeler arasındaki farklılığa bağlarken “göç karşıtlığını popülizmden doğan bir aptallık” olarak görmekte ve “AB'nin Suriye bağlamında farklı bir politika izleyerek böylesi bir göç akınını engelleyebilecek kapasitesinin bulunduğunu ancak yasal ve ahlaki sorumluluğunu yerine getirmediği için bir Avrupalı olarak AB'nin mülteci politikasından utanç duyduğunu” ifade etmiştir.¹³⁴

Bir başka güncel politika alanı vatandaşlık ve pasaport uygulamalarında ortaya çıkmaktadır. Birlik içerisinde mültecilerin vatansız bırakılmaması ve iltica sonrası vatandaşlık hakkı kazanmaları uzun prosedürlere bağlanarak yoğun bir tepki sürecinde gelişmekteyken bazı ülkelerin bu alandaki planladığı politikalar dikkat çekmektedir. Örneğin Malta, robotlara vatandaşlık vermeyi planladığını açıklamıştır.¹³⁵ Bu anlamda ilk örnek ise Suudi Arabistan'ın robot Sophia'ya vatandaşlık vermesiydi. Öte yandan AB, sınır kapılarında pasaport kontrolünü yapay zekâ kullanarak gerçekleştirme kararı almıştır. Özellikle artan göç akınlarıyla mücadele kapsamında bir sınır politikası olarak planlanan bu düşünce, temel olarak yalan makinası aracılığıyla Birlik dışından gelen insanları sorgulama maksadıyla geliştirilmiştir. Bu sorgulama ise esasen terörle mücadele amacı ile geliştirilen ve insanların AB'ye gelme nedenleri ile yasadışı kalıp kalmayacaklarını araştırma mahiyetindedir.¹³⁶ Fakat aslında bu durum tüm göçmenlere yönelik teknolojik bir duvarın AB sınırına döşendiği şeklinde yorumlamaya açıktır.

¹³⁴ Anadolu Ajansı(21.02.2018). *AP Milletvekili Gomes: AB'nin Mülteci Politikasından Utanç Duyuyorum*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ap-milletvekili-gomes-abnin-multeci-politikasindan-utanc-duyuyorum/1069344>, erişim: 19.1.19

¹³⁵ Anadolu Ajansı(02.11.2018). *Malta Robotlara Vatandaşlık Vermeyi Planlıyor*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/malta-robotlara-vatandaslik-vermeyi-planliyor/1300835>, erişim: 18.1.19

¹³⁶ CNN Türk(3.11.18). *AB'de Pasaport Kontrolü Değişti: İşte Yeni Sistem ve Uygulanacak Ülkeler*, <https://www.cnnturk.com/dunya/abde-pasaport-kontrolu-degisti-iste-yeni-sistem-ve-uygulanacak-ulkeler>, erişim:18.1.19

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kimlik için ulaşılan bulgulardan biri, etkileşimin ve iletişimin doruklara ulaştığı küreselleşen dünyada kültürler aracılığıyla paylaşılan kimliklerin artmasıdır. Böylece ortak kültürel değerlere ulaşmak konusunda ortak kimlikler üretmek için ulus üstü yeni değerler meydana gelmektedir. Diğer husus ise bir çelişki içerisinde yerele dair eğilimin artmasıdır. Bu durum özellikle güvenlik sorunları, ekonomik kaygılar, sosyal ve siyasal ilişkiler ve askeri gelişmeler kapsamında bir çeşit öz kimliğin savunulması ve ötekiye karşı şekillendirilmesidir. Bu iki çelişkili süreç bugün özellikle AB içerisinde göç ve vatandaşlık politikalarında oldukça dikkat çekici boyuttadır. Bu aynı zamanda kimliğin dinamik ve ötekisiyle sürekli karşılıklı etkileşime açık sosyal bir varlık olduğunu göstermektedir.

Bu durumu Kimliği oluşturan bazı parametrelerin AB kimliği içerisinde etkili icraatları barındırması ile açıklamak mümkündür. Bunlardan kültür, etniklik, coğrafi farklılık, ulus, cinsiyet, statü, toplumsal konum, ideoloji, ekonomi ve dini inanç gibi birçok etken AB içerisinde de ötekine karşı kademeli hâkim kolektif temsil ve kimlik politikaları ortaya çıkmıştır. Bilhassa kültür aracılığıyla küresel bir uygarlık temsilcisi şeklinde kendilerini ön planda tutmaları Avrupalıları daima göz önünde bulundurmıştır. Bu durumun avantajlarından ziyade AB politikalarında beklentilerin dışındaki tavır ve tutumların direkt olarak Avrupa uygarlığı üzerinden eleştirilere yöneldiği görülmektedir. Yani Birlik bir anlamda Avrupa kültürünün taşıyıcısı ve temsilcisi olarak kendisine yönelik aldığı her eleştiriye aslında Avrupa kültürüne de almış bulunmaktadır. Çok kültürlülük açısından ise kendisiyle övünen bir AB'nin olduğu bilinmektedir. Fakat bu hususta göç ve göçmen etkisiyle beraber bazı tikanmalar ve çelişkiler söz konusudur. Ulus ve ulusalcılık konularında ise AB'nin üye devletlerinin ulusal çıkarlarından tam olarak uzaklaşmadığı sıklıkla ulaşılan bir sonuç olmuştur. Üstelik AB kimliğini inşa ederken tıpkı ulus devletler gibi marş, bayrak, ulusal para ve en önemlisi tarihsel varoluş mitleri barındırması, içerisinde milliyetçi hisleri olan vatandaş tasvirini güçlendirmiş kimi zaman üye ulus devletlerin vatandaşlarınca geçmişte ve günümüzde uygulanan ırkçılık, faşizan tavır ve tutumlar aşırı sağ söylemleri içerisinde AB'ye de addedilmiştir. Bunlara

vatandaşların dini (İslamofobi, Anti-semitizm), ekonomik seviye veya etnik köken çerçevesinde moral değerlerini, sembol ve simgelerini ön planda tutması da dâhil edilebilir. Üstelik bu durum üye ülke vatandaşlarının Avrupa Parlamentosu hariç doğrudan AB'nin işleyişine karışmadığı ve dışarıda bırakıldığı bir süreçte ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak AB'de ekonomik, sosyal, politik, güvenlik vb. birçok etken göz önüne alınarak vatandaşlık ve göç politikaları belirlenmiştir. Bu iki politika alanının ortak zemini ise göçmenlerin uyum sürecinde yer almaktadır. Çünkü göç politikalarının başarılı bir şekilde uygulanması için hâlihazırdaki göçmenlerin uyum sürecinin gerçekleşmesi gereklidir. Ayrıca göç politikaları Birlik sınırları içerisindeki üye ulus devletlerde bulunan göçmen-vatandaş hukuki denkliliğini sağlamak için vatandaşlık politikalarından ayrı değildir. 2011 sonrası AB özelinde öne çıkan güvenlik/duvar politikaları ise göç politikalarının en çok öne çıkan unsurudur. Bunun yanında göç politikaları için bazı fonlar belirlenmektedir. Bu fonların kaynaklarının içerisinde üye ulus devletlerin vatandaşlarından alınan vergilerin bulunduğu düşünüldüğünde göç politikalarının, vatandaşlık politikalarındaki ödevlerden desteklendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bunlar AB'nin geniş bir alanda somut kimliksel değerler inşası düşüncesinden doğmuştur. Aynı zamanda AB'nin anayasal zemin aracılığıyla vatandaşlık kimliğini yasal dayanaklara oturtma hedefinin yansımasıdır.

Bu iki politika alanı AB için güvenlik önceliği kapsamında sıkışmıştır. Fakat bu düşünce ciddi bir çelişki barındırmaktadır. Bu çelişki Tampere Zirvesinde alınan kararlardan “üçüncü ülkeden gelen insanlara verilen hakların, içinde yaşadıkları ülke vatandaş haklarına mümkün olduğunca yaklaştırma” söylemine rağmen dışarıdaki potansiyel göçmene duvar gibi durulmasıdır. Hatta “göçün doğduğu yerden engellenmesi” fikri kapsamında Birlik içerisinde uyum sağlayamayan göçmenlerin sınır dışı edilme düşüncesi bu çelişkinin bir ürünüdür. Nihayetinde bu çelişki AB'nin ulus üstü vatandaşlık kimliği inşası önünde büyük bir engeldir.

AB'nin ulus devletlerle arasındaki yetki paylaşımı ve karar almadaki mücadelesiyle başlayan ve sonrasında geliştirilen politik süreçler olumlu adımlar

olarak görülse de güncel politik söylemler çelişki doğurmuştur. Bu süreçlerin özellikle 2011 sonrası etkileri ise şu şekilde öne çıkmıştır;

- Öncelikle hem 2011 öncesi politikalarda hem de sonrası süreçte AB’de ortak göç politikalarının yasal bir zemine oturtulmasında zorlanıldığı görülmüştür. Ayrıca tüm AB ülkelerinde geçerli bir göçmen tanımının olması için yasal çalışmaların 2011 sonrasında arttığı görülmüştür. Bu tanımlama çabası söz konusu kişilere dair ortak değerler ve kıstaslar belirlemektedir.
- 2011 öncesi süreçte AB ortak göç politikası üretmek için üye ulus devletlerin ulusal çıkar ve güvenlik önlemlerini ikincil plana atıp işbirliğine dayalı politikalar gerçekleştirmek isterken 2011 sonrasında üye ulus devletlerin kendi iç politika alanlarında esneklik tanındığına rastlanılmıştır. Bu durum politika üretiminde önemli yavaşlamalara yol açmaktadır. Fransa Cumhurbaşkanı Macron bunun için Üye ülkelerin ortak çıkarlar yerine kendi değerlerini ve politikalarını öncelikli tuttuğu “tutuklu ikilem” benzetmesiyle ifade etmiştir. Bu durum ayrıca bizlere AB’nin ulus devletlerin hegemonyasından kopamadığını göstermiştir.
- 2011 öncesinde 1975 Helsinki Nihai Senedi, Maastricht Antlaşması, 2004 Yılındaki Avrupa Anayasası Antlaşması girişimi ve 2009’daki anayasal özelliklere haiz Lizbon antlaşması içeriğinde, kültürel bütünlük sağlayarak kimlikler arası etkileşimde bir zenginlikten ve bu bilince ulaşmış çok kültürlü vatandaşlıktan bahsedilmiştir. Fakat 2011 sonrasında özellikle göç ve dış sınırların kontrolü yasaları ile vatandaşlık politikalarının kıyasında, kanunların demokrasi ile yurttaşlık haklarını kısıtlamak için kullanılan bir araç olduğu algısı giderek artmıştır. Öte yandan vatandaşlığın, ulusallıkla ilişkisi sürdükçe vatandaşlık yasalarının önceliği Birliği korumak ve yabancı kültürlere karşı baskın kültürü güçlü tutmak olacaktır sonucu ortaya çıkmıştır.
- 2011 öncesinde AB ürettiği politikalarda göçmenleri topluma adapte etme, onları ülke vatandaşlarının haklarına yakın haklarla koruyup

kollama gibi bir düşünce ile hareket ederken 2011 sonrasında kota uygulaması, duvar politikaları, göçü kaynaklandığı yerde engelleme amaçlı göç politikaları ön plana çıkmıştır.

- 1950'lerden sonra, savaş sonrası ayağa kalkmak için Avrupa'da "açık kapı politikası" ile misafir işçi göçü kabul görmüş, 1970'lerden sonra yaşanan Petrol Krizi ile gelen ekonomik durgunluk ve işsizliğin artması göç karşıtı politikaları doğurmuştur. Bu süreç 2011 sonrasında dünyadaki ekonomik dalgalanmaların ve işsizliğin etkisiyle değerlendirildiğinde daha sıkı göç politikalarının alındığını açıklar mahiyettedir. Üstelik güvenlik kaygıları ve kültürel kimliğin kaybedilmesi hakkındaki korkular da bu daha sıkı politikaları doğurmuştur. Yine de işçi göçüne muhtaç AB üyesi ülkelerin varlığı söz konusudur.
- Önceleri herhangi bir Avrupa Birliği ülkesi tarafından reddedilen mültecinin diğer ülkelerde de şansını denemek gibi bir imkân bulunurken son zamanlarda Dublin Konvansiyonu ve Dublin Yönetmeliği ile bu durum engellenmiştir. Bir üye devlet tarafından reddedilen kişi başka birine başvuramadığı gibi hızlı bir şekilde geldiği üçüncü ülkeye geri gönderilmektedir. Ancak Dublin düzenlemeleri aynı zamanda mültecinin geldiği ilk üye ülkede mutlaka değerlendirmeye alınmasını zorunlu tutmuştur. Böylece o kişinin sorumluluğu kabul eden ülkeye bırakılmıştır. Bunların yanında Schengen Antlaşması ve Londra İlkeleri de başvuran kişileri kendi içlerinde, Birlik açısından güvenli ülkelere gelenler (AB üyesi veya değil) ve Birlik üyesi olmayan üçüncü ülke vatandaşları olarak gruplara ayırmıştır. Fakat bu durum yasa dışı göçü engellememiş 2015 itibariyle Suriye iç savaşının da etkisiyle zirve yapmıştır.
- Tampere'den sonra göçmen haklarının Birlik vatandaşlarının haklarıyla neredeyse eşit olduğu söylemleri bir kaygı haline dönse de 2003'teki Komisyon raporunda Avrupa'nın ekonomik yeniden inşasında büyük rolü bulunan göçmenlerin Avrupa vatandaşlarından farklı statüde olduğu belirtilmiştir. Ayrıca benzer bir şekilde üçüncü

ülke vatandaşlarının da serbest dolaşım hakkının tanınmasına dair rapor AP’de büyük ve sert tartışmalara yol açmıştır. Buna karşın ülkesinden zorla yerinden edilen ve vatansız konumdaki insanların da AB içerisinde “Üçüncü Ülke Vatandaşları ve Vatansızların Nitelendirilmesine İlişkin Yönerge” kapsamında gerekli şartları sağlaması koşuluyla vatansız bırakılmaması, mutlaka vatandaşlık verilmesi hakkındaki hükmü bir çelişkiyi doğurmaktadır.

- AB yasa dışı göç akınlarını engellemek amacıyla göç politikalarının içerisinde çeşitli fonlara yer vermektedir. Özellikle göçün dışsallaştırılması ve GKA kapsamında üçüncü taraf ülkelere ayrılan bu fonlarda 2011 sonrasında hem sayısal hem de sağladığı fon miktarlarında artış söz konusu olmuştur.
- Teknoloji son zamanlarda göç akınlarını engellemek için önemli kolaylıklar sağlamakla beraber AB’nin ulus üstü, çok kültürlü vatandaşlık idealinin önünde de duran en büyük engellerden biri olmuştur. Duvar politikalarının yanında bir nevi teknolojik duvar konumunda olan bu girişimler, parmak izi, göz taraması, sınır devriyeleri gibi birçok alanda etkili sonuçlar doğurmuştur. Bunun yanında önceleri göçmenlerin göç yolunda hayatlarını kaybetmeleri kolay kolay engellenemezken söz konusu teknolojik yardımla özellikle deniz üzerinden gelen yasa dışı göç eden insanların hayatlarının kurtulması olumlu bir girişim olmuştur.
- Daha çok sınır güvenliği ve dış tehditlere yönelik geliştirilen ve koordineli bir güvenlik ve savunma düzeni için 2017 Avrupa Konseyi bildirisinde, Yapılandırılmış Daimi İşbirliğinin (PESCO), Komisyon’un Avrupa Savunma Endüstriyel Kalkınma Programı (EDIDP) için üye devletlerden finansal desteklerinin 2019 yılı itibariyle alınma kararı ve Eşgüdümlü Yıllık Savunma Tetkikinin (CARD)’in varlığı AB’yi tıpkı ulus devletler gibi sınırları kesinleşmiş bir hale sokacaktır. Tüm bu çalışmalar aynı zamanda göç akınları engelleyerek AB’nin kozmopolit vatandaşlık felsefesini sonlandırmıştır.

Tüm bu gelişmelere ve AB'nin geleceğine dair öneriler ise bugün hala AB'nin oluşturmak istediği ulus üstü vatandaşlık kimliği ile normatif değerlere bağlı kozmopolit vatandaşlık iddiasının gerçekleşme olasılığı üzerinedir.

Öncelikle Avrupa'nın birleşmesi ile ortaya çıkan ve toplumsal hukuki ve ahlaki düzenin yarattığı meşruiyet alanının böylesi geniş kapsamlı bir vatandaşlık ilkesi oluşturma ihtiyacına binaen yeniden düzenlenmesini gerektirmektedir. Örneğin Fransız İhtilali ile ortaya çıkan ilk vatandaşlık algısı devrimci vatandaşlık, radikal demokrasi ve popüler egemenlik fikirleriyle oldukça yakın iken ulusallık fikri ile beraber kamusal alanda asıl ve radikal halk egemenliği sona ermiş, refah hakkı bulunan, özgürlük alanı genişlemiş ve yurttaş hakları ya da sivil özgürlük bağlamında insan hakları temelli bir politik vatandaşlık gelişmiştir. Bu sebeple vatanseverlik ile vatandaşlık arasında bir fark kalmamıştır. Buradan hareketle vatandaşlığın ulusallık olgusuna sıkıştırılan bir kavram haline getirilmesi olağan görülmekte ve bizlere gerçekleşen uluslararası göç akınlarına karşın özellikle tüm Avrupa devletlerinin kısıtlayıcı önlemlerini açıklamak kolaylaşmaktadır. Kitlesele göç tehdidi ise ulusal kimlik ile vatandaşlık arasındaki bağı arttırıcı niteliğe bürünmektedir. Bu sebeple vatandaşlık, ulusalcı yabancı düşmanlığı mekanizması olarak anılmaktadır. İşte bu kısıtlı vatandaşlık kavramına bir alternatif olarak ulus ötesi vatandaşlık fikri geliştirilmiştir. Özünde doğum yeri, ulusallık kavramları yerine, ikamet etme şartı bulunmaktadır. Doğal olarak kültürel paydaşlık da ulus ötesi vatandaşlık için aranmaz. Eğer böyle bir ulus ötesi vatandaşlık planlanıyorsa AB, vatandaşlık kavramını politik birimlerinden ve egemenlik anlayışı üzerinden yeniden yorumlamalıdır. Bunun için de göç yasaları önemli fırsatlar barındırmaktadır. Irkçılık karşıtı, ötekiyi de benimseyen ve siyasal katılımına dâhil eden bir ulus ötesi vatandaşlık sağlanırsa ancak o zaman hedeflenen bir Avrupa kimliği inşa edilebilir (Delanty, 2013: 299-306).

Birlik içerisinde yaşanan krizlere kesin çözümler üretilememesi de AB için tutarsız politikaların kaynağı konumundadır. Bu çelişkiler devlet ile halk arasındaki güven ortamını zedeleyecek konumdadır.

Bunlardan en son gerçekleşeni Brexit kararının İngiltere Avam Kamarası tarafından açık bir arayla reddedilmesi olmuştur. Bu durum sadece İngiltere'de iktidarın güvenilirliğini sarsmamış aynı zamanda AB için de ciddi bir gelecek kaygısı doğurmuştur. Bu durum aynı zamanda hem İngiltere'ye hem de AB'ye önemli itibar kaybı getirmiştir.¹³⁷ Dolayısıyla kararsızlık yaşayan üye ulus devletler, AB'nin gündeminde oldukça etkili ve bir o kadar yoğun bir mesai harcanan böylesi bir olay neticesinde AB adına geleceğe dair politika üretme konusunda önemli korkular barındırmaktadır. Bunun önlenmesi ise AB'nin üye ulus devletlerden daha etkin konumda olduğunu hissettirmesiyle gerçekleşebilir.

Öte yandan ekonomik temelli görünse de aşırı sağ politikaların öne çıkmasını körükleyen ve sosyal medya üzerinden örgütlenen "Sarı Yelekliler"(Yellow Jackets) eylemleri Fransa'dan başlayarak Avrupa ülkeleri arasında hızla yayılmıştır.¹³⁸ Bir sivil itaatsizlik olarak bu eylemlerin temelinde yanlış yönetilme ve yönetimde kifayetsiz birikim tepkisi yatmaktadır. Bu durum özellikle tezimizde bahsettiğimiz önemli kırılma noktalarının ciddi sosyal ve siyasal değişimlere yol açacağı görüşünü destekleyici niteliktedir. Bu olaylar ulusal tavizlerin Birlik içerisindeki memnuniyetsizliğini yansıtmaktadır. Bu iki durumu göz önüne aldığımızda AB'nin sınırları içerisinde vatandaşlık politikalarının bilhassa göçmen kimliklerini de kapsam içine alarak revize etmesi gerekmektedir. Burada önemli olan nokta AB'nin kozmopolit vatandaşlık iddialarını sürdürecektir inancının bulunup bulunmamasıdır.

Üye ülkelerin tüm vatandaşlarının AB vatandaşlığına aidiyet hissetmelerinde yaşanan problemler, Euro Bölgesi krizi, göçmenlere yönelik artan yabancı düşmanlığı vb. gelişen olaylar AB için hedeflerine ulaşmakta birer büyük engeldir. Diğer yandan artan işsizlik ve dünyada yaşanan siyasi sonuçlu başkaldırıları AB toplumlarında da değişikliklere yol açmış özellikle popülist politikalar yürüten grupları ve partileri yönetimde söz sahibi konuma ulaştırmıştır. Tüm bu çelişkileri bir araya getirdiğimiz zaman ulaşacağımız sonuç ulus üstü vatandaşlık iddialarına ne AB'nin ne de dünyanın geri kalanının hazır olduğudur.

¹³⁷ BBC News Türkçe(16.01.2019). *Brexit Oylaması: İngiltere Parlamentosu Başbakan May'in AB ile Vardığı Anlaşmayı Reddetti.* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46880572>. Erişim: 16.1.19

¹³⁸ Habertürk(08.12.2018). *Sarı Yelekliler Kimdir?* <https://haberturk.com/sari-yelekliler-kimdir-2252752>. Erişim: 16.1.19

Yine de dünyadaki toplumsal değişimlerin ciddi kırılma noktaları sonucu geręekleştini unutmamak gerekmektedir. Bugün AB'den bahsediyorsak, varlığı adına bir ihtiyacın doğması, bunun zeminin şekillenmesi ve iki büyük Dünya Savaşı'nın etkisini göz ardı edemeyiz. Ancak bu değişimi bugünkü milliyetçi duygularıyla AB üyesi ülkelerle geręekleştirmek de daha önce de izah ettiğimiz üzere mümkün görünmemektedir. Hatta denilebilir ki öteki kimlik üzerine kendi kimliğini şekillendiren Avrupa algısı kapsayıcı bir özellikte olamayacaktır.

Sonuç olarak ulaştığımız nokta Avrupa fikrinin bir yol ayrımında olduğudur. Ya kendi değerleri üzerinde ısrarcı olarak bölgesel bir oluşumun siyasal, sosyal ve ekonomik boyutlu anayasal zeminini inşa edecektir ya da ulusalcılığa yenilerek dağılma sürecine girecektir. Bu noktada derhal bir revizyon yapılmadığı takdirde ulus ötesi vatandaşlık, çok kültürlülük gibi politikalar özelinde AB'nin dağılma sürecine girmesi daha fazla muhtemel gözükmemektedir. Bu noktada en iyi ihtimalle ulusalcı değerlerini önde tutan konfederal Avrupa olarak kalacak ve bilhassa siyasal çatışmaların merkezi konumuna ulaşacaktır.

KAYNAKÇA

1967 Protokolü ile değişik Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi

1975 Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı, *Helsinki Nihai Senedi*

Adıbelli, Barış(ed.)(2012). *Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Ağaoğulları, Mehmet A. ve Köker, Levent(1998), *İmparatorluktan Tanrı Devletine*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları

Ak, Rengin(2008), *AB Serüveni ve Türkiye*, Ankara: Palme Yayıncılık.

Akdemir, Erhan(2009), 11 Eylül 2001, 11 Mart 2004, 7 Temmuz 2005 Terörist Saldırılarından Ardından İslam'ın Avrupa'da Algılanışı, *Ankara Avrupa Çalışma Dergisi*, Cilt: 8, Yıl: 2009, Sayı:1, Ankara, ss. 1-26

Aksoy, Serkan(2015), KPSS Tarih Konu Anlatımlı, *Pegem Akademi*, Ankara: Ayrıntı Basım Yayın ve Matbaacılık Ltd. Şti.

Aldırmaz, Yaşar(2017). Değerler Avrupası'ndan Duvarlar Avrupası'na Göç, Sığınmacılar ve Mülteci Krizi Çerçevesinde AB Hukuku ve Politikaları, *Kastamonu Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt 16, Sayı 2, ss.83-103

Alkan, M.Nail(2002), Avrupa'da Sınırlar, *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Araştırma Dizisi*, No:15, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Alkan, M. Nail(Yaz 2015). Avrupa'da Yükselen İrkçilik: Pegida Örneği, *Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi*, Cilt 8 Sayı 16, ss.275-289

Altunoğlu, Mustafa(2009). *Kimlik'in Modern İnşâı, Kimlik Politikaları ve Türkiye'de Kimlik Tartışmaları*, T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset ve Sosyal Bilimler Anabilim Dalı Doktora Tezi, Ankara

Alyağut, Pınar(2008). *Dünya Yurttaşlığının Olanaklılığı: Kozmopolitanizm*, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Antalya

Arı, Tayyar(Mayıs 1994). Yeni Dünya Düzeni ve Global Güvenlik, *Toplum ve Ekonomi*, No: 6, ss.157-170

Arı, Tayyar.(2013). *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Bursa: MKM Yayıncılık

Ataç, Tuğba(2017), *Ogsp'nin Geleceği: Brexit Sonrası AB Küresel Stratejiler*, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Küresel Siyaset Ve Uluslararası İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Ataman, Muhittin.(2012), Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika. "*Feminist Yaklaşımlar ve Uluslararası İlişkiler Teorileri*" Der. Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık

Atay, E. Ethem(1998), Avrupa Birliği Üyesi Olmanın Vatandaşlara Tanımış Olduğu Belli Başlı Haklar. *Prof. Dr. İhsan Tarakçiođlu'na Armağan, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakóltesi Dergisi*, C.1, S.3, ss.229-257. www.webftp.gazi.edu.tr

Avrupa Birliği Konseyi(11 Aralık 2000). *Avrupa Ortak Parmak İzi Tanımlama Sisteminin Kurulmasına İlişkin Konsey Tüzüğu (EURODAC)*, Resmi Gazete(OJ) L 316

Avrupa Birliği Konseyi(29 Nisan 2004). *Üçüncü Ülke Vatandaşları ve Vatansızların Nitelendirilmesine İlişkin Yönerge*, Resmi Gazete, (OJ) L 304

Avrupa Birliği Konseyi(19 Ekim 2017). *Göç, Dijital Avrupa, Güvenlik ve Savunma Konularına İlişkin Avrupa Konseyi Sonuçları*, Brüksel.

Avrupa Konvansiyonu (18 Temmuz 2003), *Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı*, CONV 850/03, Brüksel

Aydın, Suavi(1998), *Kimlik Sorunu, Ulusallık ve Türk Kimliği*, Ankara: Öteki Yayınevi

Aydınlı, Deniz(2017), *KitleSEL Göç Hareketlerinin Uluslararası Koruma Rejimine Etkisi: Türkiye'deki Suriyeliler Ve Geçici Koruma*, T.C. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Siyaset Bilimi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Balibar, Etienne ve Wallerstein, Immanuel(2013). *İrk Ulus Sınıf*, Çev. Nazlı Ökten, İstanbul: Metis Yayınları

Bardakçı, Selma(2017), Avrupa Kimliği, *TUİÇ Akademi*, <http://www.tuicakademi.org/avrupa-kimligi/>, erişim: 30.7.18

Bauman Zygmunt(2007). *Modernite ve Holocaust*, Çev. Süha Sertabıbioğlu, İstanbul: Versus Yayınları

Baykal, Sanem(2017), AB Antlaşması 50. Maddenin İşletilmesine Giden Süreç: Brexit Referandumu Öncesi Birleşik Krallık İle Avrupa Birliği İlişkilerinin Yeniden Düzenlenmesi Girişimleri ve Sonuçları. *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Ve Uygulama Merkezi (ATAUM), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği Ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı*. Ankara Üniversitesi Yayınları No: 564, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.141-167

Berting, Jan(2014). *Siyasi Kriz Çağında Yaşamak*, Çev. Hüsamettin İnaç, Ankara: KA KİTAP

Bilçen, Sumru(24.04.2010). AB'de Önemli Bir Adım: Lizbon Antlaşması, Ankara: *TBMM Dış İlişkiler Ve Protokol Müdürlüğu*, ss. 1-10

Bilgin, Nuri(1994), *Sosyal Bilimlerin Kavşaağında Kimlik Sorunu*, İzmir: Ege Yayıncılık

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) (2001), *Mültecilerin Korunması: Uluslararası Mülteci Hukuku Rehberi*, Ankara: BMMYK & Parlamentolararası Birlik Ortak Yayını

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK) Türkiye Temsilciliği, *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Sözleşmesi*

BM(1998), *Ülke İçinde Yerinden Edilmeye İlişkin Kılavuz İlkeler*, BM Belge No. E/CN.4/1998/53/Add.2.

BMMYK, *1954 Vatansız Kişilerin Hukuki Statüsüne İlişkin BM Sözleşmesi*,

BMMYK Kıbrıs Ofisi(Aralık 2017), *Mültecileri Korumak*, Nicosia: Cyprus

BMMYK ve Avrupa Komisyonu(2001). *Uygulayıcılarından AB İltica Müktesebatına Yönelik Yorumlar*. Viyana

BMMYK ve T.C. İçişleri Bakanlığı(2005). *İltica ve Göç Mevzuatı*, Çev. Egemen Demircioğlu, Meltem Karatoprak, Ankara: Başkent Matbaası. “Konsey Kararı (2002/463/EC)(AT) 13 Haziran 2002”

Bora, Tanıl(Güz 1997), Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri, *Toplum ve Bilim*, no:74

Bozdağlıoğlu, Yücel.(2012), Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika. “*Konstrüktivizm ve Rol Teorisi: Kimlik, Rol ve Dış Politika Analizi*” Der. Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık

Brüksel Avrupa Konseyi Zirvesi(4-5 Kasım 2004). *Başkanlık Sonuç Bildirgesi, Ek I Lahey Programı*, Brüksel

Budak, Selçuk(2000), *Psikoloji Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Budak, Sinem(2011), *1982 Anayasası İle Avrupa Birliği Anayasası'nın İnsan Hakları Çerçevesinde İfade Özgürlüğü Açısından Karşılaştırılması*, T.C. Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Kütahya

Bund, Jakob(2017), *EUISS Yearbook of European Security 2017*, <https://www.iss.europa.eu/content/euiss-yearbook-european-security-2017>. Erişim: 11.9.18

Can, İslam(Güz-2012). Kymlycka'nın Çokkültürlülüğe İlişkin Liberal Yorumu, *Birey ve Toplum*, “*Kitap Değerlendirmeleri*”, Cilt:2. Sayı:4, ss.133-143

Castles, Stephen ve Miller, Mark J. (2008), *Göçler Çağı: Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*, çev. Bülent Uğur Bal ve İbrahim Akbulut, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Cederman, Lars-Erik(2001), *Constructing Europe's Identity: The External Dimension, “Political Boundaries and Identity Trade-Offs”*, derleyen; Lars-Erik Cederman, Boulder CO, London: Lynne Rienner Publishers, 2001, ss. 1-32

Coşkun, Filiz, Ercan(2004), *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Sınırdışı Etme veya Geri Gönderme Yasağı*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale

Coşkun, Vahap(Kış 2009). Anayasal Vatandaşlık, **Köprü**, “Demokrat Anayasa Arayışları”, Sayı:105, <https://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=978>, erişim: 12.11.18

Council of the European Union(2014). *26/27 June Conclusions, EUCO 79/14*, <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2079%202014%20INIT#page=2>, erişim: 5.12.18

Çağatay, Murat(1996). **Kimlik Ve Toplumsal Barış**, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Bülteni (Haziran 2006). Göç Avrupa’da Başlıca Yoksulluk Riski Unsuru, Sayı 13

Çebi, Sezgin Seymen(2008). Çağdaş Yurttaşlık Kavramı ve Liberal Paradigmanın Sonu, **Birikim Dergisi**. www.birikimdergisi.com/guncel-yazilar/642/cagdas-yurttaslik-kavrami-ve-liberal-paradigmanin-sonu#.W-BrOCeZnqA erişim: 5.11.18

Çilingir, Sevgi(25.5.2018). Kriz Gündeminde AB Göç Politikasının Yetkiler, Hedefler ve Araçlar İtibariyle Değerlendirilmesi: Sınır Yönetimi Örneği, **Dokuz Eylül Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi**, Cilt 19, Sayı 1, ss.19-49

Dağı, D. İhsan (2010), Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, “**Normatif Yaklaşımlar: Adalet, Eşitlik ve İnsan Hakları**”, İstanbul: İletişim Yayınları.

Delanty, Gerard(2013), **Avrupa'nın İcadı: Fikir, Kimlik, Gerçeklik**, çev. Hüsamettin İnaç. Ankara: Liberte Yayınları

Demirtaş, H. Andaç,(2003), Sosyal Kimlik Kuramı, Temel Kavram ve Varsayımlar, **İletişim: araştırmalar**, 1(1), ss.123-144

Dınan, Desmond(Ed.)(2005). **Avrupa Birliği Ansiklopedisi**, Çev. Hale Akay, cilt:2, İstanbul: Kitap Yayınevi

Doster, Barış(2012). Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye. “**Arap Baharı Özelinde Rusya'nın Suriye Politikası**”, Adıbelli, Barış(ed.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Elmas, Yılmaz. F, Kutluay Mustafa(Temmuz 2011), Avrupa’yı Bekleyen Tehlike: Aşırı Sağın Yükselişi, **Uluslararası Stratejik Araştırma Kurumu (USAK)**, Analiz No:11, ss.23

Elmas, Y. Fatma(Nisan 2016). **Avrupa “Kapı Duvar”**: Göç Yaklaşımında **Söylem-Eylem Tutarsızlığı**, Ankara: USAK(66). ss.364

European Commission(2002). “*The Social Situation in the European Union, 2002*”, Brussels

European Commission(13.4.2006), *SST*, No: 562/2006, OJ L 105

European Commission(2010). *Delivering an Area of Freedom, Security and Justice for Europe’s Citizens: Action Plan Implementing the Stockholm Programme*. COM(2010) 171

European Commission(2014). *An Open and Secure Europa: Making it Happen*. COM(2014) 154

European Commission(2015). *A European Agenda on Migration*. COM(2015) 240

European Commission(2017). *EU Trust Funds to Address The Root Causes of Migration*, “Informal Dinner of Heads of State or Government Ahead of The Tallin Summit” State of the Union 2017, https://www.info.tr/tr/publications?keys=G%C3%B6%C3%A7&field_type_target_id=All. Pdf. 10.12.18

European Parliament (2018). Tampere European Council 15 and 16 October 1999 Presidency Conclusions. http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm 25.11.18

European Union(25.2.2003). No: 343/2003, OJ L 50

European Union(13.12.2011). No: 2011/95, OJ L 337

European Union(20.12.2011). No: 95/2011, OJ L 337

European Union(29.12.2012), No:1272/2012, OJ L 359

European Union(22.3.2013). No: 259/2013, OJ L 82

European Union(26.6.2013). No: 32/2013, OJ L 180

European Union(26.6.2013). No: 33/2013, OJ L 180

European Union(26.6.2013). No: 603/2013, OJ L 180

European Union(26.6.2013). No: 604/2013,OJ L 180

European Union(6.11.2013). SST, No: 1051/2013, OJ L 295/1

European Union(6.11.2013). No: 1052/2013, OJ L 295

European Union(20.1.2016). No:118/2016, OJ L 23

European Union(23.3.2016). SST, No: 2016/399, OJ L 77/1

European Union(16.9.2016). No: 1624/2016, OJ L 251

European Union(18.3.2017), No: 458/2017, OJ L 74

Eralp, Atila(1997). *Soğuk Savaştan Günümüze Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri, Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, ed. Atilla Eralp, İstanbul: İmge Yayınevi

Eralp, Atila, Dağı, İhsan D., Keyman, E.Fuat, Polat, Necati, Tanrısever, Oktay F., Yalvaç, Faruk, Yurdusev, A.Nuri(2010), Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, *“Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması.”* İstanbul: İletişim Yayınları

Erdem, Fazıl Hüsni(Bahar-2012). Anayasal Vatandaşlık ve Yeni Anayasa, “Yeni Anayasaya Liberal Bakış”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl:17, Sayı:66, ss.49-56

Erdeve, Erkan, Ömer(2004). *Küreselleşme Sürecinde Ulusal Kimliğin Geleceği Üzerine Bir Çalışma*, T.C. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Van

Erdoğan, Hikmet(2012).Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye. *“Nihai Hesaplaşmaya Doğru: Ortadoğu’da Sonuncu Bahar.”* Adıbelli, Barış(ed.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Ergun, Doğan(2000). *Kimlikler Kısacasında Ulusal Kişilik*, Ankara: İmge Kitabevi

Erkayhan, Şafak(2008), *1960 Sonrası Almanya’da Türk Sanatçılar: Göç ve Kültürel Kimlik*, T.C. İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalı Doktora Tezi, İstanbul

Faist, Thomas. (2003). *Uluslararası Göç ve Ulusaşırı Toplumsal Alanlar*, çev. Azad Zana, İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Fanon, Frantz(2016), *Siyah Deri Beyaz Maskeler*, Çev. Cahit Koytak, İstanbul: Encore Yayınları

Gerim, Giray(2017). Çağdaş Yurttaşlığı Kavramak: Temel Yaklaşımlar, Yeni Boyutlar ve Yeni Bir Yurttaşlık Çerçevesi. *Sosyoloji Konferansları – İstanbul Journal of Sociological Studies*, Cilt:56, 155-182. <https://doi.org/10.18368/iuoskon.328508>

Gölbaşı, Haydar ve Dever, Ayhan(2007), Medeniyetler Çatışması Teorisi ve Dinler Çatışması Kendini Gerçekleştiren Kehanet, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt:8, Sayı:1, Sivas, ss.53-66

Göze, Ayferi (2000), *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*, İstanbul: Beta Basım A.Ş.

Gray, John(2003). *Liberalizmin İki Yüzü*, Çev. Koray Değirmenci, Ankara: Dost Kitabevi

Gürses, Hakan(Mayıs 1999), Kimlik Kavramı Üzerine Düşünceler, *Birikim Dergisi*, Sayı:121, <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3862/kimlik-kavrami-uzerine-dusunceler#.V22AlrQQapo>, erişim: 24.06.2016

Güvenç, Bozkurt.(2005). *Türk Kimliği: Kültür Tarihinin Kaynakları*, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları

Habermas, Jurgan(1996). *İletişimsel Eylem Kuramı*, Çev. Mustafa Tüzel, İstanbul: Kabalıcı Yayınevi

Habermas, Jurgan.(2004). *Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak*, Siyaset Kuramı Yazıları, Çev. İlknur Aka, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Hançerlioğlu, Orhan(1993). *Felsefe Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları

Hardt, Michael ve Negri, Antonio(2018). *İmparatorluk*, çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Heater, Derek Benjamin (2004). *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*, Manchester: Manchester University Press

Heidegger, Martin(1997), *Özdeşlik ve Ayrım*, çev. Necati Aça, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları

Hekimler, Oktay(2017), Brexit Sonrasında Merkezi ve Doğu Avrupa’yı Yeniden Düşünmek, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi* • Cilt 25 • Sayı: 1, ss.1-33

Heywood, Andrew(2013a). *Küresel Siyaset*, çev. Nasuh Uslu, Haluk Özdemir. Ankara: Adres Yayınları

Heywood, Andrew(2013b). *Siyaset*, Çev. Bekir. B. Özipek., Bican Şahin., Mete Yıldız., Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla, Ankara: Adres Yayınları

Holsti, Kal(1970), National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy. *International Studies Quarterly*, ss. 233-310

İnaç, Hüsamettin (2010), *Avrupa Birliği Entegrasyonu Sürecinde Türkiye’nin Kimlik Problemleri*. Bursa: MKM Yayıncılık

İnaç, Hüsamettin (2014), Çağımızın Toplumsal Algısını Temsil Eden Parametrelerden, ‘Kimlik’, ‘Kültür’ ve ‘Uygarlık’ Kavramlarının Sosyo-Politik Analizi, *İslam Medeniyetleri Araştırma Dergisi(İMAD)*, Cilt:1 / Sayı:1 ss. 35-57

İnan, Ayşe Mahinur(2012), *Çok-Kültürlülük Tartışmaları Bağlamında Avustralya’da Yaşayan Türklerin Kimlik Algısı*, T.C. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

İnan, Canan Emek (Ocak-Haziran 2016), Türkiye’de Göç Politikaları: İskân Kanunları Üzerinden Bir İnceleme, *Göç Araştırmaları Dergisi* Cilt: 2 • Sayı: 3, ss.10-33

Kambur, Elif Tuğçe(2012). Emperyalizmin Oyununda İkinci Perde Arap Baharı ve Suriye. “2002’den Arap Baharı’na Türkiye Suriye İlişkileri.” Adıbelli, Barış(ed.). İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Karacasulu, Nilüfer(2012), Uluslararası İlişkilerde Post Modern Analizler-1 Kimlik, Kültür, Güvenlik ve Dış Politika. “*Uluslararası İlişkilerde İnşaatçılık Yaklaşımları*” Der. Tayyar Arı, Bursa: MKM Yayıncılık

Karpat, Kemal (2010), *Osmanlı’dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler*, İstanbul: Timaş Yayınları

Kaya Ayhan, Tarhanlı Turgut(2005). *Türkiye'de Çoğunluk ve Azınlık Politikaları: AB Sürecinde Yurttaşlık Tartışmaları, "Türkiye'de Azınlıklar ve Anayasal Yurttaşlık"*. Editörler: Kaya, A., Tarhanlı, T., İstanbul: Tesev Yayınları

Kaymaz, Şerif İhsan(2010), Kemalizm'in Ulusalçılık Anlayışı ve Günümüz Türkiye'sinde Ulusalçılık-Milliyetçilik Algılamaları, "Uluslaşma", *Memleket Siyaset Yönetim Kurumsal Dergisi*, 13. Sayı, Ankara: Birlik Basımevi, ss. 86-107

Keleş, Ruşen(2015), *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi

Kocasakal, Ümit(2004). *Avrupa Birliği Ceza Hukuku Esasları*, İstanbul: Vedat Yayıncılık

Koçak, Orhan ve Gündüz, R. Demet(2016), Avrupa Birliği Göç Politikaları ve Göçmenlerin Sosyal Olarak İçerilmelerine Etkisi, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl:7 Sayı:12. ss.66-91

Korkut, Recep(2010), *Türkiye'de Sığınmacı ve Mülteciler*, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde

Kymlicka, Will(1998), *Çokkültürlü Yurttaşlık Azınlık Haklarının Liberal Teorisi*, Çev. Abdullah Yılmaz, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Kymlicka, Will(2004). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş*, Çev. Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

Lorenz, Walter.(1994). *Social Work in a Changing Europe*, Londra: Routledge

Manners, Ian(2002). "Normative Power Europe: A Contradiction in Terms?" *JCMS: Journal of Common Market Studies* 40, sayı 2: 235–58. doi:10.1111/14685965.00353

McCormick, John(2014), *Avrupa Birliğini Anlamak*, çev. Yusuf Şahin, Hasan Hüseyin Şahin, Ankara: BİGBANG Yayınları

Müller, Jan-Werner(2018). *Popülizm Nedir?* Çev. Onur Yıldız, Ankara: İletişim Yayınevi

Monnet, Jean(Mart 1963) "A Ferment of Change". *Journal of Common Market Studies* 1, sayı 3, 203-11. doi:10.1111/j.1468-5965.1963.tb01060.x.

NATO (2017), *Defence Expenditures of NATO Countries: 2009–2016*, <https://www.nato.int/>. Erişim: 11.9.2018

Nottebohm (Lihtenştayn v Guatemala)(1955), *ICJ Kararı*, 06,04,1955, *ICJ Reports* 4, <https://www.icj-cij.org/case>

Odabaşı, İzzet Yavuz (2010), *Kozmopolitizm Hülyası ve 21. Yüzyıl*, T.C İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

Odman, M. Tefvik(2017). *Suriyeli Göçmenler*, <https://www.cag.edu.tr/tr/akademik-kadro/101/dosyalar?f=edc83b9b-d7d0-47a1-b945-407c857800bb>. YmmU.docx.

Oğurlu, Ebru(2008). Lizbon Antlaşması'ndan Sonra Avrupa Birliği, *T.C. Türk İşbirliği ve Kalkınma İdaresi Başkanlığı(TİKA), Avrasya Etüdüleri* 34/2008-2, ss.7-33

Onuf, Nicholas, Kubalkova, Vendulka, Kowert, Paul(edits) (1998), Constructivism: A User's Manuel, *International Relations In A Constructed World*, New York: M. E. Sharpe, ss. 58-78

Oran, Baskın(2015). *Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İctihat, Uygulama*. “Baskın Oran Bütün Eserleri 3 Güncelleştirilmiş Baskı” İstanbul: İletişim Yayınları

Ozansoy, Arda(2017), Göç Alanında AB'nin Dış Politikasının Normatif Güç AB Kavramı Çerçevesinde İncelenmesi, *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi (ATAUM), 25. Yıl Armağanı, Ankara Üniversitesi Yayınları* No: 564, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.249-287

Ozulu, Serpil ve Kösecik, Muhammet(2016). Anayasal Vatandaşlık ve Türkiye'de Yeni Anayasa Yapım Sürecinde Siyasi Partilerin Vatandaşlık Söylemleri, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt:21, Sayı.2, ss.513-537

Öner, Selcen(2014). Avrupa'da Yükselen Aşırı Sağ, Yeni 'Öteki'ler ve Türkiye'nin AB Üyeliği, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi* Cilt:13, No:1, ss.163-184

Özerim, Gökay (2017), *Brexit:Türkiye-AB İlişkilerinde Fırsat mı Kriz mi?* www.iktisatvetoplum.com • Şubat 2017 • Sayı: 76. Erişim:4.8.2018

Özcan, Mehmet(2005). *Avrupa Birliği Sığınma Hukuku, Ortak Bir Sığınma Hukukun Ortaya Çıkışı*. Ankara: USAK(Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu), ss.248

Özipek, Bekir Berat(2004), *Muhafazakârlık, Akıl, Toplum, Siyaset*. Ankara: Liberte Yayınları

Özkırımlı, Umut(1999), *Milliyetçilik Kuramları: Eleştirel Bir Bakış*, İstanbul: Sarmal Yayınevi

Öztürk, Neva Övünç(2017). Geçici Korumanın Uluslararası Koruma Rejimine Uyumu Üzerine Bir İnceleme, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 66 (1), ss.201-216

Pierson, Christopher(2014), *Modern Devlet*, Çev. Neşet Kutluğ ve Burcu Erdoğan, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi

Polat, Ezgi Güzel(2010). “*Anayasal Vatandaşlık*” T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Doktora tezi, Ankara

Roskin Michael, Cord Robert, Medeiros James, Jones Walter(2012). *Siyaset Bilimi*, çev. Atilla Yayla, Ankara: Adres Yayınları

Roskin, Michael G. ve Berry, Nicholas O.(2014), *Uluslararası İlişkiler: UI'nin Yeni Dünyası*, çev. Özlem Şimşek, Ankara: Adres Yayınları

Smith, Anthony D.(2014), *Milli Kimlik*, çev. B. S. Şener, İstanbul: İletişim Yayınları

Somersan, Semra (2004), *Sosyal Bilimlerde Etnisite ve Irk*, 75. Sayı, Sosyoloji 2. Cilt, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ss.231

Standard Eurobarometer: *Public Opinion in the European Union*, “First Results”, Report Number: 89, European Commission, Brussels, Directorate-General Press and Communication, Fieldwork: March 2018, doi:10.2775/00

Şen, Seyhan(2004), “*Avrupa Birliği’nde Kimlik Sorunu*”, T.C. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Ankara

T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2015). *Avrupa’da Geçici Koruma Rejimi Örnekleri*, Araştırma ve Politika Serisi 30. Ankara: Matsa Basımevi

T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği(2009), *Avrupa Birliği Terimleri Sözlüğü (İngilizce-Türkçe)*, Ankara

T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği (2011). *Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliğinin İşleyişi Hakkında Antlaşma*, Ankara, ss.148

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, *Bir Bakışta AB, Avrupa Birliği’nin Genişlemesi*, <https://www.ab.gov.tr/45467.html> erişim: 19.11.18

Tauscher, Soner(Ekim 2017). Almanya’da Aşırı Sağ Hareketler ve Medyanın Suçlu Göçmen Söyleminin Resmi Belgeler Işığında İncelenmesi, *Göç Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, ss. 201 – 226 ISSN: 2054-7110 e-ISSN: 2054-7129 www.gocdergisi.com

Taylor, Charles (2018), *Çokkültürcülük Tanınma Politikası*, editör: Amy Gutmann, çev. Levent Köker, İstanbul: YKY

Tekeli, İlhan ve İlkin, Selim.(Şubat-Mart-Nisan 2000), Küreselleşme Ulus-Devlet Etkileşimi Bağlamında AB-Türkiye İlişkilerinin Yorumlanması, Yıl:3, Sayı:10 *Doğu Batı Dergisi*, ss. 205

Tekin, Mustafa(2009). *Türkiye’de Yaşayan Sığınmacı ve Mültecilerin Entegrasyonunda Yaşanan Sorunlar ve Avrupa Birliği Uygulamaları Bağlamında Çözüm Önerileri*, Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Enstitüsü Uluslararası Güvenlik Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Temelat, Neslihan(Ekim 2011). Ülke Anayasalarında Vatandaşlık Tanımları, Ankara: *TBMM Araştırma Merkezi*

Türkbağ, Ahmet Ulvi(2016), Kimlik Hukuku ve Adalet Sorunu, “Kimlikler” Ankara: *Doğu-Batı Dergileri*, sayı: 23, ss. 288

Türkdoğan, Orhan(2005). *Türk Ulus Devlet Kimliği*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık

Türkiye-AB İlişkilerinde Geri Kabul Anlaşmaları.(Eylül 2012). Erişim: 10.10.2017, http://www.abgs.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_eylul2012

Uluslararası Af Örgütü-Amnesty International(2014), *Kale Avrupası’nın İnsani Bedeli Avrupa Sınırlarında Göçmen ve Mültecilerin Karşılaştıkları İnsan Hakları İhlalleri*, İndeks: EUR 05/001/2014 Londra: Uluslararası Af Örgütü,

Uluslararası Göç Örgütü IOM (2009), *Uluslararası Göç Hukuku Göç Terimleri Sözlüğü*, Ed: Bülent Çiçekli, çev. Littera çeviri ve Dil Hizmetleri Dnş. Ltd. Şti, ISSN: 2074-6709, No:18. Cenevre: Uluslararası Göç Örgütü

UNHCR.(Ocak 2002). *Setting Limits-Research Paper On The Effects Of Limits On The Freedom Of Movement Of Asylum Seekers Within The Borders Of European Member States.* <http://www.unhcr.org/refworld/category,POLICY,ECRE,RESEARCH>, erişim: 27.11.18

Uzğören, Elif(2012), Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Entegrasyon Teorileri: Gramsıcı Tarihsel Materyalizmin Literatüre Katkıları, *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, Cilt:11, No:2 s. 150-151

Ümit, Ceyda(2017). Birlik Vatandaşlığı İle Üçüncü Ülke Vatandaşlığı Arasında Yeni Bir Hak Kategorisi: Uzun Dönem İkamet Statüsü, *Ankara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma Ve Uygulama Merkezi (ATAUM), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Avrupa Birliği ve Uluslararası Ekonomik İlişkiler Anabilim Dalı 25. Yıl Armağanı, Ankara Üniversitesi Yayınları* No: 564, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.363-400

Welz, Frank(2000). *Identity and Alterity in Sociological Perspective*, Sempozyum Bildirisi. New Delhi, http://www.zmk.unifreiburg.de/Online_Texts/Welz_Identity.pdf, erişim: 24.06.16

Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu(YUKK), Kanun No. 6458 Kabul Tarihi: 4.4.2013

Yalvaç, Faruk(2010). Devlet, Sistem ve Kimlik Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar, *“Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar.”* İstanbul: İletişim Yayınları

Yardım, Müşerref(2017). Aşırı Sağ ve Çokkültürlük: Avrupa’da Ötekileştirilen “Göçmenler”, *Akademik İncelemeler Dergisi* (Journal of Academic Inquiries), Cilt/Volume: 12, Sayı/Issue: 2, ss.217-234

Yıldırım, Yavuz(Haziran 2017). Liberal Demokrasinin Krizi Bağlamında Avrupa’da Sağ-Popülizm ve Yükselen Aşırı-Sağ, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 50, Sayı 2, ss.51-72

Yılmaz, Latif(2010). Avrupa Birliği’nin Sosyo-Ekonomik Geleceği: Lizbon Stratejisi ve Küreselleşme, *T.C. Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, Maliye Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı Araştırma ve İnceleme Serisi: 4.* Ankara: Maliye Bakanlığı AB ve Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı

Yiğit, Ali (2000), Avrupa’nın Sınırları ve Türkiye’nin Avrupa’ya Göre Konumu, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:10, Sayı:2, Elazığ

Yurdusev, A. Nuri(1997), *“Avrupa Kimliğinin Oluşumu ve Türk Kimliği,” Türkiye ve Avrupa: Batılılaşma, Kalkınma, Demokrasi*, Atila Eralp (der.), Ankara: İmge kitabevi

Yurtbaşı, Metin(2006). *Dictionary of 2007 English-Turkish*, İstanbul: Bahar Yayınları

Zolberg, Aristide.R., Suhrke, Astri., Aguaya, Sergio. (1989), *Escape From Violence: Conflict and the Refugee Crises in the Developing World*, New York: Oxford University Press.

GAZETELER ve İNTERNET BAĞLANTILARI

AB Haber Brüksel(07.08.2017). *AB Komiseri Günther Oettinger: AB'nin Planlanan Yardımı Türkiye'ye vermeyeceğiz*, www.abhaber.com/ab-komiseri-gunther-oettingerabnin-planlanan-yardimi-turkiyeye-vermeyecegiz. Erişim:17.1.19 (http://www.bild.de/geld/wirtschaft/guenther-oettinger/ueber-diesel-strafen-brexit-kosten-tuerkei-milliarden-52786668.bild.html?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter)

Al Jazeera(26.05.2014). *Avrupa'da Aşırı Sağ "Depremi"* <http://www.aljazeera.com.tr/haber/avrupada-asiri-sag-depremi> erişim: 14.11.2017

Anadolu Ajansı(03.09.2015). *Dünyanın en fazla sığınmacı barındıran ülkesi: Türkiye*, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/dunyanin-en-fazla-siginmaci-barindiran-ulkesi-turkiye/14472> erişim tarihi 24.04.2017

Anadolu Ajansı(2017). *AB, Sophia Operasyonunun Süresini Uzattı*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ab-sophia-operasyonunun-suresini-uzatti/869312>. 10.12.18

Anadolu Ajansı(21.02.2018). *AP Milletvekili Gomes: AB'nin Mülteci Politikasından Utanç Duyuyorum*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ap-milletvekili-gomes-abnin-multeci-politikasindan-utanc-duyuyorum/1069344>, erişim: 19.1.19

Anadolu Ajansı(02.07.2018). *Macaristan'dan Karadağ'a Sığınmacılarla Mücadele İçin Dikenli Tel Örgü*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/macaristandan-karadaga-siginmacilarla-mucadele-icin-dikenli-tel-orgu/1193256>. Erişim: 17.1.19

Anadolu Ajansı(02.11.2018). *Malta Robotlara Vatandaşlık Vermeyi Planlıyor*, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/malta-robotlara-vatandaslik-vermeyi-planliyor/1300835>, erişim: 18.1.19

BBC News Türkçe(24.05.2013). *Hollanda'nın Sığınmacı Politikası Utanç Verici*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/05/130524_hollanda_af_orgutu, erişim:19.1.19

BBC News Türkçe(10.11.2015). *The Four Key Points From David Cameron's EU Letter*, <https://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-34779250> erişim: 03.08.2018

BBC News Türkçe(09.05.2016). *AB'nin Gündemi Yeniden Yunanistan Krizi*, https://www.bbc.com/turkce/ekonomi/2016/05/160509_yunanistan_ab_maliye_bakanlari erişim: 26.10.18

BBC News Türkçe(08.06.2016). *Pew Anketi: Avrupa Birliği Karşıtlığı Yükselişte*, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160608_euroscpticism, erişim: 18.1.19

BBC News Türkçe(10.02.2018). *İtalya'da Irkçı Saldırı Sonrası Faşizm Karşısı Büyük Gösteri*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43019312>, erişim: 18.1.19

BBC News Türkçe(17.04.2018). *Macron: AB'de Liberal Demokrasi ve Artan Otoriter Anlayış Savaşıyor*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-43798792>, erişim:18.1.19

BBC News Türkçe(03.06.2018). *G7 Üyesi Altı Ülkeden ABD'ye: Birkaç Gün İçinde Ticaret Savaşı Başlayabilir*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44346730>, erişim: 04.06.2018

BBC News Türkçe(16.12.2018). *Brüksel'de Göç Protestosu: Aşırı Sağcılar Polisle Çatıştı*, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46584706>, erişim:19.1.19

BBC News Türkçe(16.01.2019). *Brexit Oylaması: İngiltere Parlamentosu Başbakan May'in AB ile Vardığı Anlaşmayı Reddetti*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-46880572>, erişim: 16.1.19

Bianet(1Kasım2004). *Avrupa Birliği Anayasası*, <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/46286-avrupa-birligi-anayasasi>, erişim: 5.12.18

CNN Türk(3.11.18). *AB'de Pasaport Kontrolü Değişti: İşte Yeni Sistem ve Uygulanacak Ülkeler*, <https://www.cnnturk.com/dunya/abde-pasaport-kontrolu-degisti-iste-yeni-sistem-ve-uygulanacak-ulkeler>, erişim:18.1.19

Cumhuriyet Gazetesi(14.11.2017). *Yeni Avrupa Ordusu Kuruluyor*, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/865697/Yeni_Avrupa_ordusu_kuruluyor..._imzalar_atildi.html#, erişim: 15.11.17

Cumhuriyet Gazetesi(05.01.2018). *“Macron'dan Brexit uyarısı: Avrupa dağılabilir.”* www.cumhuriyet.com.tr/m/haber/dunya/899068/Macron_dan_Brexit_uyarisi_Avrupa_dagilabilir.html, erişim:31.10.18

Deutsche Welle(13.11.2017). *Alman Ordusunun 2040 Yılı İçin Felaket Senaryoları*, <http://www.dw.com/tr/alman-ordusunun-2040-y%C4%B1%C4%B1-%C3%A7in-felaket-senaryolar%C4%B1/a-41334919>, erişim tarihi: 15.11.17

Deutsche Welle(13.11.2017). *Beş soruda AB'nin ortak savunma anlaşması, 2017*, <http://www.dw.com/tr/be%C5%9F-soruda-abninortak-savunma-anla%C5%9Fmas%C4%B1/a-4135539>, erişim: 15.11.2017

Deutsche Welle(28.06.2018). *Merkel: Göç AB'nin Kaderini Belirleyebilir*, <https://m.dw.com/tr/merkel-g%C3%B6%C3%A7-abnin-kaderini-belirleyebilir/a-44441998>. Erişim: 18.1.19

Deutsche Welle(29.06.2018). *AB Zirvesinde Göç Konusunda Uzlaşma Sağlandı*, <https://m.dw.com/tr/ab-zirvesinde-g%C3%B6%C3%A7-konusunda-uzla%C5%9Fma-sa%C4%9Fland%C4%B1/a-44453096>. Erişim:18.1.19

Deutsche Welle(20.08.2018). *Yorum: Yunanistan'a İkinci Şans*, <https://m.dw.com/tr/yorum-yunanistana-ikinci-%C5%9Ffans/a-45142280> erişim: 26.10.18

Deutsche Welle(29.08.2018). *Avusturya'nın Aşırı Sağcı "Hipsterları"*, <https://dw.com/tr/avusturyan%C4%B1n-a%C5%9F%C4%B1r%C4%B1-sa%C4%9Fc%C4%B1-hipsterlar%C4%B1/a-45274042>, erişim: 19.1.19

Euronews(09.07.2018). *Eurostat 2017'de AB'deki Yasadışı Göçmen Sayısı Yüzde 4,5 Arttı*, <https://tr.euronews.com/2018/07/09/eurostat-2017-de-ab-deki-yasadisi-gocmen-sayisi-yuzde-4-5-artti-09/07/2018>, erişim:16.10.18

Euronews(03.11.2018). *Macron: Yaşadığımız Süreç İki Dünya Savaşı Arası Döneme Çok Benziyor*, <https://tr.euronews.com/2018/11/03/macron-yasadigimiz-surec-iki-dunya-savasi-arasi-doneme-cok-benziyor>, erişim:18.1.19

Habertürk(08.06.2017). *"Avrupa Birliği Askeri Merkez Kuruyor, 2017"*, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1524321avrupa-birligi-askeri-merkez-kuruyor>, erişim: 15.11.17

Habertürk(08.12.2018). *Sarı Yelekliler Kimdir?* <https://haberturk.com/sari-yelekliler-kimdir-2252752>, erişim: 16.1.19

Hürriyet Gazetesi(18.10.2010). *Merkel: Çok kültürlülük İflas Etti*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/merkel-cok-kulturluluk-iflas-etti-16062655>. Erişim:15.1.19

Hürriyet Gazetesi(29.12.2011). *Avrupa'da Korkutan Hareket*, <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/avrupada-korkutan-hareket-19540114>. Erişim: 15.1.19

Hürriyet Gazetesi(6.9.2017). *Popülizm Nedir?* <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/taha-akyol/populizm-nedir-40570199>, erişim: 20.12.18

Hürriyet Gazetesi(19.12.2017). *BM Açıkladı; Dünyada 258 Milyon Göçmen Var*, <http://www.hurriyet.com.tr/dunya/bm-acikladi-dunyada-258-milyon-gocmen-var-40683078> erişim:25.9.18

Milliyet(12.6.2017). *Almanya Schengen'i Askıya Aldı*, <https://m.milliyet.com.tr/Almanya-schengen-i-askiya-aldi-dunya-2467104> erişim: 10.12.18

NTV(05.01.2018). *Macron'dan Brexit Uyarısı: Avrupa Dağılabilir*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/macrondan-brexit-uyarisi-avrupa-dagilabilir,ZuuCgGpFNEio1rdGeM9lfQ>, erişim: 18.1.19

NTV(03.05.2018). *"AB projesinin son günleri yaklaşıyor"*, <https://ntv.com.tr/dunya/ab-projesinin-son-gunleri-yaklasiyor,0uLLOm6WfEC7lkT9EneV7Q>, erişim: 31.10.18

NTV(11.09.2018). *AB, mülteci akınına karşı silahlı ordu kuruyor*, <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/gunun-gazete-mansetleri-11-eylul-2018,YRWXPHgWw06S6tBrzWhzWA>, erişim: 11.9.2018

NTV(23.10.2018). *İtalya'dan AB'ye Sert Tepki*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/italyadan-abye-sert-tepki,XrMsqjVvke6Z8MHHmljRQ> erişim: 26.10.18

NTV(24.11.2018). *Amsterdam Belediye Başkanı: Burka Yasasını Uygulamayı Düşünmüyorum*, <https://www.ntv.com.tr/dunya/amsterdam-belediye-baskani-burka-yasagini-uygulamayi-dusunmuyorum,THYLtnQ7tUe5PdVhVBRMjA>, erişim:18.1.19

Resmi Gazete(2 Ağustos 2014). *Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma*. Milletlerarası Andlaşma, karar sayısı: 2014/6652, sayı: 29076 www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/08/20140802-1.htm 1.12.18

Sabah(12.07.2018). *Dünya Kupasında Afrikalı Fransa Finalde*, <https://m.sabah.com.tr/spor/futbol/2018/07/12/afrika-finalde>, erişim: 20.10.18

Sabah Gazetesi(02.12.2018). *Başkan Erdoğan'dan Buenos Aires'te Flaş Açıklamalar*, <https://sabah.com.tr/gundem/2018/12/01/son-dakika-baskan-erdogan-aciklamalarda-bulunuyor>, erişim:18.1.19

Sputnik Türkiye(12.1.2018). *Avrupalıların Yüzde 64'üne Göre AB Olmasa da Olur*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201810121035635932-avrupalilarin-yuzde-64une-gore-ab-olmasa-da-olur/> erişim:18.1.19

Sputnik Türkiye(31.01.2018). *Suriyeliler En Çok Nerelere Göçtü*, <https://tr.sputniknews.com/dunya/201801311032054552-suryeliler-en-cok-nerelere-goctu/>, erişim:16.10.18

Sputnik Türkiye(16.06.2018). *Macron ile Conte Görüştü: AB'nin Sığınmacı Konusundaki Yöntemi Doğru Değil*, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201806161033884687-macron-conte-ab-siginmaci-konusundaki-yontemi-dogru-degil/>, erişim: 18.1.19

Yeni Şafak(3 Şubat 2017). *Türkiye-AB Arasındaki Geri Kabul Anlaşması ve Vize Serbestisi*, <https://m.yenisafak.com/turkiye-ab-arasindaki-geri-kabul-anlasmasi-ve-vize-serbestisi-h-2607341> 1.12.18

https://www.ab.gov.tr/_105.html, *Avrupa Birliğinin Tarihçesi*, erişim: 30.7.18

https://www.ab.gov.tr/_62.html *Müzakere Başlıkları*, erişim: 31.7.18

https://www.ab.gov.tr/bir-bakista-ab_3.html *AB Yapısı ve İşleyişi*, erişim: 30.7.18

https://www.ab.gov.tr/ilerleme-raporlari_46224.html *İlerleme Raporları*, erişim: 30.7.18

https://www.ab.gov.tr/katilim-ortakligi-belgeleri_46226.html *Katılım Ortaklığı Belgeleri*, erişim: 30.7.18

https://www.ab.gov.tr/muzakere-surecine-iliskin-sikca-sorular-sorular_44460.html *AB Müktesebatı ne anlama gelmektedir?* 30.7.18

https://www.ab.gov.tr/ulusal-programlar_46225.html *Ulusal Programlar*, erişim: 30.7.18

http://www.abgs.gov.tr/files/bulten/aylik_bulten_eylul2012.pdf, *Türkiye AB İlişkilerinde Geri Kabul Anlaşmaları(Eylül 2012)*. 30.11.18

<https://www.amnesty.org.tr/icerik/biz-kimiz> erişim: 8.10.18

<https://www.apply.eu/tr/Mavi-Kart/> *AB Mavi Kart Ağı*, erişim: 10.12.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/ab-nedir-72> *AB Nedir?* “Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu”, erişim: 1.8.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-sebolleri-110>, *AB Sembolleri*, erişim 30.7.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi-yasal-cerceve-109>. *Avrupa Birliği Yasal Çerçeve*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim: 27.11.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/eeas-news/2019-ab-butcesi-komisyondan-buyume-dayanisma-guvenlik-icin-devamlilik-ve-sonuc-odakli>, *2019 AB Bütçesi*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim:26.10.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/gocmen-krizinin-yonetilmesi-yeni-bir-ortaklik-cercevesi-4501>. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu(2016). *Göçmen Krizinin Yönetilmesi- Yeni Bir Ortaklık Çerçevesi*, 11.12.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/multeci-krizinin-yonetimi-komisyunun-ab-turkiye-eylem-planinin-uygulanmasina-iliskin-raporu>. Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu(2016). *Mülteci Krizinin Yönetimi: Komisyon'un AB-Türkiye Eylem Planının Uygulanmasına İlişkin Raporu*, 10.12.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/news/valletta-ortak-eylem-planı-2017-üst-düzey-toplantısında-federica-mogherini-tarafından-yapılan> Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu(2017). *Valletta Ortak Eylem Planı 2017 Üst Düzey Toplantısında Federica Mogherini Tarafından Yapılan Açıklama*, 11.12.18

<https://www.avrupa.info.tr/tr/schengen-bolgesi-602>, *Schengen Bölgesi*, Avrupa Birliği Türkiye Delegasyonu, erişim: 27.11.18

<http://www.baliprocess.net/> erişim: 8.10.18

https://www.bbc.com/turkce/cep/izlenim/2012/05/120530_french_in_london_shtml. “Fransa'nın 6. Büyük Kenti Londra” 30.05.12 erişim: 9.10.18

https://www.bbc.com/turkce/multimedya/2011/09/110906_vid_bush_two, (6 Eylül 2011). Erişim: 27.07.2018

<https://books.google.com.tr/books?id=yC3saKPXH9gC&pg=PA3&dq=dublin+konvansiyonu&hl=tr> *Dublin Konvansiyonu*, 27.11.2018

<https://books.google.com.tr/books?id=ik08DwAAQBAJ&pg=PT11&lpg=PT11&dq=orta%C3%A7a%C4%9F+da+az%C4%B1n%C4%B1k+bask%C4%B1n+oran&source=bl&ots=7j456WoTjN&sig=IAd-sqinaEnPdam7cZcU3SxiMPY&hl=tr&sa=X&ved=2ahUKEwi-wa2zitLeAhWxgVwKHx1EAG8Q6AEwC3oECAIQAAQ#v=onepage&q=orta%C3%A7a%C4%9F%20da%20az%C4%B1n%C4%B1k%20bask%C4%B1n%20oran&f=f>

[alse. Baskın Oran; Türkiye'de Azınlıklar: Kavramlar, Teori, Lozan, İç Mevzuat, İçtihat, Uygulama](#) Erişim: 13.11.18

<https://www.budapestprocess.org/> erişim: 8.10.18

<http://www.dunyaatlası.com/tarihteki-buyuk-gocler/> erişim:12.10.18

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Asylum_statistics, 29 Haziran 2018, erişim: 16.10.18

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Migration_and_migrant_population_statistics, 8 Ekim 2018. Erişim:16.10.18

<http://ec.europa.eu/eurostat>, *Eurostat(2017)*, erişim: 25.11.18

http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/whatwe-do/policies/borders-and-visas/schengen-information-system/index_en.htm. *The Schengen Information System*. Erişim: 27.11.18

<http://ec.europa.eu/home-affairs/what-we-do/policies/irregular-migration-return-policy>. *Irregular Migration & Return*. Erişim: 27.11.18

<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/kim>. *Kim Kelime Kökeni*, erişim tarihi: 20.12.2016

<http://www.etymonline.com/index.php?term=culture> *Kültür*, 28.12.2016

<http://www.etimolojiturkce.com/kelime/Norm>, *Norm*, erişim: 27.7.18

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/133078.htm>, Avrupa Birliği Konseyi(28 Eylül 2000). *Avrupa Mülteci Fonu'nu oluşturan 2000/596/AT sayılı Konsey Kararı*, erişim: 28.11.18

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/116002.htm>, Avrupa Komisyonu(2005). *Hague Programı*, erişim: 28.11.18

<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/133124.htm>, Avrupa Birliği Konseyi(20.07.2001). *Geçici Koruma Vermek için Asgari Standartlar Belirleyen Yönerge*, erişim: 28.11.18

<http://eurlex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=URISERV:133153&from=EN>, European Union(2003). *Dublin-II-Verordnung*, erişim: 28.11.18

http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2003/l_222/l_22220030905en00030023.pdf. Avrupa Birliği Konseyi(18 Şubat 2003). *Dublin II Tüzüğü*, Resmi Gazete (OJ) L 50, s. 1-10. 28.11.18

http://europa.eu.int/comm/culture/action/coop_en.htm, *AB Komisyonu, Cultural Cooperation*, erişim: 21.11.18

http://europa.eu/legislation_summaries/other/133050_en.htm, *Odysseus Programme(1998-2002)*, erişim: 28.11.18

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-06-333_en.htm, European Commission(2006), *The ARGO Programme(2002-2006)*, MEMO/06/333, 19 September 2006, erişim: 28.11.18

http://europa.eu/rapid/press-release_MEMO-15-5860_en.htm, European Commission(15 Ekim 2015). *EU-Turkey Joint Action Plan, MEMO/15/5860*, erişim: 10.12.18

https://europa.eu/youth/eu/article/37/24086_tr, *Avrupa Gençlik Portalı, AB Vatandaşlığı: Haklarınızı Bilin*, erişim: 21.11.18

<http://europeanconvention.eu.int/enjeux.asp?lang=EN>, *Avrupa İçin Bir Anayasa Oluşturan Antlaşma Taslağı, CONV 850/03*, erişim: 21.11.18

http://europarl.eu.int/comparl/libe/elsj/zoom_in/08_en.htm?textMode=on, “*Göç İrtibat Görevleri Ağı*” 28.11.18

http://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm. Başkanlık Sonuç Bildirgesi(15-16 Ekim 1999). *Tampere Avrupa Konseyi*. Finlandiya. 28.11.18

<https://www.europol.europa.eu/>, *Erken Uyarı Sistemi*, 28.11.18

<https://gfmd.org/> *Global Forum on Migration and Development (GFMD)*, erişim: 8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik3/gfmd--kuresel-goc-ve-kalkinma-forumu-409_576_581 *Küresel Göç ve Kalkınma Formu*, erişim: 8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik6/almati-sureci_576_577_1099_icerik *Almati Süreci*, erişim: 8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik6/bali-sureci_576_577_1100_icerik *Bali Süreci*, erişim:8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik6/budapeste-sureci_576_577_578_icerik *Budapeşte Süreci*, erişim:8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik6/lahey-sureci_576_577_1101_icerik *Lahey Süreci*, erişim: 8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik6/prag-sureci_576_577_579_icerik *Prag Süreci*, erişim: 8.10.18

http://www.goc.gov.tr/icerik3/rabat-sureci_576_577_1102 *Rabat Süreci*, erişim: 8.10.18

www.goc.gov.tr/mobilicerik3/uluslararasi-kuruluslar_363_392_394 *Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği(BMMYK-UNHCR) ve Uluslararası Göç Örgütü(IOM)*, erişim: 8.10.18

www.goc.gov.tr/mobilicerik3/uluslararasi-kuruluslar_363_392_394 *Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi (ICMPD)*, erişim:8.10.18

https://www.google.com.tr/search?source=hp&ei=hqPIW6GjC4arsAHn5Y2gBQ&q=yurtt%C5%9F1%C4%B1k&oq=yurtt%C5%9F1%C4%B1k&gs_l=psy-ab..3..0110.2618.6794.0.7956.10.10.0.0.0.275.1466.0j3j4.7.0....0...1c.1.64.psy-ab..3.7.1462...0i131k1.0.MuUHcJ_Qk84. *Yurttaşlık*. Erişim: 9.11.18

<https://www.icmpd.org/our-work/migration-dialogues/rabat-process/> erişim: 8.10.18

<https://www.integration-in-bonn.de>, *Vatandaşlığa Alma/ Alman Vatandaşlığı Edinimi*, erişim: 20.11.18

www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, *Avrupa Konseyi*. “T.C Dışişleri Bakanlığı”, Erişim:12.10.18

<http://www.millisaraylar.gov.tr/tarihi-sahsiyetler/sultan-abdulmecid>, *Sultan Abdülmecid*, erişim tarihi: 30.07.2018

<https://www.operationsophia.eu/>, *EUNAVFOR MED Operation Sophia*, 10.12.18

<https://www.pragueprocess.eu/en/> erişim: 8.10.18

www.psikolojisozluğu.com/identity-kimlik, *Prof. Dr. Sibel Karakaş Psikoloji Sözlüğü*, erişim tarihi: 10.04.2018

<http://www.refworld.org/docid/476258d32.html>, European Union(17.12.2007). *Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community*, 2007/C306/01, erişim: 5.12.18

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.G.TS.5b9bdc30392d99.84099915 *Göç Nedir?* Erişim: 14.9.2018

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.G.TS.585a8ab290f6a1.67602951, *Kimlik Tanımı*, erişim tarihi: 21.12.2016

<http://www.tdk.gov.tr>, “*Kültür*” 25.12.2016

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=187 *Noktalama İşaretleri (Açıklamalar)*, erişim: 04.06.2018.

<http://www.tubaterim.gov.tr/> *Alt kimlik-Üst kimlik*. 26.04. 2017

<https://tuerkei.diplo.de/tr-tr/service/-/1514534>. *Vatandaşlık*, erişim: 20.11.18

<http://www.unhcr.org/tr/> *Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği*, erişim: 14.11.17

www.unhcr.org/tr/11082-bmmyk-kimin-multeci-olduguna-kendisi-mi-karar-verir-yoksa-bu-karar-hukumetlere-mi-baglidir.html erişim:3.10.18

<http://www.unhcr.org/tr/19707-zorla-yerinden-edilen-insan-sayisi-2017de-68-milyonu-asti-multeciler-icin-kuresel-bir-anlasmanın-saglanması-kritik-onemde.html> (19 Haziran 2018). Erişim: 25.9.18

<http://www.unhcr.org/protect>, *Koruma*, 09.10.2018

https://www.unicef.org/turkey/udhr/_gi17.html, *İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi 10 Aralık 1948* erişim: 28.9.18

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Popülizm>. *Popülizm*, erişim: 11.11.16

https://tr.wikipedia.org/wiki/K%C3%BClt%C3%BCr#cite_ref-1
Nedir, 28.12.2016

Kültür

www.yardimcikaynaklar.com/hicret-olayi *Hicret Nedir?* erişim: 24.11.2017

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : GERÇEKER, OZAN
Uyruğu : T.C.
Doğum Tarihi ve Yeri : 01.01.1993/VAN
Telefon : 05385272693
Faks :
E-mail : ozangerceker.65@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Kamu Yönetimi	Haziran 2019
Lisans	Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler	Temmuz 2015

Yabancı Dil: İngilizce - İyi Derece
Fransızca - Başlangıç Seviye

Gerçeker, Ozan(Mayıs2016), *Türkiye’de Kırsal Kalkınma ve Köy Yönetimi*, **Borsa Vizyon**, Yıl:1, Sayı:2, Van: Van Ticaret Borsası, s.44-45

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

Tez Başlığı / Konusu:

13/05/2019

AVRUPA BİRLİĞİ KİMLİK İNŞASININ 2011 SONRASI GÖÇMEN POLİTİKALARINA ETKİSİ

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Özet, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 248 sayfalık kısmına ilişkin, 13/05/2019 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından Turnitin intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 9 (Yüzde Dokuz) dur.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

13/05/2019
OZAN GERÇEKER
İmza

Adı Soyadı: OZAN GERÇEKER

Öğrenci No: 159202217

Anabilim Dalı: KAMU YÖNETİMİ

Programı : KAMU YÖNETİMİ

Statüsü : Y. Lisans Doktora

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi AYSUN YARALI AKKAYA

13.../5.../2019.

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR

13.../5.../2019.

Doç. Dr. Bekir KOÇLAR
Enstitü Müdürü

